

HOSPODÁŘSKÁ GEOGRAFIE

Emil Drápela

© Emil Drápela, 2024

Obrázek na titulní stránce vytvořil autor s pomocí AI DALL-E 3.

Vydala Technická univerzita v Liberci v roce 2024.

ISBN 978-80-7494-702-5

Obsah

1.	Hospodářská geografie.....	4
2.	Politická mapa světa.....	5
2.1.	Vývoj politické mapy světa.....	8
2.2.	Organizace spojených národů (OSN).....	10
2.3.	Regionální politická a hospodářská uskupení.....	14
3.	Svět z pohledu hospodářské geografie.....	19
3.1.	Vývoj světové ekonomiky.....	24
3.2.	Globální ekonomická spolupráce.....	30
3.3.	Ekonomická integrace.....	34
4.	Geografie obyvatelstva.....	37
4.1.	Migrace.....	43
4.2.	Urbanizace.....	46
5.	Geografie zemědělství.....	49
5.1.	Historický vývoj zemědělské výroby.....	51
5.2.	Lokalizační faktory zemědělství.....	54
5.3.	Současný stav zemědělské výroby ve světě.....	59
6.	Geografie průmyslu.....	63
6.1.	Historický vývoj průmyslové výroby.....	63
6.2.	Lokalizační faktory průmyslu.....	65
6.3.	Současný stav průmyslové výroby ve světě.....	67
6.4.	Negativní dopady průmyslové výroby.....	80
6.5.	Energetický průmysl.....	84
7.	Geografie dopravy.....	100
7.1.	Druhy dopravy.....	102
8.	Geografie služeb.....	110
8.1.	Lokalizační faktory služeb.....	115
9.	Geografie cestovního ruchu.....	116
9.1.	Lokalizační faktory cestovního ruchu.....	118
9.2.	Cestovní ruch v Česku.....	120
9.3.	Cestovní ruch ve světě.....	125
9.4.	Udržitelnost cestovního ruchu.....	128

1. Hospodářská geografie

Jistě jste se někdy zamýšleli, proč tolik spotřebního zboží dovážíme z Číny, textilu a obuvi z jižní Asie, nebo odkud pochází suroviny, z nichž vyrábíme elektrickou energii. Možná pocházíte z regionu, kde v předchozích desetiletích došlo k výraznému útlumu tradičních průmyslových odvětví. Nebo se při nakupování snažíte zohlednit dopady produkce a distribuce zboží na životní prostředí? V každém z těchto případů uplatníte poznatky hospodářské geografie, vědního oboru propojující ekonomii a geografii, který dává odpovědi (a vytváří nové otázky) na mnohé fenomény, utvářející současný globalizovaný svět.

Hospodářská geografie je odvětvím geografie, které se zabývá studiem prostorových vzorců, procesů a interakcí v oblasti ekonomiky. Jejím hlavním účelem je porozumět, jak ekonomické aktivity ovlivňují a jsou ovlivňovány geografickým prostředím. Co to přesně znamená?

Mezi geografickým prostředím a ekonomickými aktivitami, které se v tomto prostředí realizují, existují vzájemné interakce. Hospodářská geografie se snaží pochopit, jak určité hospodářské činnosti ovlivňují geografický prostor (např. mění ho těžební činností, výstavbou infrastruktury, změnami v krajině apod.) a jak naopak geografie ovlivňuje průběh a rozložení ekonomických aktivit (např. poloha na pobřeží, v mírném klimatickém pásu apod.). V mnoha případech mohou specifické geografické podmínky, jako jsou přírodní zdroje, topografie, dostupnost dopravních cest a klimatické faktory, mít výrazný vliv na ekonomické aktivity. Například oblasti s bohatými nerostnými surovinami mohou být více orientovány na těžební průmysl, zatímco výhodná geografická poloha může ovlivnit obchodní trasy a distribuci zboží. Hlavním účelem hospodářské geografie je tedy sledovat a analyzovat, jak ekonomické faktory a procesy interagují s geografickým prostředím a jak tato vzájemná interakce formuje ekonomický vývoj zemí a regionů.

Mezi hlavní témata, kterými se hospodářská geografie zabývá, patří lokalizace výrobních aktivit (studium faktorů, které ovlivňují umístění průmyslových podniků a oblastí v různých částech světa, včetně faktorů jako jsou dostupnost surovin, pracovní síly, infrastruktury, trhů a politického prostředí), lokalizace služeb včetně obchodu a dopravy, studium faktorů, způsobujících nerovnoměrný rozvoj regionů, urbanizační procesy (studium rolí měst v ekonomickém rozvoji, analýza městských ekonomik, záležitosti týkající se správy a plánování měst a dopady urbanizace na životní prostředí a společnost), regionální rozvoj (analýza výsledků politik a strategií zaměřených na podporu ekonomického rozvoje regionů) a dopady globalizace, případně deglobalizace (vliv globalizace na ekonomické vzorce, procesy a prostředí, včetně mezinárodních obchodních vztahů, investic, migrace a kulturních výměn).

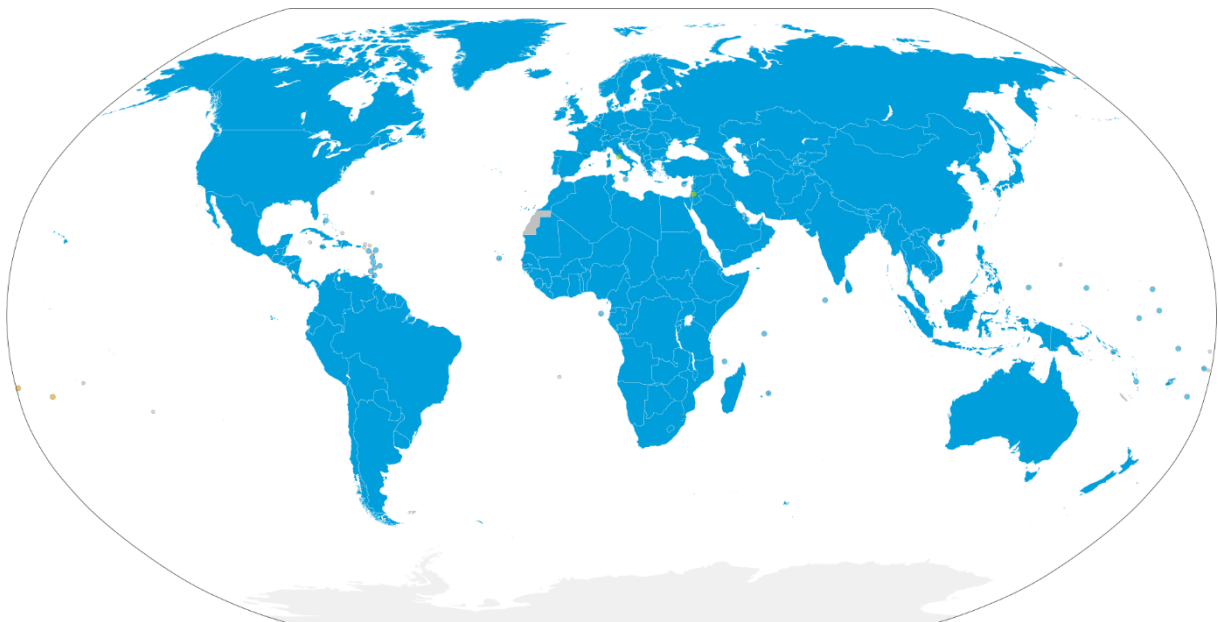
Opakování:

1. Čím se zabývá hospodářská geografie?
2. Jak může geografické prostředí ovlivnit lokalizaci ekonomických činností?
3. Jakými způsoby mohou ekonomické činnosti měnit geografické prostředí?

2. Politická mapa světa

Každý z Vás již jistě viděl politickou mapu světa – mapu, na níž jsou kontinenty rozděleny hranicemi jednotlivých států, přičemž tyto státy bývají barevně odlišeny. Na mapě vypadají hranice jasně, stejně jako fakt, že je světová pevnina (s výjimkou Antarktidy) rozdělena mezi státy. Realita je však podstatně složitější. Existují totiž území, která nejsou uznávána jako suverénní státy (tzv. závislá území), území, která si nárokuje více zemí (tzv. sporná území), či území, která prakticky fungují jako samostatné státy, avšak nemají mezinárodní uznání (tzv. de facto státy, např. Tchaj-wan nebo Somaliland). Hranice států pak neexistují pouze na pevnině, ale i na moři. Podívejme se na tyto problémy nyní podrobněji.

Státní suverenita je základní princip v mezinárodním právu a politologii, který označuje nezávislost a autonomii suverénního státu. Definuje právo suverénního státu na samostatné rozhodování o svých vnitřních a vnějších záležitostech bez vnějšího vměšování. Tato suverenita se týká politické, ekonomické a právní nezávislosti státu na jiných subjektech v mezinárodním systému. Suverénní stát je nezávislý na jakémkoli jiném státu nebo mezinárodním subjektu. Má právo určovat vlastní politiku, zákony a vládnout bez vnějších tlaků. I když je státní suverenita základním principem mezinárodního práva, je třeba poznamenat, že v praxi existují určitá omezení v rámci mezinárodních dohod, smluv a společných norem mezinárodního společenství. Suverenita někdy podléhá mezinárodním dohodám a dohledu, zejména pokud se týká ochrany lidských práv, mezinárodní bezpečnosti a environmentálních otázek.

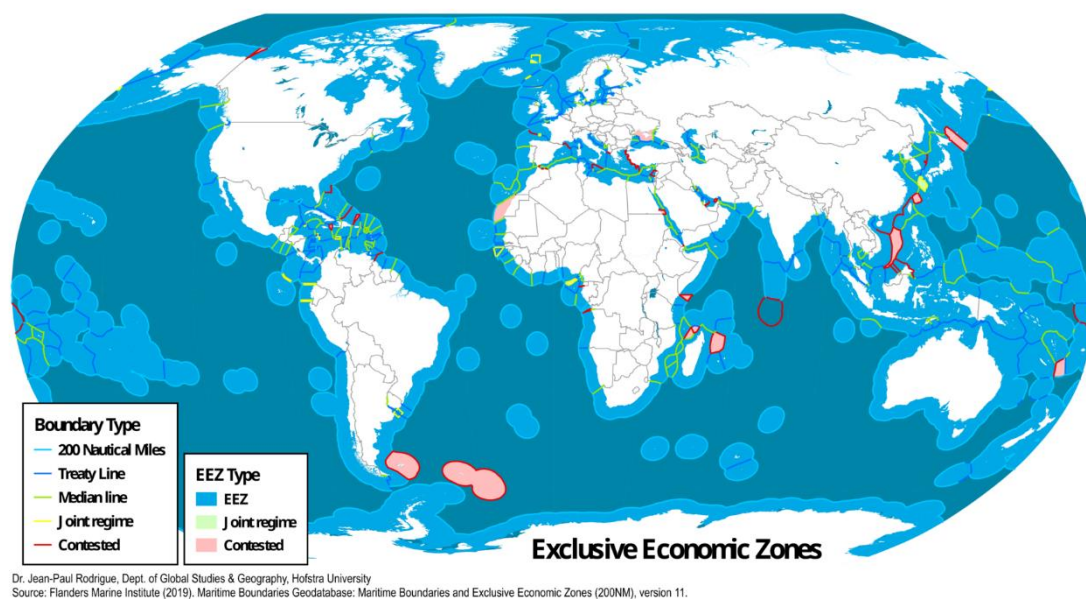
Obr. 1 Organizace spojených národů – modře členové, zeleně státy se statutem pozorovatele. Zdroj: Wikimedia Commons.

K 1. 1. 2024 existovalo ve světě celkem 195 suverénních států (viz obr. 1), z nichž 193 je členy Organizace spojených národů (OSN) a 2 (Vatikán a Palestina) mají v OSN statut pozorovatele. Členem OSN však v minulosti byl i Tchaj-wan (resp. Čínská republika na Tchaj-wanu, až do roku 1971), který

dnes mezinárodní společenství pod tlakem Čínské lidové republiky jako samostatný stát nepovažuje. Počet států světa se průběžně mění, ještě na začátku 20. století jich bylo asi pouze 55, největší nárůst počtu je spojen s dekolonizací v 2. polovině 20. století. „Nejmladším“ státem světa je Jižní Súdán, který vznikl v roce 2011, v Evropě pak Černá Hora, vzniklá v roce 2006, případně Kosovo, které deklarovalo nezávislost v roce 2008, ale není členem OSN, přestože je členem řady jiných mezinárodních organizací. I v budoucnu lze očekávat další změny, např. mezi léty 2025 – 2027 by měl vzniknout odtržením od Papuy-Nové Guiney nezávislý stát Bougainville.

Závislé území je geografická oblast nebo teritorium, které má určitou formu politické příslušnosti nebo závislosti na jiném státu nebo entitě. I když závislé území má určitou míru autonomie, jeho rozhodovací pravomoci jsou v některých klíčových oblastech omezeny nebo ovlivňovány nadřazeným státem. To zahrnuje správu, obranu, zahraniční politiku a další oblasti. Závislá území mohou vzniknout z různých důvodů, včetně historických, geopolitických nebo ekonomických faktorů, většinou však jde o bývalé kolonie, nebo o území, která jsou vzdálena od mateřských zemí, avšak jsou osídlena etnicky stejným obyvatelstvem.

De facto stát je označení pro entitu, která fakticky vykonává kontrolu nad určitým územím a provádí státní funkce, i když nemusí být mezinárodně plně uznávána nebo neexistuje formální uznání její suverenity. Tato entita může mít vlastní vládu, správní struktury, územní kontrolu a provádět různé státní funkce. Přestože její nezávislost může být vnitrostátně deklarována, nemusí být mezinárodně uznávána jako suverénní stát. De facto státy jsou často předmětem složitých geopolitických a diplomatických vztahů, a jejich postavení může být proměnlivé v závislosti na mezinárodních událostech a dohodách. Současnými de facto státy jsou Tchaj-wan, Palestina, Severní Kypr, Abcházie, Jižní Osetie, Podněstří, Kosovo a Somaliland (pozn. podle některých definic je pojetí de facto státu užší a jediným skutečným de facto státem světa je pak Somaliland, nacházející se na severu Somálska).

Obr. 2 Výlučné ekonomické zóny států světa. Zdroj: Wikimedia Commons

Hranice mezi státy neexistují jen na pevnině, ale i na moři, kde každý přímořský stát má tzv. výlučnou ekonomickou zónu. **Výlučná ekonomická zóna** je oblast, která obklopuje pobřeží suverénního státu a rozkládá se od jeho teritoriálních vod až po maximální vzdálenost 200 námořních mil od břehu. Tato zóna je stanovena v souladu s mezinárodním námořním právem, konkrétně Úmluvou OSN o právu moře (UNCLOS). Stát výlučnou ekonomickou zónou získává právo na využívání a správu přírodních zdrojů nacházejících se v této oblasti, včetně rybolovu, těžby nerostných surovin a energetických zdrojů.

Definice výlučné ekonomické zóny podle UNCLOS poskytuje státům jistotu ohledně využívání mořských zdrojů ve svém sousedství a zároveň jim ukládá odpovědnost za udržitelné využívání těchto zdrojů a ochranu mořského prostředí. V případě překrývání výlučných ekonomických zón sousedních států by mělo dojít k jednání a dohodám o společném využívání nebo rozdělení zón, avšak doposud ve světě existuje řada sporných hranic (viz obr. 2). UNCLOS výlučnou ekonomickou zónu nepřiznává státům, které mají pouze přístup k otevřenému moři a nemají pobřežní linii.

Obr. 3 Sporná území v jižní, jihovýchodní a východní Asii. Zdroj: Business Insider

Sporná území existují samozřejmě i na pevnině, jejich seznam (s tím, že intenzita a závažnost sporů je velmi různá) lze najít např. na https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_territorial_disputes. Států, které nemají žádné územní spory se svými sousedy je však výrazně méně, než států, které nějaké územní spory vedou. Česko pak patří mezi onu zodpovědnou menšinu, která má průběh hranic stvrzen smlouvami se sousedními státy.

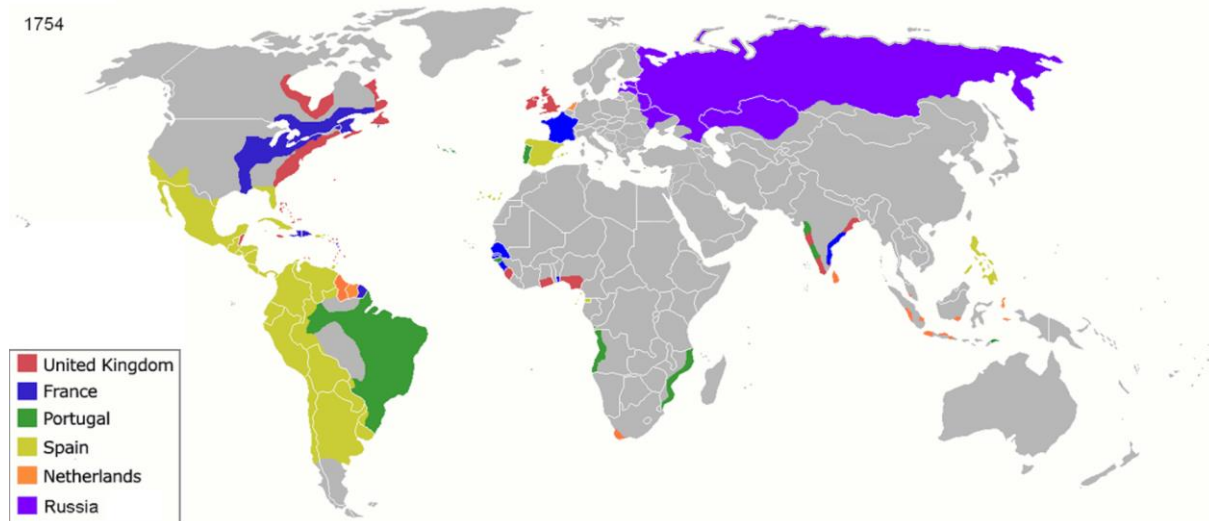
Opakování:

1. Podle čeho se pozná suverénní stát?
2. Existuje nějaký stát, který v minulosti byl členem OSN, ale již není? Proč k tomu došlo?

3. Čím se od suverénního státu liší závislé území?
4. Co to je de facto stát?
5. Jak je vymezena hranice státu na moři?
6. Jaké jsou příčiny existence sporných území mezi státy? Uveďte příklady.

2.1. Vývoj politické mapy světa

Během historie lidstva vznikala a zanikala řada státních útvarů, přičemž většina z nich nemá žádné pokračovatele v dnešních státech. Naopak řada současných států při snaze o vytvoření „dlouhé a slavné národní historie“ spojuje existenci dávných říší se svou moderní historií, případně dávnou historií vyloženě falzifikuje. Příkladem může být Čína, o které se často tvrdí, že je nejstarším státem na světě. V reálu však současná Čínská lidová republika vznikla v roce 1949, kdy nahradila Čínskou republiku, která vznikla v roce 1912. Předtím však na území Číny neexistoval žádný státní útvar, který by měl v názvu slovo „Čína“, šlo o říše, pojmenované podle vládnoucích dynastií (např. v roce 1912 padla říše Čching), které navíc mnohdy nebyly čínského původu (Mongolové, Mandžouové apod.), případně ovládaly jen poměrně omezené území. V posledních letech pak pod nátlakem čínského nacionalismu archeologové nalézají všemožné „důkazy“, že Čína je nejstarší civilizací na světě, což má sloužit jako ospravedlnění výjimečného postavení Číňanů mezi národy světa a jejich vůdčí role ve světové politice.

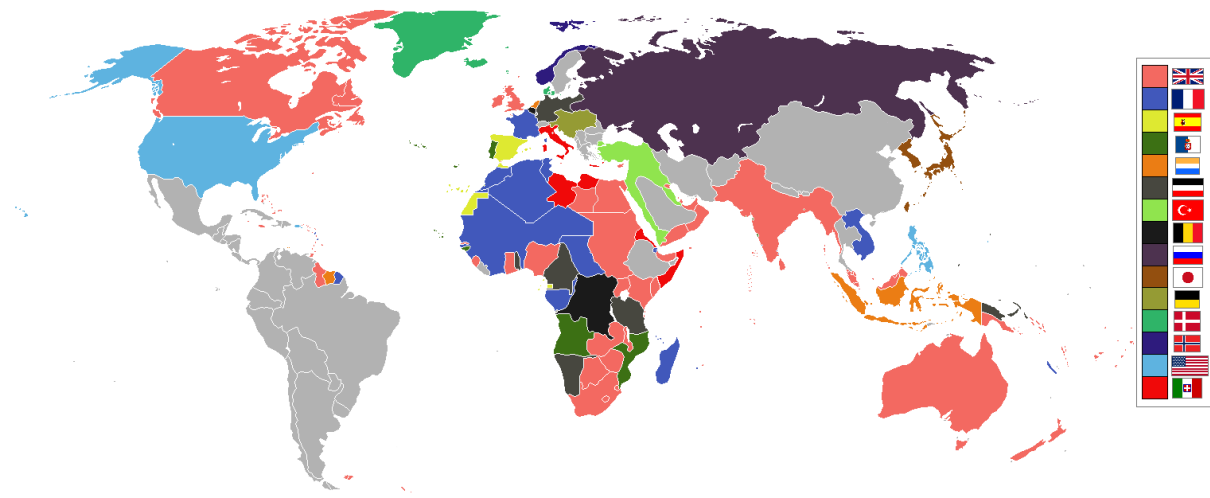
Obr. 4 Koloniální říše v roce 1754. Zdroj: Wikimedia Commons

Pokud odhlédneme od těchto národních bludů, rozšiřovaných propagandou a výukou dějepisu na všech typech škol, lze počátky formování současných hranic států nalézt v evropské středověku, kdy byly vytyčeny první úseky hranic, které jsou platné dodnes. Mezi nejstarší dosud platné hranice patří i většina délky českých hranic, s výjimkou některých úseků, např. Těšínska a Chebska. Současné hranice mimoevropských států však jsou výrazně pozdějšího data, nejstarší z nich jsou až ze 17. století a většina z nich je mnohem mladší. Hranice, které najdeme na současné politické mapě světa, z 52 % vznikly

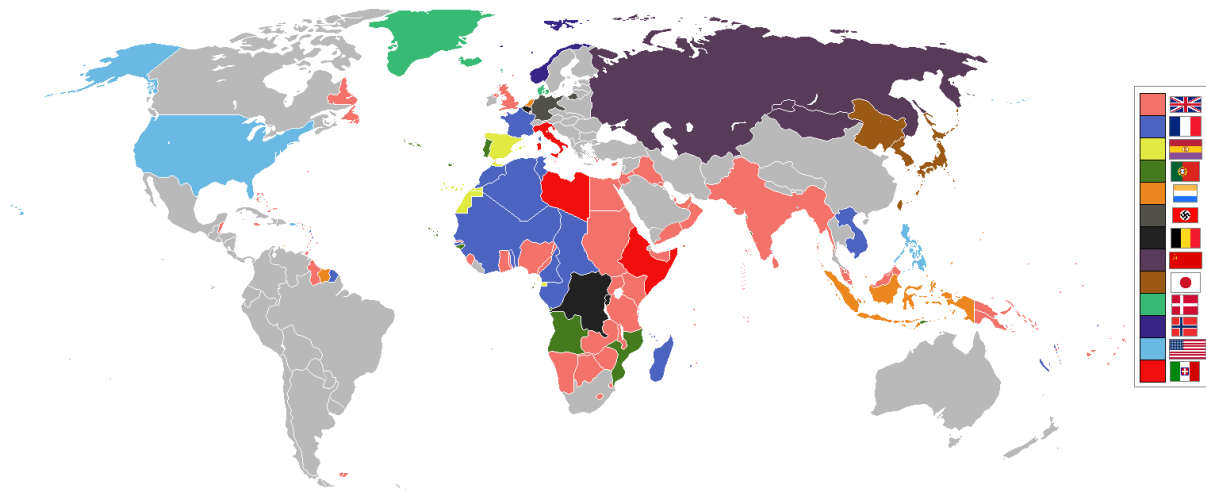
v průběhu 20. století a z 37 % v průběhu 19. století, a to zejména v průběhu formování evropských koloniálních říší, případně při dekolonizaci.

Období **kolonialismu** (viz obr. 4 – 6) mělo hluboký a trvalý vliv na politickou mapu současného světa, neboť během kolonizace byly často stanovovány hranice mezi koloniemi bez ohledu na etnické a kulturní rozdíly. Tyto „od stolu vytyčované“ hranice měly za následek vytváření umělých politických entit, což v pozdější době vedlo k různým národnostním a etnickým konfliktům. V mnoha bývalých koloniích jsou dodnes evropské jazyky bývalých kolonizátorů stále používány jako oficiální jazyky, což může ovlivňovat komunikaci a přístup k vzdělání. Zároveň je nutné poznamenat, že kolonialismus se netýkal pouze evropských zemí, ale např. i Osmanské říše, říše Čching v Číně, nebo Japonska. Kolonialismus také mohl mít formu připojování území k vlastnímu státu, jako např. v Rusku nebo Číně.

V důsledku obou světových válek docházelo k postupnému zvyšování počtu suverénních států, k největšímu navýšení pak došlo v 60. letech v Africe (rok 1960 je nazýván tzv. rokem Afriky, neboť v tomto roce získalo nezávislost 18 afrických států). Vzhledem k tomu, že dodnes existují závislá území, je možné, že se některá z nich v budoucnu stanou nezávislými. Na začátku 90. let byl proces vzniku nových států spojen s rozpadem bipolárního světa, kdy státy východního bloku lze do určité míry také považovat za kolonie Sovětského svazu. Po konci vynucené stability propuklo v 90. letech období rozpadů vynucených federací a vzniku nových států (rozpad Československa, Jugoslávie a Sovětského svazu). Po tomto období nové státy vznikají již pouze sporadicky.

Obr. 5 Koloniální říše v roce 1914. Zdroj: Wikimedia Commons

Obr. 6 Koloniální říše v roce 1936. Zdroj: Wikimedia Commons

Opakování:

1. V jakých obdobích vznikaly hranice dnešních států světa?
2. Jakých dvou forem nabýval kolonialismus?
3. V jakém období proběhly poslední větší změny politické mapy světa?

2.2. Organizace spojených národů (OSN)

První světová válka, ve své době označovaná jako „Velká válka“, neboť lidé nevěřili, že může přijít ještě nějaká větší a horší válka, způsobila evropským národům hluboké trauma, díky kterému výrazně vzrostla ochota národů spolupracovat na udržování míru ve světě a řešit konflikty diplomatickými prostředky. Za tímto účelem byla v roce 1920 založena mezinárodní organizace zvaná **Společnost národů** (League of Nations). Jejím hlavním cílem bylo zabránit vzniku dalších válečných konfliktů a upevnit mezinárodní bezpečnost. Dále měla podporovat ekonomickou a kulturní spolupráci mezi národy s cílem snížit riziko konfliktů, zajišťovat diplomatické řešení konfliktů a krizí, zaměřovat se na otázky lidských práv, zdravotní péči, pracovních podmínek a dalších sociálních otázek.

Společnost národů však čelila několika výzvám, které nakonec přispěly k jejímu zániku. Byla to zejména její neschopnost zabránit druhé světové válce, díky čemuž ztratila mezinárodní uznání. Problémem však také bylo, že některé významné státy, včetně USA, se nestaly členy Společnosti národů, což oslabilo její celosvětovou autoritu. Společnost národů navíc měla pouze omezené pravomoci, zejména v otázkách kolektivní bezpečnosti, což znemožnilo účinné řešení mezinárodních krizí. Svou roli pak také sehrál nárůst nacionalismu a unilateralismu v některých zemích, který představoval překážku pro mezinárodní spolupráci a posílil trend k závislosti na bilaterálních dohodách.

Společnost národů zanikla v roce 1946 a byla nahrazena **Organizací spojených národů** (OSN, vznikla v roce 1945), která měla přijít s vylepšenými strukturami a pravomocemi na řešení mezinárodních problémů. Oproti Společnosti národů OSN má mnohem širší a globální členskou základnu obsahující

většinu států světa, má rozšířené pravomoci v oblasti udržování míru a bezpečnosti, má mnohem účinnější mechanismy pro řešení mezinárodních sporů a konfliktů a její cíle jsou širší, než jen udržování míru, zahrnují např. udržitelný rozvoj, dodržování lidských práv, humanitární pomoc a boj proti chudobě. Cíle OSN jsou definovány v **Chartě OSN**.

V současnosti jsou cíle OSN definovány také programem rozvoje na období 2015 – 2030, který se jmenuje **Cíle udržitelného rozvoje** (Sustainable Development Goals). Je to soubor 17 cílů, které byly stanoveny OSN s cílem řešit klíčové globální výzvy a dosáhnout udržitelného rozvoje do roku 2030. Tyto cíle byly přijaty v září 2015 a nazývají se též Agenda 2030. Hlavními tématy, která cíle udržitelného rozvoje mají za úkol řešit, jsou chudoba, hlad, zdraví, vzdělání, rovnost pohlaví, čistá voda, hygienické podmínky, udržitelná energie, ekonomický růst, infrastruktura, nerovnosti, udržitelná města, odpovědná konzumace a výroba, klimatické změny, oceány a ekosystémy, mír a spravedlnost (přehled jednotlivých cílů viz obr. 7).

Obr. 7 Cíle udržitelného rozvoje. Zdroj: OSN.

Oficiálními jazyky OSN jsou angličtina, francouzština, ruština, španělština, čínština a arabština. Struktura OSN zahrnuje několik hlavních složek a řadu specializovaných autonomních organizací. Mezi hlavní složky patří:

- **Valné shromáždění** (General Assembly): Je nejvyšším orgánem OSN a skládá se z všech členských států. Každý stát má jednoho hlasu. Valné shromáždění se setkává každý rok v září v New Yorku. Jeho role zahrnuje přijímání rezolucí a směrnic, rozpoznávání nových členů a schvalování rozpočtu.
- **Rada bezpečnosti** (Security Council): Je hlavním orgánem odpovědným za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti. Má 15 členů, z nichž pět (USA, Rusko, Čína, Francie, Velká Británie) jsou stálí členové s právem veta. Rada bezpečnosti přijímá opatření v reakci na mezinárodní konflikty, včetně použití síly.

- **Mezinárodní soudní dvůr** (International Court of Justice - ICJ): Je nejvyšším soudem OSN. Má za úkol řešit právní spory mezi státy a poskytovat právní poradenství orgánům OSN a specializovaným agenturám.
- **Rada hospodářských a sociálních otázek** (Economic and Social Council - ECOSOC): Je odpovědná za spolupráci ve věcech ekonomického, sociálního a kulturního rozvoje. Spolupracuje s různými specializovanými agenturami a programy OSN.
- **Rada pro lidská práva** (Human Rights Council): Je orgánem ECOSOC a specializuje se na otázky lidských práv. Má za úkol monitorovat a hodnotit lidská práva ve světě.
- **Generální tajemník** (Secretary-General): Je hlavním výkonným úředníkem OSN. Je jmenován Valným shromážděním na doporučení Rady bezpečnosti. Jeho role zahrnuje řízení administrativy OSN, předkládání zpráv o stavu světa a jednání s členskými státy.

Dále má OSN řadu specializovaných agentur, fondů a programů, které se zaměřují na další specifické oblasti, jako jsou zdravotnictví, vzdělání, životní prostředí a lidská práva. Níže jsou uvedeny příklady nejznámějších z nich:

- UNICEF (Fond OSN pro děti)
- WHO (Světová zdravotnická organizace)
- WTO (Světová obchodní organizace)
- FAO (Organizace OSN pro výživu a zemědělství)
- UNDP (Program OSN pro rozvoj)
- UNESCO (Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu)
- UNHCR (Vysoký komisař OSN pro uprchlíky)
- WFP (Světový potravinový program)
- UNEP (Program OSN pro životní prostředí)
- ILO (Mezinárodní organizace práce)
- UNODC (Kancelář OSN pro drogy a kriminalitu)
- UNFPA (Fond OSN pro obyvatelstvo)
- ITU (Mezinárodní telekomunikační unie)
- IMO (Mezinárodní námořní organizace)
- WIPO (Světová organizace duševního vlastnictví)
- IAEA (Mezinárodní agentura pro atomovou energii)
- UNIDO (Organizace OSN pro průmyslový rozvoj)
- ITU (Mezinárodní telekomunikační unie)
- UNRWA (Úřad OSN pro pomoc a pracovníky pro palestinské uprchlíky na Blízkém východě)

OSN je základní platformou pro diplomatická jednání mezi státy světa. OSN poskytuje fórum pro členské státy, kde mohou diskutovat o mezinárodních otázkách, vyjádřit své stanovisko, vyjednávat o dohodách a hledat společné řešení pro globální problémy. Systém jejího fungování (zejména existence členů s právem veta) však odráží realitu bipolárního světa za studené války, kdy hlavním úkolem OSN bylo, aby se z války „studené“ nestala válka „horká“. Po rozpadu bipolárního světa na začátku 90. let se uvažovalo o tom, zda tento systém nereformovat, nicméně „mocná pětka“ neměla zájem přijít o moc, poskytovanou právem veta, a mnohým dalším státům tento stav také vyhovoval, neboť měly své mocné ochránce, kteří svým vetem zaručovali jejich beztréstnost.

Krise tohoto systému se projevila již v 90. letech 20. století, kdy OSN nebyla schopna zabránit genocidám ve Rwandě a státech bývalé Jugoslávie, zejm. v Bosně a Hercegovině. Ve Rwandě mírové jednotky OSN byly v naprosto nedostačujících počtech a neměly ani mandát k zastavení násilí. Organizace byla obviněna z váhání a neschopnosti přijmout rozhodné kroky k zastavení krveprolití. Při Bosenské válce měly srbské jednotky, zodpovědné za většinu vraždění, krytí v podobě ruského veta. OSN během tohoto konfliktu sice nasadila mírové jednotky, které však opět neměly možnost aktivně zasahovat a později byly kritizovány za nedostatečnou ochranu civilistů a za pasivitu v situacích, kdy bylo porušováno mezinárodní humanitární právo. Stejný model, kdy jeden z pěti stálých členů Rady bezpečnosti svým vetem kryje válečné zločiny svého spojence (případně přímo své) je velmi častý i v současnosti. Reálně postižitelné tedy jsou pouze státy bez mocných spojenců, přičemž i zde se ukazuje, že hlasuje-li západní blok pro určité sankce (USA, Velká Británie, Francie), už z principu mnohdy hlasuje protizápadní opozice proti (Čína, Rusko). Ačkoli tedy hlavním cílem OSN je udržování míru ve světě, ukazuje se, že prakticky žádné válce není schopné zabránit.

Některé další orgány, např. **Mezinárodní měnový fond (IMF)** nejsou přímou součástí OSN, ale existuje mezi nimi úzká spolupráce. IMF byl vytvořen jako samostatná mezinárodní organizace v roce 1944, ale spolupracuje s OSN a několika jejími agenturami, zejména v oblasti hospodářského rozvoje a globální makroekonomické stability. IMF má svou vlastní chartu a spravuje své vlastní záležitosti, ale jeho činnosti jsou koordinovány s OSN v rámci globálního řízení.

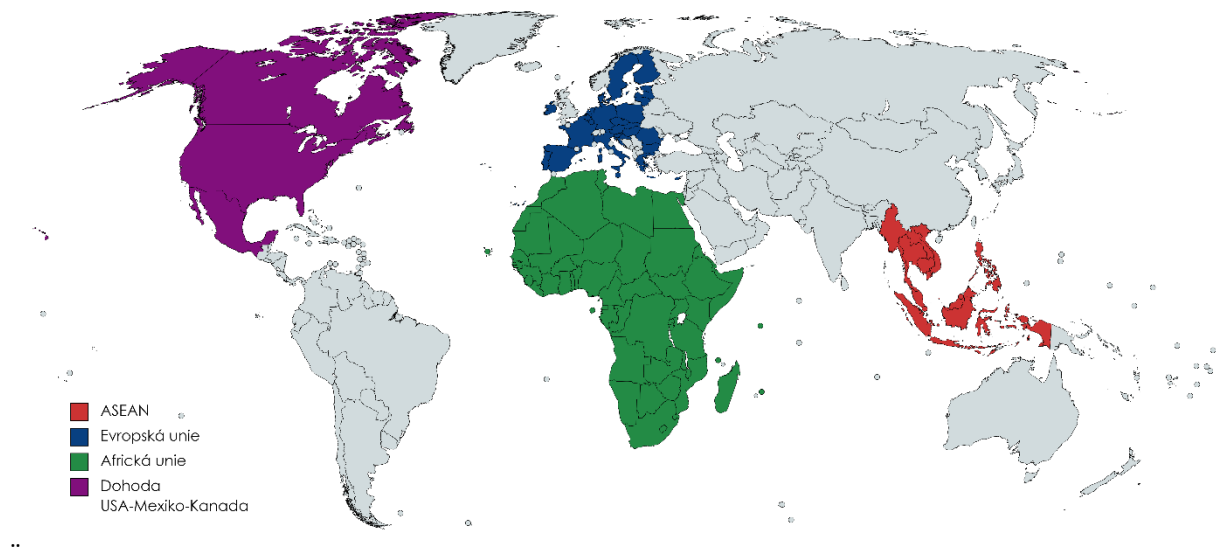
Přímou součástí OSN není ani **Světová banka**, nicméně vzájemná spolupráce mezi těmito dvěma institucemi existuje na mnoha úrovních. Světová banka je mezinárodní finanční instituce, která poskytuje finanční a technickou pomoc rozvojovým zemím s cílem snižovat chudobu a podporovat udržitelný rozvoj. OSN a Světová banka spolupracují na řadě projektů a iniciativ, které se týkají rozvoje, lidských práv, snižování chudoby, ochrany životního prostředí a dalších globálních výzev. Například Světová banka úzce spolupracuje s OSN prostřednictvím různých programů a fondů, jako je UNDP nebo UNICEF, na projektech zaměřených na zlepšení zdravotní péče, vzdělání, infrastruktury a hospodářského rozvoje. Zároveň Světová banka a OSN sdílejí podobné cíle a hodnoty, zejména pokud jde o podporu udržitelného rozvoje a dosažení Cílů udržitelného rozvoje, které jsou součástí Agendy 2030 OSN.

Opakování:

1. Jaké jsou hlavní cíle OSN?
2. Co to jsou Cíle udržitelného rozvoje?
3. Jaké jsou hlavní složky OSN a k čemu slouží?
4. Za co bývá OSN kritizována?
5. Jaký je vztah mezi Mezinárodním měnovým fondem, Světovou bankou a OSN?

2.3. Regionální politická a hospodářská uskupení

Spolupráce mezi státy neprobíhá pouze na úrovni OSN, ale také v rámci řady regionálních politických uskupení, případně pomocí bilaterálních smluv či summitů. Regionální politická uskupení bývají zakládána zejména z dvou důvodů, a to je politická a bezpečnostní spolupráce a ekonomická integrace. V mnoha případech nelze říci, který z těchto dvou faktorů je důležitější. Mezi další cíle těchto uskupení může patřit sdílení přírodních zdrojů, infrastruktury a dalších společných aktiv, což může vést k hospodářským výhodám pro členské státy, případně kulturní a sociální výměna mezi členskými státy, posilování regionální identity a solidarity.

Obr. 8 Příklad regionálních politických uskupení: ASEAN, Evropská unie, Africká unie, Dohoda USA-Mexiko-Kanada. Zdroj: Autor.

Seznam níže popisuje nejvýznamnější uskupení v rámci jednotlivých světových regionů. U každé organizace je napsáno, zda se jedná spíše o politické, či hospodářské uskupení, případně zda jsou důležité obě funkce.

Evropa

- **EU** (politické). Evropská unie (EU) je nejvýznamnějším regionálním politickým uskupením na světě. Byla založena za účelem posílení ekonomické a politické integrace mezi evropskými státy a dosažení míru a prosperity v regionu. V současnosti má 27 členů, a to Rakousko, Belgie, Bulharsko, Chorvatsko, Kypr, Česko, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Německo, Řecko, Maďarsko, Irsko, Itálie, Lotyšsko, Litva, Lucembursko, Malta, Nizozemsko, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko a Švédsko. V minulosti byla členem i Velká Británie, avšak v roce 2020 vystoupila.
- **EHP** (hospodářské). Evropský hospodářský prostor (EHP), je integrovaný trh, který zahrnuje země Evropské unie (EU) a tři země Evropského sdružení volného obchodu (ESVO): Norsko,

Lichtenštejsko a Island. Tento prostor umožňuje volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a osob mezi jeho členy a poskytuje těmto zemím přístup k vnitřnímu trhu EU s minimálními obchodními překážkami.

Amerika

- **OAS** (politické). Organizace amerických států (OAS) je mezinárodní organizace, která sdružuje většinu států Ameriky. Byla založena v roce 1948 a má za cíl posilovat mír, bezpečnost, demokracii, lidská práva a socioekonomický rozvoj v Americe. Členy Organizace amerických států jsou: Antigua a Barbuda, Argentina, Bahamy, Barbados, Belize, Bolívie, Brazílie, Chile, Kolumbie, Kostarika, Dominika, Dominikánská republika, Ekvádor, Salvador, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamajka, Mexiko, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Svatý Kryštof a Nevis, Svatá Lucie, Svatý Vincenc a Grenadiny, Surinam, Trinidad a Tobago a Uruguay. OAS se snaží podporovat dialog a spolupráci mezi členskými státy a řešit společné výzvy a problémy v regionu. OAS hraje klíčovou roli v podpoře demokracie a dodržování lidských práv v Americe a poskytuje platformu pro dialog a diplomacii mezi státy v regionu. Nicméně, v nedávných letech organizace čelila kritice a kontroverzím ohledně účinnosti svého působení a některé země, jako Venezuela, se stáhly z organizace kvůli nesouhlasu s některými jejími rozhodnutími.
- **USMCA** (hospodářské). Dohoda USA-Mexiko-Kanada, známá také jako USMCA (z anglického United States-Mexico-Canada Agreement), je dohoda o obchodu, která nahradila předchozí Severoamerickou dohodu o volném obchodu (NAFTA). Byla podepsána v listopadu 2018 a vstoupila v platnost dne 1. července 2020. Tato dohoda upravuje obchodní vztahy mezi Spojenými státy americkými, Mexikem a Kanadou a pokrývá širokou škálu obchodních otázek, včetně obchodních překážek, ochrany intelektuálního vlastnictví, pracovních standardů, životního prostředí a digitálního obchodu.
- **MERCOSUR** (hospodářské). Jihoamerický společný trh (MERCOSUR) je regionální hospodářské a politické uskupení v Jižní Americe. Bylo založeno v roce 1991 mezi Argentinou, Brazílií, Paraguayí a Uruguayí s cílem posílit ekonomickou integraci a obchodní spolupráci mezi členskými státy. Členy MERCOSUR jsou Argentina, Brazílie, Paraguay a Uruguay. MERCOSUR usiluje o vytvoření jednotného trhu a posílení politických vazeb mezi členskými státy. Členské země spolupracují na snižování obchodních překážek, harmonizaci právních předpisů a podpoře obchodu a investic mezi sebou. Společně se snaží zlepšit konkurenceschopnost regionu a získat větší váhu na mezinárodní úrovni. MERCOSUR také spolupracuje s dalšími zeměmi v Jižní Americe prostřednictvím různých mechanismů, jako je například Jihoamerická zóna volného obchodu (Zona de Libre Comercio del Sur - ZLC) a Jihoamerická rada (Consejo Suramericano de Economía y Finanzas), které slouží k podpoře obchodu a integrace v regionu. Důležitou součástí spolupráce mezi státy v Jižní Americe je i dřívější iniciativa Unasur (Unie jihoamerických národů), která měla za cíl podporovat politickou integraci a spolupráci v regionu, ale v roce 2018 některé země, včetně Brazílie, Argentiny a Chile, opustily tuto organizaci kvůli obavám z politického zaměření a nefunkčnosti. Unasur byla v roce 2019 oficiálně přejmenována na Fórum pro pokrok Latinské Ameriky (Foro para el Progreso de

América Latina - PROSUR), což je fórum pro politickou a hospodářskou spolupráci mezi některými státy Jižní Ameriky, ale nemá tak širokou působnost jako dřívější Unasur.

Asie a Oceánie

- **APEC** (politické). Asijsko-pacifické hospodářské společenství (APEC) je mezinárodní fórum pro ekonomickou spolupráci mezi zeměmi v oblasti Tichomoří a Asie. Bylo založeno v roce 1989 s cílem podporovat otevřený obchod a investice v regionu a posilovat hospodářskou integraci mezi členskými státy. Členy APEC jsou: Austrálie, Brunej, Kanada, Chile, Čína, Indonésie, Japonsko, Jižní Korea, Malajsie, Mexiko, Nový Zéland, Papua-Nová Guinea, Peru, Filipíny, Rusko, Singapur, Tchaj-wan, Thajsko, Spojené státy americké a Vietnam. APEC se schází každoročně na summitu, na kterém se setkávají vedoucí představitelé členských zemí a diskutují o různých otázkách týkajících se obchodu, investic, hospodářského růstu a spolupráce v regionu. Hlavními tématy diskuse jsou například liberalizace obchodu, hospodářská integrace, udržitelný rozvoj, inovace a digitální ekonomika. APEC je považováno za jedno z nejvýznamnějších ekonomických fór na světě a hraje klíčovou roli v podpoře otevřeného a inkluzivního obchodu v regionu Asie a Tichomoří.
- **LAS** (politické). Liga arabských států (LAS) je regionální organizace, která sdružuje většinu arabských zemí a má za cíl posilovat politickou, ekonomickou, kulturní a sociální spolupráci mezi členskými státy. Byla založena v roce 1945 a má sídlo v Káhiře. Členy LAS jsou Alžírsko, Bahrajn, Komory, Džibutsko, Egypt, Irák, Jordánsko, Kuvajt, Libanon, Libye, Mauritánie, Maroko, Omán, Palestina (!), Katar, Saúdská Arábie, Somálsko, Súdán, Sýrie (členství pozastaveno od roku 2011), Tunisko, Spojené arabské emiráty a Jemen. LAS hraje klíčovou roli v podpoře arabské solidarity, koordinaci politických postojů a řešení společných výzev a problémů v arabském světě. Organizace se zabývá různými tématy, včetně míru a bezpečnosti, hospodářské spolupráce, ochrany lidských práv, boje proti terorismu a řešení regionálních konfliktů. I když LAS hraje důležitou roli v arabském světě, čelí výzvám včetně rozdílných politických zájmů mezi členskými státy a obtížím v dosahování konsensu v některých otázkách. Nicméně, organizace stále zůstává klíčovým fórem pro koordinaci a spolupráci mezi arabskými zeměmi.
- **ASEAN** (politicko-hospodářské). Asociace národů jihovýchodní Asie (ASEAN) je regionální politické a hospodářské uskupení, které sdružuje deset států jihovýchodní Asie. Byla založena v roce 1967 s cílem posílit politickou stabilitu, ekonomický růst a sociální pokrok v regionu. Členy ASEAN jsou: Brunej, Kambodža, Indonésie, Laos, Malajsie, Myanmar (dříve známý jako Barma), Filipíny, Singapur, Thajsko a Vietnam. Těchto deset zemí spolupracuje v rámci ASEAN na řešení společných otázek a výzev, jako jsou obchod, investice, bezpečnost, kultura, životní prostředí a sociální rozvoj. ASEAN hraje klíčovou roli v podpoře regionální stability a prosperity jihovýchodní Asie a je jedním z nejvýznamnějších regionálních politických uskupení na světě.
- **EAU** (politicko-hospodářské). Eurasijská unie (EAU) je hospodářské a politické uskupení, které sdružuje některé země bývalého Sovětského svazu. Byla založena v roce 2015 a má za cíl posílit ekonomickou integraci, spolupráci a koordinaci mezi členskými státy, kterými jsou Rusko, Bělorusko, Kazachstán, Arménie a Kyrgyzstán. EAU unie usiluje o vytvoření jednotného trhu a posílení politických vazeb mezi členskými státy. Jedním z hlavních nástrojů pro dosažení těchto

cílů je Společný ekonomický prostor, který usnadňuje volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a pracovníků mezi členskými státy. EAU se snaží posílit svou pozici jako vlivný hráč v mezinárodní politice a ekonomice, ačkoli naráží na určité výzvy včetně rozdílných ekonomických priorit a politických zájmů mezi členskými státy.

- **SAARC** (hospodářské). Jihoasijská asociace pro regionální spolupráci (SAARC), je regionální organizace založená v roce 1985. Cílem SAARC je posilovat hospodářskou a sociální integraci mezi členskými státy v Jižní Asii a řešit společné výzvy a problémy v regionu. Členy SAARC jsou Afghánistán, Bangladéš, Bhútán, Indie, Maledivy, Nepál, Pákistán a Srí Lanka. SAARC pořádá pravidelné summity, na kterých se setkávají vedoucí představitelé členských zemí a diskutují o různých otázkách týkajících se regionu. Organizace se zabývá tématy, jako je hospodářský rozvoj, obchod, sociální rozvoj, kultura, životní prostředí, bezpečnost a boj proti terorismu.

Afrika

- **AU** (politické). Africká unie (AU) je mezinárodní organizace, která sdružuje většinu afrických států s cílem posílit politickou stabilitu, ekonomický rozvoj a sociální pokrok v Africe. Byla založena v roce 2001 jako nástupce Organizace africké jednoty (OAU). Účelem Africké unie je podporovat spolupráci mezi africkými zeměmi v oblastech jako je mír a bezpečnost, politická stabilita, demokracie, lidská práva, hospodářský rozvoj, obchod, infrastruktura, vzdělání a zdravotní péče. AU má několik hlavních orgánů a institucí, včetně Valného shromáždění, Komise Africké unie, Panafrikanistického parlamentu a Mírových sborů Africké unie (AU Peacekeeping Forces), které spolupracují na řešení regionálních problémů a výzev (např. nasazení mírových sborů v konfliktních zónách jako je Džibutsko, Súdán, Somálsko a Mali).
- **COMESA** (hospodářské). Společný trh pro Východní a Jižní Afriku (Common Market for Eastern and Southern Africa) je regionální hospodářské společenství zahrnující 21 afrických zemí (nicméně 2, a to Eritrea a DR Kongo mají pozastavené členství). Členy COMESA jsou Keňa, Uganda, Rwanda, Burundi, Tanzanie, Zambie, Zimbabwe, Malawi, Etiopie, Egypt, Seychely a další. Cílem COMESA je podpora hospodářské integrace, obchodu a investic v regionu prostřednictvím odstranění obchodních překážek a posílení ekonomického rozvoje.
- **ECOWAS** (hospodářské). Hospodářské společenství západoafrických států (Economic Community of West African States) je regionální hospodářské společenství zahrnující 15 západoafrických zemí. Členy ECOWAS jsou Nigérie, Ghana, Senegal, Mali, Pobřeží slonoviny, Guinea, Niger, Burkina Faso, Libérie, Sierra Leone, Benin, Togo, Guinea-Bissau, Kapverdy a Gambie. Cílem ECOWAS je podpora hospodářské integrace, politické stability a sociálního rozvoje v regionu prostřednictvím spolupráce a koordinace členských států.
- **SADC** (hospodářské). Jihoafrické rozvojové společenství (Southern African Development Community) je regionální hospodářské společenství zahrnující 16 zemí v jižní Africe. Členy SADC jsou Jihoafrická republika, Botswana, Zimbabwe, Zambie, Namibie, Angola, Mosambik, Malawi, Tanzanie, Madagaskar, Seychely, Svazijsko, Lesotho, Mauricius, Komory a DR Kongo. Cílem SADC je podpora hospodářské integrace, regionální stability a udržitelného rozvoje v jižní Africe prostřednictvím spolupráce a koordinace členských států.
- **WAMU** (hospodářské). Západoafrická měnová unie (West African Monetary Union) je společenství, které sdílí společnou měnu nazývanou CFA frank. Členy měnové unie WAMU je

osm zemí západoafrického regionu, konkrétně Benin, Burkina Faso, Pobřeží slonoviny, Guinea-Bissau, Mali, Niger, Senegal a Togo. Tato měnová unie byla založena za účelem podpory ekonomické integrace mezi těmito zeměmi a snahy o stabilizaci měn v regionu. Tato měnová unie je výjimečná svou historií, neboť vznikla za účelem podpory ekonomické integrace a stability měn v regionu již v polovině 20. století. Dalším unikátním prvkem je fakt, že měnová politika členů WAMU je do značné míry řízena Francií prostřednictvím Francouzské centrální banky. Tato struktura poskytuje určitou stabilitu měn v regionu, ale zároveň přináší otázky ohledně nezávislosti měnové politiky.

- **AfCFTA** (hospodářské). Africká kontinentální zóna volného obchodu (African Continental Free Trade Area) je dohoda z roku 2018, která vytváří integrovaný trh pro obchod zboží a službami mezi africkými zeměmi. Jejím cílem je podpora obchodu mezi africkými zeměmi a podpora hospodářského rozvoje kontinentu. Členy AfCFTA jsou všechny africké země s výjimkou Eritrey.

Tento seznam není ani zdaleka kompletní, neboť různých regionálních uskupení existuje ve světě řada, některé postupně zanikají, jiné opět vznikají, u některých organizací rozpory mezi členy mohou vyústit v „umrtvení“ společných aktivit apod. Celkově však existence regionálních politických a hospodářských uskupení vede k větší stabilitě v regionech působnosti a zvýšené ekonomické spolupráci.

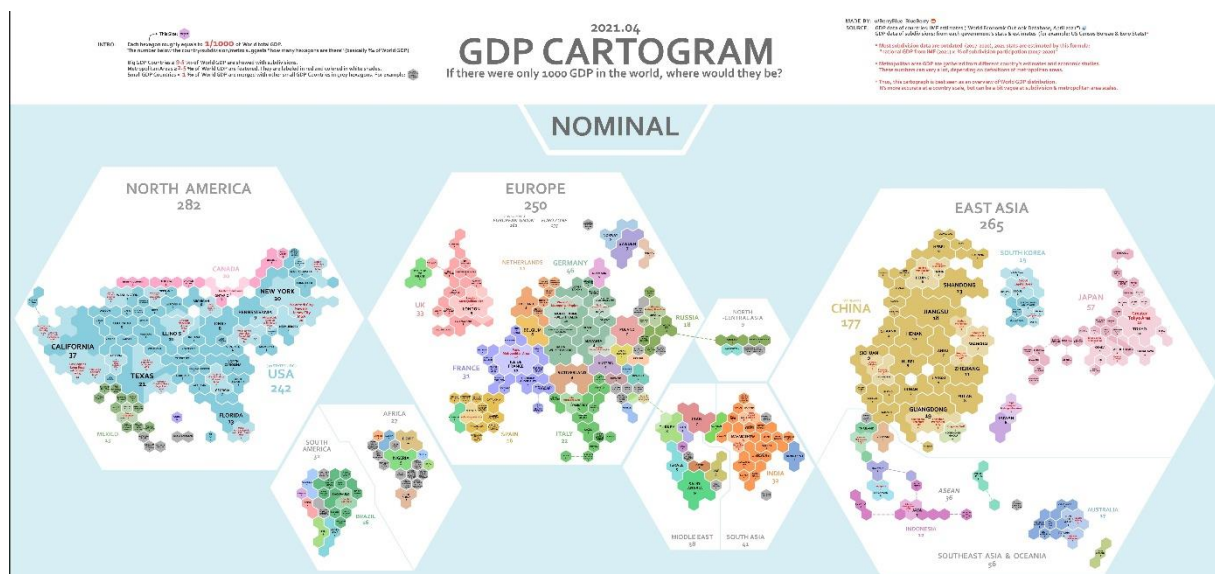
Opakování:

1. Jaké jsou hlavní cíle regionálních politických a hospodářských uskupení?
2. Jaké jsou hlavní rozdíly ve fungování Evropské a Africké unie?
3. Které z výše zmíněných uskupení mají více politický charakter a které naopak hospodářský?

3. Svět z pohledu hospodářské geografie

Při pohledu na mapu světa vidíme obraz, který určitým způsobem dává informaci o rozložení pevnin, oceánů, případně reliéfu nebo států světa v prostoru. Prvkem, který vaše oko zaujme nejvíce, je rozloha, která je však na mapě světa výrazně nerovnoměrně zobrazena (oblasti kolem pólů jsou výrazně větší, než oblasti u rovníku – např. Grónsko by se mělo „vejít“ do Austrálie téměř 4x, do Afriky pak 15x). Z pohledu světového hospodářství pak lze říci, že velké množství ekonomických aktivit se odehrává na poměrně malé rozloze světové pevniny. Pohled ekonomů na svět by měl být tedy poněkud jiný, zohledňující různou důležitost regionů pro světový obchod, těžbu surovin apod.

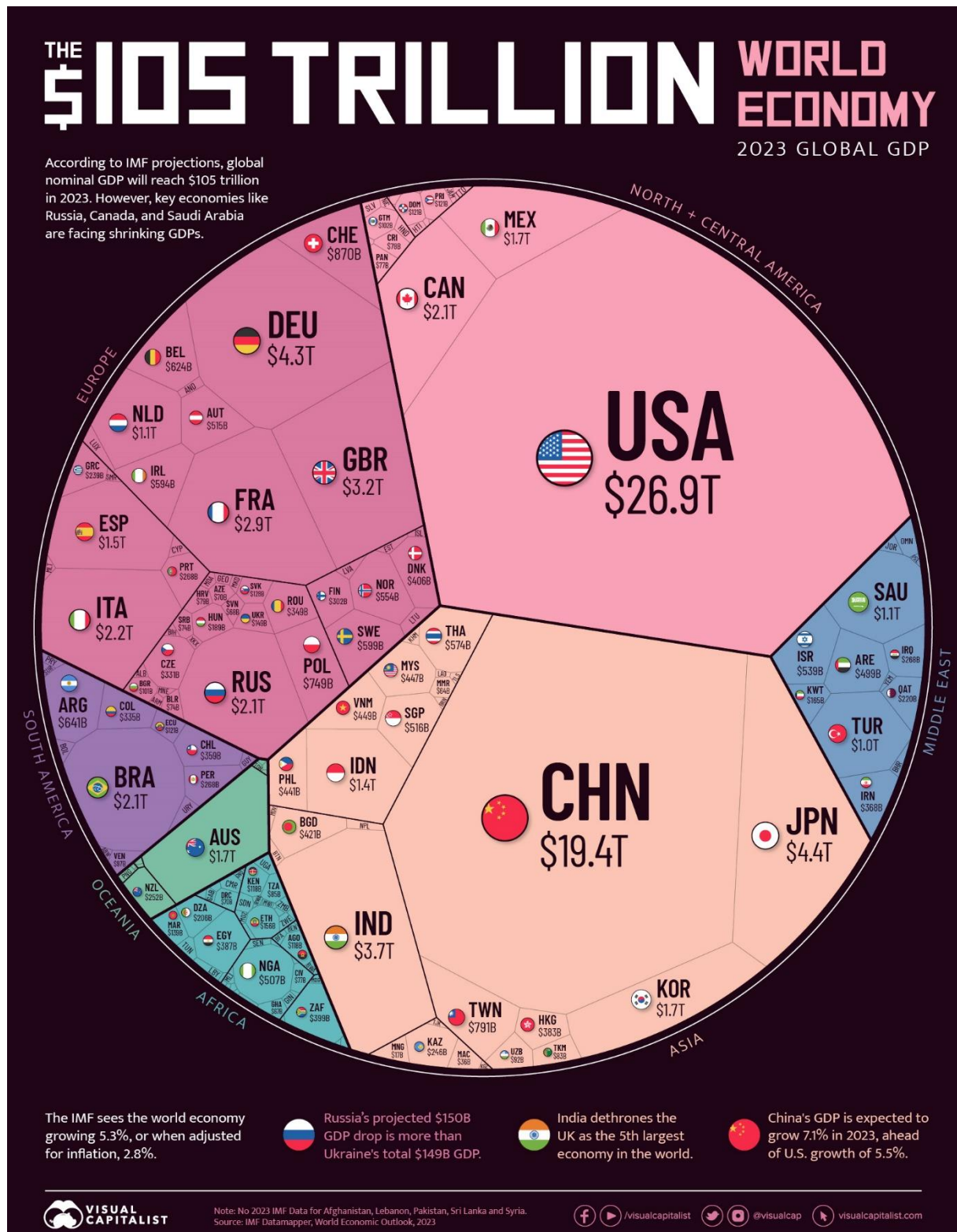
Abychom tuto důležitost dokázali určitým způsobem měřit, byl vyvinut ukazatel **hrubý domácí produkt** (HDP), který představuje celkovou tržní hodnotu všeho zboží a služeb vyprodukovaných v určité zemi během určitého časového období, obvykle za jeden kalendářní rok. HDP měří hospodářskou aktivitu v rámci hranic určité země bez ohledu na národnost vlastníků produktivních faktorů a zahrnuje i produkci cizinců pracujících v dané zemi. Vzhledem k tomu, že údaje k výpočtu HDP nelze získat přímo, existují různé varianty jeho výpočtu (produkční, výdajová a příjmová metoda), což společně s využitím různých dat a zdrojů, případně s různými úpravami dat (odstranění odhadů, přizpůsobení sezónních vlivů a další korekce) vede k rozdílným údajům o jeho výši, a to i u uznávaných mezinárodních institucí, jako je IMF nebo Světová banka. Tyto rozdíly však obvykle bývají jen v řádu procent.

Obr. 9 Anamorfovaná mapa světového HDP v roce 2021. Zdroj: Reddit, uživatel BerryBlue_BlueBerry

Pokud by světové HDP bylo rozděleno na 1000 dílů, byla by jejich distribuce v rámci světa velmi nerovnoměrná (viz obr. 9). Nejvýznamnějším regionem je severní Amerika s 282 díly, následovaná východní Asií (265) a Evropou (250). Tyto tři regiony dohromady tvoří asi 80 % světového HDP. Naopak regiony jako Jižní Amerika, Afrika a střední Asie jsou v porovnání ke své velikosti jen málo významné. Zajímavé může být i porovnání, kdy např. jižní Amerika má HDP zhruba ve výši Velké Británie a celá

Afrika nedosahuje ani HDP Francie. Některé státy USA, provincie Číny a velké světové aglomerace (Londýn, Tokio aj.) pak mají ve tvorbě světového HDP velmi důležitou pozici.

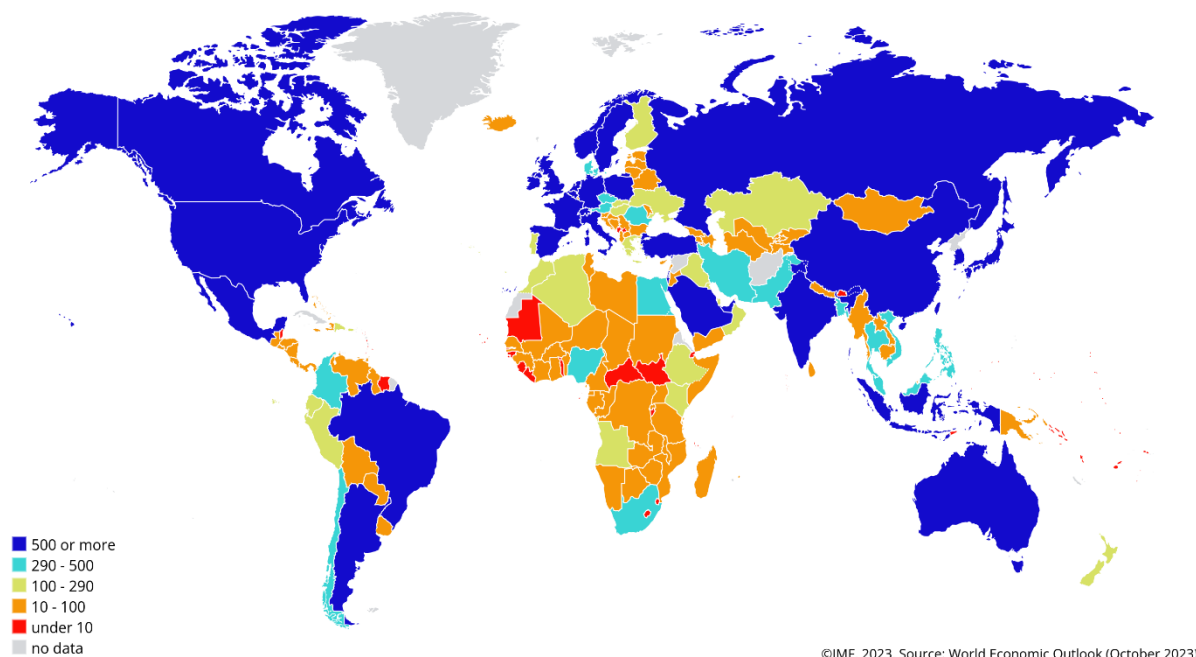
Obr. 10 Vizualizace rozdělení globálního HDP mezi regiony a státy světa. Zdroj: Visual Capitalist

Jiný pohled na totéž nabízí vizualizace z webové stránky Visual Capitalist, uvedená na obr. 10. Opět je vidět dominance tří výše zmíněných regionů, porovnávat mezi sebou lze i přesné hodnoty HDP. Při porovnání obrázků 9 a 10 pak zjistíme i určité změny mezi roky 2021 a 2023 (např. vylepšení pozice Indie – viz srovnání s Francií a Velkou Británií). Zdrojovými daty pro obě vizualizace jsou data IMF.

Poslední vizualizací k HDP je obr. 11, na kterém jsou v mapě vyznačeny modrou barvou státy, které v roce 2022 měly HDP 500 miliard USD a více, podílely se tedy alespoň 0,5 % na celosvětovém HDP (v roce 2022 činilo HDP světa 100 bilionů USD). Světle modrou barvou jsou pak vyznačeny státy, které dosáhly hodnot vyšších než Česko (u něhož v roce 2022 HDP činilo 290,5 miliard USD). Další barvy pak zachycují státy, které mají národní hospodářství menší než Česko, přičemž do úplně nejhorší kategorie spadají převážně mikrostáty a země subsaharské Afriky. Dosažená hodnota HDP u Česka znamená, že se na tvorbě celosvětového HDP podílelo 0,3 %, což na jednu stranu není mnoho, nicméně je to více, než je podíl Česka na celosvětovém počtu obyvatel (0,13 %). V žebříčku států seřazených podle velikosti HDP bylo Česko v roce 2022 na 47. místě, zatímco podle počtu obyvatel na 85. místě. Už fakt, že v Africe existují pouze tři státy, které mají HDP větší, než Česko, v Jižní Americe čtyři a ve střední Asii žádný, ukazuje, že Česko není ekonomicky úplně bezvýznamným státem.

IMF Data Mapper ®

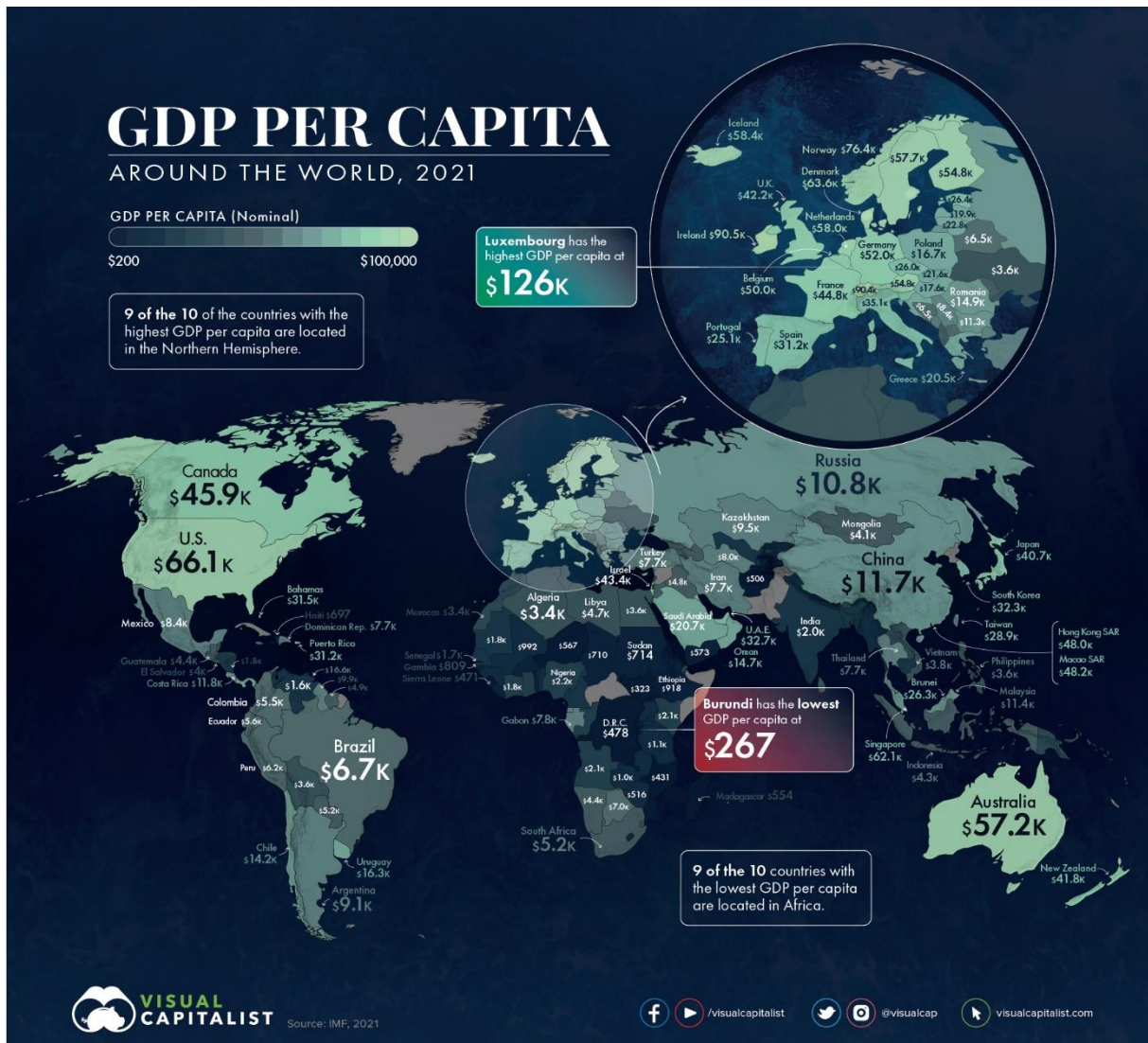
GDP, current prices (Billions of U.S. dollars, 2022)

Obr. 11 HDP států světa v roce 2022. Zdroj: Autor za využití aplikace IMF Data Mapper

HDP je užitečný ukazatel, který poskytuje přehled o velikosti a růstu ekonomiky dané země, ale ne vždy zcela přesně odrazuje celkové bohatství nebo kvalitu života v dané zemi (k tomu ani není určen). Pro stanovení vyspělosti daného státu se používá **HDP na obyvatele**, což je celkové HDP, vydělené počtem obyvatel státu. Díky relativizaci tak lépe zachycuje individuální životní úroveň obyvatelstva než celkový HDP. Je ovšem třeba vést v patrnosti, že jde o průměr, nikoli reálnou hodnotu. V řadě zemí existují

velké příjmové nerovnosti a vysoké příjmy nadnárodních korporací tak mohou tuto hodnotu posunout výrazně výše, než je realita (např. v Irsku). Lépe si v tomto indikátoru vedou země s malým počtem obyvatel (viz obr. 12), velké ekonomiky na tom jsou obvykle hůře, v celosvětovém Top 10 se nachází pouze USA.

COLLABORATORS RESEARCH + WRITING Avery Koop, Raul Amoros | DESIGN + ART DIRECTION Amy Kuo, Christina Kostandí, Melissa Haavisto

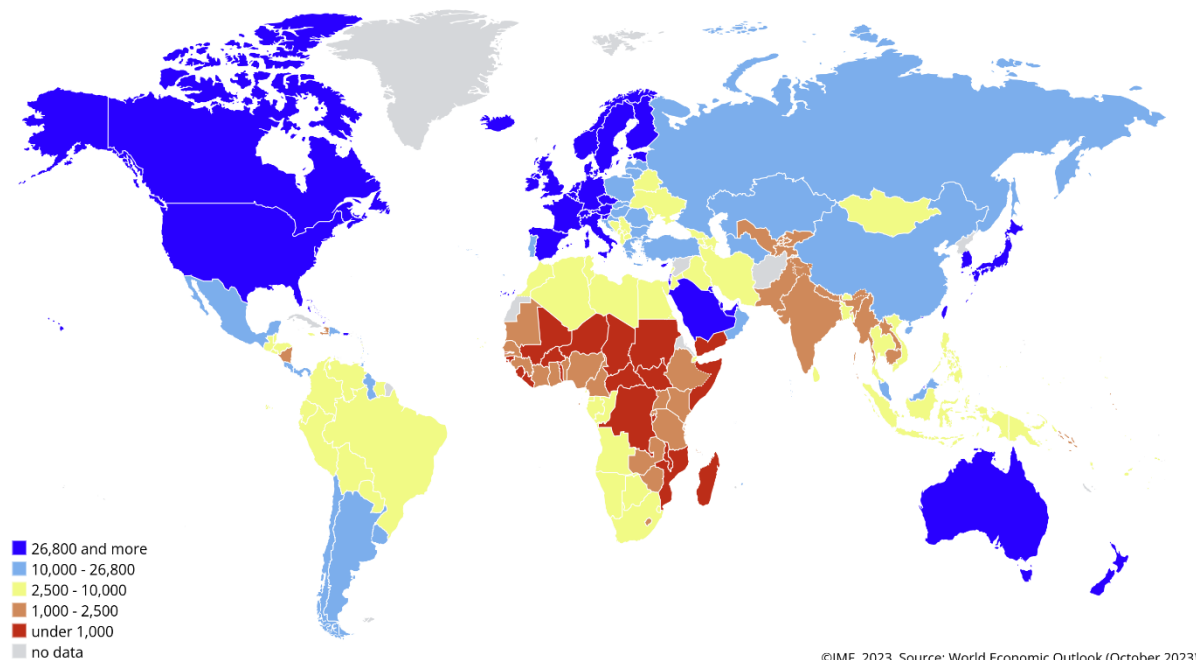
Obr. 12 HDP na obyvatele ve státech světa v roce 2021. Zdroj: Visual Capitalist

Podobná mapa, nicméně vytvořená opět za účelem jednoduššího porovnání států světa s Českem je uvedena na obr. 13. Vzhledem k relativně vysoké hodnotě HDP na obyvatele v Česku jsou tmavě modrou barvou vyznačeny státy, kde je tento údaj stejný nebo vyšší než v Česku, světle modrou barvou státy mírně horší, až opět k barvám červeným, vyznačujícím nejhudší státy světa, převážně se vyskytující v subsaharské Africe. Česko v tomto žebříčku je na 39. místě, zhruba 80 % zemí světa je tedy „chudší“ než my. Zajímavé může být i porovnání s jinými regiony světa, kdy např. v Latinské Americe

kromě mikrostátů fungujících na bázi daňového ráje státy dosahují horších hodnot, než Česko, případně porovnání s různými regiony Asie.

IMF Data Mapper ®

GDP per capita, current prices (U.S. dollars per capita, 2022)

Obr. 13 HDP na obyvatele států světa v roce 2022. Zdroj: Autor za využití aplikace IMF Data Mapper

Vzhledem k rozdílným cenovým hladinám bývá také využíván indikátor **HDP na obyvatele, přepočtený podle parity kupní síly**. Pro určení se používá metoda srovnávacích cen, která porovnává ceny zboží a služeb mezi různými zeměmi. Základem této metody jsou takzvané paritní ceny, což jsou hypotetické ceny, za které by bylo možné koupit stejné zboží a služby v různých zemích při použití stejné měny. Tento ukazatel se využívá například k vytváření mezinárodních žebříčků životní úrovně, k jeho interpretaci je ovšem opět nutné znát jeho jistá úskalí. Zaprvé, HDP nevyjadřuje příjem obyvatel, ale hodnotu produktů, která je obvykle výrazně vyšší. V méně rozvinutých zemích jsou pak cenové hladiny nižší i proto, že příjmy obyvatel jsou v porovnání s HDP na obyvatele poměrně nízké. Otázkou je také podmínka srovnatelnosti produktů, neboť ve vyspělých zemích jejich hodnotu často zvyšuje environmentální legislativa či požadavky na ochranu zdraví. Typické malé auto v Indii není naprosto srovnatelné s typickým malým autem v Evropské unii, které povinně musí mít řadu prvků pasivní bezpečnosti, splňovat náročné emisní limity, mít určité elektronické prvky apod.

Kromě HDP a jeho variant existují i jiné indikátory, které měří vyspělost států světa. Za zmínku určitě stojí **index lidského rozvoje**, který kombinuje údaje o HDP na obyvatele s ukazateli jako je očekávaná délka života a vzdělání, což umožňuje celkovější hodnocení životní úrovně a lidského rozvoje v dané zemi. Užitečný je také **Giniho koeficient**, který měří míru nerovnosti v příjmech v dané zemi. Čím nižší je hodnota Giniho koeficientu, tím vyšší je úroveň sociální a ekonomické rovnosti. **Index sociálního pokroku** pak kombinuje ukazatele jako je zdraví, vzdělání, životní prostředí a sociální kapitál, což

umožňuje komplexnější hodnocení kvality života v dané zemi. U všech podobných syntetických indikátorů však platí, že je třeba si zjistit, z jakých údajů jsou sestavovány, neboť i např. pohled na to, co tvoří „lidský rozvoj“ je odlišný v „západních“ zemích a jiných regionech světa. Většina podobných indikátorů totiž odráží právě priority „západní“ společnosti.

Alternativou tohoto „západního“ pohledu může být indikátor **hrubé národní štěstí**, vyvinutý v Bhútánu (který ve všech výše zmíněných indikátorech bude dosahovat velmi slabých výsledků). Hrubé národní štěstí je založeno na myšlence, že tradiční ekonomické ukazatele nezachycují úplně a přesně kvalitu života, štěstí, sociální soudržnost a udržitelnost ekonomického rozvoje. Proto se snaží zahrnout do svého měření širší škálu faktorů, které ovlivňují kvalitu života obyvatelstva, mimo jiné i sociální soudržnost a rovnost příležitostí nebo úroveň spokojenosti, štěstí a subjektivního pocitu blaha obyvatelstva. Tento ukazatel je velmi oblíbený v chudých zemích, neboť v nich je větší rovnost (téměř všichni jsou chudí) a úroveň spokojenosti je vždy velmi relativní (jsem se současnou situací velmi spokojen, protože už není válka apod.). Zajímavým konceptem je i **HDP na jednotku spotřebovaných přírodních zdrojů**, který měří efektivitu využívání zdrojů v ekonomice dané země. Vyšší HDP na jednotku spotřebovaných přírodních zdrojů naznačuje udržitelnější a šetrnější využívání zdrojů.

Opakování:

1. Jak se liší žebříček zemí podle HDP a HDP na obyvatele? Které státy jsou na tom nejlépe a proč?
2. Proč nelze HDP na obyvatele použít jako indikátor bohatství obyvatel státu?
3. Co udává parita kupní síly a jaká jsou úskalí jejího použití?
4. Proč je HDP kritizován jakožto ukazatel vyspělosti států? Jaké jsou jeho alternativy?

Praktický úkol:

1. Sežente si aktuální data z IMF nebo Světové banky o HDP a HDP na obyvatele států světa. Které státy jsou v těchto žebříčcích výše než Česko? Které významné státy jsou naopak níže? Existují zde nějaké rozdíly oproti datům, prezentovaným na obr. 11 a 13?

3.1. Vývoj světové ekonomiky

Již od doby založení nejstarších civilizací lidé hospodařili se zdroji, akumulovali kapitál, či obchodovali s komoditami. Jakékoli zřízení společnosti potřebovalo pravidla pro transakce se zdroji, jejich zajištění či dovoz, plánování spotřeby či vytváření zásob klíčových komodit. Ačkoli první ekonomické systémy bývaly poměrně jednoduché, zajistily přežití a rozvoj společnosti. Vývoj světové ekonomiky od prvních civilizací až do současnosti byl složitý a rozmanitý, s řadou signifikantních vývojových etap, které se od sebe navzájem lišily zejména různými zdroji bohatství, výrobními postupy, obchodními modely apod. Tato kapitola poskytuje pouze velmi stručný přehled tématu, zájemcům lze doporučit knihu *Hedvábné*

stezky: *Nová historie světa* od Petera Frankopana, která popisuje historii lidstva právě z pohledu klíčové role ekonomiky a obchodu a je prosta eurocentrického pohledu na dějiny.

V období **starověku** byla světová ekonomika charakterizována rozsáhlou sítí obchodních cest, které spojovaly různé části světa, jako byla Hedvábná stezka v Asii. Hlavními zdroji bohatství byly suroviny (např. koření, hedvábní, drahé kovy) a výrobky (např. keramika, textilie), které byly vyráběny a obchodovány mezi různými kulturami a civilizacemi. V období antiky obchodní cesty propojovaly různé oblasti Středomoří a blízkého východu, na důležitosti získala námořní doprava (např. dovoz obilí do Říma z Egypta). Bohatství se koncentrovalo v obchodních přístavech, regionech vhodných pro zemědělství (zejména obilnářství) a ve vojensky silných státech, které mohly využít velké množství otroků jako pracovní sílu.

Obr. 14 Cechovní domy na Grande-Place v Bruselu. Zleva doprava budova cechu galantérníků, lodníků (štít v podobě lodní zádi), lukostřelců, truhlářů, mlynářů a pekařů (nejpočetnější a nejbohatší cech). Zdroj: Wikimedia Commons

V období **středověku** byla světová ekonomika silně ovlivněna feudálním systémem, který byl charakterizován vazalskými vztahy mezi pánem a poddanými. Hlavními zdroji bohatství bylo zemědělství a řemeslná výroba v městech. Řemesla a obchodní profese byla regulována tzv. **cechovním systémem**, který měl za cíl zajistit kvalitu výrobků, ochranu práv řemeslníků a stabilitu trhu. Princip cechovního systému je v tom, že určitý produkt či službu může nabízet pouze člen cechu, který předtím absolvuje určité školení u zkušených mistrů. Mezi výhody cechovního systému patřilo zajištění kvality výrobků stanovením určitých standardů, ochrana práv členů cechu, zajištění vzdělání a učení pro učně a tovaryše, kteří se učili od zkušených mistrů, a sociální podpora pro členy cechu v případě nemoci, úmrtí nebo jiných životních situací. Naopak mezi nevýhody patří omezená konkurence, bránící pronikání inovací, či omezené možnosti kariérního růstu, neboť postup ve společnosti byl často závislý

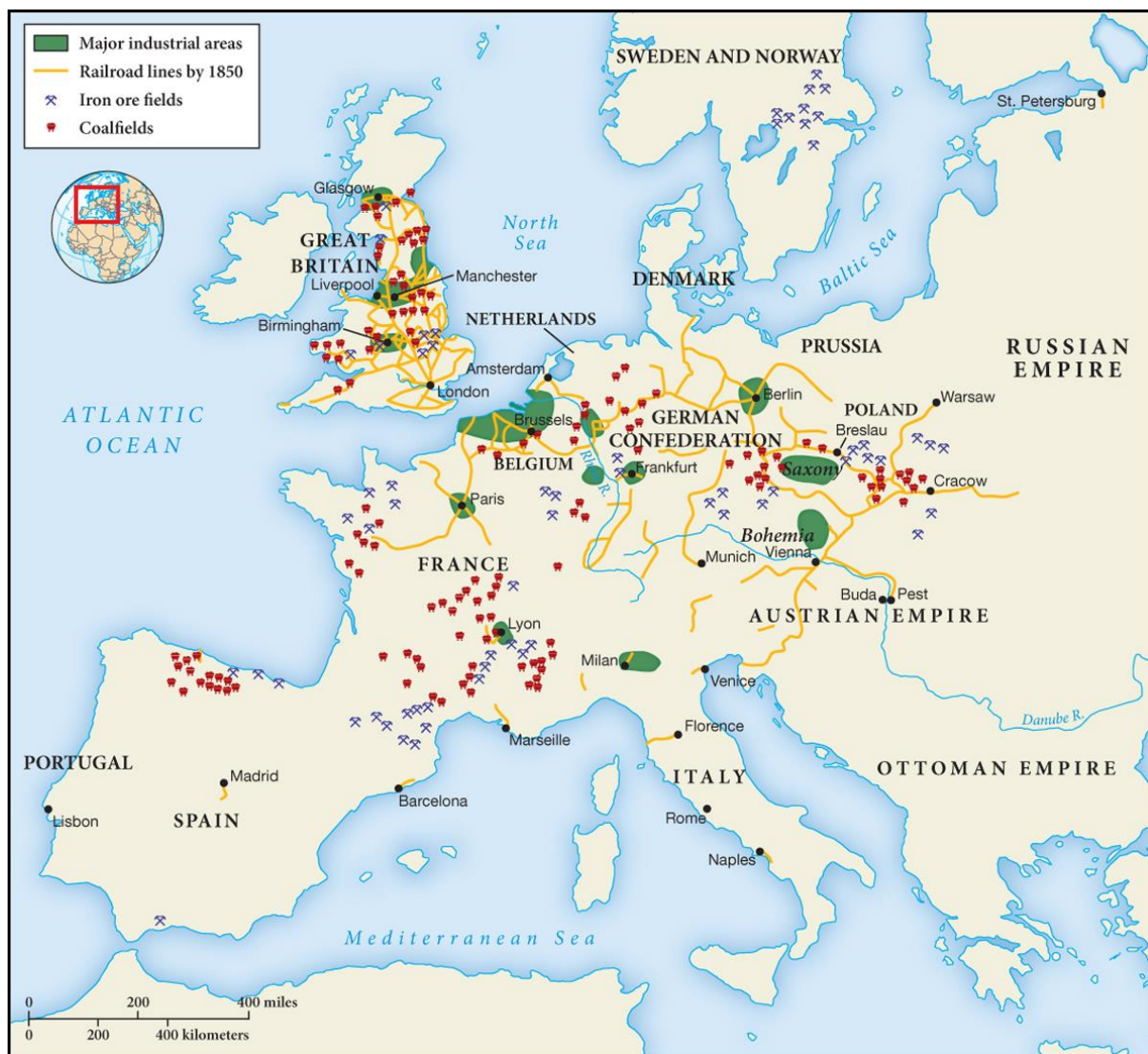
na tradiční hierarchii cechu. Ačkoli jsou cechy produktem středověku, někde si své postavení podržely i v novověku – příkladem mohou být výstavní budovy cechů na Bruselském Grande-Place (obr. 14), které byly postaveny na úplném konci 17. století při obnově města po válce o falcké dědictví.

V období **merkantilismu** (přelom 16. – 18. století) se objevila myšlenka **ekonomického nacionalismu**, která zdůrazňovala důležitost exportu a akumulace bohatství prostřednictvím obchodu. Hlavními zdroji bohatství byly suroviny (zvláště ceněné byly drahé kovy) a koloniální državy, které sloužily jako zdroj surovin a trhy pro evropské kolonizátory. Cílem mezinárodního obchodu byla aktivní obchodní bilance, které bylo dosahováno pomocí **protekcionalismu**, státních subvencí, ochranných cel, vytváření monopolních obchodních společností a omezování dovozu. Přímé zásahy státu omezovaly volnou konkurenci (systém sloužil zájmům úzké elity, nikoli společnosti) a měly zabránit úniku kapitálu (představovaného zejm. zlatem) ze země.

Hlavním cílem merkantilismu bylo maximalizovat bohatství národního státu tím, že se snažil zajistit co největší obchodní přebytek a hromadit zlato a stříbro, které byly považovány za základní zdroje bohatství. Mnoho států rozšířilo svou moc a bohatství prostřednictvím koloniální expanze. **Kolonie** byly klíčovým prvkem merkantilistického systému, protože sloužily jako zdroj surovin pro mateřské země a jako trhy pro vývozní výrobky. Merkantilistické státy, jako byla Velká Británie, Francie a Španělsko, si vytvářely kolonie po celém světě, aby získaly kontrolu nad strategickými surovinami a vytvořily monopol na obchod s nimi. Tento systém umožnil rozšíření vlivu a bohatství těchto států a zároveň umožnil kýženou akumulaci zlata a stříbra.

Významnou roli v merkantilistických ekonomikách měly **monopolní obchodní společnosti**, jako např. Nizozemská Východoindická společnost (první akciová společnost na světě) nebo Britská Východoindická společnost (nejmocnější monopolní obchodní společnost). Tyto společnosti ovládaly obchod s důležitými komoditami (např. textil, hedvábí, koření, kožešiny, luxusní zboží), díky čemuž rychle bohatly a rostl i jejich politický vliv. Jejich monopolní pozice ale také často vedla k nadměrnému vykořisťování koloniálních území a sporům s konkurenčními mocnostmi. Postupem času právě tvrdá konkurence, konflikty a války s dalšími mocnostmi a vzpoury v koloniích vedly k oslabení monopolních obchodních společností a narušení jejich obchodních aktivit. Merkantilistický systém byl postupně nahrazen modernějšími ekonomickými teoriemi, které zdůrazňovaly volný trh a volný obchod.

Dramatickou změnu ve způsobu výroby a životních podmínkách obyvatel způsobila **průmyslová revoluce** (konec 18. – 19. století). Vznik tovární výroby, mechanizace a inovace v oblasti dopravy (např. parní stroj, železnice) vedly k masivnímu nárůstu produktivity práce a urbanizace. Tento proces byl spojen s rychlým růstem ekonomiky a rozvojem kapitalismu a tržní ekonomiky. Investoři a podnikatelé využívali nových obchodních příležitostí a inovací, což vedlo k růstu obchodu a prosperity obyvatel. Zároveň však opět vznikly velké korporace a podniky, které ovládaly různá odvětví průmyslu. Tyto společnosti využívaly ekonomické výhody úspor z rozsahu a efektivity nových technologií (jejichž nákup si nemohly dovolit menší podniky) a ovlivňovaly ekonomický a politický život. Rozvoj průmyslu byl navázán na dva klíčové zdroje – železniční dopravu a ložiska uhlí, jakožto zdroje energie (viz obr. 15). I v období průmyslové revoluce a kapitalismu stále existoval kolonialismus, což státům umožňovalo jednak přístup k levným surovinám a pracovní síle a vytvořilo nové trhy pro průmyslové výrobky. To mělo zásadní dopad na ekonomické struktury jak v domácích, tak i v koloniálních zemích, kde místní výrobci nemohli konkurovat dovozu z evropských zemí.

Obr. 15 Šíření průmyslové revoluce Evropou do roku 1850. Zdroj: Strayer, Ways of the World, 3rd Ed.

Po první světové válce se světová ekonomika ocitla v období turbulencí a nestability. Válka způsobila rozsáhlé zničení infrastruktury a průmyslových zařízení v mnoha evropských zemích. Země byly ekonomicky vyčerpány, mnohdy zadluženy (např. Německo) a musely se vyrovnat s obrovskými náklady na obnovu. Následná **Velká hospodářská krize** ve 30. letech způsobila masivní ekonomický pád a měla značný sociální dopad (velká nezaměstnanost, hyperinflace apod.). Mnoho zemí reagovalo na ekonomické problémy tím, že zavedlo protekcionistická opatření, jako byla cla a obchodní bariéry, aby chránily své domácí hospodářství. Tento nárůst protekcionismu bránil volnému obchodu a mezinárodní spolupráci, což krizi dále prohlubovalo.

Po druhé světové válce došlo k nárůstu mezinárodního obchodu díky liberalizaci obchodu a rozvoji mezinárodních organizací, jako je GATT (Generální dohoda o clech a obchodu) a později WTO (Světová obchodní organizace). Programy obnovy, jako například Marshallův plán, pomohly obnovit evropské země (byť jen západní) po válce. To vedlo k hospodářskému růstu a stabilizaci situace v Evropě. Zároveň však vznikly **dva hlavní ekonomické bloky**: Západní kapitalistický blok, který byl pod vlivem Spojených

států a Západní Evropy, a Východní socialistický blok, který byl ovládán Sovětským svazem a jeho spojenci ve východní Evropě. Vznik dvou různých ekonomických systémů - kapitalismu na západě a socialismu na východě - byl především důsledkem politických a ideologických rozporů mezi Spojenými státy a Sovětským svazem po druhé světové válce. Toto rozdělení vedlo k vytvoření dvou odlišných ekonomických a politických modelů, které se v mnoha ohledech diametrálně lišily v otázkách vlastnictví, regulace a mezinárodního obchodu. Rivalita mezi bloky pak vedla k závodům ve zbrojení, což způsobilo významné investice do vojenského průmyslu a militarizaci národních ekonomik.

Existuje několik faktorů, které přispěly k tomu, že **socialistický blok** byl méně úspěšný než kapitalistický blok. Většina zemí v socialistickém bloku uplatňovala **centrálně plánovanou ekonomiku**, kde stát měl kontrolu nad výrobou, alokací zdrojů a cenami. Tento systém často vedl k neefektivní alokaci zdrojů, nedostatečným inovacím a nízké produktivitě. Dále byla omezena ekonomická svoboda a soukromé podnikání bylo potlačováno. To bránilo rozvoji podnikání, podporovalo korupci a vytvářelo nevýhodné podmínky pro růst ekonomiky. Monopolní pozice státních podniků vedla k nedostatku stimulů k efektivnímu fungování. Politické represe, omezování svobody projevu a nedemokratické praktiky pak vedly k emigraci schopných lidí na „západ“. Tyto faktory přispěly k tomu, že socialistický blok byl méně úspěšný než kapitalistický blok, a nakonec vedly k jeho pádu a rozpadu v průběhu 80. a 90. let 20. století.

Po druhé světové válce evropské koloniální mocnosti postupně ztrácely kontrolu nad svými koloniálními územími a umožnily jim získat nezávislost. Tento proces se označuje jako **dekolonizace** a probíhal převážně v 40. – 70. letech 20. století. Proces dekolonizace vedl k vzniku mnoha nových suverénních států v bývalých koloniálních oblastech. Nové státy čelily politickým, sociálním a ekonomickým výzvám, včetně otázek státní správy, hospodářského rozvoje a národní identity. Mnohé z těchto zemí se spojily v hledání společných zájmů a cílů, často reagujíc na dědictví kolonialismu a imperialismu. Řada nově vzniklých států se nepřipojila k žádnému ze dvou hlavních mocenských bloků – kapitalistickému, ani socialistickému. Tyto země, nacházející se zejména v Africe, Asii, Latinské Americe a Karibiku, tak začaly být označovány jako "**země třetího světa**". Vzhledem k jejich relativní ekonomické „zaostalosti“ se tento termín přesunul i do oblasti ekonomické, kde dnes označuje tzv. rozvojové země s nízkou ekonomickou úrovní.

Po druhé světové válce a zejména v posledních desetiletích 20. století a na začátku 21. století došlo k rapidnímu rozvoji technologií, komunikace a dopravy, což výrazně zvýšilo rychlost a intenzitu propojení mezi zeměmi a kulturami. To je charakteristické pro **moderní éru globalizace**, která je ovlivňována zejména internetem, mezinárodním obchodem, mezinárodními investicemi a migrací. Globalizace umožnila integraci světových ekonomik a vytvoření globálního trhu. Rozvoj informačních a komunikačních technologií a digitální revoluce změnily způsob, jakým podniky podnikají a lidé komunikují. To vedlo k novým formám ekonomické činnosti a obchodních modelů, jako je e-commerce a outsourcing. Moderní éra globalizace radikálně změnila strukturu a lokalizaci výrobních aktivit ve světě, a to zejména **přesunem výroby do rozvojových zemí**, kde jsou nižší náklady na pracovní sílu a regulace. Tento trend známý jako "offshoring" nebo "outsourcing" vedl k vzniku rozsáhlých průmyslových zón v Asii, Latinské Americe a dalších regionech. Tradiční firmy se staly součástí **globálních dodavatelských řetězců**, kde každý krok výrobního procesu může být umístěn v jiné zemi na základě nákladů, dovedností a dostupnosti surovin (specializace podle komparativních výhod - země se zaměřují na výrobu produktů, ve kterých mají přirozené konkurenční výhody, jako jsou levná pracovní síla, dostupnost surovin nebo technologické know-how). Tato decentralizace výrobních aktivit

umožňuje firmám maximalizovat efektivitu a konkurenceschopnost. Změny vyvolané globalizací vedly ke komplexní přeměně globálního ekonomického prostředí a měly dalekosáhlé důsledky pro zaměstnanost, ekonomický růst a sociální dynamiku v mnoha zemích. Aktuální výsledek globalizace – vizualizace světového exportu v čele s Čínou jakožto „dílnoú světa“ – je uvedena na obr. 16.

Obr. 16 Vizualizace světového exportu v roce 2022. Zdroj: Visual Capitalist

V současnosti v souvislosti s ekonomickým vzestupem Číny a oslabení USA jakožto politického a ekonomického hegemonu (a „světového policisty“) dochází k novým konfliktům a střetům, kdy na jedné straně jsou tradiční „západní“ mocnosti a na straně druhé státy, které by novými mocnostmi chtěly být (plus poražený ze Studené války, Rusko). Války a terorismus vedou mj. ke zhoršení podmínek v mezinárodním obchodu a k zavádění různých ekonomických sankcí, které mají negativní vliv na globalizaci světové ekonomiky. Vzhledem k tomu, že lze očekávat rostoucí ekonomickou sílu nových mocností a ideologický střet mezi demokracií a autoritářskými režimy, začíná se mluvit o tzv. **ekonomické deglobalizaci**, neboť vyspělé demokratické země nechťejí být závislé na agresivních

29

autoritářských režimech, jako je např. v Číně. Důvodů pro deglobalizaci je však více, patří mezi ně např. i obavy z nové pandemie a nutnosti uzavírání hranic, technologické suverenity (nedodávat nejlepší technologie potenciálnímu nepříteli) a rostoucí environmentální a sociální uvědomění, kdy státy s dobrou environmentální a sociální legislativou jsou méně konkurenceschopné než bezohledné autoritářské režimy. Možná ekonomická deglobalizace by v budoucnu mohla změnit dynamiku globálního ekonomického prostředí a mít důsledky pro podnikání, obchod a zaměstnanost po celém světě.

Opakování:

1. Jaké jsou hlavní fáze vývoje světové ekonomiky a co je charakterizuje?
2. Co to jsou cechy? Najdeme ještě dnes podobná sdružení?
3. Jaký je hlavní rozdíl mezi merkantilismem a současným kapitalismem?
4. Jaké změny s sebou přinesla průmyslová revoluce?
5. Proč v meziválečném období vznikla Velká hospodářská krize?
6. Jaké dva fenomény jsou typické pro světové hospodářství v období po druhé světové válce?
7. Co umožnilo globalizaci a proč se v současnosti mluví naopak o možnosti ekonomické deglobalizace?
8. Které země patří mezi největší světové exportéry a proč?

Praktický úkol:

1. Státy světa se často rozdělují na „bohatý sever“, představovaný severní Amerikou, Evropou, Japonskem, Jižní Koreou, Austrálií a Novým Zélandem, a „chudý jih“. Které státy „jih“ však nejsou až tak chudé a které státy „severu“ naopak až tak bohaté a proč? Využijte seznam států seřazený podle HDP na obyvatele.
2. V aplikaci Gapminder (gapminder.org, část Animating data) si pusťte animovaný graf vývoje HDP na hlavu a naděje na dožití (life expectancy). Když porovnáte současnou situaci ve státech jako je Indie, Nigérie nebo Kolumbie s Českem v minulosti, jak toto srovnání dopadá? Jak dobře na tom byli např. naši předkové v době První republiky nebo v 50. letech 20. století?

3.2. Globální ekonomická spolupráce

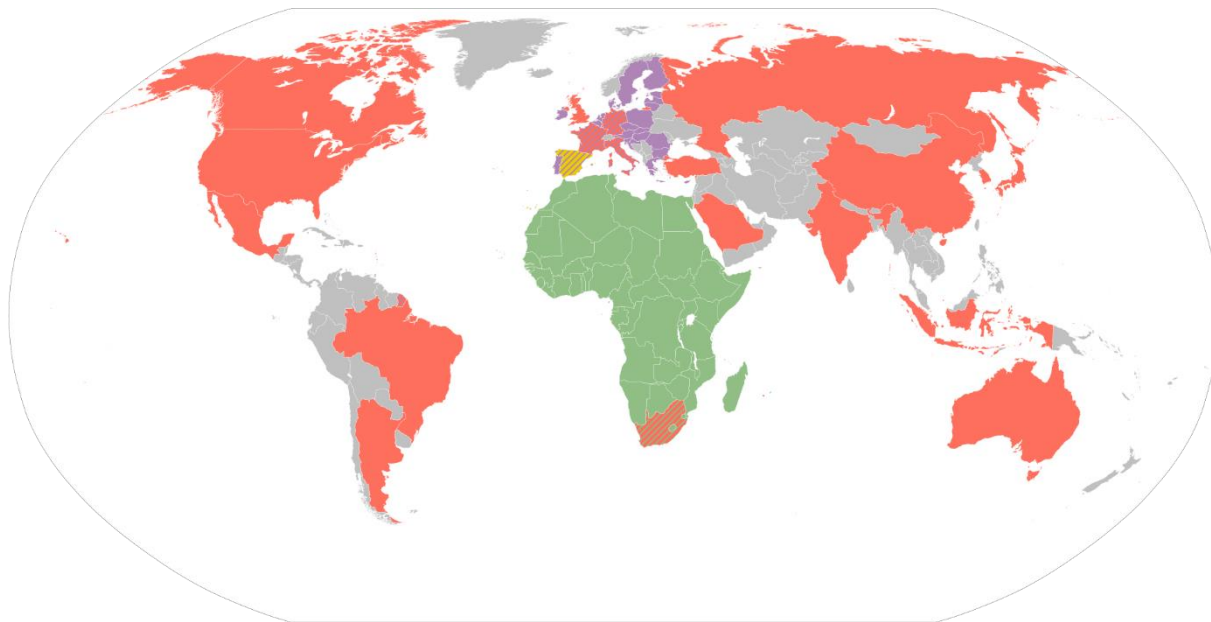
Vzhledem k tomu, že cesta k efektivitě a konkurenceschopnosti dnes vede skrze ekonomickou spolupráci států světa, existují různé instituce a fóra, kde se o aktuálních potřebách světové ekonomiky hovoří a navrhují se různá řešení. Mezi hlavní takové instituce patří IMF, Světová banka, WTO, skupiny G7 a G20, BRICS a Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Kromě dvou prvních organizací, o nichž již bylo pojednáno dříve, si tyto instituce zaslouží bližší specifikaci.

Světová obchodní organizace (WTO) byla založena v roce 1994 a jejím hlavním cílem je podpora volného obchodu mezi svými členskými státy. To zahrnuje odstraňování obchodních překážek, snižování cel, eliminaci diskriminačních obchodních praktik a zavádění pravidel pro obchodní vztahy (aby obchodní pravidla byla transparentní, nesdiskriminační a spravedlivá, zamezení protekcionismu,

uplatňování opatření na ochranu obchodu a řešení obchodních sporů). WTO se také snaží podporovat hospodářský rozvoj a vytváření pracovních míst ve svých členských státech, zejména v rozvojových zemích. Fungování WTO je založeno na principu jednomyslnosti mezi členskými státy, což je samozřejmě mnohdy obtížné a jednání tak nepřináší požadovaný efekt.

G7, známá také jako Skupina sedmi, je neformální skupina sedmi největších demokratických ekonomik světa, které se pravidelně setkávají na summitech a diskutují o klíčových otázkách světového významu. Členy G7 jsou USA, Kanada, Velká Británie, Francie, Německo, Itálie a Japonsko. V letech 1997 – 2014 bylo členem skupiny i Rusko a skupina tak byla označována jako G8. Důvodem, proč Rusko již není členem, je anexe Krymu. Tento krok byl reakcí na porušení mezinárodního práva a destabilizaci regionu, což vedlo k rozhodnutí dočasně vyloučit Rusko ze skupiny. Skupina G7 chrání zájmy tradičních ekonomických mocností, ačkoli se výrazně podílí i na rozvojové pomoci chudým zemím apod. Nastupující mocnosti vidí G7 jako ochránce zavedených pořádků, proto se snaží její vliv narušit.

Potřeba zahrnout i další země do rozhodování o podobách mezinárodní ekonomické spolupráce stvořila v roce 1999 širší fórum zvané **G20** (Skupina dvaceti), které zahrnuje 19 největších ekonomik světa (teoreticky) a Evropskou a Africkou unii (tedy v reálu 21 členů). Členové G20 se pravidelně setkávají na summitech, aby diskutovali o klíčových otázkách jako je hospodářský růst, obchod, financování rozvoje, a řešení krizí. V posledních letech se G20 stala hlavním fórem pro řešení klíčových ekonomických otázek, přičemž poněkud upozadila vliv G7. G20 má větší důraz na rozvojové země, což ji činí relevantnější pro současné globální ekonomické výzvy. Členy G20 jsou Argentina, Austrálie, Brazílie, Kanada, Čína, Francie, Německo, Indie, Indonésie, Itálie, Japonsko, Mexiko, Rusko, Saúdská Arábie, Jižní Afrika, Jižní Korea, Turecko, Velká Británie, USA, EU a AU (viz obr. 17).

Obr. 17 Členové skupiny G20 v roce 2023. Lososovou barvou členské země, fialovou státy zastoupené skrze členství v EU, zelenou státy zastoupené skrze členství v AU, žlutě stálí hosté. Zroj: Wikimedia Commons

Z největších ekonomik světa v G20 chybí převážně evropské země, např. Španělsko, Nizozemsko nebo Polsko. Mezi dvacítku největších ekonomik světa naopak nepatří Argentina ani Jižní Afrika, které byly přijaty spíše z politických důvodů. U Jižní Afriky je situace o to bizarnější, že větší ekonomiku má v Africe Egypt i Nigérie. G20 je pokusem o sjednocení zájmů tradičních a nastupujících mocností, avšak kvůli různorodým zájmům a názorům mezi jejími členy je její efektivita poněkud diskutabilní. Rozhodnutí G20 navíc nejsou závazná a nemají právní sílu, což může snižovat jejich dopad a schopnost řešit globální problémy.

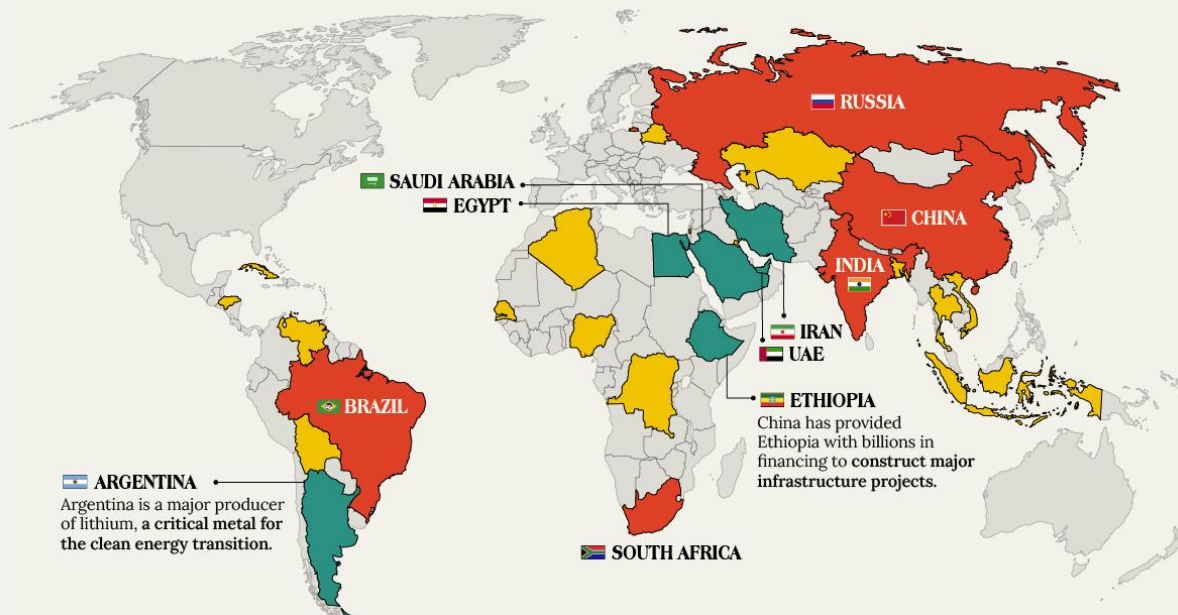
Absolutním protipólem skupiny G7 je skupina **BRICS**, což je akronym pro skupinu pěti významných rozvíjejících se ekonomik: Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Jihoafrické republiky. Tato skupina byla vytvořena v roce 2009 (tehdy jako BRIC ještě bez Jižní Afriky) jako platforma pro spolupráci mezi těmito zeměmi představující ony „nastupující mocnosti“, které sdílejí společné zájmy a chtějí posílit svůj vliv na světové hospodářství. Země BRICS jsou považovány za předního geopolitického soupeře bloku G7, přičemž BRICS zavádí konkurenční iniciativy, jako je např. Nová rozvojová banka (konkurence Světové bance, kdy poskytnutí pomoci není podmíněno např. dodržováním lidských práv, protikorupčními opatřeními aj., jde tedy „na ruku“ autoritářským režimům). Od 1. ledna 2024 jsou členy BRICS i Egypt, Etiopie, Írán, Saúdská Arábie a Spojené Arabské Emiráty, sdružení tedy má celkem 10 členů. Původně se členem měla stát v roce 2024 i Argentina, ale nový prezident Milei přihlášku stáhnul. O členství v BRICS má naopak zájem údajně až 40 dalších (rozvojových) zemí.

BRICS jako vyzyvatel G7 má na jednu stranu velký potenciál (viz obr. 18), na stranu druhou i různá úskalí ve spolupráci. Skupina BRICS pokrývá po rozšíření 46 % populace světa, 29 % světového HDP, 43 % produkce ropy, či 25 % světového exportu. Na druhou stranu však spojujícím prvkem všech členů je pouze touha po větší politické a hospodářské významnosti a odpor ke stávajícímu systému (případně k „západu“). Po politické stránce jsou někteří členové (Čína a Indie) úhlavními rivaly; zájmy, priority a ekonomické modely jednotlivých členů jsou výrazně rozdílné. Mezi hlavní rozpory v rámci skupiny patří právě vztah k USA a „západu“ obecně, kdy Rusko a Brazílie se snaží o více konfrontační politiku, zatímco Čína a Indie spíše o spolupráci (přestože Čína je politickým soupeřem USA, dobře si uvědomuje, že její vzestup je založen na produkci zboží pro západní konzumenty). Masivní obchodní přebytek Číny s ostatními členskými zeměmi BRICS, zejména s Brazílií a Jihoafrickou republikou, může také vést k napětí v obchodních vztazích mezi těmito zeměmi. Tyto rozdíly mohou vést k obtížím při dosahování konsensu a společného postupu v otázkách spolupráce. Přílišné rozšiřování skupiny navíc může oslabit schopnost přijímat rozhodnutí, či paradoxně oslabit pozici Číny jakožto nejsilnějšího člena.

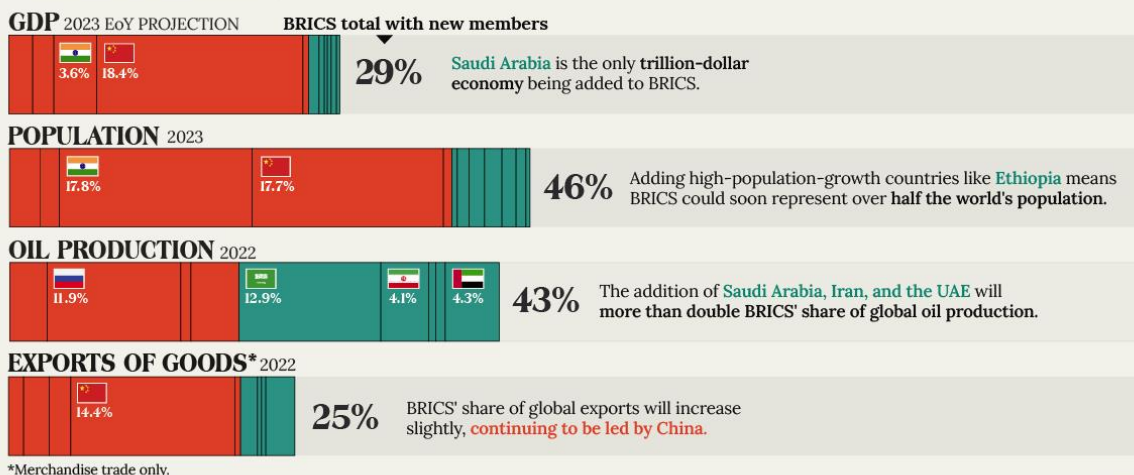
VISUALIZING THE 2023 BRICS EXPANSION

BRICS, a bloc of developing countries formed in 2010, is set to welcome six new members at the beginning of 2024.

▲ Members ▲ New Members ▲ Applied for membership

SHARE OF GLOBAL

Sources: IMF, World Population Review, EI Statistical Review of World Energy, World Trade Organization

visualcapitalist.com

Obr. 18 Státy BRICS a jejich vliv ve vybraných indikátorech. Pozn.: Argentina se nakonec členem BRICS nestala. Zdroj: Visual Capitalist

Poslední z výše zmíněných organizací je **OECD**, což je mezinárodní organizace, která sdružuje vlády 38 zemí s cílem podporovat ekonomický růst, prosperitu a udržitelný rozvoj. OECD byla založena v roce 1961 a sídlí v Paříži. Členové OECD jsou převážně vyspělé demokratické ekonomiky, které sdílejí zájem na spolupráci v oblasti hospodářské politiky a rozvoje. Mezi členy OECD patří většina evropských zemí, Spojené státy, Kanada, Austrálie, Japonsko a další. Organizace rovněž spolupracuje s řadou dalších zemí a regionů mimo své hlavní členy. Hlavní činnost OECD je především analytická a publikační, kdy OECD

provádí rozsáhlé analýzy ekonomických trendů, politik a reformních opatření v členských zemích a poskytuje doporučení pro podporu růstu a stability. Dále se zabývá otázkami spojenými se sociálními aspekty hospodářství, jako jsou zaměstnanost, sociální politika a nerovnosti, otázkami životního prostředí a udržitelného rozvoje, nebo daňové a fiskální politiky. Oproti předchozím institucím jde o organizaci výrazně více zaměřenou na politické a ekonomické poradenství, vytváření standardů a norem, či výzkumné a vzdělávací činnosti. Celkově má OECD vliv na formulaci politik a reforem, posiluje hospodářskou a sociální stabilitu, podporuje růst a inovace a přispívá k udržitelnému rozvoji jak v členských zemích, tak i ve světě jako celku.

Opakování:

1. Jaké jsou nejdůležitější instituce, zaměřené na ekonomickou spolupráci?
2. Jak se liší zájmy členů G7 a BRICS?
3. Proč byla vytvořena skupina G20 a proč v ní nejsou některé velké ekonomiky zastoupeny?
4. Jaké rozpory jsou mezi členy BRICS?
5. Čím se od ostatních organizací liší OECD?

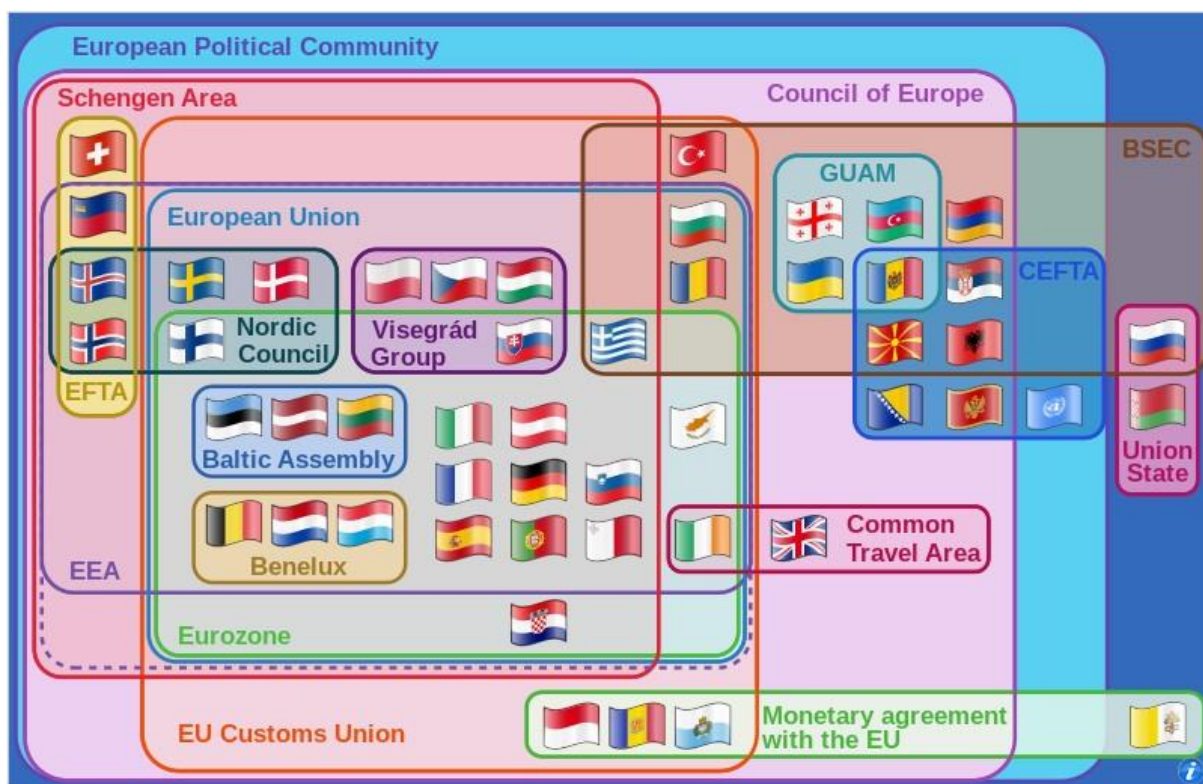
3.3. Ekonomická integrace

Ekonomická integrace je proces, který spočívá ve zvyšování propojení a vzájemné interakce ekonomik různých zemí. Tento proces může zahrnovat odstranění obchodních bariér, harmonizaci politik a regulací, společné investice a infrastrukturní projekty, sdílení měny a další formy spolupráce. Hlavním cílem ekonomické integrace je dosažení vyšší úrovně hospodářské efektivity, konkurenceschopnosti a růstu. Ekonomická integrace umožňuje globálním trhům fungovat stabilněji s menšími zásahy vlády, což dává zemím šanci využít své zdroje co nejlépe. V první fázi integrace bývají odstraňovány překážky bránící propojení trhů, v druhé fázi pak jsou zaváděna opatření, které trh mají dále rozvíjet. Integrační proces lze rozdělit do šesti různých typů integrací, někdy také popisovaných jako vývojové fáze integrace:

1. **Preferenční obchodní dohoda:** Dohoda mezi dvěma nebo více zeměmi, která stanoví snížené celní sazby nebo dokonce zcela odstraní celní tarify pro určité produkty, které jsou vzájemně obchodovány. Tímto způsobem se snaží podpořit obchodní vztahy a hospodářskou integraci mezi účastníky dohody. Preferenční obchodní dohody mohou být bilaterální nebo multilaterální a obvykle obsahují další ustanovení týkající se obchodu, jako jsou pravidla původu a ochrana investic.
2. **Pásmo volného obchodu:** Odstraňují se celní a jiné bariéry vzájemného obchodu, vůči třetím, nezúčastněným zemím si každá členská země pásma volného obchodu upravuje své obchodní vztahy samostatně. Příkladem může být Středoevropská oblast volného obchodu (CEFTA).
3. **Celní unie:** Odstraňuje nejen obchodní bariéry mezi zúčastněnými zeměmi, ale vůči třetím zemím zavádějí členské státy celní unie společná cla. Příkladem může být Benelux.
4. **Společný trh:** Umožňuje nejen volný pohyb zboží, ale také volný pohyb tzv. výrobních faktorů, zejména pracovních sil a kapitálu. Všichni občané zapojených zemí mohou svobodně cestovat

po území zemí sdílejících trh, nejen jako turisté, ale také jako pracovníci. Mají právo hledat zaměstnání kdekoli na území trhu, usadit se tam, pracovat a žít. Příkladem může být Evropský hospodářský prostor (EHP). EHP vytváří rozšířený trh, který zahrnuje země Evropské unie (EU) a tři země Evropského sdružení volného obchodu (ESVO) - Island, Lichtenštejnsko a Norsko. Občané a firmy z členských států EHP mají právo na volný pohyb a podnikání v rámci této rozšířené oblasti bez obchodních bariér a celních poplatků. EHP je tedy příkladem společného trhu, který se snaží posílit hospodářskou integraci mezi zúčastněnými zeměmi. Naopak Schengenský prostor není příkladem společného trhu. Schengenský prostor je oblast, ve které jsou zrušeny hraniční kontroly pro cestování osob mezi členskými státy Schengenské dohody. Je to praktická implementace konceptu volného pohybu osob v Evropské unii. Na rozdíl od společného trhu, který se zabývá volným obchodem zboží a volným pohybem pracovních sil a kapitálu, Schengenský prostor se zaměřuje výhradně na usnadnění cestování osob a odstranění hraničních kontrol na vnitřních hranicích mezi zeměmi, které jsou členy Schengenské dohody.

5. **Hospodářská unie:** Společný trh se společnou měnovou a fiskální politikou, řízenou společným centrálním hospodářským orgánem. Příkladem může být Evropská měnová unie (EMU). Evropská měnová unie byla vytvořena za účelem dosažení plné integrace měnových politik členských zemí Evropské unie. Klíčovými prvky EMU jsou společná měna (euro), centrální banka (Evropská centrální banka - ECB) a koordinace měnových politik členských států. EMU tedy představuje nejvyšší úroveň ekonomické integrace, kde členské země sdílejí společnou měnu a měnovou politiku.
6. **Politická unie:** Členové mají nejen společnou hospodářskou politiku, ale rozšiřují aktivity do sféry zahraniční, bezpečnostní, obranné a vnitřní politiky. Příkladem mohou být USA (jde o unii jednotlivých států), případně Německo (unie spolkových zemí). Do určité míry je politickou unií i EU, neboť má společnou politiku v mnoha oblastech, jako je například zahraniční politika, obrana, bezpečnost, životní prostředí, sociální politika, doprava, energetika atd. Dále má své vlastní politické orgány, jako je Evropská komise, Evropský parlament a Evropská rada, které jsou zodpovědné za tvorbu politik a právních předpisů EU, a vlastní právní systém. Na druhou stranu je EU stále závislá na rozhodnutích jednotlivých členských států, o úplnou politickou unii tedy nejde.

Obr. 19 Nadnárodní evropské orgány. Zdroj: Wikimedia Commons

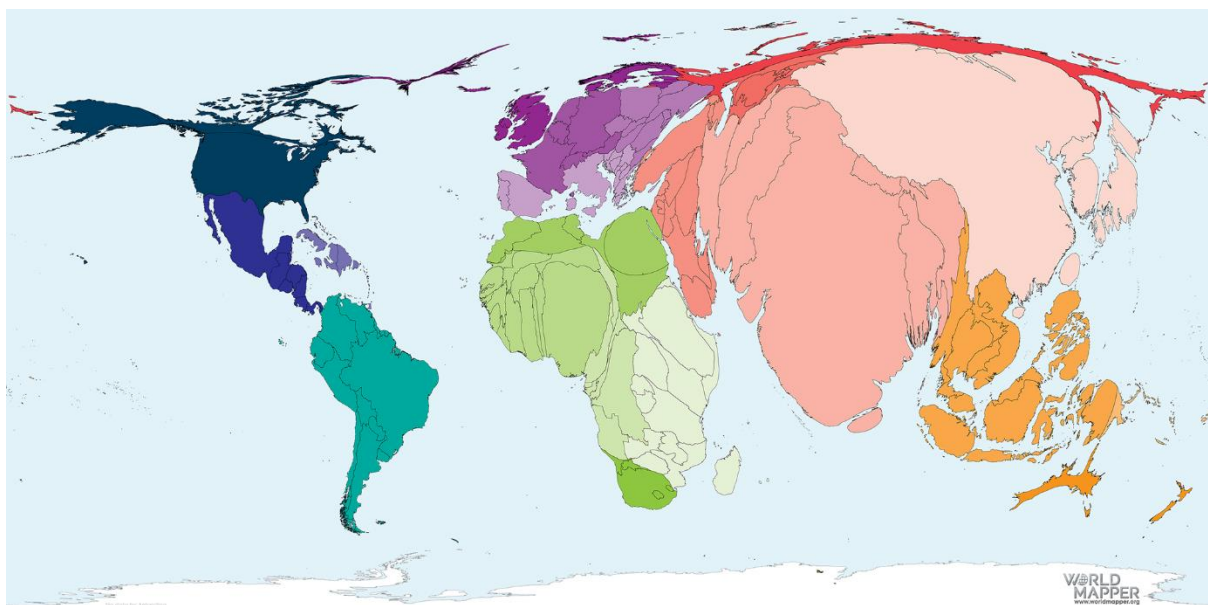
Reálná situace může být ještě složitější, což může doložit příklad na obr. 19. Členy EU, která představuje určitý typ politické unie, je 27 států. Z toho ovšem pouze 20 států je členy Eurozóny. Členy EHP (na obr. 17 jako EEA) je 26 států EU mimo Chorvatsko (které je členem zatím jen dočasně) a 3 státy Evropského sdružení volného obchodu (EFTA), Norsko, Island a Lichtenštejnsko. Další člen EFTA, Švýcarsko, do EHP nevstoupilo. Kromě toho existuje ještě Evropská celní unie, jejímiž členy jsou kromě států EU ještě Turecko a tři mikrostáty – Andorra, Monako a San Marino. Svět dohod a forem integrací je pestrý a složitý...

Opakování:

1. Proč dochází k ekonomické integraci?
2. Čím se od sebe liší jednotlivé typy ekonomické integrace?
3. Jaký je rozdíl mezi EHP, Schengenským prostorem a Evropskou celní unií?

4. Geografie obyvatelstva

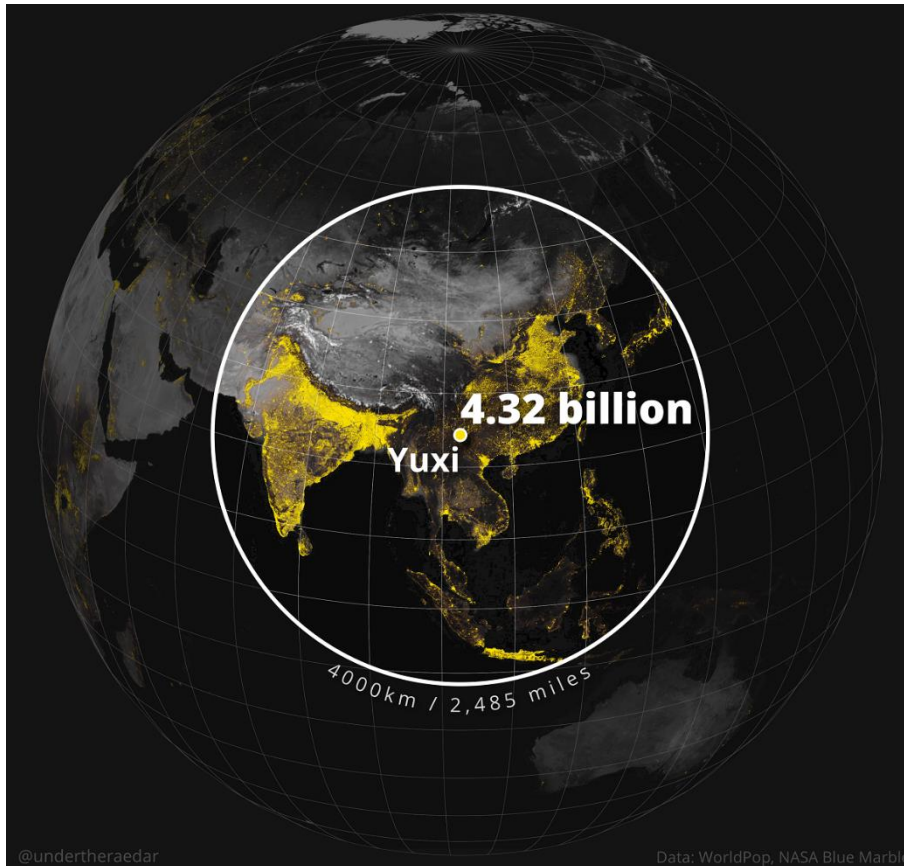
Národní hospodářství je výsledkem práce obyvatel státu, zcela klíčovým zdrojem bohatství je tedy právě obyvatelstvo. Ano, existují i výjimky, kdy největší příjmy státům s malým počtem obyvatel plynou z těžby ropy a zemního plynu, případně z velmi nízkých daní (daňové ráje), což přitahuje nadnárodní společnosti. Většinou ovšem platí, že čím více obyvatel, tím větší je celkové HDP státu. I když existují velké rozdíly ve vyspělosti států, tak platí, že jeden z nejméně vyspělých států světa, Island, se svými asi 375 tisíci obyvateli, má menší HDP než Papua-Nová Guinea, což je jeden z nejchudších států světa, který ovšem má zhruba 7 milionů obyvatel. Ano, někdy je porovnání až šokující, např. když zjistíme, že více než dvousetmilionová Nigérie má výrazně nižší HDP než devítimilionové Švýcarsko, nicméně také platí, že státům s velkým počtem obyvatel HDP roste rychleji, než vyspělým ekonomikám s menším počtem obyvatel. Lze tedy předpokládat, že v příštích desetiletích Nigérie Švýcarsko předstihne.

Obr. 20 Počet obyvatel ve státech světa v roce 2022 – anamorfovaná mapa. Zdroj: WorldMapper.org

Jak je obyvatelstvo, tento klíčový zdroj kapitálu, na Zemi rozmístěno? Velmi nerovnoměrně. Na obr. 20 je anamorfovaná mapa, vyjadřující počet obyvatel ve státech světa. Plochy na anamorfované mapě jsou zvětšeny či zmenšeny podle toho, jaká je hodnota indikátoru, v tomto případě tedy počtu obyvatel. Státy s velkým počtem obyvatel, jako je Indie nebo Čína, jsou tedy „nafouklé“, zatímco státy s relativně malým počtem obyvatel, avšak velkou rozlohou, jako je Kanada nebo Rusko, se „smrskly“. V roce 2023 počet obyvatel překročil 8 miliard, z nichž více než polovina žila v Asii. Ne však kdekoli v Asii, ale zejména v jižní, jihovýchodní a východní Asii. Bylo dokonce vypočítáno, že asi 55 % obyvatel světa žije v kruhu o průměru 4000 km, který je podle svého středu v čínském městě Yuxi nazýváno „Yuxi Circle“ (viz obr. 21). Proč právě tam? Protože růst obyvatelstva až do 19. století závisel na schopnosti zemědělství zásobit svými produkty populaci. Vzhledem k relativní nevykonnosti zemědělství až do moderní doby byl hlad a z něho plynoucí nemoci hlavním faktorem, určující výši

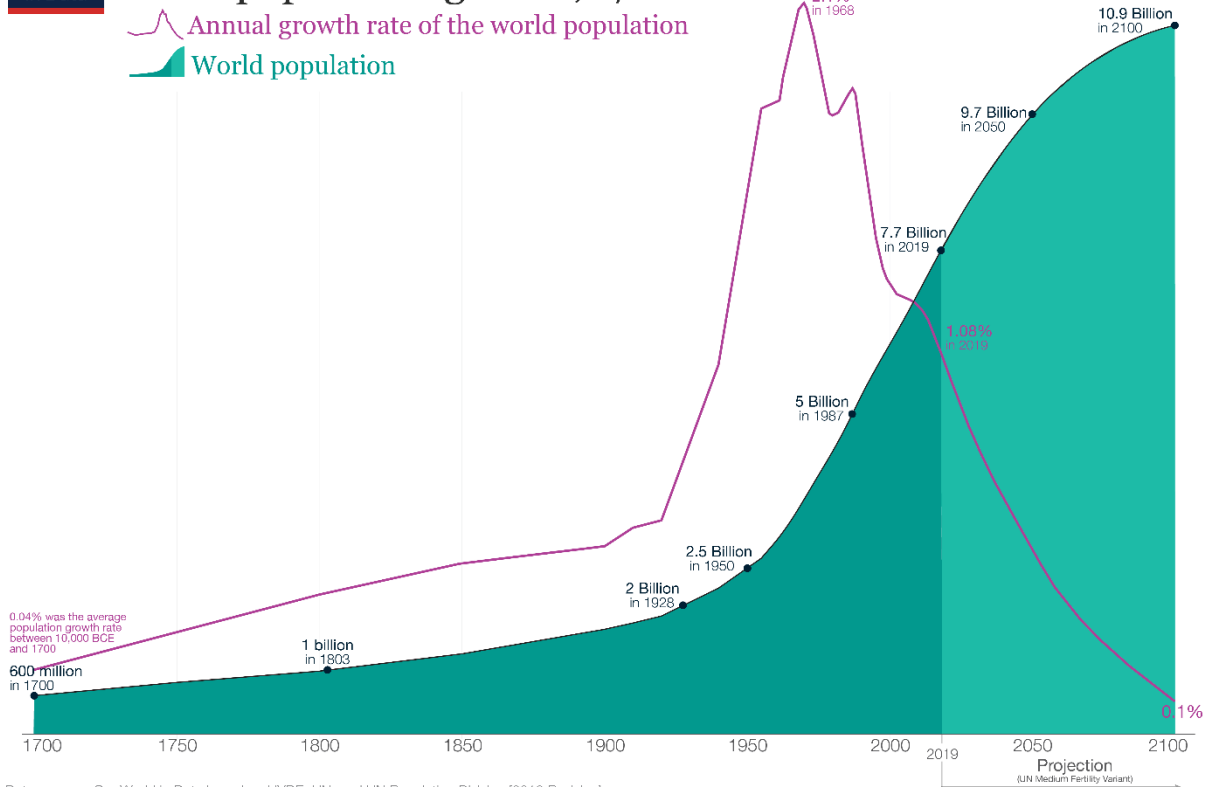
úmrtnosti v daném regionu, větší přírůstků obyvatel tak dosahovaly pouze nejúrodnější oblasti. Ty se nachází právě ve výše zmíněných regionech (někde jsou během roku až tři sklizně), proto počet obyvatel je nejvyšší právě tam.

Obr. 21 Yuxi Circle. Zdroj: Visual Capitalist

V 19. století se zemědělství výrazně zefektivnilo, vstoupila do něj mechanizace, průmyslová hnojiva, moderní metody šlechtění apod. (o tom více v příští kapitole), navíc došlo k výrazným pokrokům i v lékařství, a proto menší počet lidí umíral na hlad a nemoci. Výsledkem toho byl výrazný nárůst populace, zatím ovšem jen ve vyspělých státech. Počet obyvatel poprvé v historii překročil miliardu a meziroční míra populačního přírůstku začala stoupat (viz obr. 22). Druhé miliardy svět dosáhl v roce 1928 (někdy se udává rok 1927), třetí v roce 1960, čtvrté v roce 1974, páté v roce 1987, šesté v roce 1999, sedmé v roce 2011 a osmé v roce 2023. Jak je vidno, přírůstek obyvatel je významně rychlejší a v posledních desetiletích nám miliarda obyvatel přibude každých 12 let. Znamená to tedy, že za 120 let bude na Zemi žít o 10 miliard lidí více, než dnes?

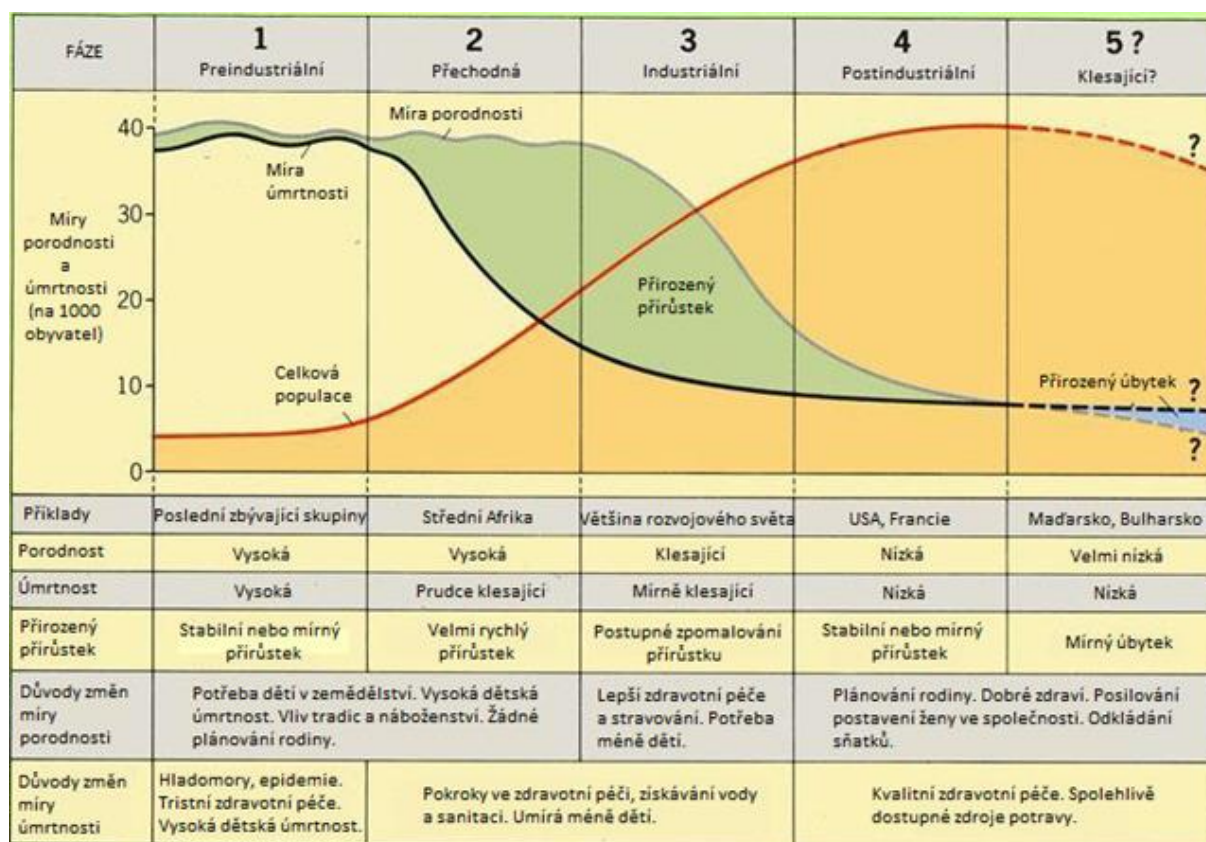
World population growth, 1700-2100

Obr. 22 Vývoj světové populace. Pozn.: Podle nejnovějších odhadů začne počet obyvatel světa klesat ještě před rokem 2100. Zdroj: Our World in Data

K tomu, abychom pochopili, co se se světovou populací děje, je třeba data zanalyzovat hlouběji a to i v čase. Pokud bych vám řekl, že si myslím stát, ve kterém se průměrný člověk dožije 35 let a průměrná žena má 5 dětí, asi byste tipovali nějakou hodně chudou africkou Zemi. Taková však byla realita v Česku ještě v roce 1885! Vysokou míru porodnosti vyrovnávala vysoká míra úmrtnosti, kdy řada lidí umírala ještě v dětském věku, případně v mládí. Pak se ovšem stalo něco, co je označováno jako **demografická revoluce**, případně **demografický přechod**. Díky velkým pokrokům ve zdravotní péči a hygieně se během několika desetiletí výrazně snížila míra úmrtnosti. Umírá méně dětí a mladých lidí, průměrný věk se výrazně zvyšuje a počet obyvatel velmi rychle roste. Na obr. 23 je tato fáze demografického přechodu označena číslem 2. Rozdíl mezi stále ještě vysokou mírou porodnosti a rychle klesající mírou úmrtnosti vytváří přírůstky obyvatel, které způsobují rychlý nárůst populace ve vyspělých evropských zemích. Po určité době však přichází třetí fáze demografického přechodu, ve které se na základě plánování rodiny a potřeby menšího počtu dětí (když děti neumírají, není jich třeba tolik rodičů) postupně snižuje míra porodnosti, až se ve čtvrté fázi postupně vyrovná s mírou úmrtnosti. Čtvrtou fází charakterizuje i posilování postavení ženy ve společnosti (ženy už nejsou jen doma, ale pracují, mají své kariéry), touha mladých lidí před založením rodiny ještě něco zažít nebo vybudovat apod. Poslední, pátá fáze demografického přechodu, někdy také označovaná jako 2. demografický přechod, se pak vyznačuje tím, že míra porodnosti klesá pod míru úmrtnosti a počet obyvatel státu tak začíná klesat. Za tímto fenoménem stojí zejména nárůst individualismu, kdy stále více lidí nežije v pevném, dlouhodobém svazku, dlouho odkládá početí dětí, či je vůbec nechce. Svou roli hrají i civilizační

choroby, kdy z důvodu přítomnosti různých chemikálií ve vodě a potravě je stále více lidí ve vyspělých zemích neplodných. Primárním důvodem ale je rozhodně změna životního stylu obyvatel.

Obr. 23 Demografický přechod. Zdroj: Geocaching.com, autor Koryfej

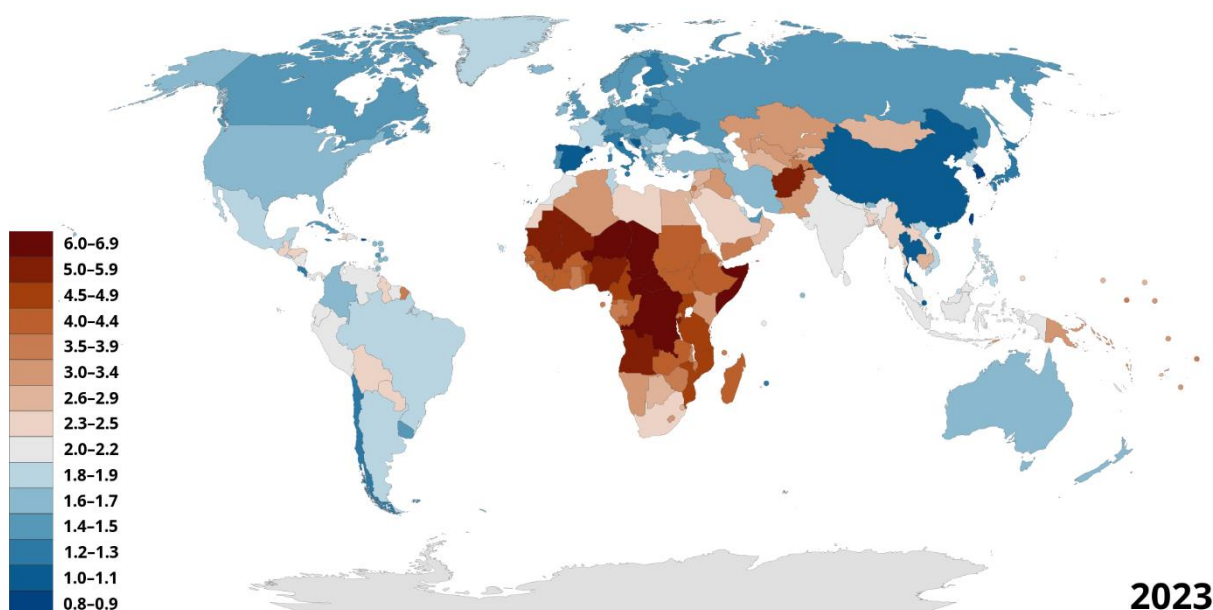
Česko je v současnosti již v poslední, páté fázi demografického přechodu, kdy přirozenou měnou (narození minus zemřelí) ubývá obyvatel. Ročně se v Česku narodí asi 110 tisíc dětí a zemře zhruba 140 tisíc lidí. Každý rok tedy Česku ubude asi 30 tisíc obyvatel, přičemž tento úbytek je naštěstí nahrazován migrací (o té ještě později), kdy Česko má kladné saldo migrace ve výši zhruba 50 tisíc lidí ročně (celkově tedy v průměru Česku přibude každý rok asi 20 tisíc lidí).

Jiné země světa na tom však mohou být jinak – záleží na jejich celkové vyspělosti a životním stylu jejich obyvatel. Vyspělé země světa jsou stejně jako Česko v poslední, páté fázi demografického přechodu. Středně vyspělé země jsou obvykle někde ve třetí fázi, kdy stále zaznamenávají určité přírůstky obyvatel, avšak nárůst populace postupně zpomaluje. V druhé fázi jsou nejchudší země subsaharské Afriky a v první fázi už jen poslední komunity izolovaných kmenů v tropických deštných pralesích. Vztah mezi příjmy a demografickými preferencemi obyvatel lze vidět i v rámci jednoho státu u různých sociálních skupin, kdy chudší a méně vzdělaní lidé mají více dětí než bohatší a vzdělanější. U vyspělých států s velkými populacemi migrantů (kteří jsou chudší) tak vidíme ne až tak dramatické úbytky obyvatel, nicméně za vyšší porodností bývají právě sociálně slabší nově příchozí obyvatelé. Jak svět bohatne a má stále lepší zdravotnictví, rodí se díky demografickému přechodu stále méně dětí (i když

zatím jen relativně), což do budoucna povede k **depopulaci** (úbytku počtu obyvatel). Podle nejnovejších odhadů by počet obyvatel světa měl začít klesat někdy před koncem 21. století.

Podle čeho lze nejlépe odhadovat budoucí vývoj? Podle průměrného počtu dětí, které se narodí jedné ženě. Tento ukazatel se označuje pojmem **fertilita (plodnost)**, případně **úhrnná plodnost**. Aby populace byla zachována na stejné úrovni (stejný počet obyvatel), je třeba, aby tento ukazatel dosáhl hodnoty 2,1 dítěte na 1 ženu. Proč ne 2, když dítě má dva rodiče? Protože určité procento lidí zemře v důsledku nemoci nebo nehody ještě před dosažením plodného věku. Číslo 2,1 je tak statistickým průměrem, ověřeným praxí. V Česku je aktuálně úhrnná plodnost 1,7, i proto tedy v Česku každoročně více lidí zemře, než se narodí. Hodnoty 2,1 Česko dosáhlo naposledy na konci 70. let 20. století, nejnižších hodnot (kolem 1,15) kolem roku 2000. Celkový trend je ovšem klesající, od oněch pěti dětí v roce 1885 k hodnotám kolem jedné v budoucnu.

Jak jsou na tom s hodnotami fertility státy světa, potažmo svět jako celek? Vzhledem k tomu, že většina států světa je svou vyspělostí několik desetiletí za Českem, i demografický vývoj je poněkud ve skluzu. Průměru pěti dětí na ženu svět jako celek dosahoval ještě v roce 1969. Pod 4 děti se snížil v roce 1977, hodnoty 3 dosáhl v roce 1994 a aktuálně je jeho hodnota asi 2,3 dětí na 1 ženu, a to již není tak daleko od oné mezní hodnoty 2,1. Je třeba ještě podotknout, že úbytek obyvatel nenastane ihned poté, co se toto číslo dostane pod onu kritickou hodnotu, neboť vliv má i neustále se prodlužující délka života, která úbytek obyvatel o několik let (nebo i desetiletí) odloží. Bod zvratu se však blíží.

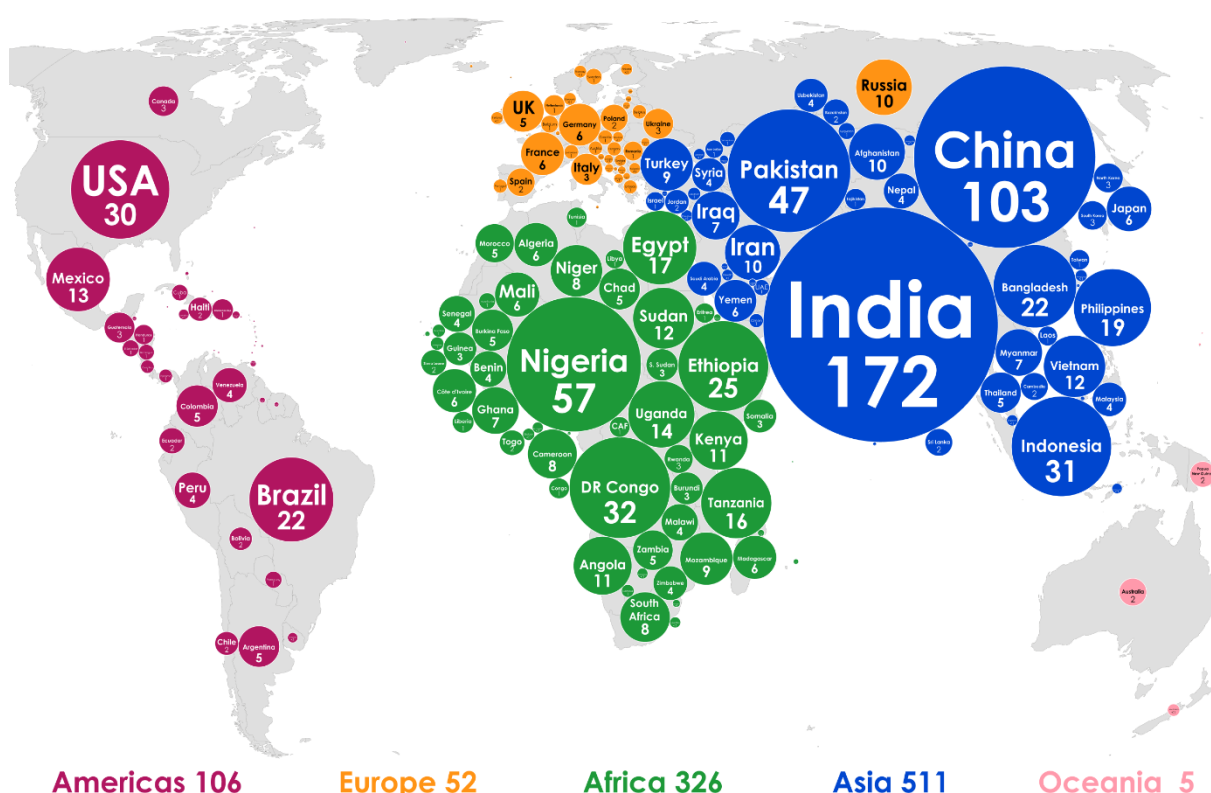
Obr. 24 Fertilita ve státech světa. Zdroj: Wikimedia Commons

Na obr. 24 jsou hodnoty fertility pro jednotlivé státy světa. Odstíny modré přitom zobrazují státy, ve kterých hodnota úhrnné plodnosti již klesla pod 2,1, odstíny červené pak státy, kde je stále vyšší. Možná vás překvapí, že ve velkém množství regionů, a to i takových, které obvykle vnímáme jako nepřiliš vyspělé, hodnoty fertility jsou poměrně nízké. Výjimkou je zejména subsaharská Afrika, která ještě několik desetiletí bude zaznamenávat výrazné přírůstky počtu obyvatel, a to jako prakticky jediný

region světa. Dále vás možná překvapí, že nejnižších hodnot fertility kromě některých evropských států dosahují i státy východní Asie (Jižní Korea, Čína, Japonsko), nicméně je třeba vnímat, že jde o státy vyspělé, kde navíc postavení žen není úplně ideální, a v Číně k tomuto stavu přispěly i dřívější politiky, omezující počet dětí v rodinách. Většina států světa se tak v dalších desetiletích dostane do bodu, kdy počet obyvatel začne klesat, navíc obyvatelstvo výrazně stárnout a pracovní síly bude ubývat. Tento stav bude schopna změnit pouze migrace, kdy do bohatých vyspělých států budou nadále mířit migranti z méně vyspělých zemí a tím budou zmírňovat přirozený úbytek obyvatel. Naopak chudší státy světa čeká nejspíš intenzivní depopulace.

Where will the next 1000 babies be born?

estimated for 2022

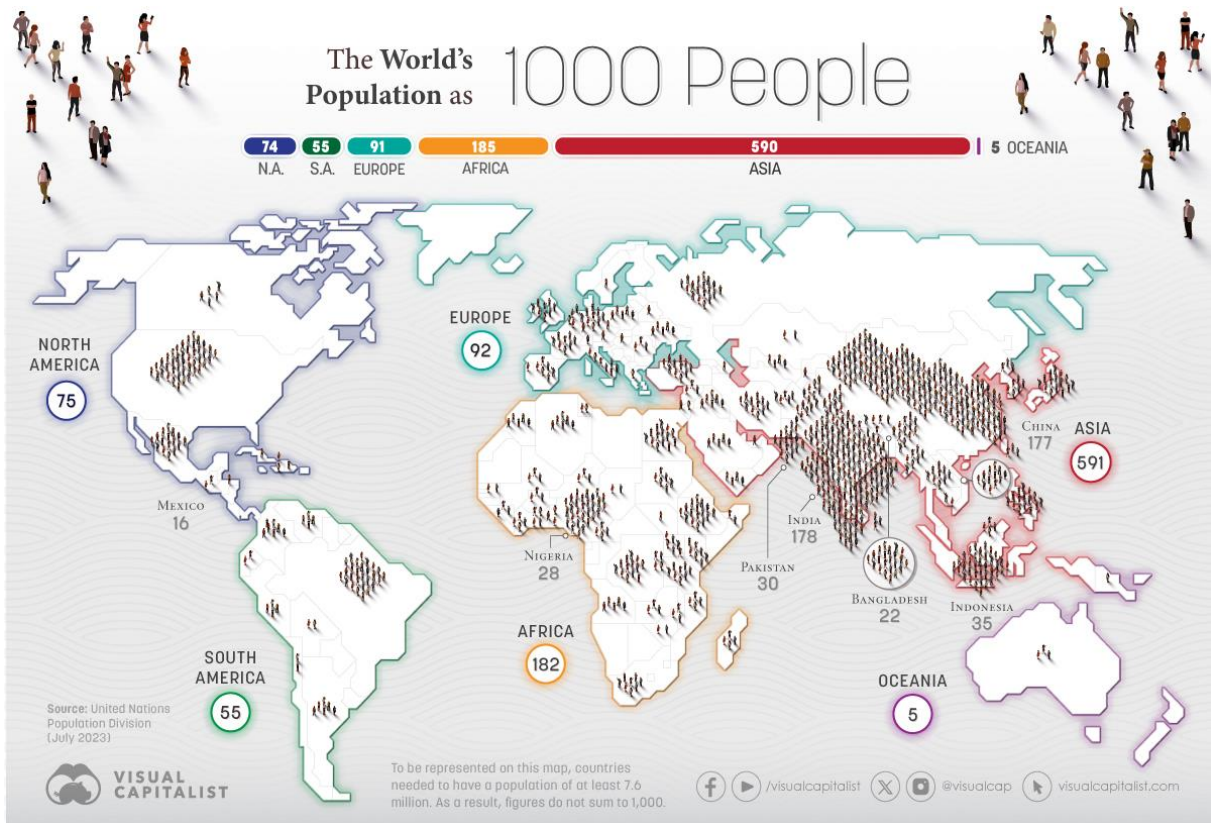
Source: CIA World Factbook
 Calculations based on 2022 estimated population and birth rates
 Rounded to nearest whole number. Showing top 200 countries

statsofindia.in
 by @PratapVardhan

Obr. 25 Vizualizace porodnosti ve světě. Zdroj: Visual Capitalist

Jiný pohled na stejné téma nabízí obr. 25, na kterém je zobrazeno, v jakých zemích se narodí kolik promile dětí v roce 2022. Asie v čele s Indií a Čínou stále vede, nicméně vzhledem k současnému stavu má největší populační dynamiku Afrika. Pokud údaje porovnáme s aktuálním rozložením obyvatelstva, uvedeném na obr. 26, zjistíme, že v Africe v současnosti žije 18,2 % obyvatelstva světa (asi 1,45 miliardy), ale v roce 2022 se zde narodilo 32,6 % všech dětí na světě. U všech ostatních regionů s výjimkou Oceánie je tento poměr opačný, nejhůř je na tom Evropa, kde v současnosti žije 9,1 % světové populace, ale narodilo se zde pouze 5,2 % dětí. Co se týká počtu obyvatel, žijících na 42

jednotlivých kontinentech, tak v roce 2023 kromě výše zmíněné Afriky žilo v Asii 4,75 miliardy obyvatel, v Evropě 745 milionů, v Severní Americe 605 milionů, v Jižní Americe 440 milionů a v Oceánii 45 milionů obyvatel.

Obr. 26 Rozložení obyvatelstva ve světě. Zdroj: Visual Capitalist

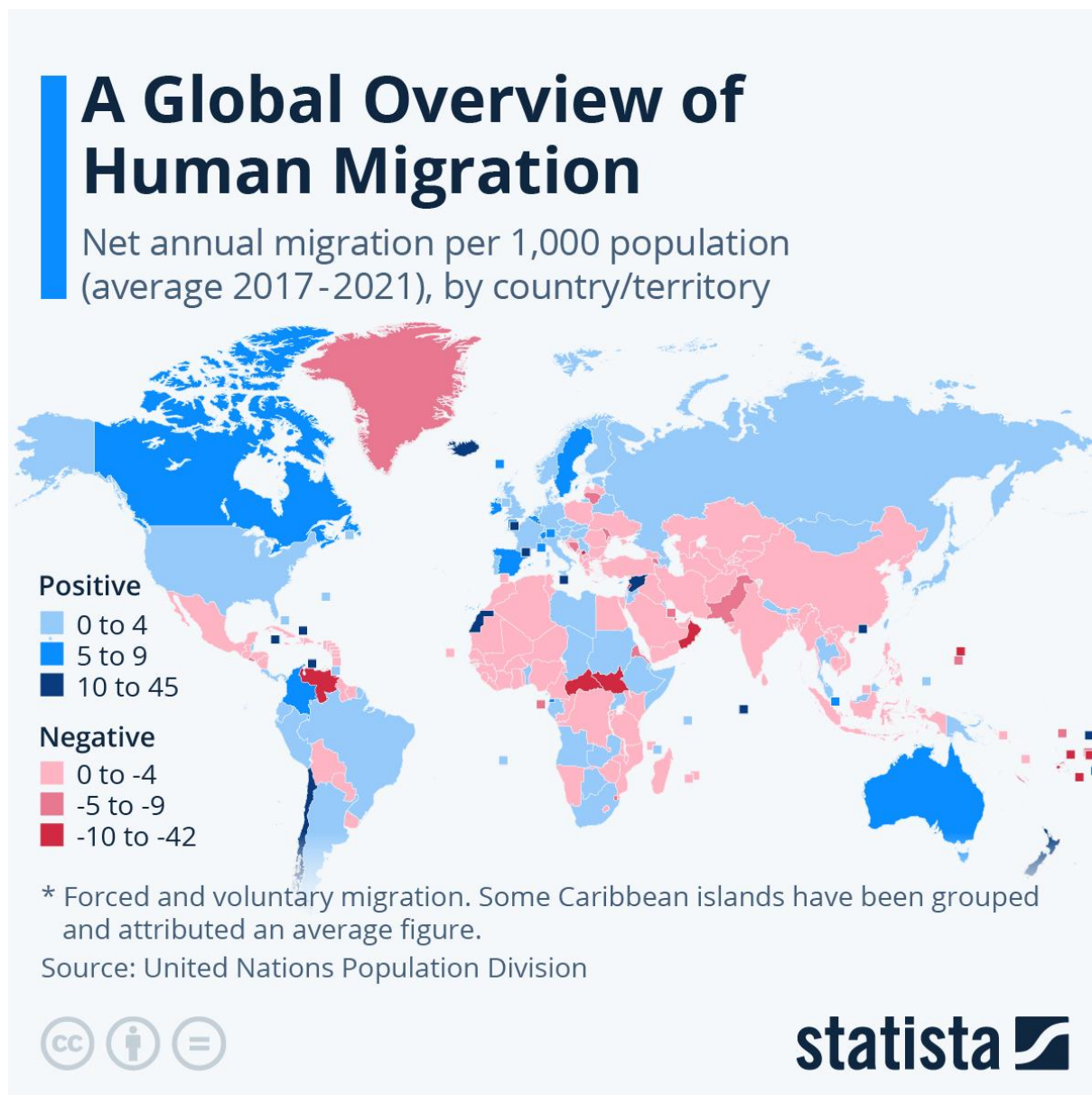
Opakování:

1. Proč je obyvatelstvo na Zemi rozmístěno nerovnoměrně?
2. V jakém světovém regionu žije více než polovina obyvatel světa a proč?
3. Co to je demografický přechod?
4. Proč jsou různé státy světa v různých fázích demografického přechodu?
5. Proč ve vyspělých státech světa dochází k přirozenému úbytku obyvatel?
6. Kterému regionu světa v 21. století výrazně přibude obyvatel a proč?

4.1. Migrace

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, v Česku více lidí umírá, než se rodí, přesto počet obyvatel Česka roste, a to díky migraci. Do Česka proudí lidé zejména z pěti zemí: Slovenska, Polska, Ukrajiny, Ruska a Vietnamu. I do dalších států migrují lidé od jejich méně vyspělých sousedů, případně lidé z kulturně

blízkého prostředí (u západoevropských států to jsou zejména jejich bývalé kolonie, kde lidé znají jazyk bývalého kolonizátora, a proto se v nové zemi rychleji adaptují). Ekonomicky motivovaná migrace je nejčastější, mezi další důvody pro migraci patří i politická nestabilita či dokonce válka ve zdrojovém státu, politické či náboženské pronásledování, klimatické změny způsobující neobyvatelnost některých regionů apod.

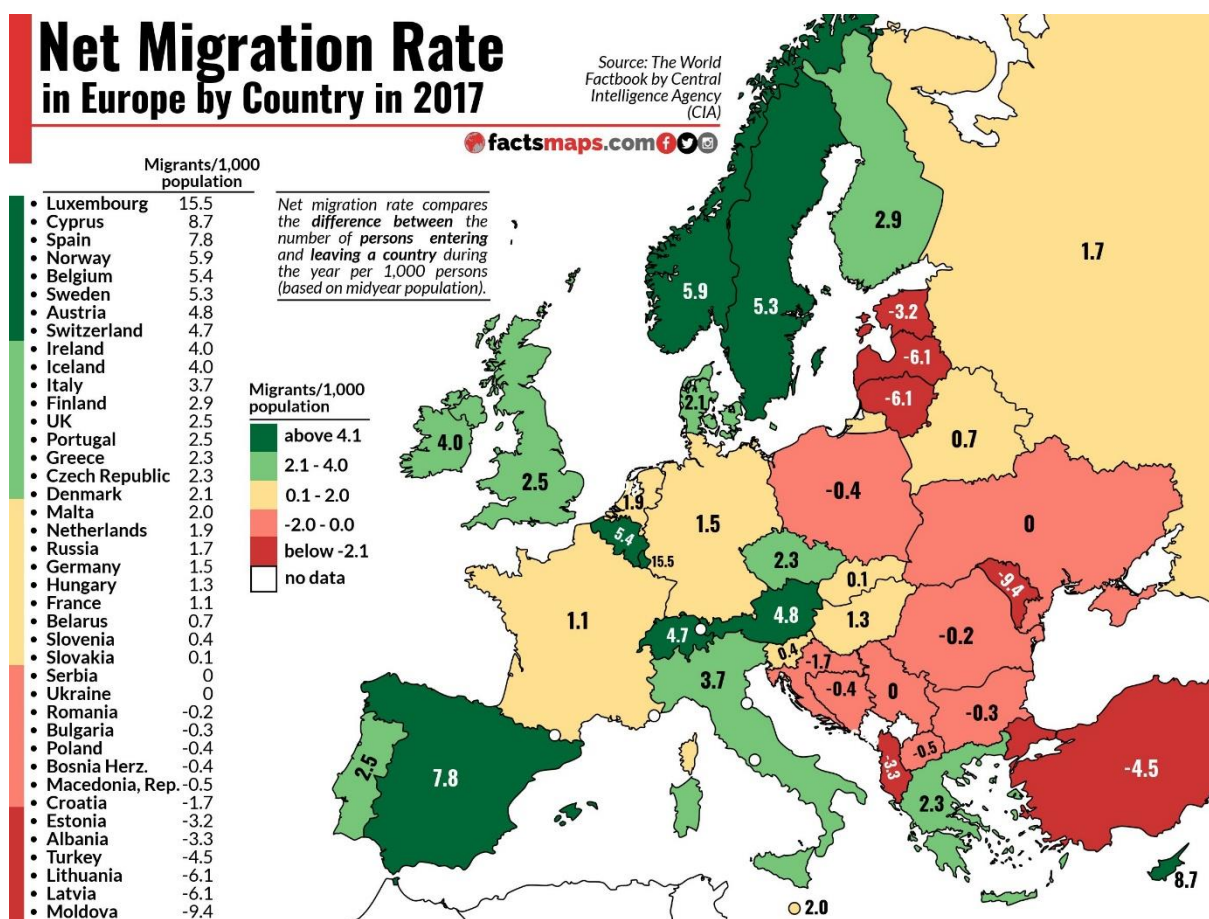

Obr. 27 Migrace ve světě v období 2017 – 2021. Zdroj: Statista.com

Na obr. 27 jsou zobrazena data za období 2017-2021, přičemž války a politické krize dokážou migraci velmi rychle podnítit (jako např. u války na Ukrajině), situace se tedy mezi léty může výrazně měnit. Ekonomická migrace naproti tomu má dlouhodobé vzorce (např. migrace z Afriky a Blízkého východu do Evropy, z Latinské Ameriky do USA apod.). Migrace v rozumné míře (je třeba migranty dokázat

integrovat do místní ekonomiky a společnosti) je ekonomicky velmi přínosným fenoménem, neboť zmírňuje depopulaci a stárnutí populace v cílových zemích. Navíc migrují většinou mladí lidé, kteří jsou přínosem pro místní trh práce. Problematičtější jsou náhlé migrační vlny vyvolané zejména válkami, kdy hostitelské ekonomiky nejsou schopny nabídnout dostatečný počet pracovních míst a migranti se tak mohou stát spíše ekonomickou přítěží. Migrace z kulturně odlišných prostředí pak s sebou nese i rizika v podobě zvýšené kriminality, kulturních konfliktů, či terorismu.

Česko jako jeden z mála států bývalého Východního bloku je dlouhodobě atraktivní pro migranty, a to zejména z východní Evropy. Výhodou je samozřejmě příbuznost slovanských jazyků, díky níž se lidé z Ruska, Ukrajiny, Běloruska, Slovenska nebo Polska dokáží rychle adaptovat na nové prostředí. Díky tomu, že Česko je nejvyspělejším státem se slovanským obyvatelstvem, přitahuje lidi z chudších zemí a má kladné migrační saldo. Podle projekce OSN je Česko dokonce jediným státem bývalého Východního bloku, který bude mít v roce 2100 díky migraci více obyvatel, než má dnes (projekce říká, že Česko bude mít 11 milionů obyvatel, tedy mírně více, než dnes). To je velký rozdíl oproti okolním zemím, kterým má obyvatel výrazně ubýt.

Obr. 28 Čistá míra migrace pro státy Evropy v roce 2017. Zdroj: FactsMaps.com

Silné migrační proudy existují i v rámci EU, kde obyvatelé chudších zemí migrují do vyspělejších a bohatších zemí. Východ EU se tak vylidňuje, i když tento úbytek počtu obyvatel začal již v 80. letech 20.

století kvůli výše zmíněných demografickým důvodům. Například Rumunsko z 23,2 milionů obyvatel v roce 1990 kleslo na 19,05 milionů v roce 2022, Bulharsko z 8,98 milionů obyvatel v roce 1988 kleslo na 6,46 v roce 2022 a Maďarsko z 10,7 milionů v roce 1980 kleslo na 9,64 v roce 2022. Ještě drastičtější úbytky pak zažívají země Balkánského poloostrova nebo válkou postižená Ukrajina, jejíž počet obyvatel klesl z 52,18 milionu v roce 1993 na odhadovaných 38 milionů v roce 2022.

Opakování:

1. Co to je migrace a kvůli čemu vzniká?
2. Je migrace pozitivní, nebo negativní fenomén?
3. Které státy a regiony světa mají pozitivní migrační saldo a proč?
4. Jaké jsou migrační vzorce v Evropě?

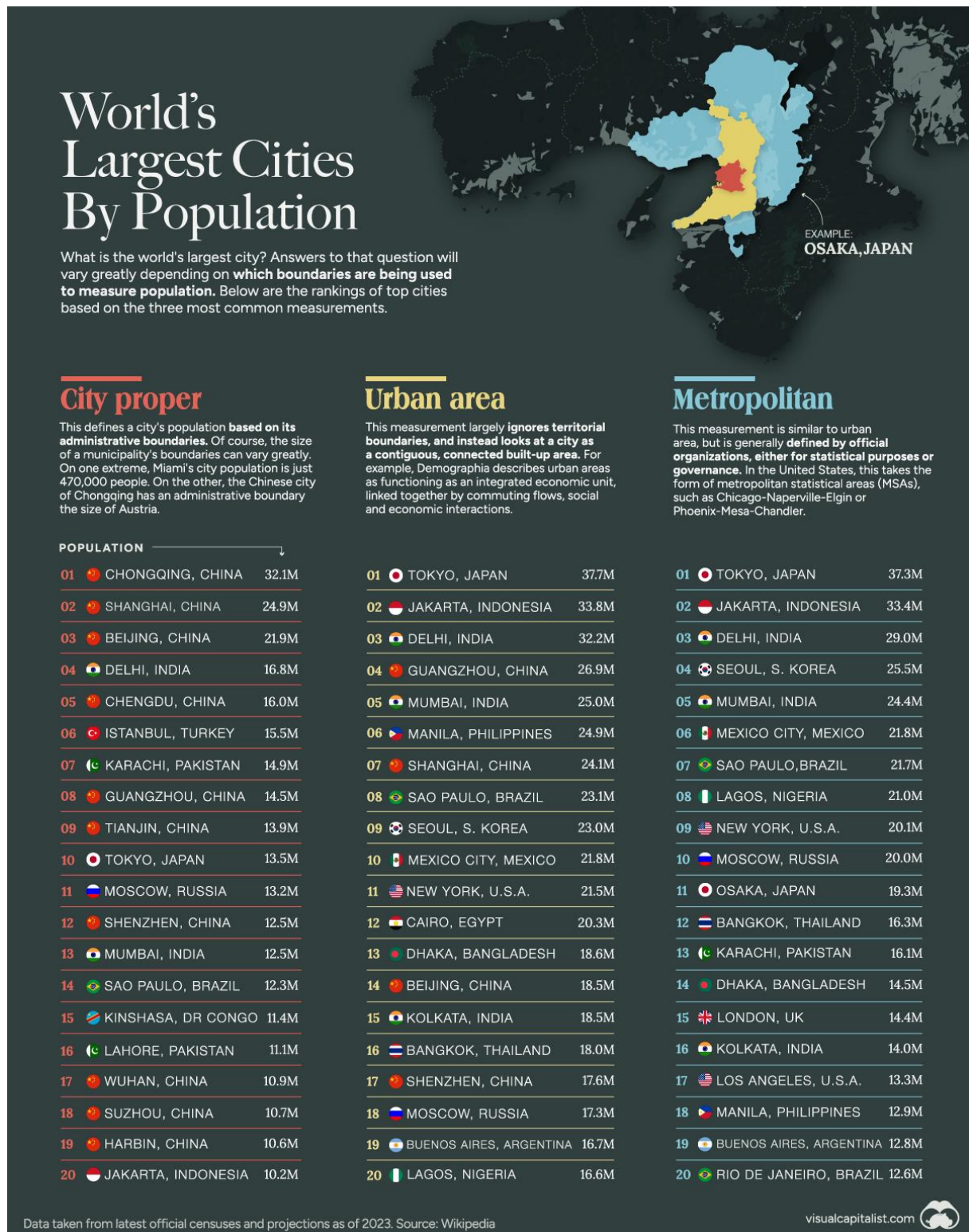
4.2. Urbanizace

Urbanizace je proces transformace společnosti, ve kterém dochází k růstu a rozvoji městských oblastí a zvýšení jejich podílu na celkové populaci státu. Tento jev je spojen s migrací obyvatel z venkovských oblastí do městských center, ať už kvůli hledání práce, lepšímu vzdělání, příležitostí pro podnikání nebo jiným faktorům. Urbanizace může být způsobena různými faktory, včetně industrializace, modernizace infrastruktury, změn v zemědělství a změnami v sociálních a ekonomických strukturách společnosti. Počátky moderní urbanizace jsou v 19. století a jsou spojeny s průmyslovou revolucí. V současnosti však role průmyslu v urbanizaci je spíše druhořadá a hlavním motorem urbanizace jsou služby.

Urbanizace má významný vztah k výkonnosti národního hospodářství. Města jsou často centry ekonomické činnosti, kde se koncentrují podniky, instituce a pracovní příležitosti. Tento ekonomický růst může být poháněn inovacemi, specializací pracovní síly a efektivním využíváním zdrojů. Urbanizace také umožňuje vznik **síťových efektů**, kdy se sdílené zdroje a přínosy koncentrují na jednom místě, což podporuje další ekonomický rozvoj a růst produktivity. Nicméně, urbanizace také přináší určité výzvy, jako jsou problémy s infrastrukturou, dopravou, bydlením a životním prostředím (zejména v rozvojových zemích). Nedostatečné urbanistické plánování může vést k nerovnováze mezi nabídkou a poptávkou po službách a infrastruktuře, což může omezit růst a kvalitu života obyvatel měst.

Měření **míry urbanizace**, vyjadřující podíl obyvatelstva státu, který žije ve městech, je poměrně složitá záležitost, neboť každý stát světa vnímá to, co je město, poněkud odlišně. V některých státech kategorie „města“ (v Česku město poznáte podle městského úřadu) neexistuje a jako město se zkrátka označuje velké sídlo. Někdy se používá administrativní hledisko, nicméně administrativní vymezení měst se v různých zemích výrazně liší (např. vlastní Paříž bez předměstí má jen 2 miliony obyvatel, s předměstími více než 10 milionů). Statistické hledisko (minimální počet obyvatel) pak lze uplatnit také pouze na administrativní jednotky. Existují různé sofistikovanější přístupy (jejich porovnání najdete na obr. 29), využívající tzv. urbanizovaných oblastí (kontinuální zastavěná oblast) nebo metropolitních regionů (využívající administrativního vymezení aglomerací), nicméně mezistátní porovnání je přesto poměrně složitá. Míra urbanizace u vyspělých zemí je mezi 70 – 90 %, u rozvojových zemí méně. Vyšší

hodnoty míry urbanizace pak indikují větší vyspělost ekonomik z pohledu strukturálních změn ve společnosti.

Obr. 29 Největší města světa podle různých metod vymezení města. Zdroj: Visual Capitalist

Velké městské aglomerace ve vyspělých zemích jsou významné i z hlediska celosvětové ekonomiky (doporučuji se vrátit zpět k obr. 9), neboť se v nich koncentrují důležité instituce a nadnárodní firmy, dosahující obrovských zisků. Ve městech bývají také koncentrovány obory založené na inovacích a znalostech, které patří mezi vysoce výdělečné. Některé velké městské aglomerace tak mají větší HDP než celé státy.

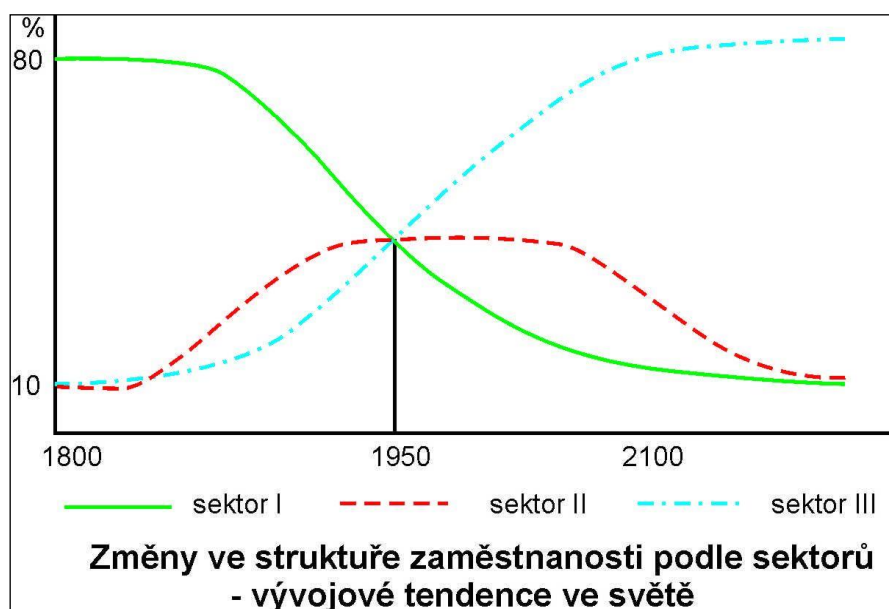
Opakování:

1. Jaký je vztah mezi urbanizací a hospodářským rozvojem?
2. Co vyjadřuje míra urbanizace?

5. Geografie zemědělství

Zemědělství, definované jako vědomé obhospodařování půdy za účelem produkce rostlinných a živočišných produktů pro potřeby lidské společnosti, je klíčovým zdrojem potravinového zabezpečení lidstva. Tato hospodářská činnost je pevně spojena se společenskými a přírodními podmínkami různých regionů a států, což vede k diferenciaci kvality zemědělské produkce. Z pohledu ekonomické geografie se pod shrnujícím pojmem „geografie zemědělství“ však skrývá geografie primárního sektoru, která obsahuje i lesnictví a rybolov. Co to onen primární sektor je?

V roce 1940 přišel C. Clark s tzv. **teorií tří sektorů hospodářství**, ve které popisoval rozdělení ekonomiky do tří hlavních sektorů – primárního, sekundárního a terciárního sektoru – a jejich vývoj v čase. **Primární sektor** podle Clarka zahrnuje činnosti spojené s přímým využíváním přírodních zdrojů, jako je zemědělství, rybolov, lesnictví a těžba surovin (dnes vnímaná spíše jako těžební průmysl, tedy součást sekundárního sektoru). Primární sektor je tradičně spojen s prvními fázemi ekonomického rozvoje a v mnoha zemích má stále důležitý význam, zejména v rozvojových ekonomikách. **Sekundární sektor** zahrnuje průmyslovou výrobu a zpracování surovin získaných v primárním sektoru. Patří sem výrobní odvětví, jako je zpracování kovů, chemický průmysl, stavebnictví a výroba energie. Sekundární sektor je často považován za klíčový motor ekonomického růstu a industrializace. **Terciární sektor** pak tvoří poskytování služeb a obchodní činnosti. Patří sem široká škála aktivit, jako jsou obchod, bankovníctví, pojišťovnictví, doprava, telekomunikace, vzdělávání, zdravotnictví a cestovní ruch. Terciární sektor je typický pro rozvinuté ekonomiky a je spojen s postindustriálním ekonomickým vývojem.

Obr. 30 Vývojové tendence a změny ve struktuře zaměstnanosti podle Clarkem definovaných sektorů. Zdroj: Toušek a kol. 2008

Clark se rozdělením do těchto tří sektorů zabýval proto, že si uvědomoval, že během hospodářského rozvoje států dochází ke změnám ve struktuře zaměstnanosti v jednotlivých sektorech (viz obr. 30). Zatímco Na začátku 19. století drtivá většina obyvatel (udává se až 95 %) pracovala v primárním sektoru, s nástupem průmyslové revoluce a díky technologickému pokroku v zemědělství se tato pracovní síla postupně začala přesouvat do sekundárního sektoru. I ten však nakonec ztrácí svůj význam na úkor terciárního sektoru, který ve vyspělých ekonomikách tvoří dominantní zdroj zaměstnanosti i tvorby HDP. Tento vývoj probíhá v různých regionech světa v různých časových obdobích, koncepce na obr. 30 platí pro vyspělé země Evropy a Severní Ameriky.

V pozdějších desetiletích vznikla potřeba terciární sektor dále diferencovat, což vedlo k vytvoření nových sektorů, označovaných jako kvartérní a kvintérní sektor. Tato diferenciaci vychází z rostoucí složitosti a specializace odvětví služeb v moderní ekonomice. Hlavními důvody, proč byl terciární sektor dále dělen, byla specializace služeb a růst významu znalostní ekonomiky:

- Specializace služeb: S rozvojem technologií a globalizace se služby staly stále specializovanějšími a diferencovanějšími. Nové potřeby zákazníků a nové technologické možnosti vedly ke vzniku specializovaných služebních odvětví, jako jsou finanční poradenství, informační technologie, lékařské služby specializující se na určité oblasti medicíny atd.
- Růst významu znalostní ekonomiky: V moderní ekonomice se stále více zdůrazňuje znalost jako klíčový zdroj konkurenční výhody. To vede k rozvoji odvětví služeb, zaměřených na výzkum a vývoj, vzdělávání, konzultace a další znalostně náročné aktivity.

Kvartérní a kvintérní sektor tvoří další podkategorie terciárního sektoru a jsou definovány následovně:

- **Kvartérní sektor** zahrnuje služby poskytované specializovanými profesionály, kteří poskytují poradenství, výzkum, vývoj, design, inženýrství a další vysoce specializované služby. Patří sem například právní služby, inženýrství, architektura, reklamní a marketingové agentury, a další.
- **Kvintérní sektor** zahrnuje služby zaměřené na kreativitu, inovace a výzkum nových myšlenek a konceptů. Tvoří ho například umělecké a kulturní aktivity, design, média a zábavní průmysl, vývoj nových technologií a inovativních produktů.

Z pohledu geografie zemědělství je důležité, že během vývoje v posledních dvou staletích došlo ve vyspělých státech k ohromnému úbytku významu zemědělské výroby. V současnosti v zemědělství pracují nižší jednotky procent všech zaměstnaných obyvatel a primární sektor produkuje 1 – 3 % HDP vyspělých států. To však neznamená, že by v zemědělství docházelo k nějakému úpadku, ba naopak! Zemědělství je stále produktivnější a menší počet zaměstnanců dokáže vyprodukovat stále větší množství potravin. Společnost ale bohatne ještě více a tak relativní význam tohoto sektoru z pohledu struktury národního hospodářství upadá, ačkoli pro přežití lidstva je samozřejmě naprosto zásadní.

Opakování:

1. Co je to teorie tří sektorů hospodářství a proč byla vůbec vytvořena?
2. Jak rozumět trendům na obr. 30? Co popisují?
3. Co je to kvartérní a kvintérní sektor a proč je původní teorie tří sektorů neobsahovala?

5.1. Historický vývoj zemědělské výroby

Zrod zemědělství je datován do období tzv. **neolitické revoluce** (kolem 10 000 př. n. l.), která představovala přechod od kočovného způsobu života ke stálým osadám a zemědělství. Lidé začali domestikovat rostliny jako pšenici, ječmen, a luštěniny, a chovat zvířata jako ovce, kozy a krávy. Tato změna umožnila lidem produkovat vlastní potravu a vést usedlý životní styl, který byl předpokladem pro vznik budoucích měst a států.

Během **starověku** se zemědělské techniky stále zdokonalovaly. Byly vyvinuty metody jako zavlažování, orba a používání hnoje pro zlepšení úrody. Kromě toho, vznikaly nové nástroje jako pluh, srp a radlice. Mnohé jednoduché mechanické vynálezy té doby se dodnes využívají v nejchudších státech světa k primitivní zemědělské výrobě.

Během **středověku** zemědělství zůstávalo základním prvkem ekonomiky, ale probíhaly inovace jako rotace plodin a osevnické postupy (dvoupolní a trojpolní systém, pěstování dusík vázajících plodin jako jetel z důvodu hnojení). Rozvoj feudálního systému také ovlivnil organizaci zemědělské produkce. Během středověku byly také intenzivně využívány lesy v Evropě, a to pro palivo (dřevo i dřevěné uhlí) a jako materiál pro stavbu. Byla vytvořena pravidla k regulaci lesního hospodářství, aby bylo zabráněno nadměrné těžbě.

V **novověku** dochází k zavádění stále sofistikovanějších postupů, jako např. záměrného šlechtění hospodářských zvířat, nebo různé mechanické vynálezy (zdokonalování pluhu). Zemědělství však zůstává stále nepříliš výkonné, podíl na tom mají i klimatické podmínky, kdy mezi léty 1300 – 1850 probíhala tzv. malá doba ledová, kdy klima bylo chladnější než dnes a podmínky pro zemědělství horší. Během novověku vzrostla také poptávka po dřevě pro stavebnictví, lodní stavby a výrobu papíru. To vedlo ke zvýšené těžbě a mnohdy i nadměrnému vyčerpávání lesních zdrojů. Na území Česka existovaly dokonce některé regiony, které byly zcela odlesněné (např. Českomoravská vrchovina). Některé země proto začaly zakládat lesní hospodářské úřady a zavádět lesní management.

Zlomovým obdobím pro zemědělství je **19. století**, kdy dochází k jeho největší strukturální proměně. Začíná se zavádět mechanizace a chemizace, lepší se klimatické podmínky a rozvoj dopravy a obchodu umožňuje specializaci regionů. Nové technologie jako parní stroj a mechanizované stroje zvýšily produktivitu a umožnily výrazně zvětšit produkci. Zavedení umělých hnojiv a pesticidů pomohlo zvýšit úrodu. S rozvojem dopravní infrastruktury v průběhu průmyslové revoluce bylo možné přepravovat zemědělské produkty na delší vzdálenosti. To umožnilo větší specializaci v produkci a rozšíření trhů. Reformováno bylo i lesnictví, kdy byly zavedeny moderní lesní managementové praktiky, jako je udržitelná těžba, obnova lesů a jejich ochrana.

Ve **20. století** prodělalo zemědělství významné změny a transformace především díky technologickému pokroku, změnám v globální ekonomice a environmentálním výzvám. Rozvoj mechanizace a automatizace zemědělských procesů vedl k zvýšení efektivity a produktivity. Traktory, kombajny, a další mechanizované stroje umožnily efektivnější zpracování půdy, zavlažování a sklizeň plodin. Nově vyvinutá hnojiva, pesticidy a herbicidy zajistily vyšší výnosy z plochy. Lesnictví stalo více technologicky orientovaným odvětvím. Moderní lesnické technologie, jako jsou mechanizované lesní stroje a GPS navigace, umožnily efektivnější těžbu, udržitelný lesní management a ochranu biodiverzity.

Nejvýznamnější změny během 20. století v zemědělství proběhly v období tzv. **zelené revoluce** (40. – 70. léta 20. století), kdy došlo k výraznému nárůstu produktivity a produkce plodin, zejména obilovin, díky používání nových odrůd, hnojiv, pesticidů a moderních zemědělských technologií. Tento termín byl poprvé použit v roce 1968 agronomem Williamem G. Hashem. Zelená revoluce umožnila značný nárůst produkce plodin, což pomohlo vyrovnat se s rostoucí světovou populací (právě v tomto období dochází k největším přírůstkům obyvatelstva) a snížit hladomor a nedostatek potravin v mnoha částech světa. Přinesla také zvýšené příjmy pro zemědělce, zlepšení životních podmínek venkovského obyvatelstva a stimulovala ekonomický růst v zemědělských regionech. V pozdějších obdobích se však začaly ukazovat i negativa tohoto procesu. Intenzivní používání chemických hnojiv a pesticidů mělo negativní dopady na životní prostředí, jako je znečištění půdy, vody a vzduchu. Závislost zemědělců na drahých hnojivech, pesticidech a hybridních odrůdách může v dlouhodobém měřítku ohrozit udržitelnost jejich produkce a rezilienci vůči změnám v prostředí. Zelená revoluce také v některých regionech přispěla k nerovnostem v přístupu k technologiím a zdrojům mezi velkými a malými zemědělci, což způsobilo sociální problémy.

Příkladem kontroverze v rámci období zelené revoluce je tzv. **aféra DDT**. Týkala se používání chemické látky dichlordifenyiltrichlormetanu, známého jako DDT, jako insekticidu a pesticidu. DDT byl široce používán po celém světě od 40. do 70. let 20. století k potlačení šíření hmyzích škůdců a snížení rizika přenosu nemocí, jako je malárie. Jeho insekticidní účinky objevil švýcarský chemik Paul Hermann Müller v roce 1939, kterému za to byla v roce 1948 udělena Nobelova cena za fyziologii a medicínu. Tento insekticid byl levný a velmi účinný, po 2. světové válce začal být masově používán proti hmyzím škůdcům v zemědělství. V roce 1962 však americká biologka Rachel Carsonová zjistila, že se hromadí v živočišných tkáních a tím zabíjí vrcholové predátory (např. dravé ptáky) a způsobuje zdravotní problémy lidem. Používání DDT vedlo k závažným environmentálním problémům, jako je akumulace této látky v potravním řetězci, otrava ptáků a ryb, a poškození životního prostředí. DDT se ukázal jako perzistentní organická látka, která se hromadí v půdě, vodě a tukových tkáních živočichů. Bylo prokázáno, že dlouhodobé vystavení DDT může mít negativní dopady na zdraví lidí, včetně zvýšeného rizika rakoviny, poruchy imunitního systému a neurologických problémů. V reakci na environmentální a zdravotní obavy bylo používání DDT postupně omezeno a zakázáno v mnoha zemích (poprvé bylo zakázáno v roce 1968 v Maďarsku, dnes je zakázáno ve většině vyspělých zemí, ale v řadě rozvojových zemí se stále používá). Aféra DDT přinesla důležité ponaučení ohledně používání chemických pesticidů a důležitosti provádění důkladného hodnocení jejich environmentálních a zdravotních dopadů před jejich širokým nasazením. Tato událost pomohla posílit ochranu životního prostředí a lidského zdraví a podnítila vývoj udržitelnějších přístupů k ochraně plodin. Dodnes však v Česku existují místa, kde je podzemní voda zamořena DDT a nelze ji tak pít.

Dalším kontroverzním tématem, tentokrát již z modernější doby, jsou **geneticky modifikované plodiny** (GMO – zkratka obecnějšího označení geneticky modifikované organismy). To jsou plodiny, které byly upraveny za účelem změny jejich genetického materiálu pomocí moderních biotechnologických metod. Tyto metody zahrnují vkládání cizích genů do genomu rostliny, úpravu existujících genů nebo vypnutí genů, které jsou odpovědné za určité vlastnosti rostliny. První geneticky modifikované plodiny byly vyvinuty v 80. a 90. letech 20. století (první GMO byl tabák v roce 1983). Mezi nejznámější GMO patří kukuřice, sója, bavlna a řepka. Ohledně bezpečnosti konzumace geneticky modifikovaných potravin a jejich dopadů na životní prostředí existují po zkušenostech se zelenou revolucí obavy. Někteří lidé se obávají možných dlouhodobých zdravotních rizik spojených s konzumací geneticky

modifikovaných potravin, a také potenciálních environmentálních dopadů, jako je narušení biodiverzity a vznik superškůdců a superplevelů. Příklad GMO **sóji od firmy Monsanto**, která je odolná vůči herbicidu Roundup (další produkt firmy Monsanto) díky tomu, že rostlinný gen byl vyměněn za živočišný, ukazuje, že dopady takto významných změn (sója se prakticky stala živočichem) lze jen těžko odhadovat.

Vlastnictví patentů na GMO může také vést k monopolizaci semenného trhu několika velkými agrochemickými společnostmi, což může snižovat dostupnost a diverzitu semenného materiálu pro farmáře. Existují také obavy ohledně etických a sociálních dopadů geneticky modifikovaných plodin, jako je důsledek na tradiční zemědělství a potravinovou suverenitu, práva farmářů a spotřebitelů na volbu a informované rozhodování. Přestože GMO jsou předmětem kontroverzí a diskusí, někteří lidé je považují za potenciálně užitečný nástroj k řešení globálních problémů jako je hladomor, škůdci a choroby plodin, a změny klimatu. Je důležité provádět důkladné hodnocení a monitorování geneticky modifikovaných plodin, aby se minimalizovaly jejich potenciální rizika a maximalizovaly jejich přínosy. Přístup různých států ke GMO je však různý, např. v EU platí pravidlo předběžné opatrnosti, kdy se každý případ povoluje zvlášť, zatímco v USA pokud se neprokáží negativní dopady daného GMO, může se využívat. V řadě rozvojových zemí legislativa GMO neřeší vůbec.

Reakcí na negativní dopady intenzivního konvenčního zemědělství, které se přičily části populace, byl vznik **ekologického zemědělství**. Ekologické zemědělství je způsob zemědělské produkce, který se zaměřuje na minimalizaci používání syntetických chemikálií, jako jsou pesticidy a hnojiva, a na podporu udržitelných agroekologických praktik. Tento přístup k zemědělství klade důraz na zachování zdraví půdy, biodiverzity, vody a životního prostředí, a také na podporu dobrých životních podmínek pro zvířata. Místo používání syntetických pesticidů, herbicidů a hnojiv podporuje používání biologických, organických a mechanických metod pro kontrolu škůdců a chorob. Důležité je udržitelné hospodaření s půdou, vodou a dalšími přírodními zdroji z důvodu zachování a obnovy biodiverzity, minimalizace eroze půdy, ochrany vodních zdrojů a podpory ekosystémových služeb. V ekologickém zemědělství se také klade důraz na poskytování dobrých životních podmínek pro zvířata, včetně volného výběhu, přístupu k pastvě a odpovídajícího stravování. Tento alternativní přístup k zemědělské výrobě si našel řadu příznivců ve vyspělých zemích, kteří kladou důraz na kvalitu potravin a jejich bezpečnost pro zdraví.

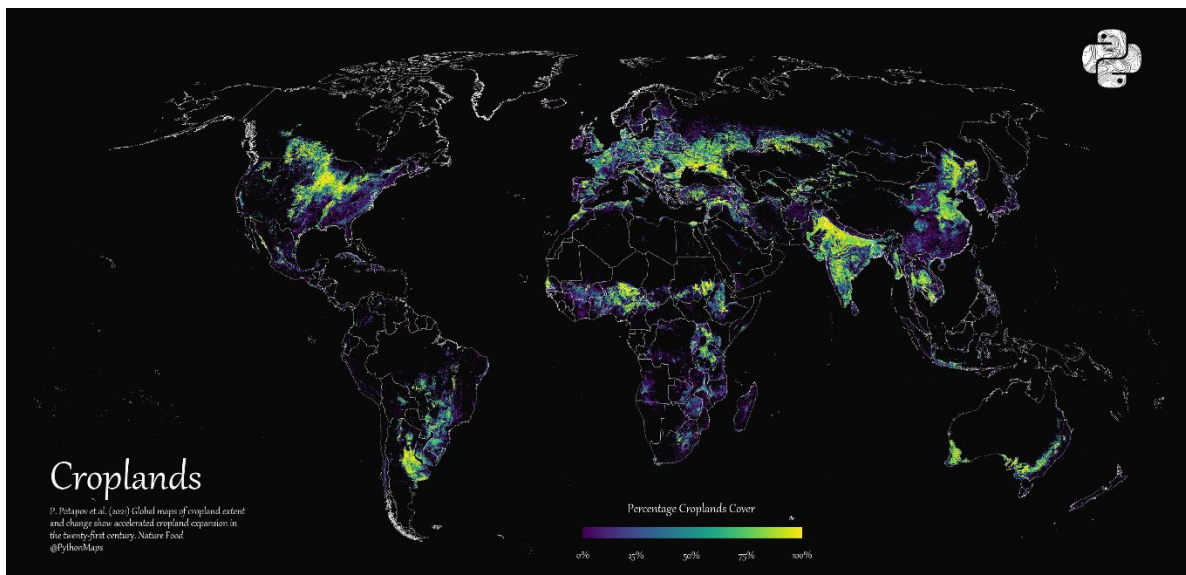
Jaké jsou další aktuální trendy v zemědělství? Jednak to je **využití biotechnologií** a genetických modifikací, kdy pokroky v této oblasti vedly k vývoji nových odrůd plodin a chovných zvířat s větší odolností vůči chorobám, škůdcům a nepříznivým podmínkám prostředí. Dále to je **precizní zemědělství**, kdy díky používání GPS, senzorů a digitálních technologií se rozvíjí zemědělství, které umožňuje přesné monitorování a řízení pěstitelských postupů, jako je dávkování hnojiv, zavlažování a ochrana rostlin. Zvýšené povědomí o environmentálních dopadech zemědělství vedlo k posílení **udržitelných zemědělských praktik**, které minimalizují negativní dopady na životní prostředí a podporují biodiverzitu a zdraví půdy. Rozvoj **digitálních technologií a internetu věcí** umožňuje zemědělcům přístup k datům a informacím o půdě, počasí, plodinách a hospodářských zvířatech, což pomáhá optimalizovat rozhodovací procesy a zvyšuje efektivitu. **Vertikální farmy a urban farming** pak umožňují produkci potravin i v městských oblastech, což snižuje potřebu přepravy a zvyšuje dostupnost čerstvých potravin.

Opakování:

1. V jakém období vzniklo zemědělství a jakou tehdy mělo podobu?
2. Jaké technické inovace s sebou přinesla období starověku, středověku a novověku?
3. Proč 19. století je zlomovým obdobím pro zemědělskou výrobu?
4. Co charakterizuje zemědělskou výrobu ve 20. století?
5. Co je to zelená revoluce, jaká měla pozitiva a proč později byla kritizována?
6. Co to jsou GMO a proč jde o kontroverzní téma?
7. Jaké jsou aktuální trendy v zemědělství a proč?

5.2. Lokalizační faktory zemědělství

Podobně jako u rozmístění obyvatel ve světě (závislém do velké míry na příznivých podmínkách pro zemědělství), i rozmístění zemědělské výroby ve světě je značně nerovnoměrné. Z celkové plochy pevniny mají zhruba tři čtvrtiny nulovou produkční hodnotu pro zemědělství, 11 % nízkou, 8 % střední a asi jen 5 % vysokou produkční kapacitu. Tento malý podíl se navíc každým rokem zmenšuje, a to z důvodu degradace půdy či klimatické změny. Přesto tato relativně malá plocha (asi 7 milionů km²) stačí k obživě více než 8 miliard lidí na planetě. Rozmístění orné půdy ve světě zobrazuje obr. 31. Kromě polí jsou potraviny produkovány i na plantážích, v zahradách, ovocných sadech, vinicích, chmelnicích apod. Na půdě je pak méně závislá živočišná výroba (avšak i hospodářská zvířata potřebují píci), nicméně i ta je koncentrována do příznivějších fyzickogeografických podmínek.

Obr. 31 Rozmístění orné půdy ve světě. Zdroj: PythonMaps

Právě **fyzickogeografické podmínky**, jako je klima, půda reliéf a voda, jsou klíčovým faktorem pro lokalizaci zemědělství:

- **Klima:** Klima je klíčovým faktorem ovlivňujícím zemědělskou produkci. Zahrnuje množství a formu srážek, teplotu, vítr a sluneční světlo, které mají zásadní vliv na růst a vývoj plodin. Klima rovněž určuje, kde jsou vhodné podmínky pro pěstování různých plodin. **Srážky** jsou důležitým faktorem ovlivňujícím výnosy, a to zejména v oblastech se suchým klimatem. **Teplota** je dalším důležitým faktorem pro růst a vývoj rostlin, kdy různé rostliny vyžadují určité teplotní rozmezí pro optimální růst a vývoj. Nadbytek nebo nedostatek tepla může vést k poškození a odumírání rostlin. Při snaze o maximalizaci výnosů se zemědělci snaží o pěstování takových plodin, které v daném místě mají optimální podmínky pro růst. Jenom ty totiž dosahují vysokých výnosů.
- **Půda:** Půdní fond představuje další klíčový aspekt pro zemědělskou produkci, neboť půda slouží jako základní výrobní prostředek pro zemědělství. Charakteristika půdních poměrů se mění v závislosti na různých faktorech, jako je typ matečné horniny a půdotvorné procesy, které jsou ovlivněny podnebím, vegetací a dalšími faktory. Jedním z významných rysů půdy je, že není možné ji libovolně rozšiřovat, a tudíž investice do půdy nevytvářejí nový výrobní prostředek, ale spíše ji obnovují. Půda je složena z různých materiálů, včetně anorganických a organických látek, vody a vzduchu. Zrnitostní složení půdy určuje její druhy, které se dělí na lehké, střední, těžké a velmi těžké. Pro intenzivní zemědělství jsou obzvláště vhodné půdy střední a středně těžké s obsahem jílovitých částic od 20 do 45 %, které jsou ideální pro pěstování většiny plodin. Důležitá je i různorodost půdních typů ve světě, neboť různé druhy rostlin preferují různé druhy půd. Za celosvětově nejúrodnější a nejvhodnější pro zemědělskou produkci jsou považovány černozemě.
- **Reliéf:** Reliéf krajiny může ovlivnit dostupnost půdy pro zemědělské účely a technickou náročnost zemědělského hospodaření. Důležitými parametry reliéfu jsou nadmořská výška, sklon svahů a typ terénu, a v některých případech i délka slunečního svitu. **Nadmořská výška** má klíčový dopad na zemědělskou produkci prostřednictvím změn klimatických podmínek. S vyšší nadmořskou výškou rapidně klesá úroveň zemědělství, často s vytvořením výškových limitů pro pěstování kulturních rostlin. Ideální z pohledu zemědělství jsou proto nížiny, kdy asi 90 % zemědělské výroby se koncentruje v nadmořské výšce do 300 m, tj. na necelých 4 % celkové rozlohy souše. Georeliéf také formuje způsob využití půdy, kdy se **svažitost** a nadmořskou výškou mohou výrazně měnit zemědělské postupy (nelze využít techniku, jako jsou traktory apod.). Svažitost pozemků má nepříznivý vliv i na růst provozních nákladů, kdy s rostoucím sklonem pozemků klesá výkonnost mechanických prostředků, rostou požadavky na různé jejich konstrukční úpravy a tím i jejich cena. Běžné polní hospodaření je možné na svazích o sklonu do 10 – 15°, na strmějších svazích je možné zakládat např. vinohrady s použitím terasování.
- **Voda:** Dostupnost vody je klíčovým faktorem pro zemědělskou produkci. Zemědělské aktivity jsou často soustředěny v oblastech s dostatečným množstvím srážek nebo s dostupností zavlažovacích zdrojů, jako jsou řeky, jezera a zdroje podzemních vod. Téměř veškeré životní procesy rostlin jsou na vodě závislé. Voda má schopnost rozpouštět minerální látky v půdě, které jsou následně absorbovány kořenovým systémem rostlin. V oblastech, kde není tento proces možný, chybí rostlinám nutriční látky, což způsobuje nevhodné podmínky pro zemědělství. Nadměrný přísun vody má také nepříznivé účinky, neboť vede k poruchám v metabolismu rostlin. Množství vody potřebné pro různé druhy rostlin závisí na teplotě a vlhkosti vzduchu; roční průběh srážek je pak důležitější než jejich celkové množství. Pro rostliny jsou dostupné pouze zdroje vody, které zůstanou v půdě po vsáknutí. Proto jsou pro

zemědělství nejhodnější srážky ve formě dlouhotrvajícího mrholení za příznivých teplot, kdy dochází k minimálním ztrátám odtokem vody.

Ačkoli fyzickogeografické podmínky jsou určitým limitem pro lokalizaci zemědělské výroby, se zvyšující se vyspělostí společnosti a globalizací ekonomických činností začínají hrát stále větší roli faktory **socio-ekonomické**. Těch je celá řada a jejich působení je velmi komplexní. Mezi hlavní socio-ekonomické lokalizační faktory patří:

- **Dosažená vývojová úroveň společnosti:** Úroveň rozvoje společnosti má vliv na zemědělskou produkci ve formě jejího objemu, struktury a podílu dodávaného na trh. Také ovlivňuje investice do zemědělství a vztahy mezi producentem a spotřebitelem. Tento vliv společnosti lze chápat i jako faktor, který ovlivňuje celkovou úroveň zemědělství, což se projevuje rozdíly mezi hospodářsky vyspělými a méně vyspělými zeměmi.
- **Vlastnictví a způsoby využívání půdy:** Vlastnictví a způsob využívání půdy určuje formy rozdělování zisku z hospodaření v zemědělství. Existují různé formy držby půdy, jako jsou družstevní, státní nebo individuální vlastnictví. V kapitalistických zemích dominuje soukromé vlastnictví půdy, s drobnými vlastníky na jedné straně a velkými vlastníky jako jsou církve, šlechta nebo finanční oligarchie na straně druhé. Pokud je půda držena velkými vlastníky, mohou mít úspory z rozsahu, což malí vlastníci půdy mít nemohou.
- **Koncentrace spotřeby (poptávky) - vznik trhů:** Koncentrace spotřeby je důsledkem společenských faktorů, které ovlivňují rozvoj a územní organizaci zemědělské produkce. S růstem měst a průmyslových center se snižuje počet venkovského obyvatelstva a spotřeba se koncentruje do menší plochy městských aglomerací. To vede k vzniku příměstského zemědělství, které produkuje zboží pro městské spotřebitele. Naopak lepší doprava a skladovací technologie umožňují zapojení i vzdálenějších oblastí do zásobování, což vede k oddělení spotřebitelských a produkčních oblastí.
- **Změny ve struktuře spotřeby potravin a zemědělských surovin:** Změny ve struktuře spotřeby jsou často důsledkem vývoje příjmů obyvatelstva a technologického pokroku. Historicky vzato, s rostoucí životní úrovní docházelo k nárůstu spotřeby dražších potravin, zejména živočišného původu. To vedlo k větší produkci živočišných výrobků a přizpůsobení rostlinné výroby potřebám živočišného sektoru. Nicméně, v posledních letech se tato tendence začala měnit, zejména v rozvinutých zemích, kde spotřeba živočišných produktů stagnuje nebo klesá. To je důsledkem nových trendů ve výživě, které preferují zdravější potraviny, včetně biopotravin a rostlinných alternativ. Strukturální změny ve spotřebě technických plodin se projevily zejména v textilním průmyslu. S rozvojem strojového zpracování nabyla na významu bavlna (na úkor lnu), což vedlo k jejímu masivnějšímu pěstování a zapojení do mezinárodního obchodu. Dnes stoupá význam alternativních plodin, jako jsou olejnaté rostliny, energetické plodiny a léčivé rostliny.
- **Změny na úrovni odběratelských vztahů:** Změny v odběratelských vztazích jsou způsobeny rostoucím podílem průmyslově zpracovaných potravin na celkové spotřebě, zejména v bohatých zemích. Potravinářský průmysl nahrazuje činnosti, které dříve vykonávali samotní spotřebitelé, což vede k poptávce po polotovarech, spíše než samotných zemědělských produktech. Koncentrace potravinářského průmyslu však může způsobit zvýšení nákladů na přepravu a ztráty, pokud není lokalizován blízko zemědělských zdrojů. To vede k úsilí o

lokalizaci výroby do oblastí s optimálními podmínkami pro rozšíření produkce, což dále ovlivňuje rozmístění a strukturu zemědělské výroby.

- **Doprava a poloha zemědělského podniku:** Doprava hraje klíčovou roli v zemědělství, jak při organizaci lokalit výrobních částí, tak při zachování kvality zemědělských produktů. Její funkce může být vnější, spojená s vztahy zemědělských podniků s ostatními hospodářskými odvětvími, nebo vnitřní, což se týká dopravy uvnitř zemědělských jednotek. V minulosti byla výroba a spotřeba zemědělských produktů omezena na lokální úroveň, a světový trh měl minimální význam kvůli vysokým dopravním nákladům. S rozvojem dopravy se však otevřely nové možnosti pro tržní produkci, územní specializaci a dělbu práce, jak na vnitrostátní, tak mezinárodní úrovni. To umožnilo efektivnější využití přírodních zdrojů pro zemědělské účely a vedlo k rychlým změnám v rozmístění zemědělství. Poloha je dalším důležitým faktorem pro lokalizaci zemědělských podniků. Může být posuzována z různých hledisek, jako je geografická výhodnost ve vztahu k odběratelům, využívání průmyslových odpadů, vztah k dopravním trasám, spojení s dalšími zemědělskými podniky, nebo z pohledu koncentrace pracovní síly.
- **Pracovní síla:** Otázka pracovních sil v zemědělství je ovlivněna charakterem práce a relativním zaostáváním zemědělské výroby za ostatními odvětvími hospodářské činnosti. V minulosti mělo zemědělství největší poptávku po pracovní síle, ale v rozvinutých zemích došlo k výraznému poklesu počtu pracovníků v zemědělství a k nárůstu požadavků na jejich kvalifikaci (řízení strojů, ovládání softwaru apod.). Hospodářsky málo rozvinuté země však stále závisí na levné a široce dostupné pracovní síle. Tato situace ovlivňuje i rozmístění jednotlivých plodin, přičemž některé plodiny jsou pěstovány především tam, kde je dostatek levné pracovní síly.
- **Opatření (zásahy) centrálních nebo místních státních orgánů:** Opatření státních orgánů, motivovaná ekonomickými, politickými či jinými faktory, mají rozsáhlý dopad na zemědělské odvětví. Tyto zásahy mohou vést k výrazným změnám v rozmístění zemědělství, jak na mikroúrovni v konkrétních oblastech, tak na makroúrovni v celých regionech. Od druhé poloviny 20. století začaly tyto intervence nabývat na významu s nástupem vědeckých poznatků, moderních technologických postupů a složitějších dodavatelsko-odběratelských vztahů, což vyžadovalo komplexní řízení zemědělské výroby. Tyto zásahy lze rozdělit do tří hlavních typů. Prvním typem jsou opatření spojená s obchodní politikou jednotlivých států, jako je použití celní ochrany proti zahraniční konkurenci nebo zavádění dovozních cel a kontrol k ochraně vlastního zemědělství. Druhým typem jsou opatření prováděná nadstátními organizacemi na základě mezinárodních dohod, která omezuje nebo rozšiřuje produkci určitých plodin. Třetím typem jsou státní intervencionistická opatření, která podporují určité kultury nebo oblasti, často s cílem posílit hospodářství zemědělsky postižených oblastí nebo rozšířit obdělávanou půdu. Tyto kroky mohou zahrnovat rekultivace, výstavbu zavlažovacích systémů nebo dotace na obdělávání nových ploch.
- **Velikost, typ podniku a jeho efektivnost:** Velikost a typ podniku jsou klíčovými faktory ovlivňujícími životní úroveň zemědělců v různých podmínkách. Malé podniky se obvykle zaměřují na produkty náročné na ruční práci, jako je mléko, drůbeží maso, zelenina a květiny, a využívají převážně manuální mechanizaci. Naopak velké podniky se specializují na plodiny vyžadující méně pracovních sil, jako jsou obiloviny a olejnaté plodiny, a často využívají těžkou mechanizaci, zejména během sklizně. V hospodářsky vyspělých zemích klesá počet zemědělských podniků, což může malé podniky vystavit silné konkurenci. Mezi zeměmi EU jsou

stále výrazné rozdíly ve velikosti zemědělských podniků, což je důsledkem odlišného historického vývoje a přírodních podmínek.

- **Mechanizace:** Mechanizace zemědělské výroby má podstatný dopad na efektivitu a produktivitu. Nahrazuje ruční práci, zvyšuje rychlost pracovních postupů a umožňuje zvýšit objem produkce. Vývoj v oblasti mechanizace vede k efektivnějšímu využití zemědělských ploch a změně ve struktuře produkce. V rozvinutých zemích se objevuje trend tzv. precizního zemědělství, které využívá moderní technologie a automatizaci. Naopak v rozvojových zemích je mechanizace stále omezena finančními prostředky, což vede k nadbytku pracovních sil na venkově.
- **Chemizace:** Chemizace, tj. využívání průmyslových hnojiv a chemických prostředků k ovlivňování biologických procesů, má také významný dopad na rostlinnou výrobu. Přestože se spotřeba průmyslových hnojiv ve vyspělých zemích v minulosti zvyšovala, v poslední době dochází k trendu snižování spotřeby a prosazování ekologičtějších metod zemědělské produkce (viz předchozí kapitola).
- **Biologizace:** Biologizace zemědělství spočívá v optimalizaci a využívání biologických procesů ve výrobě, konzervaci a úpravě produktů, a v účelném ovlivňování koloběhu látek mezi přírodou, výrobou a spotřebou. Biologizace nachází široké uplatnění především v rostlinné výrobě, kde zahrnuje šlechtění odrůd, úpravu semen a péči o půdu, včetně zlepšování půdní struktury a biologických procesů. Rozvíjí se i biologická ochrana rostlin, avšak její rozvoj čelí omezením ve výrobě, skladování a distribuci, a také v omezených tržních možnostech a ekonomické atraktivitě.
- **Ekologizace:** Ekologizace zemědělství se poslední dobou stává v rozvinutých zemích prioritou. Kromě produkce potravin klade důraz na sociální a environmentální aspekty a na krajinnotvorné úkoly. Hlavním cílem ekologizace je zásadní změna v postavení zemědělství v krajině, kde má aktivní úlohu v obnově a stabilizaci ekologických funkcí krajiny a v čištění potravních řetězců. Různé formy ekologického zemědělství, odlišující se především v důrazu na environmentální kritéria, se stále více prolínají s konvenčními metodami. Tento trend směřuje k postupnému stírání hranic mezi konvenčním a alternativním přístupem v souladu s rostoucím důrazem vyspělých společností na ekologickou udržitelnost.
- **Produktivita a intenzita výroby:** Produktivitu a intenzitu zemědělství lze definovat jako množství práce nebo produkce dosažené z jednotky plochy. Intenzifikace zemědělství zahrnuje zvyšování produkce z jednotky plochy nebo snižování množství půdy potřebné k dosažení určitého objemu produkce. Produktivita práce v zemědělství zase znamená snižování pracovních nákladů na jednotku produkce nebo zvýšení výroby jednoho pracovníka. Rozdíly v intenzitě zemědělství mezi zeměmi mohou být způsobeny tendencí uspokojovat potřeby potravin vlastním zemědělstvím za cenu vyšší intenzity výroby, nebo nepřímou závislostí intenzity výroby na rozloze dostupné zemědělské půdy na obyvatele. V rozvinutých zemích preferují výrobci extenzivní zemědělství na velkých plochách, což je často rentabilnější než intenzivní výroba. Pokud není k dispozici dostatek půdy, je nezbytné zvýšit intenzitu výroby pomocí meliorací, zavlažování, hnojení nebo šlechtění. Tyto opatření vyžadují velké investice a mohou zvýšit cenu výrobků. Indikátory intenzity zahrnují výnosy plodin, produkci dobytka nebo počet zvířat na jednotku plochy, zatímco produktivita se měří počtem zaměstnanců na plochu nebo plochou na jednoho pracovníka.

- **Vzdělání, výzkum a inovace:** Vzdělání, výzkum a inovace hrají v moderním zemědělství důležitou roli. Rozvinuté země mají dobře fungující systémy zemědělského vzdělání a výzkumu, což umožňuje přenos nejnovějších poznatků do praxe. Například zavedení nových odrůd obilovin přineslo v 60. letech 20. století zelenou revoluci, která zásadně zvýšila produkci potravin v mnoha regionech světa. Inovace v živočišné výrobě vedly k významnému zvýšení produkce masa a mléka. V současnosti je pak třeba umět dobře ovládat digitální technologie a nástroje precizního zemědělství.

Výsledkem působení výše uvedených lokalizačních faktorů je současný stav zemědělské výroby, který se neustále mění, a to zejména díky rychle se měnícím socio-ekonomickým podmínkám. Naopak působení fyzickogeografických faktorů je dlouhodobé a mění se jen minimálně.

Opakování:

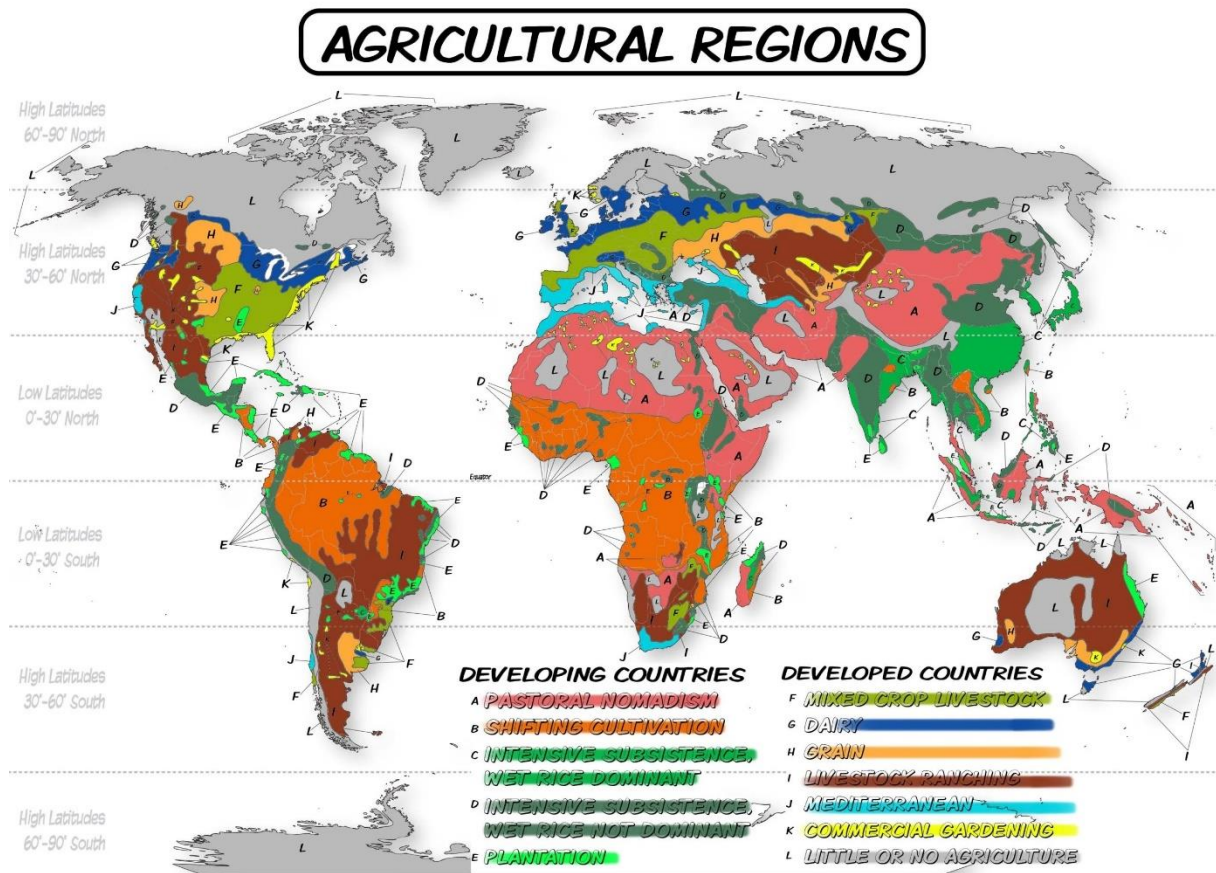
1. V jakých regionech světa se koncentruje zemědělská výroba a proč?
2. Jaké jsou hlavní fyzickogeografické lokalizační faktory zemědělství?
3. Jaké jsou hlavní socio-ekonomické lokalizační faktory zemědělství?
4. Jak lokalizaci zemědělství ovlivňuje mechanizace, chemizace, biologizace a ekologizace?
5. Jaké jsou konkurenční výhody rozvojových zemí?
6. Čím naopak konkurují vyspělé rozvinuté země?

5.3. Současný stav zemědělské výroby ve světě

Rostlinná výroba je základním pilířem světového zemědělství, jelikož tvoří přinejmenším dvě třetiny celkové hodnoty produkce. V hospodářsky vyspělých regionech se rostlinná výroba obvykle podílí na zhruba 50 % nebo méně z celkového objemu zemědělské produkce, zatímco v méně rozvinutých oblastech je tento podíl výrazně vyšší. Rostlinná produkce zahrnuje výrobu potravin, krmiv, technických plodin a luxusních produktů. Objemově nejvýznamnější složkou je produkce potravin, která společně s produkcí krmiv tvoří ve většině zemí světa více než 90 % hodnoty produkce a zaujímá podstatnou část zemědělských ploch. Přestože se struktura rostlinné výroby neustále vyvíjí v závislosti na sociálně ekonomickém vývoji různých oblastí a zemí, obiloviny jako pšenice, rýže, kukuřice, ječmen, žito, oves, proso a sorgho (čirok) si trvale udržují dominantní postavení.

Živočišná výroba vznikla procesem domestikace divokých zvířat, který začal před 10 až 15 tisíci lety. I když se v různých oblastech rozvíjela odlišně, obecně se předpokládá, že se objevila zhruba současně s rostlinnou produkcí. V dnešní době je živočišná výroba hlavním pilířem zemědělství v hospodářsky vyspělých zemích, obvykle poskytujícím podstatně vyšší výnosy než produkce rostlinná. Moderní technologie, mechanizace a v některých případech i automatizace ji přibližují k průmyslové výrobě. Nomádský pastevní chov (v rozvojových zemích) je naopak považován za nejprimitivnější formu zemědělství. Živočišná výroba je rozšířená po celém světě, zahrnující výrobu krmiv a využívající pastviny, které zabírají přes jednu pětinu souše. Čím je chov intenzivnější, tím více závisí na krmivech pěstovaných na orné půdě. Dodává základní, biologicky cenné potraviny, jako jsou bílkoviny, a zajišťuje

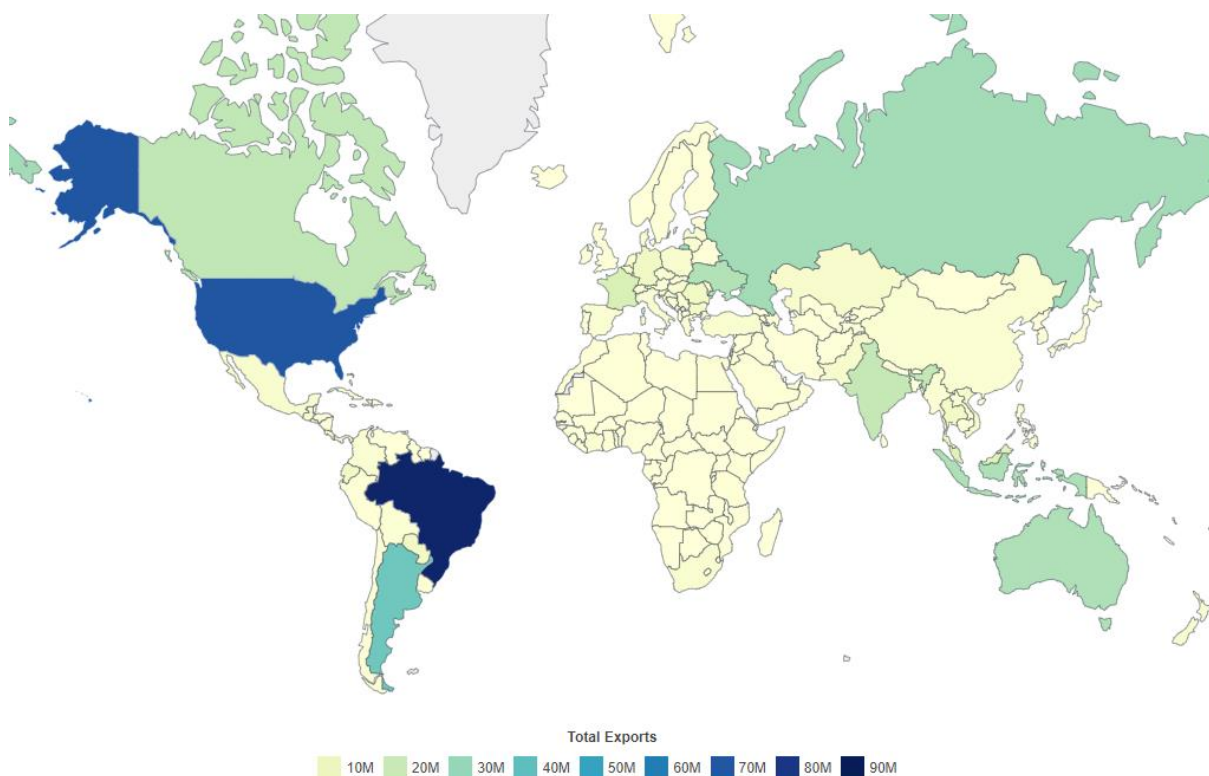
také průmyslové suroviny. Celosvětově je chováno přibližně 4,4 miliardy domácích zvířat a více než 16 miliard kusů drůbeže.

Obr. 32 Zemědělské regiony světa. Zdroj: IllustratedTextbook.com

Na obr. 32 je zobrazena jedna z možných klasifikací území světa do zemědělských regionů. Možnosti zemědělské výroby jsou limitovány fyzikogeografickými faktory, vliv však mají i socioekonomické faktory. Podobná mapa nám však nic neříká o skutečné zemědělské produkci, pouze o převažujících typech zemědělství.

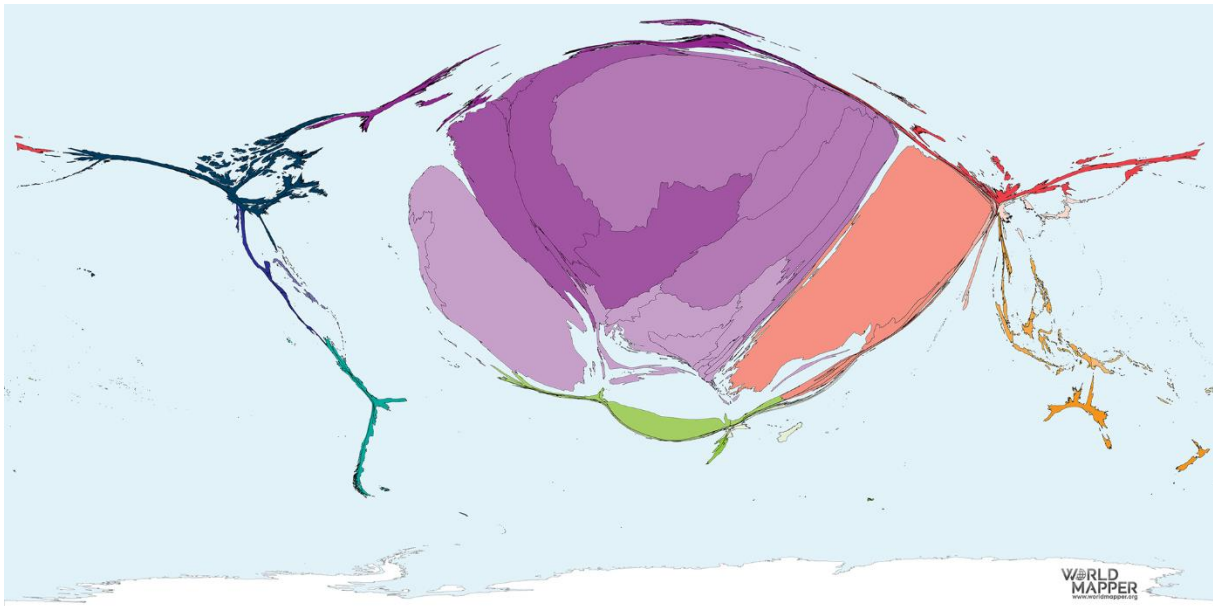
Nejvíce zemědělských produktů vyprodukuje několik hlavních světových producentů, kterými jsou velké a lidnaté státy. **Čína** je jedním z největších producentů obilovin, včetně rýže, pšenice a kukuřice. Dále patří mezi hlavní producenty ovoce, zeleniny, prasat a drůbeže. **Indie** je jedním z největších producentů rýže, pšenice a bavlny na světě. Také produkuje velké množství ovoce, zeleniny a mléka. **USA** jsou jedním z hlavních producentů kukuřice, sóji, pšenice a hovězího masa. Také jsou významnými producenty ovoce, zeleniny a mléčných výrobků. **Brazílie** je největším producentem sóji a cukrové třtiny na světě. Dále je významným producentem hovězího masa, kuřecího masa a kávy. **EU** je významným producentem obilovin (zejména pšenice a ječmene), cukrové řepy, mléka a mléčných výrobků, vína a olivového oleje. **Rusko** je jedním z hlavních producentů pšenice, slunečnice a brambor. **Argentina** je významným producentem sóji, kukuřice, hovězího masa a vína. **Indonésie** je jedním z největších producentů palmového oleje, rýže a tropického ovoce. **Pákistán** je významným producentem rýže, bavlny, cukrové třtiny a mléka.

Obr. 33 Hodnota exportu zemědělských produktů států světa v roce 2022. Zdroj: World Population Review

Z pohledu exportu zemědělských produktů (viz obr 33) je na prvním místě Brazílie, jejíž hlavní exportní komoditou je sója, následovaná USA (hlavní plodinou je kukuřice), Argentinou (kukuřice), Ruskem (pšenice), Austrálií (pšenice), Indonésií (palmový olej), Ukrajinou, Kanadou, Indií a Francií. Údaje o produkci jednotlivých komodit shromažďuje FAO, vzhledem k množství různých zemědělských produktů je nemá cenu zde prezentovat. Zájemcům jsou dostupná na internetu.

Zajímavostí může být, že ačkoli většina zemědělské produkce se odehrává ve velkých, lidnatých zemích, u některých specializovaných plodin se pak mohou prosadit i malé státy, např. Česko, které je světově největším producentem máku (pro potravinářské účely, mák za účelem produkce opiátů se z logických důvodů nesleduje). Mák se totiž pro potravinářské účely pěstuje pouze v 16 zemích světa, a to převážně ve střední Evropě (viz obr. 44). Ve většině světa se totiž nekonzumuje.

Obr. 34 Produkce máku v roce 2016 – anamorfovaná mapa. Zdroj: WorldMapper

Opakování:

1. Jaký je poměr mezi rostlinnou a živočišnou výrobou v rozvinutých a rozvojových zemích světa?
2. Které zemědělské produkty jsou z pohledu výživy nejdůležitější?
3. Co ovlivňuje rozmístění zemědělských regionů ve světě?
4. Kdo jsou největší producenti zemědělských výrobků?
5. Kdo jsou největší exportéři zemědělských výrobků?

6. Geografie průmyslu

Průmysl je hospodářská činnost související se zpracováním surovin a výrobou zboží, jejímž výsledkem je hmatatelný výrobek. Pojem „průmysl“ se však někdy používá nepřesně i pro odvětví služeb, např. sexuální průmysl není průmysl, neboť výsledkem není výrobek - je to tedy služba. Průmysl lze dělit do tří základních odvětví, a to na **těžební průmysl**, jehož cílem je dobývání různých surovin, **zpracovatelský průmysl**, jehož cílem je tvorba finálních výrobků, a **energetický průmysl**, který vyrábí a distribuuje energie – elektřinu, plyn, teplo apod. Možná znáte i starší, ale často používané dělení na **těžký průmysl** (výroba výrobních prostředků, např. průmysl stavebních hmot, energetický průmysl, hutnictví železa) a **lehký průmysl** (výroba spotřebních předmětů, např. textilní průmysl, potravinářský průmysl, sklářský průmysl). Toto dělení však nebylo přesné, neboť existovaly obory, jejichž produkce měla povahu výrobků pro spotřebitele a byly řazeny do těžkého průmyslu a naopak.

Průmyslová výroba byla hlavním nositelem ekonomických změn v 19. století, které způsobily nárůst životní úrovně obyvatel. V současnosti je pak průmyslová výroba motorem globalizace, neboť výroba v některých průmyslových odvětvích se velmi rychle přesouvá do nově vzniklých průmyslových oblastí s aktuálně nejvýhodnějšími lokalizačními faktory (zejm. do východní, jihovýchodní a jižní Asie). Prostorové vzorce lokalizace průmyslové výroby se během posledních desetiletí vlivem globalizace prudce proměnily a tradiční průmyslové regiony ve vyspělých zemích výrazně oslabily svůj vliv na globální produkci. V rozvinutých zemích naopak dochází k vytváření tlaku na rozvoj co největšího množství výroby s vysokou přidanou hodnotou doplněné výzkumem a technologickým vývojem, dochází tak k postupnému dělení států světa na technologicky vyspělé jádrové oblasti a „montážní“ oblasti s masovou produkcí.

Opakování:

1. Do jakých kategorií lze dělit průmysl?
2. Jaký je vztah mezi průmyslem a globalizací?

6.1. Historický vývoj průmyslové výroby

Průmyslová výroba má dlouhou historii, neboť člověk vyráběl nástroje ještě dříve, než byl zemědělcem. V průběhu starověku a středověku byla průmyslová výroba primárně založena na ruční práci a řemeslných dovednostech. **Řemeslníci** vyráběli výrobky jako oděvy, nádobí, zbraně a další předměty ze dřeva, kovu, textilu a keramiky. Tento proces byl poměrně pomalý a primárně zaměřený na lokální trhy. Ve středověku pak řemeslnou výrobu ovládaly **cechy**, sdružení řemeslníků a obchodníků ve městech, které měly za úkol ochránit a regulovat určité řemeslné nebo obchodní profese. Jejich hlavními funkcemi bylo ochraňovat zájmy svých členů stanovováním pravidel pro kvalitu výrobků a služeb, regulovat trh, bránit konkurenci ze strany nekvalifikovaných řemeslníků, vzdělávat a školit nové řemeslníky prostřednictvím učňovského systému, stanovovat pracovní dobu a podmínky, poskytovat sociální podporu a kontrolovat kvalifikace učňů a mistrů. Cechy byly klíčovou součástí ekonomického

a společenského života ve středověkých městech, ale jejich vliv postupně klesal s rostoucím vlivem průmyslové revoluce a modernizace hospodářství (cechy působily od 13. století až do přelomu 18. a 19. století).

Modernějším typem organizace práce byly **manufaktury**, které vznikaly od 14. století. Jde o dílny, ve kterých je práce rozdělena mezi velký počet dělníků, z nichž každý dělá jen dílčí úkony, a to bez významného využití strojů. Vzhledem k tomu, že repetitivní práce je rychlejší, než kombinování více různých úkolů, byla efektivita manufaktur vyšší, než samostatných řemeslníků. Dělníci navíc umožnili snížení nákladů a tedy i nižší cenu zboží. Negativem naopak bylo, že řemeslník neznal celý postup práce a nemohl tedy založit vlastní dílnu (nižší konkurence) a že rutina přinášela horší kvalitu výrobků. V rozvojových zemích manufaktury existují dodnes, i když se v nich ve větší míře využívají stroje.

Zcela zásadní zlom v průmyslové výrobě přinesla průmyslová revoluce, resp. **1. průmyslová revoluce**, neboť poprvé v historii byla v rozhodující míře užita mechanizace, což vedlo ke skokovému nárůstu produktivity průmyslu. Jako průmyslové revoluce se označují zásadní změny v průmyslové výrobě, které měly hluboký dopad na ekonomiku, společnost a technologii. Do současnosti proběhly čtyři. Každá průmyslová revoluce byla charakterizována specifickými inovacemi a změnami ve výrobních procesech. První průmyslová revoluce proběhla na přelomu 18. a 19. století (obvykle datována 1780 – 1870) a byla charakterizována přechodem od ruční výroby k mechanizované výrobě ve strojírenství a textilním průmyslu. Klíčové inovace zahrnovaly vynálezy jako **parní stroj**, tkalcovský stav, **železnice** a rozvoj továren. Přinesla také masovou výrobu, urbanizaci a vznik továrních měst.

Druhá průmyslová revoluce (konec 19. a začátek 20. století) se zaměřila se na **elektrifikaci** a rozvoj strojů na výrobu, jako jsou pásová doprava, **výrobní linky** a montážní pásy. Klíčové inovace zahrnovaly použití elektrické energie, spalovacích motorů, telefonu a rozvoj ocelářského průmyslu, pokročilejší automatizaci a zvýšenou produktivitu. Elektrifikace umožnila výrazně zvětšit továrny (předtím musely být veškeré stroje mechanicky připojeny ke zdroji energie – parnímu stroji) a masovou produkci standardizovaných výrobků díky montážním linkám (první v roce 1913 vytvořil ve své továrně Henry Ford, díky čemuž se tomuto výrobnímu vzorci říká **fordismus**).

Třetí průmyslová revoluce (druhá polovina 20. století) byla charakteristická zavedením **informačních technologií a automatizace**. Klíčové inovace zahrnovaly vznik počítačů, internetu, robotiky a digitálních technologií. Právě tato revoluce přinesla **globalizaci ekonomiky**, decentralizaci výroby a digitalizaci výrobních a distribučních procesů. Rozložení průmyslu ve světě se výrazně mění, a to zejména kvůli ekonomickým změnám, jako byly strukturální změny v průmyslové výrobě (úpadek některých odvětví), přesun výroby do zemí s levnější pracovní silou, rozvoji průmyslových oborů s vyšší přidanou hodnotou, zejména tzv. high-tech oborů a celkové deindustrializaci (pokles zaměstnanosti v průmyslových oborech). Třetí průmyslová revoluce byla také významně spojena s rostoucím významem nadnárodních společností, protože technologické inovace, zejména v oblasti informačních a komunikačních technologií, umožnily efektivnější komunikaci, správu a řízení výrobních procesů na globální úrovni. To vedlo k většímu propojení a koordinaci aktivit mezi pobočkami společností po celém světě, což posílilo roli nadnárodních korporací v globální ekonomice.

Čtvrtá průmyslová revoluce (počátek 21. století) pak probíhá v současnosti, kdy dochází ke spojení fyzického, digitálního a biologického světa. Klíčové inovace zahrnují **umělou inteligenci**, **internet věcí**,

robotiku, biotechnologie, 3D tisk, cloudové služby, analýzu dat a další moderní technologie. Tzv. **Průmysl 4.0** umožňuje výrobním firmám dosáhnout vyšší úrovně efektivity, flexibility a konkurenceschopnosti díky automatizaci procesů, optimalizaci výroby na základě reálných dat a možnosti adaptace na změny v poptávce a trhu. To zahrnuje například využití senzorů na sledování stavu zařízení, předvídání poruch a plánování údržby, nebo možnost vytvářet individualizované produkty s využitím technologií jako 3D tisk. Průmysl 4.0 má potenciál transformovat průmyslové odvětví a může přinést řadu výhod, jako jsou nižší náklady na výrobu, zvýšenou produktivitu, menší riziko chyb a zvýšenou kvalitu produktů. Tento koncept je klíčovým prvkem modernizace průmyslových procesů a je vnímán jako zásadní krok směrem k inteligentní a digitalizované budoucnosti výroby.

Opakování:

1. Co to byly cechy a jak fungovaly?
2. Proč manufakturny dokázaly produkovat efektivněji, než běžní řemeslníci?
3. Jaké klíčové inovace s sebou přinesla první, druhá, třetí a čtvrtá průmyslová revoluce?

6.2. Lokalizační faktory průmyslu

Podobně jako tomu je u zemědělství, i průmysl je na Zemi velmi nerovnoměrně rozmístěn, přičemž toto rozmístění je ovlivněno lokalizačními faktory, které představují výhodu spočívající v úspoře nákladů, dosaženou tím, že ekonomickou aktivitu umístíme na konkrétní místo. Lokalizační faktory mohou být různého typu a jejich význam se může měnit v čase. Tyto faktory lze rozdělit podle prostorového rozsahu na makrolokalizační, jako jsou klimatické podmínky a sídelní struktura, a mikrolokalizační, jako jsou suroviny a infrastruktura. Dále lze faktory rozdělit podle dynamiky vlivu na ty s klesajícím, nezměněným nebo rostoucím významem.

Fyzickogeografické faktory ovlivňují lokalizaci průmyslu méně, než lokalizaci zemědělství. Průmyslová výroba není totiž omezena nějakými ideálními přírodními podmínkami, ačkoli i zde existují zdroje, které na určité typy průmyslu mají velký vliv. Naopak těžební průmysl je velmi závislý na lokalizaci zdrojových surovin, u něj je tedy podmíněnost přírodními faktory velmi významná. Mezi nejvýznamnější fyzickogeografické faktory patří:

- **Voda:** Dostupnost vodních zdrojů při lokalizaci průmyslu se projevuje především důrazem na jejich kvantitu a kvalitu, které jsou klíčové pro mnoho výrobních odvětví. Chemický průmysl, rafinace ropy, energetika, hutnictví a průmysl papíru patří mezi ty, které spotřebovávají velké množství vody. Kvalita vody je zase zásadní pro potravinářský průmysl.
- **Klima:** Klima jako faktor lokalizace má klesající význam, a to díky možnostem klimatizace. Nicméně některá odvětví, jako fotografický průmysl nebo zpracování vlny, stále vyžadují určité klimatické podmínky (většinou vlhkost nebo teplotu vzduchu).
- **Suroviny:** Suroviny byly v minulosti klíčovým faktorem lokalizace průmyslu, zejména tam, kde byly k dispozici uhlí, železná ruda a další. Lokalizace surovin formovala prostorovou strukturu regionů a ovlivňovala jejich rozvoj. Díky pokroku v dopravě a technologiích se však význam surovin jako lokalizačního faktoru snížil. Suroviny můžeme dělit na neobnovitelné (minerální,

nerostné) a obnovitelné (biomasa), přičemž minerální suroviny se dělí dále na různé skupiny podle charakteru a využití. Obnovitelné suroviny se v poslední době staly důležitým tématem, zejména v souvislosti s rostoucími nároky světového hospodářství na zdroje všeho druhu.

Socio-ekonomické faktory mají v současnosti na lokalizaci průmyslu významně větší vliv, neboť díky globalizaci výroby ve světě se lokalizace průmyslu dynamicky mění, a to v řádu desetiletí. Mezi nejvýznamnější socio-ekonomické lokalizační faktory patří:

- **Zdroje energie:** Průmysl ve srovnání s ostatními odvětvími ekonomiky vyžaduje největší množství energie. Energie jako lokalizační faktor je klíčová pro všechny průmyslové obory, s některými obory, jako je hutnictví železa a barevných kovů, chemický průmysl a výroba skla, jsou však spojeny zvláště vysoké energetické nároky. Celková spotřeba energie od poloviny 19. století neustále roste, přičemž tento trend bude dále pokračovat. Strukturální změny ve využívání energetických zdrojů zahrnovaly přechod od dominance dřeva ke komoditám jako uhlí a ropa, s následným nárůstem jaderné energetiky a zájmem o alternativní zdroje energie. Nerovnoměrnost v rozmístění zásob a spotřeby energetických zdrojů vedla k významnému dovozu energetických surovin a rozdílu mezi exportními a importními oblastmi. Tento vývoj podnítil také snahy o intenzifikaci využívání energie a implementaci alternativních zdrojů energie, jako jsou geotermální energie, větrná energie a solární energie.
- **Dopravní náklady:** Dopravní náklady jsou klíčovým faktorem při rozhodování o lokalizaci průmyslových aktivit, nicméně vliv dopravy jako lokalizačního faktoru postupně slábne. Tyto náklady jsou převážně ovlivněny vzdáleností, typem dopravy, objemem a povahou přepravovaného materiálu. Prostorová diferenciací dopravních nákladů ovlivňuje lokalizační rozhodnutí průmyslových podniků – ty jsou být buď vázány na oblast odbytu, oblast s významnými lokalizačními výhodami (například dostupností surovin) nebo lokalizovány v tranzitních oblastech. Některá průmyslová odvětví je výhodné lokalizovat do oblasti odbytu, zejména pokud jejich výrobní proces zahrnuje výrazný nárůst objemu a hmotnosti nebo pokud jsou jejich výrobky rychle se kazící. Naopak, výroba, která je surovinově náročná, jako je hutnictví nebo některé potravinářské výrobky, je vhodnější lokalizovat do oblastí s dostupností surovin. Dopravní uzly, jako jsou námořní přístavy, často slouží jako přechodné místo lokalizace, přičemž typickými odvětvími jsou petrochemie nebo zpracování mořských ryb.
- **Pracovní síla:** U pracovní síly jakožto faktoru ovlivňujícího lokalizaci průmyslových aktivit jsou důležité tři hlavní aspekty: množství pracovních sil, jejich kvalita a náklady na zaměstnance. Některá odvětví průmyslu dávají přednost většímu množství, i když méně kvalifikovaných pracovníků (například v masové textilní výrobě nebo jednoduché montážní práci na pásových linkách), zatímco jiná upřednostňují kvalitu a odbornost pracovní síly (například ve výrobních procesech s vysokou technickou složitostí).
- **Infrastruktura:** Infrastruktura zahrnuje soubor technických a stavebních zařízení nezbytných pro technické zajištění výroby. Investice do infrastruktury vytvářejí základ pro další rozvoj území. Infrastruktura je obvykle rozdělena na technickou, jako jsou dopravní, energetické a informační sítě, a sociální, která zahrnuje školy, zdravotnická zařízení, kulturní a sportovní instituce pro zaměstnance a obyvatele dané oblasti.
- **Informace:** Informace představují důležitý faktor při rozhodování o lokalizaci průmyslových aktivit, a jejich význam výrazně roste. Jsou úzce spojeny s informační infrastrukturou, která poskytuje technickou podporu pro tvorbu a šíření informací. Existují dvě hlavní skupiny

informací: strategické, které ovlivňují řízení podniku, a vědecko-technické, jako jsou vynálezy a inovace, které zavádějí nové procesy a technologie do výroby. Do informační infrastruktury patří samozřejmě i internet, jakožto klíčový zdroj současnosti.

- **Environmentální legislativa:** Životní prostředí se stává stále důležitějším faktorem při rozhodování o lokalizaci průmyslových zařízení. Každý významný projekt musí v rozvinutých zemích projít procesem posouzení vlivů na životní prostředí, kterým se sleduje a hodnotí dopad navrhovaných aktivit na životní prostředí a formulují se opatření k jejich zmírnění. Tato procedura je klíčová pro zavedení environmentálních aspektů do rozhodovacího procesu a je upravena příslušnými zákony a nařízeními. V mnoha rozvojových zemích však environmentální legislativa neexistuje, není vymáhána, nebo je pouze zdrojem korupce. Takové státy pak mají konkurenční výhodu v tom, že výroba, která nebere ohled na životní prostředí, je levnější. Toho využívají velké nadnárodní společnosti, které do těchto zemí přesouvají výrobu z rozvinutějších zemí.

Opakování:

1. Jaké fyzickogeografické faktory ovlivňují lokalizaci průmyslu?
2. U kterých odvětví průmyslu je nejdůležitějším lokalizačním faktorem dostupnost levné energie?
3. Proč význam dopravních nákladů na lokalizaci průmyslu klesá?
4. Proč environmentální legislativa ovlivňuje lokalizaci průmyslových podniků?

6.3. Současný stav průmyslové výroby ve světě

Průmyslová výroba ve světě nabývá různých podob. Od aktuálních trendů, kterými mohou být Průmysl 4.0, digitalizace, automatizace, nebo ekologická udržitelnost, přes tradiční formy výroby a těžby (ocelárny, petrochemický průmysl), až k velmi jednoduchým výrobám v rozvojových zemích pro místní potřebu. Světový průmysl hraje klíčovou roli jako hnací síla za procesem **globalizace**. V různých odvětvích průmyslu dochází k dynamickému přesunu výroby do nových průmyslových center, která nabízejí optimální podmínky pro lokalizaci, jako jsou dostupná pracovní síla, suroviny a trhy, aktuálně zejména v oblastech jižní a jihovýchodní Asie. Zároveň se vyspělé země snaží podporovat rozvoj průmyslových sektorů s vysokou přidanou hodnotou, posílenými výzkumnými a technologickými inovacemi. Dochází k diferenciaci států na technologicky vyspělé centrální oblasti a regiony specializované na masovou výrobu.

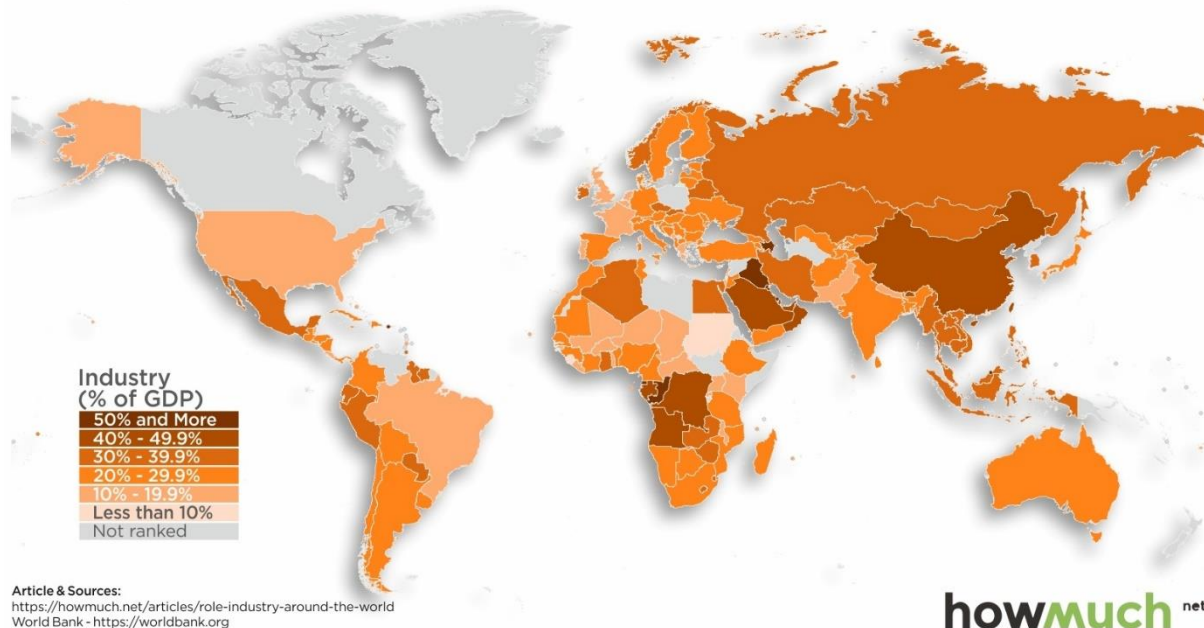
Průmysl závisí na surovinách z celého světa, což vytváří vzájemnou závislost mezi světovými regiony. Klasický esej "Já, tužka" od Leonarda Reada (český překlad je dostupný na adrese: https://is.muni.cz/el/1456/podzim2008/PEMIKI/um/6318270/read_ja_tuzka.pdf) ilustruje složitost výrobního procesu každodenních předmětů a ukazuje, jaké faktory jsou zapojeny do výroby i zdánlivě jednoduchých výrobků. Koncept ekonomické soběstačnosti států je v dnešní době obtížně realizovatelný, protože většina výrobků, které používáme, byla vyrobena ze surovin pocházejících z celého světa, a žádný stát není schopen vyrobit vše, co potřebuje, samostatně. U výroby složitějších

zařízení, jako je mobilní telefon, pak jsou státy zcela závislé na mezinárodním obchodu. Pro výrobu mobilního telefonu je třeba mnoho různých surovin. Jednak to jsou kovy jako hliník, měď, železo, zinek, tantal, mangan, nikl a kobalt. Dále minerály a polokovy pro lithiové baterie (obsahující lithium, kobalt, grafit), křemík pro výrobu čipů, křemen pro displeje, zlato a stříbro pro kontakty a vodiče, plasty a polymery pro obaly a další části telefonu. Tyto suroviny pocházejí z řady různých zemí a regionů po celém světě. Například tantal a kobalt se těží v Africe, křemík je zpracováván v Asii a Austrálii, lithium se těží v Jižní Americe, a mnoho kovů jako měď, nikl a železo se těží po celém světě. To v reálu znamená, že suroviny pro výrobu mobilního telefonu mohou pocházet z desítek různých zemí a až stovek regionů.

Zhodnotit, které suroviny jsou z pohledu světového hospodářství nejdůležitější, je náročný úkol, neboť existuje mnoho faktorů, které je třeba zvážit. Například železné rudy jsou intenzivně těženy, neboť výrobků z železa je potřeba velké množství, na druhou stranu jsou dostupné téměř všude. Naopak existují suroviny, jako je indium, které je vzácné a těží se omezeně, pouze na několika málo místech ve světě. Přestože indium tvoří jen malou část celkové hmotnosti výrobku, je nezbytné pro funkci mnoha zařízení každodenní potřeby, neboť díky němu fungují dotykové displeje. Je důležité si také uvědomit, že skutečná hodnota výrobku často spočívá spíše ve zpracování surovin než v samotné ceně surovin. Pouhá těžba surovin (s výjimkou ropy a zemního plynu) tak státům prosperitu nezajistí.

The Role of Industry in the World Economy

Industry as Share of Total GDP (%)

Obr. 35 Podíl průmyslu na tvorbě HDP ve státech světa v roce 2018. Zdroj: HowMuch.net

Průmysl v současnosti již ve většině zemí není nejdůležitějším sektorem z pohledu tvorby HDP, to jsou služby, nicméně v mnoha zemích světa zůstává významnou součástí národního hospodářství (viz obr. 35). Zatímco u vyspělých zemí, jako jsou USA, podíl průmyslu na tvorbě HDP je v současnosti jen asi 20 %, v zemích se silným postavením průmyslové výroby (jako je Čína, ale i Česko) to je kolem 40 %. Jen v několika málo zemích světa, kde se těží ropa a zemní plyn, je podíl průmyslu na tvorbě HDP více než 50 %. Celosvětově tvoří průmysl asi 25 % HDP a zaměstnává asi 23 % obyvatel světa.

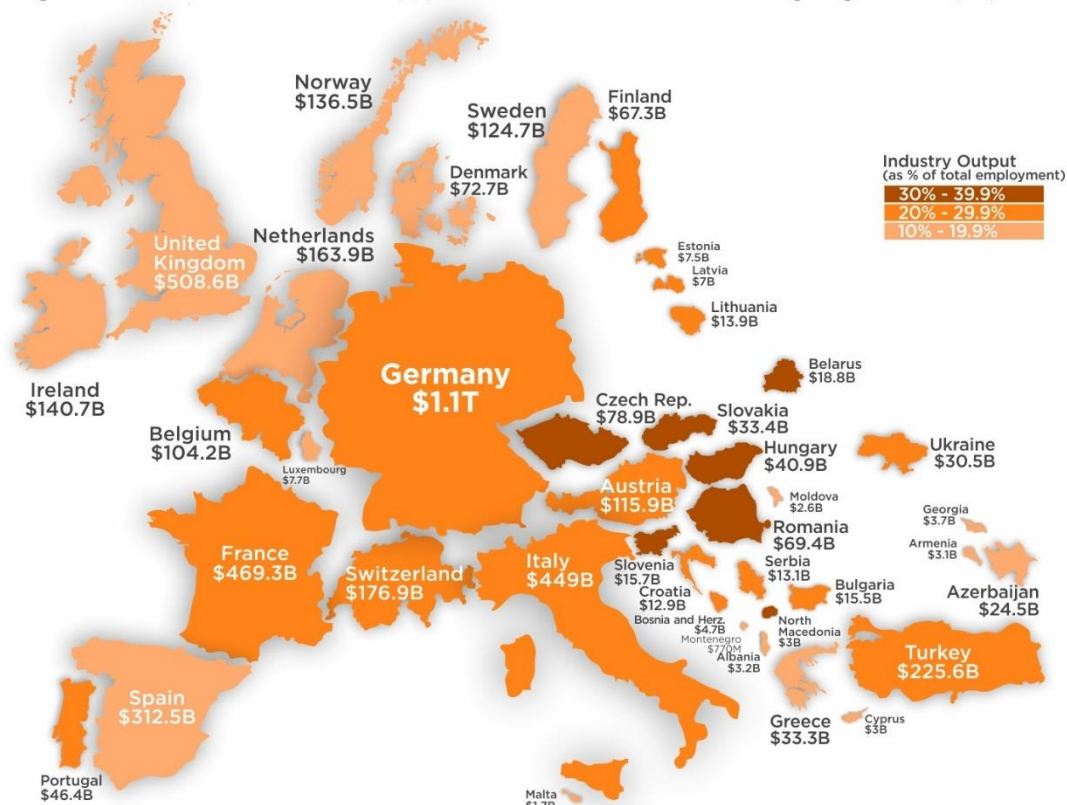
Mezi deset největších producentů průmyslových výrobků patřily v roce 2023 tyto státy:

1. Čína – 28,4% podíl na globální produkci průmyslových výrobků
2. USA – 16,6% podíl
3. Japonsko – 7,5% podíl
4. Německo – 5,8% podíl
5. Indie – 3,3% podíl
6. Jižní Korea – 3% podíl
7. Itálie – 2,3% podíl
8. Francie – 1,9% podíl
9. Velká Británie – 1,8% podíl
10. Indonésie – 1,4% podíl

Zatímco u primárního sektoru je produkce do velké míry ovlivněna přírodním prostředím, a to zejména klimatickými pásy (tropické plodiny se pěstují v tropech, plodiny mírného pásu v mírném pásu apod.), u průmyslu jsou rozdíly mezi regiony výrazně zajímavější. Pro popis průmyslové produkce v jednotlivých regionech světa budou v dalším textu použity dva druhy vizualizací – jednak to bude objem průmyslové výroby v jednotlivých státech (doplňný o údaje o podílu průmyslu na celkové zaměstnanosti), druhým zdrojem pak bude vizualizace hlavního exportního artiklu v jednotlivých státech.

The Role of Industry in Europe

Industry as GDP Value Added (\$) & as Share of Total Employment (%)

How to read this map: Countries are scaled based on their total industrial production, as part of their GDP. Countries appear bigger as their industrial production is higher e.g. Germany. Conversely, countries with lower industrial output appear smaller e.g. Montenegro.

Article & Sources:

<https://howmuch.net/articles/role-industry-around-the-world>
World Bank - <https://worldbank.org>

howmuch net

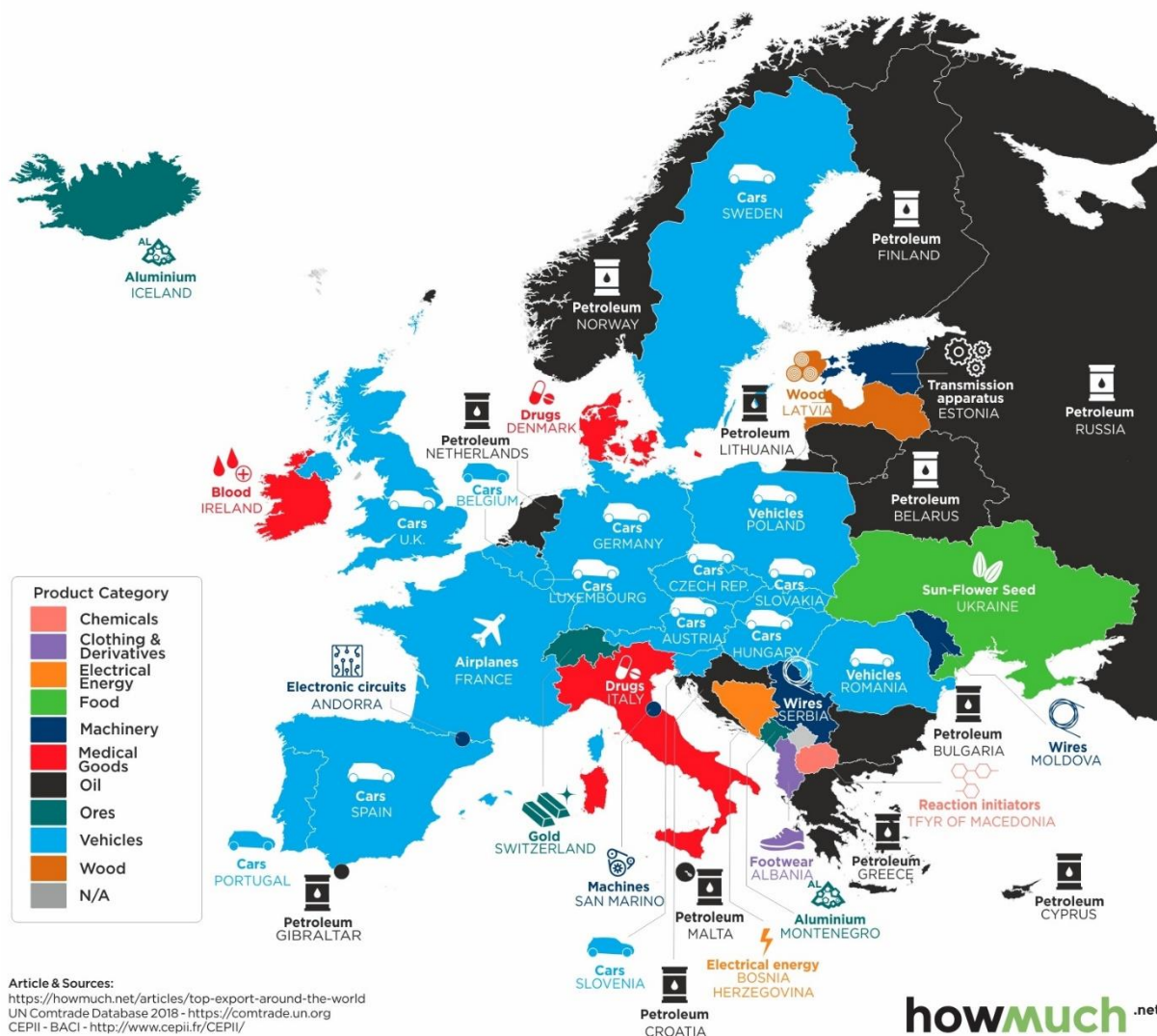
Obr. 36 Objem průmyslové výroby ve státech Evropy v roce 2018. Pozn.: Na vizualizaci chybí Polsko, které by dosáhlo hodnoty asi 121 B. Zdroj: HowMuch.net

Prvním prezentovaným regionem je Evropa (obr. 36 a 37). Největšího objemu průmyslové výroby dosahuje Německo, následované Velkou Británií, Francií a Itálií (zde je vidět rozdíl oproti dříve prezentovaným datům z roku 2023, kdy si Itálie polepšila a naopak Velká Británie pohoršila). Mezi významné producenty patří i další státy západní a severní Evropy, Turecko a Španělsko. Zajímavé je, že u žádného z těchto států podíl průmyslu na celkové zaměstnanosti nepřesahuje 30 %, naopak u řady zemí je dokonce menší než 20 %. To ukazuje na efektivitu průmyslu v těchto zemích. Naopak státy bývalého Východního bloku se vyznačují velkou zaměstnaností v průmyslu, ale malými objemy výroby (největší by mělo Polsko, které na vizualizaci chybí). Pro tyto státy jsou typické tzv. „montovny“, což jsou průmyslové podniky, ve kterých se realizuje výroba s malou přidanou hodnotou, avšak velkým vkladem ruční práce. V „montovnách“ neprobíhá výzkum a vývoj nových produktů, neboť se mnohdy jedná o pobočky velkých zahraničních firem, které svá výzkumná centra mají umístěna v jiných zemích a ve státech bývalého Východního bloku pouze využívají relativně levnou pracovní sílu.

Hlavním exportním artiklem řady zemí jsou dopravní prostředky, a to zejména automobily (výjimkou je Francie, kde to jsou letadla díky firmě Airbus). Výroba automobilů vyžaduje velké investice do montážních linek, kvalifikovanou pracovní sílu a rozsáhlé subdodavatelské řetězce. Navíc auta jsou

poměrně velká a těžká, proto jejich doprava je relativně dražší, než jiných průmyslových výrobků. Z těchto důvodů zůstává výroba automobilů lokalizována v Evropě. Dalším významným exportním artiklem je ropa, kdy je třeba poznamenat, že se může jednat jak o těžbu (např. Rusko, Norsko, Nizozemsko), tak i o distribuci a zpracování ropy (Bělorusko, Litva apod.). Velká přidaná hodnota vzniká právě při zpracování ropy v rafinériích, kdy ze surové ropy vytváří různé ropné produkty. Zpracování ropy je klíčové např. pro ekonomiku Běloruska.

Each Country's Top Export in Europe

Obr. 37 Hlavní exportní artikl států Evropy v roce 2018. Zdroj: HowMuch.net

Mezi další významná odvětví v Evropě patří farmaceutický průmysl (Itálie, Dánsko, Irsko), strojírenský (Estonsko, Srbsko, Moldávie), nebo energetický (Bosna a Hercegovina). Zajímavostí může být produkce hliníku na Islandu, kdy rudy hliníku jsou dováženy z celého světa (na Islandu se netěží), aby na Islandu byly zpracovány do podoby kovu. Proces zpracování hliníkových rud je velmi energeticky náročný a vyžaduje obrovské množství elektřiny. Díky dostupné levné energii z vodních a geotermálních

elektráren má Island velkou konkurenční výhodou, protože může produkovat levnou a ekologicky šetrnou elektřinu. Naopak hlavním důvodem, proč je hliník hlavním exportním artiklem v Černé Hoře, je přítomnost značných zásob bauxitu. Díky své dlouhé tradici v oblasti bankovníctví, investic a obchodu s drahými kovy pak Švýcarsko jako hlavní exportní artikl má zlato (které se zde netěží, ani nezpracovává), což je výsledkem významu Švýcarska jako globálního centra obchodu s drahými kovy. Jediná země v Evropě pak má jako svůj hlavní exportní artikl zemědělský produkt, a to Ukrajina slunečnicová semínka. To bohužel dokazuje aktuální nelichotivý stav ukrajinského průmyslu, který v dobách Sovětského svazu býval silný a vyspělý.

The Role of Industry in the Americas

Industry as GDP Value Added (\$) & as Share of Total Employment (%)

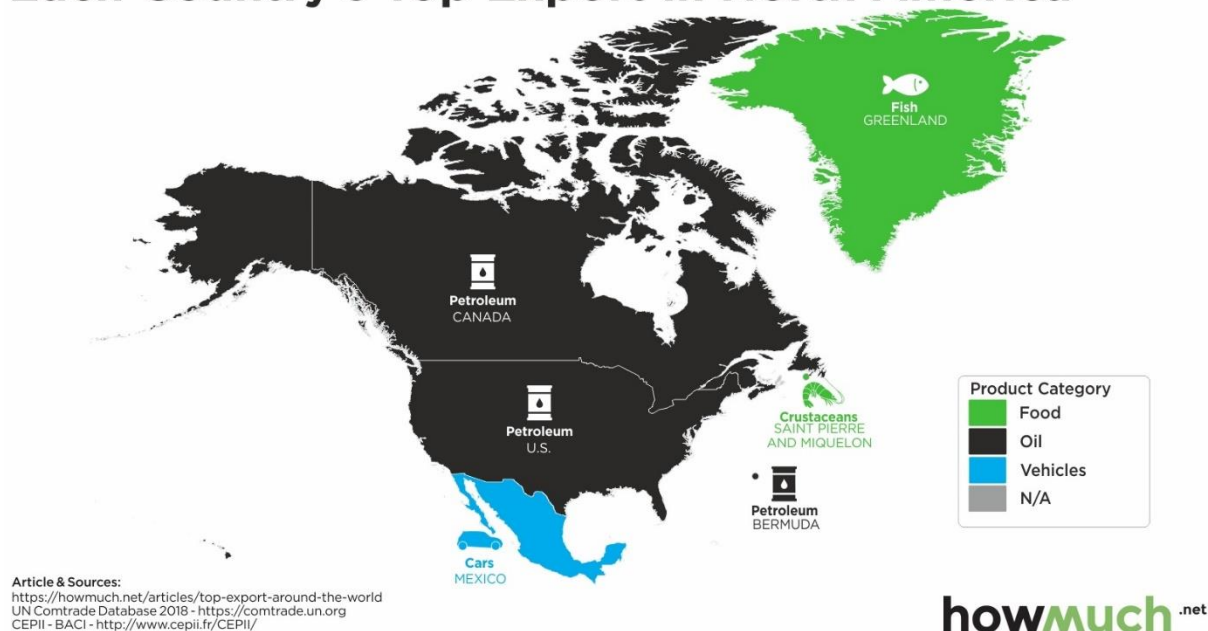

Obr. 38 Objem průmyslové výroby ve státech Ameriky v roce 2018. Pozn.: Na vizualizaci chybí Kanada, která by dosáhla hodnoty asi 214 B a Venezuela, která data už raději nezveřejňuje. Zdroj: HowMuch.net

V Americe (viz obr. 38) jsou nejvýznamnějším průmyslovým producentem USA, a to i přesto, že průmysl v USA tvoří asi jen 20 % HDP. Na dalších místech je Mexiko, Brazílie, Kanada a Argentina. Zaměstnanost v průmyslu v žádném ze států Ameriky nepřesahuje 30 %. Z Latinské Ameriky je „nejprůmyslovějším“ státem Mexiko, které těží z Dohody USA-Mexiko-Kanada. Ta totiž vytvořila podmínky pro relokaci průmyslu z USA do Mexika, kde je výrazně levnější pracovní síla. Mexiko přitom je sousedním státem USA, takže se zde mohou vyrábět i produkty, jejichž doprava je poměrně drahá. To nám potvrzuje i obr. 39, kdy hlavním exportním artiklem Mexika jsou automobily. Spolupráce USA a Mexika je pro obě strany výhodná, neboť přístup na americký trh výrazně ekonomicky pomáhá chudému Mexiku rozvíjet svůj průmyslový sektor, americké firmy pak nemusí stěhovat svou výrobu až do Asie, kde navíc největší průmyslová velmoc, Čína, je zároveň největším politickým protivníkem USA.

Při pohledu na obr. 39 vás možná napadá, proč hlavním exportním artiklem USA a Kanady je ropa, když tu by člověk očekával spíše u rozvojových zemí, zatímco u vyspělých ekonomik spíše nějaký sofistikovaný výrobek. Odpověď spočívá v tom, že jak USA, tak i Kanada jsou rozlehlé státy, na jejichž území se nachází velké zásoby ropy. Ropa se tu těží, zpracovává, i se s ní dále obchoduje, a to ve velkých objemech. USA a Kanada jsou zároveň i velmi vyspělé státy, které v minulých desetiletích prošly deindustrializací. Americké a kanadské firmy přesunuly svou výrobu do zemí s levnější pracovní silou a i když v mateřských zemích stále existují ústředí, výzkumné a vývojové týmy apod., tak hlavní objemy produkce se již tvoří jinde. Paradoxně pak vyspělost těchto ekonomik vede k tomu, že hlavním exportním artiklem je produkt, který nemá až tak velkou přidanou hodnotu.

Each Country's Top Export in North America

Obr. 39 Hlavní exportní artikl států Severní Ameriky v roce 2018. Zdroj: HowMuch.net

Situace v Jižní Americe a Karibiku je výrazně odlišná (viz obr. 40). Největší státy, Brazílie a Argentina, mají za hlavní exportní artikl zemědělský výrobek, u Brazílie to je sója, u Argentiny olej. Sója je hlavním exportním artiklem i u dalšího státu MERCOSUR, Paraguaye, u Uruguaye je to pak dřevo. Ve zbylých státech Jižní Ameriky je nejdůležitějším odvětvím těžební průmysl, ve Venezuele, Kolumbii, Ekvádoru a Bolívii je nejdůležitější surovinou ropa, v Chile a Peru měď a v Guyaně a Surinamu zlato. Z tohoto pohledu je Jižní Amerika typickým regionem rozvojového světa, kde není příliš rozvinutý zpracovatelský průmysl, produkující výrobky s vysokou přidanou hodnotou (i když v Brazílii sídlí např. firma Embraer, což je čtvrtý největší výrobce letadel na světě).

Zajímavější je situace ve Střední Americe a Karibiku, kde jsou mezi státy výrazné rozdíly. Státy Střední Ameriky jsou někdy označovány za tzv. banánové republiky, nicméně hlavním exportním artiklem jsou banány dnes už jen v Guatemale a Belize. V Hondurasu, Nikarague a Salvadoru (případně na Haiti, což je ovšem víceméně zhroutilý stát) dominuje textilní průmysl, který využívá zdejší velmi levnou pracovní sílu. V Panamě je hlavním exportním artiklem ropa, ačkoli se zde netěží – Panama je však

důležitým světovým obchodním uzlem, proto se sem ropa ve velkém dováží a následně opět vyváží. Jediným větším státem Karibiku je Kuba, jejímž hlavním exportním artiklem jsou doutníky. U dalších států můžeme najít jak produkty těžebního průmyslu, zemědělství, potravinářského průmyslu (např. alkohol u Barbadosu a Anguily), farmaceutického apod. Jedná se většinou o nepříliš významné objemy z hlediska světového hospodářství. Nejspíš vás ještě zaujalo, že řada států a závislých území v Karibiku má jako hlavní exportní artikl dopravní prostředky, jako jsou jachty, letadla nebo trajekty. Tyto produkty se zde většinou nevyrobí, pouze se s nimi obchoduje.

Each Country's Top Export in Latin America and Caribbean's

Article & Sources:
<https://howmuch.net/articles/top-export-around-the-world>
 UN Comtrade Database 2018 - <https://comtrade.un.org>
 CEPII - BACI - <http://www.cepii.fr/CEPII/>

howmuch.net

Obr. 40 Hlavní exportní artikl států Jižní Ameriky v roce 2018. Zdroj: HowMuch.net

Regionem, do kterého je v současnosti koncentrován největší podíl průmyslové výroby světa, je Asie (viz obr. 41). Jasnou jedničkou je přitom Čína, které se z tohoto důvodu někdy označuje za dílnu světa. I druhé Japonsko však svou produkcí předčí jakoukoli evropskou zemi. Mezi další velmi významné průmyslové producenty patří Indie, Jižní Korea, Rusko, Indonésie nebo Saúdská Arábie. Vzhledem k velmi rozdílné vyspělosti jednotlivých států se i produkce v různých regionech liší.

The Role of Industry in Asia

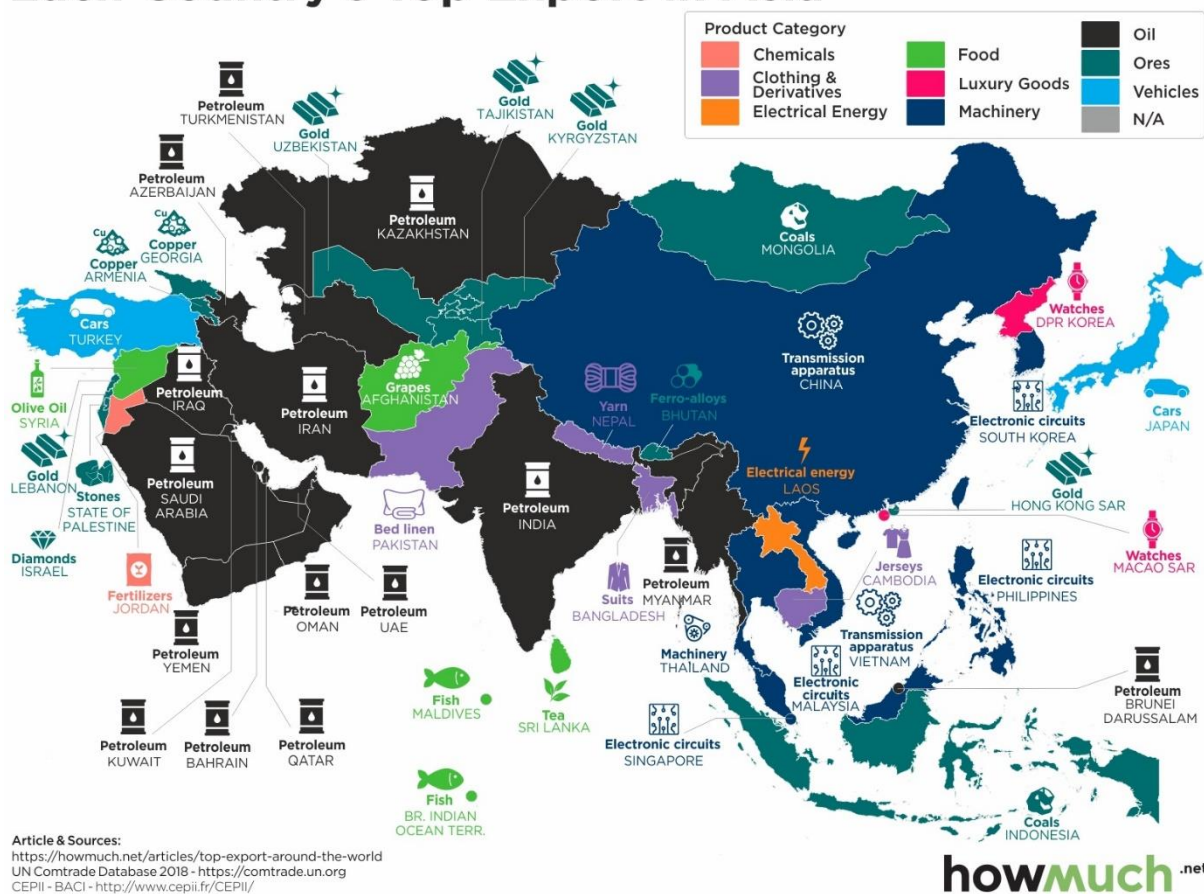
Industry as GDP Value Added (\$) & as Share of Total Employment (%)

Obr. 41 Objem průmyslové výroby ve státech Asie v roce 2018. Zdroj: HowMuch.net

Při pohledu na obr. 42 je vidět, že rozdíly v zaměření průmyslové produkce jednotlivých regionů Asie jsou velké. Ve státech jihozápadní Asie je hlavním exportním artiklem převážně ropa. Je to logické, neboť státy Perského zálivu (zejm. Saúdská Arábie, Irák, Írán, Spojené Arabské Emiráty, Kuvajt a Katar) patří mezi přední producenty ropy ve světě. U dalších států jsou vidět velké rozdíly ve vyspělosti – zatímco v Turecku jsou hlavním exportním artiklem automobily, podobně jako v mnoha zemích Evropy, a v Izraeli diamanty (resp. broušené diamanty – tzv. brilianty), v jiných zemích převažují produkty těžebního průmyslu (měď v Gruzii a Arménii, zlato v Libanonu), zemědělské produkty (olivový olej v Sýrii) nebo dokonce stavební kámen (v Palestině).

Each Country's Top Export in Asia

Obr. 42 Hlavní exportní artikl států Asie v roce 2018. Zdroj: HowMuch.net

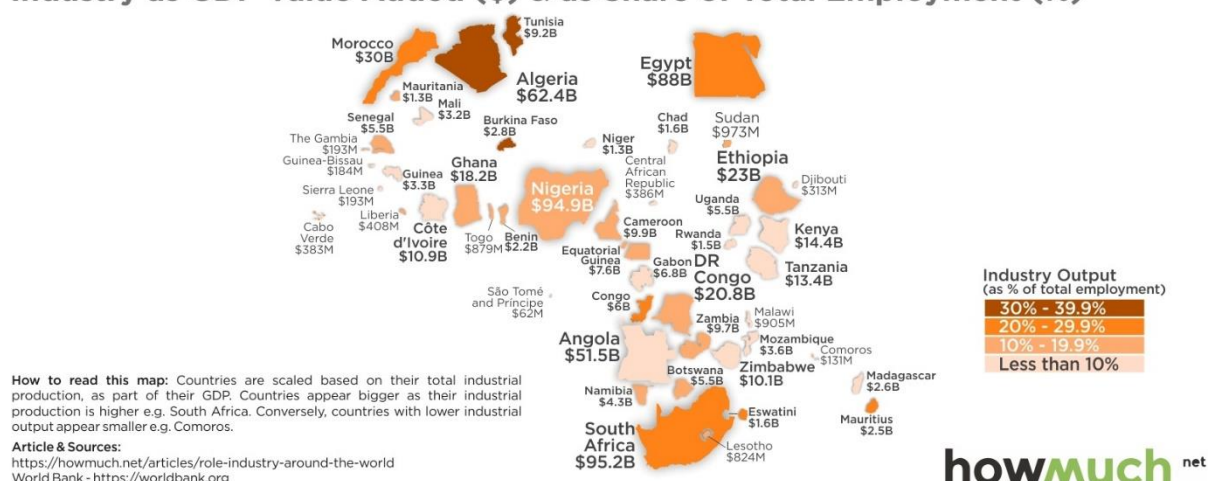
Ve střední Asii je významným producentem ropy Kazachstán, ostatní státy jsou také zaměřeny na těžební průmysl, nepatří však mezi až tak významné producenty. Jižní Asie se specializuje na textilní průmysl, neboť zde je velmi levná pracovní síla. Kromě Bangladéše, Pákistánu a Nepálu je významným producentem textilu i Indie, kde je ovšem díky velkému objemu obchodu na prvním místě ropa (Indie ropu těží, avšak množství nepostačuje ani domácí poptávce). Státy jako Afghánistán, Srí lanka a Maledivy mají za hlavní exportní artikl produkty primárního sektoru, známý je právě „Cejlonský čaj“.

Nejrozvinutějším regionem Asie je východní Asie v čele s obřimi ekonomikami Číny, Japonska a Jižní Korey (případně Tchaj-wanu). Produkce těchto států se zaměřuje na technologicky náročné výrobky, jako jsou vysílací zařízení (zejm. mobilní telefony), elektroniku a produkty strojírenství. Východní Asie dnes produkuje spotřební zboží s vysokou přidanou hodnotou a díky tomu patří mezi ekonomicky nejvýznamnější regiony světa. I v rámci východní Asie však existují obrovské rozdíly ve vyspělosti států, např. Mongolsko je relativně chudým státem, zaměřeným na těžbu surovin pro čínskou ekonomiku, Severní Korea pak patří mezi vůbec nejchudší země světa.

Vzhledem ke zvyšujícím se cenám pracovní síly ve východní Asii a politickým neshodám mezi USA a Čínou se v posledních desetiletích část výroby z východní Asie přesunula do jihovýchodní Asie. Státy jako Vietnam, Thajsko, Filipíny a Malajsie dnes exportují nejvíce elektroniku, vysílací zařízení, nebo strojírenské produkty. Na ropu bohatá Brunej a Indonésie, exportující uhlí, jsou zaměřeny na fosilní paliva. Laos vyváží elektrickou energii, získanou z vodních a tepelných elektráren. Chudá Kambodža se specializuje na výrobu textilu. Nejbohatší stát v regionu, Singapur, je pak centrem obchodu.

The Role of Industry in Africa

Industry as GDP Value Added (\$) & as Share of Total Employment (%)

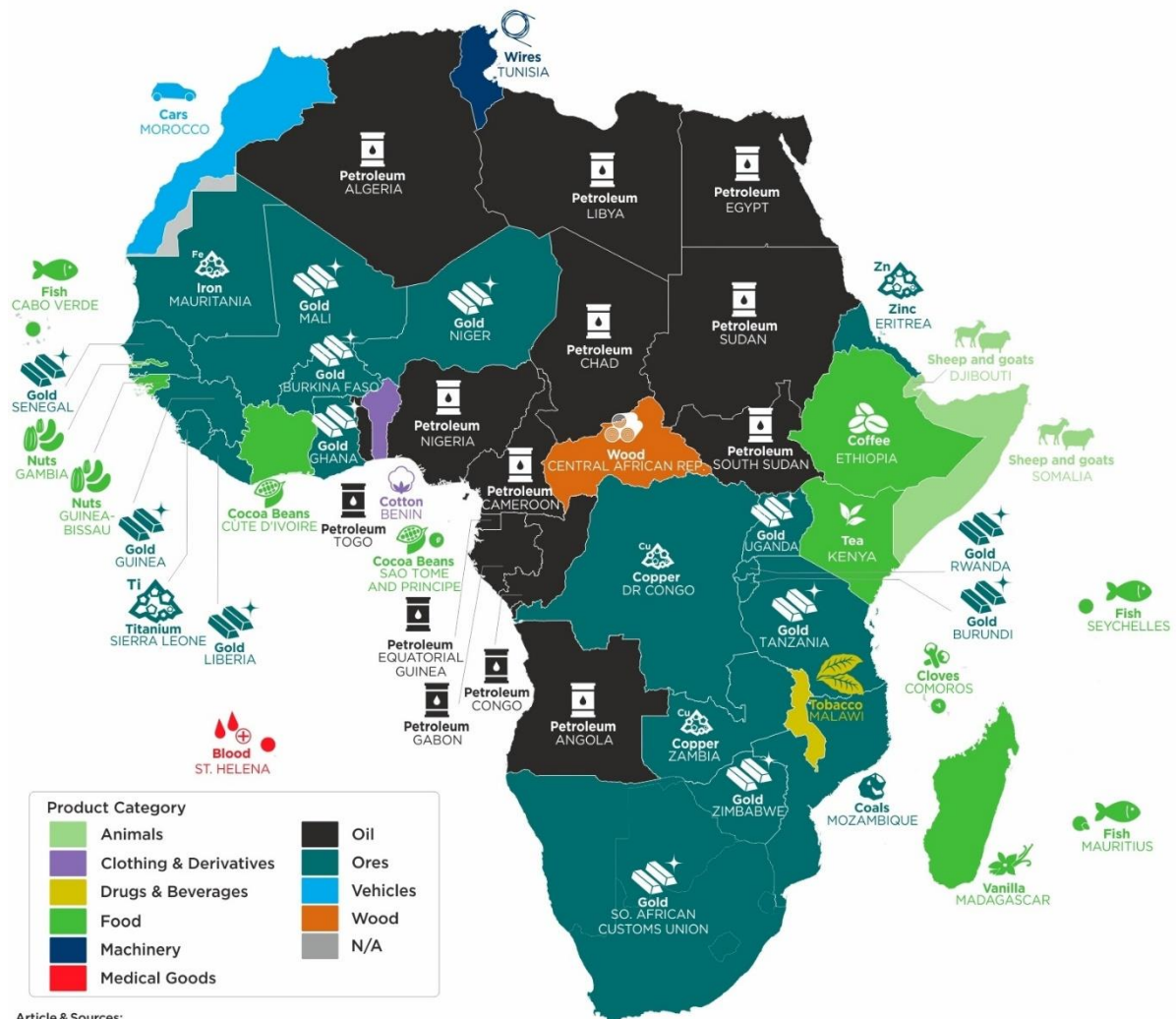
Obr. 43 Objem průmyslové výroby ve státech Afriky v roce 2018. Zdroj: HowMuch.net

Afrika je z pohledu průmyslové výroby poměrně marginálním regionem (viz obr. 43). Tři nejprůmyslovější státy celého kontinentu, Jihoafrická republika, Nigérie a Egypt, mají objem průmyslové výroby jen mírně přesahující Česko. Všechny ostatní státy Afriky mají menší průmyslovou výrobu než Česko. S výjimkou Maroka a Tuniska je navíc hlavním průmyslovým odvětvím ve všech státech těžba, ať už těžba ropy, kdy mezi světově významnými producenty patří Nigérie, Angola, Alžírsko, Libye a Egypt, nebo jiných minerálů a rud – zlata, mědi, železné rudy, zinku nebo titanu. Maroko, Alžírsko a Tunisko jsou však dodavateli různých produktů pro vyspělé ekonomiky jižní a západní Evropy (zejm. pro Francii), i proto jsou hlavním exportním artiklem Tuniska dráty a Maroka automobily. V Maroku investují zejm. francouzské automobilky (resp. Renault a koncern Stellantis – Peugeot a Opel), v posledních letech zájem projevují i americké a čínské automobilky. Obecně se předpokládá, že

díky levnější pracovní síle a blízkosti Evropských trhů právě severní Afrika „přetáhne“ výrobní areály automobilů ze střední Evropy.

Africké státy, které nejsou bohaté na zdroje paliv a minerálů, pak mají za hlavní exportní artikl produkty zemědělství, lesnictví a rybolovu. Často jde o pochutiny, např. káva v Etiopii, čaj v Keni, kakao v Pobřeží slonoviny a na Svatém Tomáši a Princově ostrově, nebo oříšky v Gambii a Guinei-Bissau, nebo koření, jako je hřebíček v Komorách a vanilka na Madagaskaru, případně tabák v Malawi. Mražené ryby jsou hlavní exportní komoditou na Kapverdách, Seychelách a na Mauriciu. Ryby se zpracovávají přímo na lodích a poté se ukládají do ledu, aby se nezakazily. Podobně jako kozy a ovce (Somálsko, Džibutsko) a dřevo (Středoafriická republika) patří mražené ryby mezi produkty, které indikují velmi nízkou úroveň místního hospodářství.

Each Country's Top Export in Africa

Article & Sources:
<https://howmuch.net/articles/top-export-around-the-world>
 UN Comtrade Database 2018 - <https://comtrade.un.org>
 CEPII - BACI - <http://www.cepii.fr/CEPII/>

howmuch.net

Obr. 44 Hlavní exportní artikl států Afriky v roce 2018. Zdroj: HowMuch.net

The Role of Industry in Oceania

Industry as GDP Value Added (\$) & as Share of Total Employment (%)

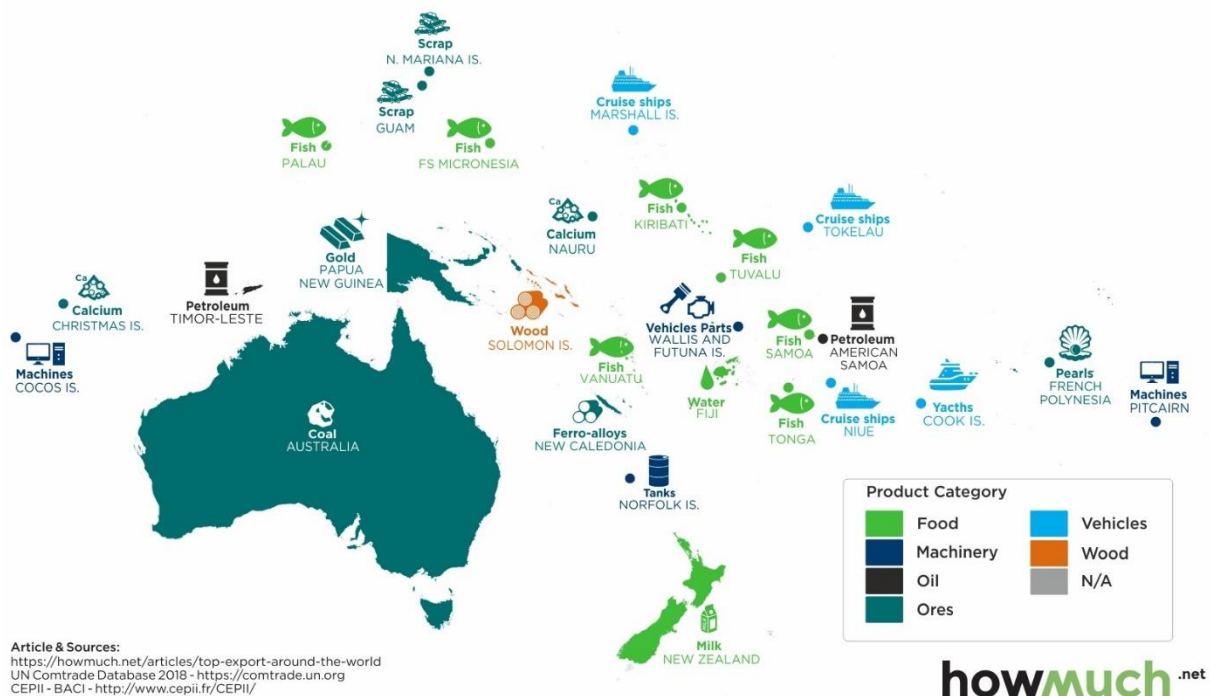

howmuch.net

Obr. 45 Objem průmyslové výroby ve státech Oceánie v roce 2018. Pozn. Na vizualizaci chybí Nový Zéland, který by dosáhl hodnoty asi 20 B. Zdroj: HowMuch.net

Posledním zbylým regionem je Oceánie, kde existují pouze dva významné státy, a to Austrálie a Nový Zéland (viz obr. 73). Další státy buď mají velmi malou rozlohu a počet obyvatel, nebo jsou velmi chudé. Na obr. 46 je pak vidět zaměření jednotlivých států, kdy v na suroviny bohaté Austrálii je hlavním exportním artiklem uhlí, zatímco ve spíše zemědělsky orientovaném Novém Zélandu je klíčovým produktem mléko. Pro ostatní státy platí to, co již bylo řečeno u mikrostátů Karibiku – tedy že objemy jsou tak malé, že mnohdy i poměrně exotické produkty jsou oním hlavním exportním artiklem (např. perly u Francouzské Polynésie nebo voda u Fidži). Na minerální zdroje je bohatá Papua-Nová Guinea a Nová Kaledonie, dříve bylo i Nauru (jak bude pojednáno dále). U mnohých států opět vzhledem k nerozvinutosti průmyslu dominuje rybolov.

Each Country's Top Export in Oceania

howmuch.net

Obr. 46 Hlavní exportní artikl států Oceánie v roce 2018. Zdroj: HowMuch.net

Opakování:

1. Jaký stát je označován za dílnu světa a proč?
2. Jak se liší průmyslová výroba v různých částech Evropy?
3. Který region světa může ohrozit český automobilový průmysl a proč?
4. Proč v některých státech světa je ropa hlavním exportním artiklem, ačkoli se zde netěží?
5. Jaké rozdíly v průmyslové produkci zaznamenáváme v různých regionech Asie?
6. Který region světa je z hlediska průmyslové výroby nejslabší a proč?
7. Ve kterých státech světa je největší podíl průmyslu na celkové zaměstnanosti obyvatel a proč?
8. Jakou roli hraje průmysl v rozvojových zemích?

6.4. Negativní dopady průmyslové výroby

Ačkoli bez výrobků světového průmyslu se neobejdeme, je třeba zmínit i negativa, která s sebou průmyslová výroba v některých částech světa přináší. Jedná se zejména o znečišťování životního prostředí, produkci velkého množství odpadů, sociální a etické otázky. Průmysl je **největším světovým znečišťovatelem** a honba za stále většími zisky vykořisťuje pracovní sílu v mnoha regionech světa.

Průmyslová výroba má negativní vliv na **životní prostředí** z několika důvodů. Za prvé, průmyslové provozy produkují velké množství emisí a odpadů, které mohou znečišťovat ovzduší, vodu a půdu. Toxické chemikálie, těžké kovy a další škodlivé látky, které negativně ovlivňují zdraví lidí, živočichů a ekosystémů, jsou v některých průmyslových odvětvích běžně používané látky. Za druhé, průmyslová výroba často vyžaduje velké množství přírodních zdrojů, jako jsou fosilní paliva, dřevo a voda, což může vést k devastaci přírodních ekosystémů, odlesňování, erozi půdy a vyčerpání vodních zdrojů. Třetím faktorem jsou odpadové vody obsahující toxické látky a chemikálie, které mohou znečišťovat vodní zdroje a ohrožovat životní prostředí vodních ekosystémů. Průmyslové aktivity jsou také hlavním zdrojem emisí skleníkových plynů, jako je oxid uhličitý a metan, což přispívá ke klimatické změně. V důsledku těchto faktorů je průmysl považován za jedno z hlavních odvětví přispívajících k degradaci životního prostředí a vyvolávajících vážné environmentální problémy, které vyžadují řešení na globální úrovni.

Nezodpovědnost při průmyslové výrobě pak vede k tzv. **průmyslovým ekologickým katastrofám**, což jsou události, při kterých průmyslové havárie vedou k devastaci či zamoření životního prostředí. Mezi nejznámější patří **Bhópálská katastrofa** v roce 1984, kdy únik toxických chemikálií z chemického závodu Union Carbide způsobil smrt tisíců lidí a trvalé zdravotní komplikace pro mnoho dalších. Velkou mediální odezvu mělo i **ztroskotání tankeru Exxon Valdez** v roce 1989, které v Aljašském zálivu způsobil obrovskou ropnou skvrnu, která kontaminovala moře a pobřeží, zabila tisíce mořských ptáků, ryb a dalších mořských živočichů a měla dlouhodobé dopady na ekosystémy této oblasti. Že průmyslové ekologické katastrofy se netýkají pouze vzdálených regionů, dokazuje protržení hráze odkaliště u města Ajka v Maďarsku v roce 2010, při kterém zahynulo několik lidí a toxickými látkami bylo zamořeno široké okolí. I v Česku se stávají podobné katastrofy, z poslední doby je známý případ úniků toxických látek do řeky Bečvy v roce 2020, který zahubil 40 tun ryb.

Situace je o to horší, že špatná nebo neexistující **environmentální legislativa** je některými státy vnímána jako opatření, které zvýší konkurenceschopnost v průmyslové výrobě. Přísné environmentální předpisy mohou totiž zvýšit náklady na dodržování a dodatečná opatření pro ochranu životního prostředí. Pokud firmy nejsou nuceny investovat do technologií na čištění nebo snižování emisí, mohou jejich náklady na výrobu klesnout, což zvyšuje jejich konkurenceschopnost na trhu. Absence přísných environmentálních regulací může také firmám umožnit volněji provozovat své továrny a závody, aniž by musely brát ohled na environmentální dopady své činnosti. To může vést k vyšší flexibilitě a nižší administrativní zátěži. Některé firmy proto preferují země s méně přísnou environmentální legislativou jako místo pro investice a rozšíření své výrobní kapacity. Nicméně je důležité si uvědomit, že dlouhodobě může nedostatečná ochrana životního prostředí vést k závažným problémům, jako je znečištění vody, ovzduší a půdy, ztráta biodiverzity a ohrožení lidského zdraví. Tyto problémy mohou nakonec poškodit samotný průmysl, snížit jeho důvěryhodnost a konkurenceschopnost a vést k dlouhodobým ekonomickým a environmentálním nákladům. Takže i když špatná nebo neexistující environmentální legislativa může zpočátku vypadat jako opatření ke zvýšení konkurenceschopnosti, může mít dlouhodobě negativní důsledky pro firmu i společnost jako celek.

Příkladem praxe, kdy je záměrně využívána špatná environmentální legislativa jako prostředek konkurenčního boje, je těžba strategických **kovů vzácných zemin** (lanthanoidy), které jsou důležité pro výrobu elektronických zařízení, včetně mobilních telefonů, tabletů a dalších technologických přístrojů. Téměř 100% podíl na celosvětové těžbě těchto minerálů má Čína, a to obří důlní komplex Bayan Obo. Ačkoli po světě existují i další naleziště těchto minerálů, nejsou schopna konkurovat ceně, za kterou je produkuje Čína. Je to proto, že se při těžbě používají nejlevnější technologie dobývání a separace, které značně škodí životnímu prostředí. Čínský stát však životní prostředí v této venkovské oblasti zkrátka „obětoval“, aby dosáhl vyššího ekonomického růstu. Bayan Obo je hlavní zdroj kovů vzácných zemin na světě a Čína má v tomto odvětví dominantní postavení. Existují obavy, že Čína využívá svůj monopol na těžbu vzácných zemin k získání strategického geopolitického vlivu a ovlivňování světového trhu s elektronickými zařízeními.

Jiným případem negativních dopadů průmyslu na životní prostředí je **těžba fosfátů na Nauru**. Nauru je malý ostrov v Tichém oceánu, který byl objeven evropskými průzkumníky až v 18. století. Vzhledem ke své izolované poloze, která však byla na důležité trase migrace ptáků, vznikly na tomto ostrově zásoby fosfátů ve formě ptačího guánu. V roce 1900 uzavřeli Britové, Němci a Australané dohodu o správě ostrova, což umožnilo zahájení těžby fosfátů. V následujících desetiletích se těžba fosfátů stala hlavním zdrojem příjmů pro obyvatele Nauru. Rozvoj těžebního průmyslu přinesl ostrovu značné bohatství a prosperitu. Nauru se stalo jedním z nejbohatších národů, s vysokým HDP na obyvatele a velmi štedrým sociálním systémem. Nicméně, dlouhodobá těžba fosfátů měla ničivé environmentální dopady na ostrov. Velké plochy půdy byly odstraněny kvůli těžbě, což vedlo ke zničení většiny povrchu ostrova a ztrátě biodiverzity. Neudržitelný způsob těžby způsobil, že většina ostrova se stala neobyvatelnou. Po několika desetiletích bezstarostného života však zásoby fosfátů došly, těžební společnosti se z ostrova stáhly a místním obyvatelům zbylo jen zničené životní prostředí. Země se začala potýkat s obrovskou nezaměstnaností a chudobou a dnes patří mezi nejchudší země světa. Tento příklad ukazuje, jak těžba fosfátů, i když může přinést krátkodobé ekonomické výhody, může mít dlouhodobé negativní důsledky pro životní prostředí a společnost.

Průmysl ve světě způsobuje i mnohé **sociální a etické problémy**. Mezi tyto problémy patří nedostatečné pracovní podmínky, nízké mzdy a nedostatečná ochrana pracovníků, včetně dětí, které

jsou často vystaveny exploataci a zneužívání. Dále může průmyslová výroba vést k narušení tradičních životních stylů a komunitních struktur, ztrátě přístupu k přírodním zdrojům a znečištění životního prostředí. Korupce a nedostatečná regulace mohou způsobit nekalé praktiky, včetně zneužívání pracovníků, porušování lidských práv a ničení životního prostředí. Tyto problémy poukazují na nutnost zavedení odpovídajících právních předpisů, dohledu a sociální odpovědnosti firem, aby byla zajištěna udržitelnost a respektování lidských práv v průmyslové výrobě, a to zejména v rozvojových zemích.

Z médií hodně známým příkladem je **výroba textilu v Bangladéši**, se kterou se dodnes pojí některé kontroverze. Textilní výroba v Bangladéši využívá místní velmi levné pracovní síly a prakticky nulové ochrany zaměstnanců. V továrních budovách bývají nebezpečné pracovní podmínky (špatný technický stav), nedostatečná ochrana pracovníků a časté porušování pracovních práv. Zprávy o požárech a kolapsu továren, které často vedou k mnoha obětem na životech, upozorňují na nedostatečná bezpečnostní opatření a špatnou infrastrukturu továren. Pracovníci bývají přetěžováni (velmi dlouhé směny), přitom pracují za velmi nízké mzdy. Využívána bývá i dětská práce a nedostatečné pracovní podmínky žen. Tyto vedou k tlaku na zlepšení pracovních podmínek, dohledu a dodržování právních předpisů ve prospěch pracovníků v této důležité odvětví ekonomiky země.

Na druhou stranu je však třeba také říci, že naši předkové v dobách průmyslové revoluce žili a pracovali v podobných podmínkách. Textilní průmysl je jedním z hlavních pilířů bangladéšské ekonomiky, poskytuje značné množství pracovních míst a přispívá k zahraničnímu obchodu a hospodářskému růstu země. V posledních desetiletích získala Bangladéš pozici jednoho z předních světových výrobců a exportérů textilních výrobků, jako jsou oblečení, obuv, příze a tkaniny, díky čemuž životní úroveň obyvatel postupně roste. Tento sektor láká zahraniční investice a podporuje urbanizaci a rozvoj infrastruktury v zemi. Díky textilní výrobě pak Bangladéš bývá označována za ekonomicky nejúspěšnější stát jižní Asie.

Výrazně horším příkladem však je **těžba koltanu v Demokratické republice Kongo**. V nejhudších rozvojových zemích jsou pracovní podmínky často otřesné, je využívána dětská práce, byznys ovládají mafiánské struktury apod. Koltan je hlavním zdrojem niobu a tantalu, které mají široké využití v elektronických zařízeních, jako jsou mobilní telefony či notebooky. Těžba v Demokratické republice Kongo probíhá v oblasti mimo kontrolu vlády, ovládanou různými milicemi a gangy, které surovinu prodávají pod cenou na různých trzích v regionu. Výrobcům elektroniky tento stav vyhovuje, protože díky němu je koltan velmi levný. Pro region Kivu na východě země, kde se koltan těží, je to však noční můra. Ozbrojené skupiny a bojovníci financují své kriminální činnosti prodejem koltanu, dochází zde proto k častému násilí, porušování lidských práv a humanitárním krizím. Dalším závažným problémem je využívání dětí při těžbě, často za nebezpečných podmínek a bez přístupu ke vzdělání. Pracovníci v dolech jsou vystaveni zneužívání a nedostatečné ochraně, a to včetně nedostatečné mzdy (někdy se vyloženě využívá otročká práce). Těžba také podporuje korupci a nelegální obchod, přičemž zisky jsou často zneužívány na úkor místních komunit. Představitelé byznysu však tato situace nezajímá a ani nehodlají s nákupem koltanu od milic a gangů přestat.

Posledním významným problémem spojeným s průmyslovou výrobou je **průmyslová špionáž**. Průmyslová špionáž je nelegální či neetická činnost, při které jedna společnost či jednotlivci získávají citlivé informace o konkurenčních firmách s cílem získat strategickou výhodu. Tato činnost může zahrnovat špionážní aktivity, jako je krádež obchodních tajemství, odposlouchávání konverzací, infiltraci do konkurenčních organizací nebo úmyslné šíření falešných informací. K průmyslové špionáži

se nejčastěji uchylují velké podniky, neboť mají prostředky, které na tuto nelegální činnost mohou vynaložit. Někdy je průmyslová špionáž spojena i se státními organizacemi, nejčastěji je v tomto kontextu zmiňována Čína.

Malé (a střední) podniky jsou často zranitelné vůči průmyslové špionáži, neboť nemají dostatečné prostředky na ochranu proti kyberkriminalitě. Vzhledem k tomu, že mohou mít omezené zdroje na ochranu svých informací a technologických inovací, mohou být snadným terčem pro špionážní aktivity. Navíc malé podniky mohou být méně ostražité ohledně rizik spojených se sdílením informací s externími stranami, což může poskytnout příležitost pro získání citlivých dat. Důsledky průmyslové špionáže pro malé podniky mohou být ničivé, včetně ztráty obchodních příležitostí, snížení tržního podílu, poškození pověsti a ztráty důvěry zákazníků. Tyto faktory mohou vést k vážným finančním ztrátám a dokonce ohrozit existenci malých podniků. Z tohoto důvodu je pro malé podniky klíčové věnovat dostatečnou pozornost ochraně svých obchodních tajemství a citlivých informací a investovat do bezpečnostních opatření a prevence proti průmyslové špionáži.

Jistým typem průmyslové špionáže je i **porušování autorských práv**, kterým je proslulá zejména Čína. Průmyslové podniky v Číně vydělávají na porušování autorských práv podniků ze západních zemí převážně prostřednictvím výroby a prodeje padělaných nebo pirátských verzí produktů. Tato činnost zahrnuje nelegální kopírování designů, obchodních značek, patentovaných vynálezů a autorských děl, které jsou chráněny autorským právem. Čínské podniky často využívají laxní autorské zákony a nedostatečnou ochranu duševního vlastnictví v Číně k výrobě levných kopií produktů, které jsou následně prodávány na trzích v Číně i v zahraničí. Tyto padělané produkty jsou často kvalitativně horší než originály a mohou poškodit pověst a tržní podíl originálních výrobců. Čínské průmyslové podniky tak získávají neoprávněný zisk z práce a investic západních firem a podkopávají inovace a konkurenceschopnost originálních výrobců. Situace u nových vynálezů je pak ještě paradoxnější – zatímco v případě, že by všechny státy světa ctily autorská práva, by nové vynálezy měly být chráněny patenty, které zajistí, že je bude moci vyrábět pouze autor nebo firmy, které si koupí licenci. Avšak v současnosti kvůli porušování autorských práv (stačí se podívat na patentový úřad, jak nový vynález funguje) zejména ze strany Číny si firmy klíčové vynálezy raději patentovat nedají, aby inovaci nevyzradily konkurenci. Naopak řada patentů, které vznikají, chrání nepříliš objevené věci jen proto, aby s nimi bylo možné šikanovat konkurenci.

Opakování:

1. Jaké má průmysl negativní dopady na životní prostředí?
2. Proč některé firmy či státy zneužívají špatné či neexistující environmentální legislativy ke konkurenčnímu boji?
3. Znáte nějaké příklady průmyslových ekologických katastrof?
4. Jaké sociální a etické problémy přináší průmyslová výroba v rozvojových zemích?
5. K čemu slouží průmyslová špionáž?

6.5. Energetický průmysl

Zvláštní postavení mezi jednotlivými průmyslovými obory má energetika, jejímž cílem je vyrábět energii. Ta buď může mít podobu **elektrické energie**, jakožto základního zdroje pro většinu možných použití, ale i **paliv**, využívaných ve spalovacích motorech dopravních prostředků, nebo **tepelné energie**, využívané zejm. k vytápění. Lokalizační faktory a z nich vyplývající prostorové vzorce rozmístění se pak u energetického průmyslu výrazně liší od jiných oborů sekundárního sektoru.

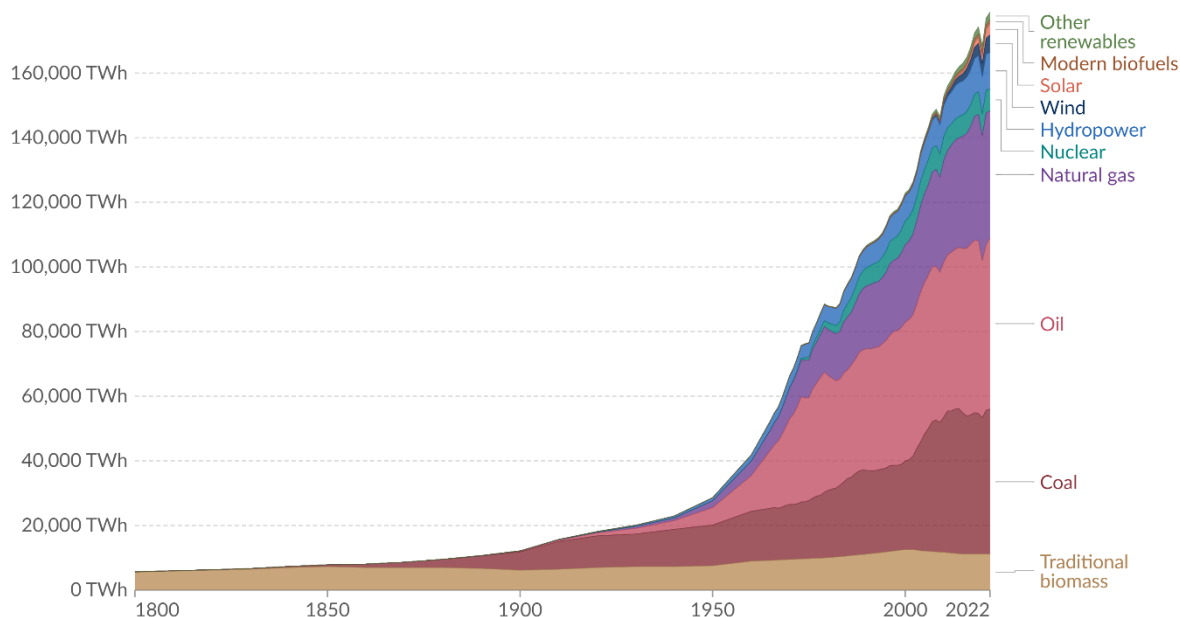
Energetický průmysl se často lokalizuje podle **dostupnosti primárních zdrojů energie**. Těží-li stát surovinu, z níž jde vyrábět energie, tak v blízkosti těžebních oblastí (v Česku např. uhelných pánví) vznikají elektrárny, rafinérie apod. Energetické suroviny lze dělit na kaustobiolity (tzv. fosilní paliva) a přírodní radioaktivní suroviny. **Kaustobiolity** jsou hořlavé uhlovodíky, které vznikly nahromaděním odumřelé organické substance. Pocházejí buď z rostlin (tzv. uhelná řada: rašelina, lignit, hnědé uhlí, černé uhlí, antracit) nebo z živočichů (zejm. z planktonu, tzv. živičná řada: ropa, zemní plyn, hydráty metanu). Mezi **přírodní radioaktivní suroviny** se pak řadí uran, thorium a radium. Stále větší význam pak mají **obnovitelné zdroje energie**, jako je biomasa, vodní energie, solární energie, větrná energie, geotermální energie aj. Dostupnost levného obnovitelného zdroje energie, jako je např. vodní energie, může být pro stát velkou konkurenční výhodou. Příkladem může být Island, kde se díky tomu koncentruje energeticky náročná výroba hliníku.

Mezi další lokalizační faktory energetického průmyslu patří **velikost poptávky**, kdy země s velkým počtem obyvatel potřebují vyrábět více energie a vyspělé země mají výrazně vyšší spotřebu na osobu, než země rozvojové. Vliv mají i **politické a environmentální faktory**, jako jsou regulace emisí skleníkových plynů a podpora obnovitelné energie. Podstatné jsou i **infrastrukturní faktory a technologický rozvoj**, neboť chudé země si obvykle nemohou dovolit drahé technologie a energetická infrastruktura nemusí pokrývat celé území státu. Výsledkem působení lokalizačních faktorů je pak jednak objem spotřeby energie a výroby elektrické energie, dále pak skladba zdrojů energie, která se u jednotlivých států dosti liší. Tyto změny se pak dějí i v čase.

Global primary energy consumption by source

Our World
in Data

Primary energy¹ is based on the substitution method² and measured in terawatt-hours³.

Data source: Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023); Smil (2017)

Note: In the absence of more recent data, traditional biomass is assumed constant since 2015.

OurWorldInData.org/energy | CC BY

1. **Primary energy:** Primary energy is the energy available as resources – such as the fuels burnt in power plants – before it has been transformed. This relates to the coal before it has been burned, the uranium, or the barrels of oil. Primary energy includes energy that the end user needs, in the form of electricity, transport and heating, plus inefficiencies and energy that is lost when raw resources are transformed into a usable form. You can read more on the different ways of measuring energy in our article.

2. **Substitution method:** The 'substitution method' is used by researchers to correct primary energy consumption for efficiency losses experienced by fossil fuels. It tries to adjust non-fossil energy sources to the inputs that would be needed if it was generated from fossil fuels. It assumes that wind and solar electricity is as inefficient as coal or gas. To do this, energy generation from non-fossil sources are divided by a standard 'thermal efficiency factor' – typically around 0.4. Nuclear power is also adjusted despite it also experiencing thermal losses in a power plant. Since it's reported in terms of electricity output, we need to do this adjustment to calculate its equivalent input value. You can read more about this adjustment in our article.

3. **Watt-hour:** A watt-hour is the energy delivered by one watt of power for one hour. Since one watt is equivalent to one Joule per second, a watt-hour is equivalent to 3600 Joules of energy. Metric prefixes are used for multiples of the unit, usually: - kilowatt-hours (kWh), or a thousand watt-hours. - Megawatt-hours (MWh), or a million watt-hours. - Gigawatt-hours (GWh), or a billion watt-hours. - Terawatt-hours (TWh), or a trillion watt-hours.

Obr. 47 Globální spotřeba energie podle druhů zdrojů. Zdroj: Our World in Data

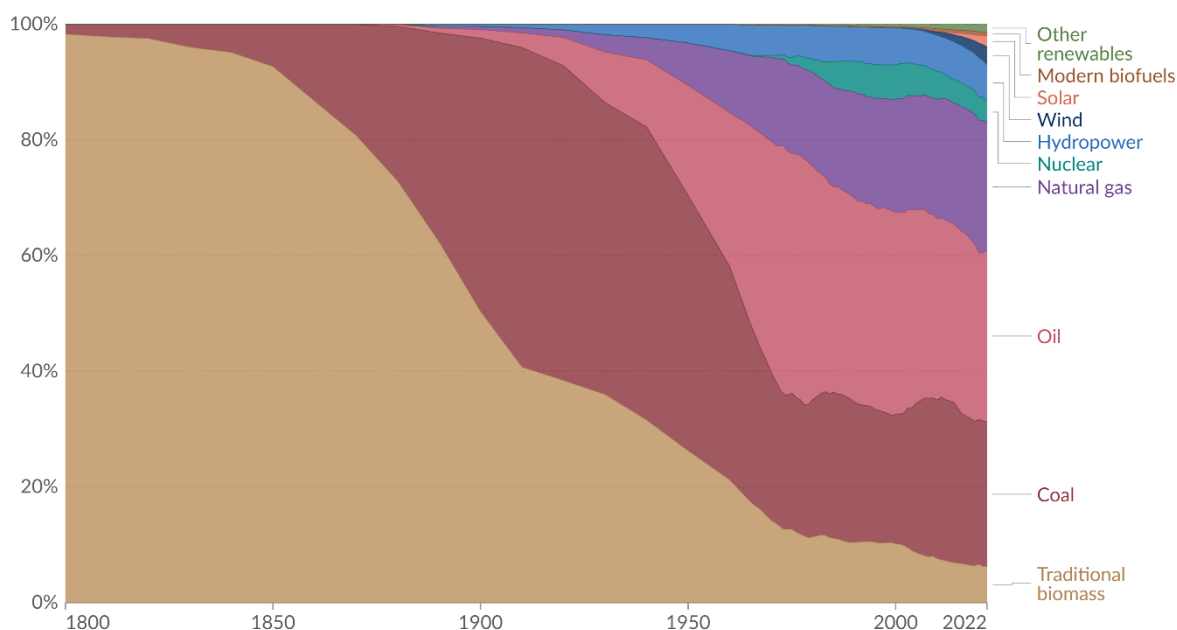
Na obr. 47 je v grafu uvedena globální spotřeba energie podle druhů zdrojů v období 1800 - 2022. První, čeho si lze všimnout, je, že celková spotřeba energie od roku 1950 významně vzrostla. To koreluje jednak s nárůstem počtu obyvatel v tomto období, ale také i s růstem životní úrovně obyvatel světa. Skladba zdrojů se během času mění, a to podle toho, jak nové technologie umožňovaly využít další energetické zdroje. Nejstarší energetickou surovinou, využívanou statisíce let, je **biomasa**. Nejprve šlo o běžné dřevo, od doby bronzové pak i o dřevěné uhlí, které poskytuje vyšší teplotu plamene a umožnilo např. zpracování železa. Ještě dnes je dřevo i dřevěné uhlí v některých zemích důležitým zdrojem energie, což způsobuje vážné ekologické problémy kvůli odlesňování (např. Brazílie, Madagaskar, Haiti).

V průběhu 19. století vystřídal biomasu, jakožto hlavní zdroj energie, **uhlí**. Díky vyšší energetické hustotě, lepší skladovatelnosti a možnosti využití i v dopravě bylo uhlí hnacím motorem první průmyslové revoluce. Největšího podílu na celkové spotřebě energie (viz obr. 48) dosahovalo kolem roku 1900, poté již jeho podíl mírně klesá. I dnes však patří mezi hlavní energetické suroviny. Těžba kvalitního černého uhlí má neustále rostoucí tendenci, těžba méně kvalitních druhů uhlí pak je závislá na dostupnosti jiných zdrojích v regionu. V Evropě se jeho těžby v současnosti z environmentálních důvodů (negativní vliv na lidské zdraví, ničení krajiny těžbou, ekologické škody) výrazně utlumuje, ve světě však spíše roste.

Global primary energy consumption by source

Our World in Data

Primary energy¹ is based on the substitution method² and measured in terawatt-hours³.

Data source: Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023); Smil (2017)

Note: In the absence of more recent data, traditional biomass is assumed constant since 2015.

OurWorldInData.org/energy/ | [CC BY](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

1. Primary energy: Primary energy is the energy available as resources – such as the fuels burnt in power plants – before it has been transformed. This relates to the coal before it has been burned, the uranium, or the barrels of oil. Primary energy includes energy that the end user needs, in the form of electricity, transport and heating, plus inefficiencies and energy that is lost when raw resources are transformed into a usable form. You can read more on the different ways of measuring energy in our article.

2. Substitution method: The 'substitution method' is used by researchers to correct primary energy consumption for efficiency losses experienced by fossil fuels. It tries to adjust non-fossil energy sources to the inputs that would be needed if it was generated from fossil fuels. It assumes that wind and solar electricity is as inefficient as coal or gas. To do this, energy generation from non-fossil sources are divided by a standard 'thermal efficiency factor' – typically around 0.4 Nuclear power is also adjusted despite it also experiencing thermal losses in a power plant. Since it's reported in terms of electricity output, we need to do this adjustment to calculate its equivalent input value. You can read more about this adjustment in our article.

3. Watt-hour: A watt-hour is the energy delivered by one watt of power for one hour. Since one watt is equivalent to one Joule per second, a watt-hour is equivalent to 3600 Joules of energy. Metric prefixes are used for multiples of the unit, usually: - kilowatt-hours (kWh), or a thousand watt-hours. - Megawatt-hours (MWh), or a million watt-hours. - Gigawatt-hours (GWh), or a billion watt-hours. - Terawatt-hours (TWh), or a trillion watt-hours.

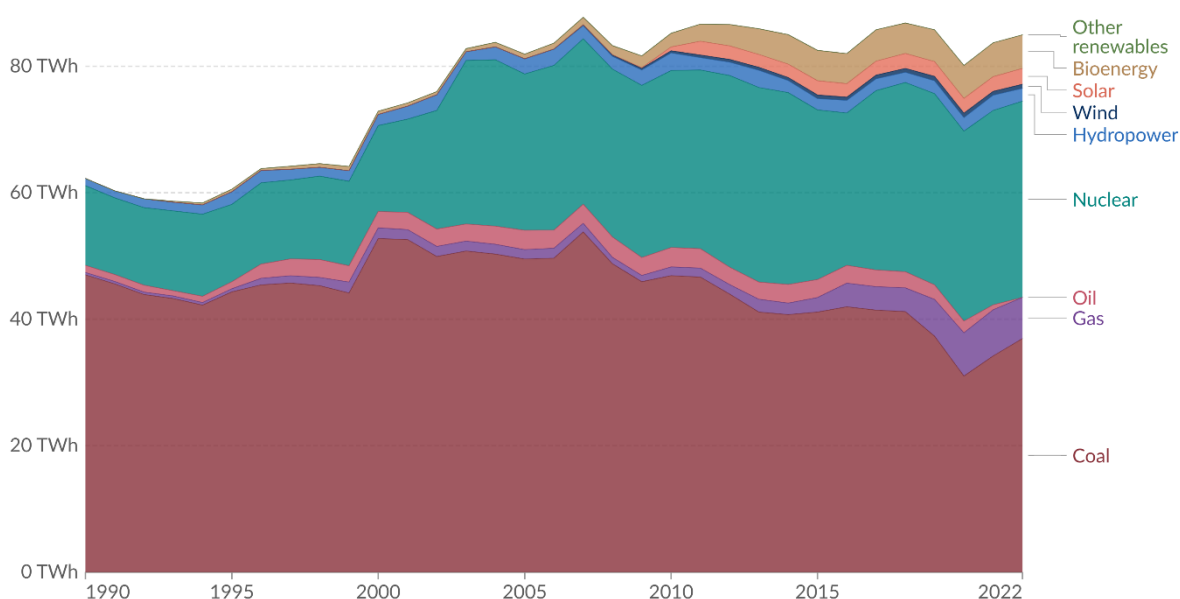
Obr. 48 Podíl jednotlivých zdrojů na celkové spotřebě energie. Zdroj: Our World in Data

Na konci 19. století začíná využití **ropy** pro energetické účely. Využití má zejm. v dopravě, neboť je tekutá, což je výhodné při jejím skladování a umožnilo zmenšení velikosti motorů. Největšího podílu na celkové spotřebě energie dosáhla v 70. letech 20. století, kdy šlo o velmi levný zdroj energie. Po výrazném zvýšení jejích cen v rámci tzv. „Ropného šoku“ se poněkud omezilo její využívání pro výrobu elektrické energie, neboť jiné zdroje začaly být levnější, ale v dopravě má doposud dominantní roli. Ropa se využívá i v chemickém průmyslu, a to pro výrobu plastů, umělých vláken, pneumatik, lepidel, barev, gumy, parafínu a mnoha jiných výrobků. Ve 20. století výrobky z ropy zachránily celosvětovou populaci velryb, neboť nahradily velrybí tuk, který se používal ke svícení (olej do lamp, ale i pouliční osvětlení) a jako mazadlo a motorový olej, potřebný pro provoz strojů.

Těžba **zemního plynu** začala o několik desetiletí později, neboť dlouhou dobu byl vypouštěn při těžbě ropy jako odpadní plyn. Podobně jako ropa je zemní plyn směs uhlovodíků, tentokrát však v plynné podobě. Chemické složení může být různé, hlavní podíl však mívá metan. Jeho využití je opět zejm. v dopravě, kde se využívá buď ve stlačené (CNG) nebo zkapalněné podobě (LNG). Ve velké míře je využíván i k vytápění budov, nebo k vaření.

Electricity production by source, Czechia

Measured in terawatt-hours¹.

Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023); Ember - European Electricity Review (2022); Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023)

Note: Other renewables include waste, geothermal, wave and tidal.

OurWorldInData.org/energy | [CC BY](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

1. **Watt-hour:** A watt-hour is the energy delivered by one watt of power for one hour. Since one watt is equivalent to one Joule per second, a watt-hour is equivalent to 3600 Joules of energy. Metric prefixes are used for multiples of the unit, usually: - kilowatt-hours (kWh), or a thousand watt-hours. - Megawatt-hours (MWh), or a million watt-hours. - Gigawatt-hours (GWh), or a billion watt-hours. - Terawatt-hours (TWh), or a trillion watt-hours.

Obr. 49 Výroba elektrické energie podle druhu zdroje. Zdroj: Our World in Data

Jaderná energie využívá převážně **uran**, výjimečně plutonium, v budoucnu možná thorium. Jedná se o relativně čistý zdroj energie, avšak rizikový. Velké havárie jaderných elektráren, jako byly v roce 1979 v americkém Three Mile Islandu, v roce 1986 v sovětském Černobyli nebo v roce 2011 v japonské Fukušimě jsou toho dokladem. V Česku však energii z jádra je na vzestupu (viz obr. 49), a to díky výstavbě elektrárny Temelín a jejímu plánovanému rozšíření v budoucnu.

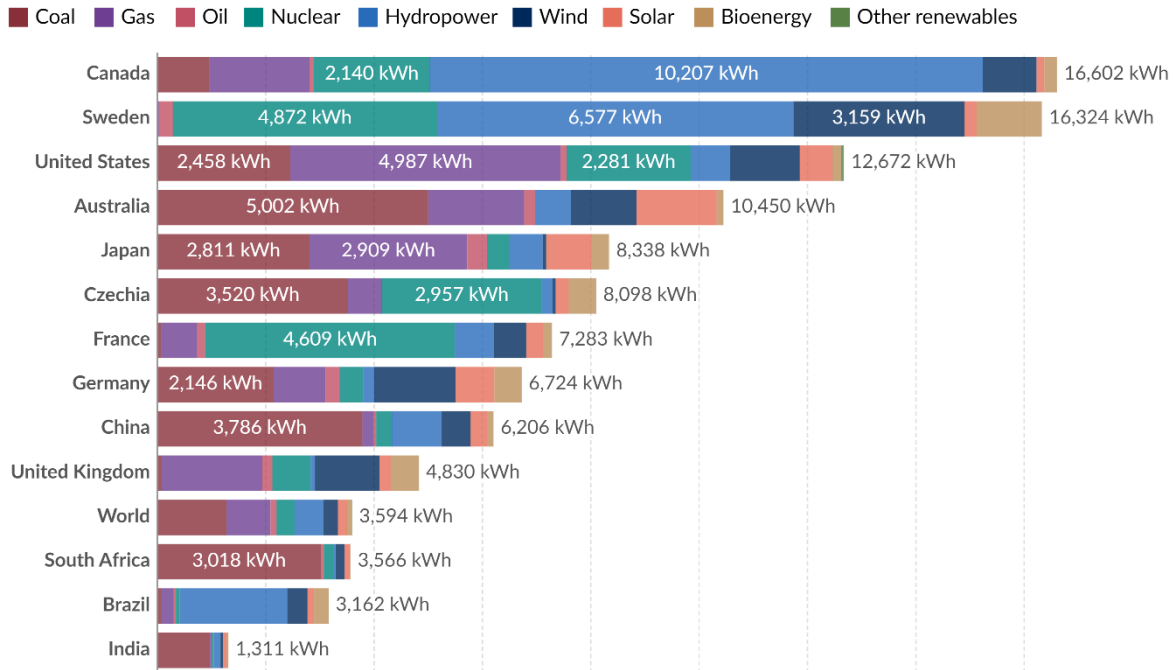
Velký vzestup v současnosti zažívají **obnovitelné zdroje energie**, což je souhrnný název pro různé zdroje energie, které jsou obnovitelné během lidského života nebo ve krátkých časových obdobích v porovnání s tradičními fosilními palivy, jejichž zásoby jsou omezené a díky velmi dlouhým obdobím jejich vzniku (miliony let), vyčerpitelné. Tyto zdroje využívají přírodních procesů, jako je sluneční záření, vítr, voda, biomasa (resp. její moderní využití) a geotermální teplo, k produkci energie. Mezi hlavní obnovitelné zdroje energie patří solární energie (získávaná ze slunečního záření pomocí solárních panelů), větrná energie (získávaná pomocí větrných turbín), hydroenergie (získávaná z vodních elektráren), biomasa (získávaná z organického materiálu) a geotermální energie (získávaná z tepla uvnitř Země). Tyto obnovitelné zdroje mají mnoho výhod, jako je nižší emise skleníkových plynů, nižší dopad na životní prostředí a možnost lokální výroby energie, což může snížit závislost na dovozu energetických surovin a posílit energetickou bezpečnost. Jsou klíčovou součástí snahy o přechod k udržitelnějšímu a čistějšímu energetickému systému.

Vodní energie je využívána již řadu desetiletí, a to zejména v podobě elektráren na přehradních nádržích. Konstrukcí, využívajících energii vody, je však řada; existují např. **přecherpací elektrárny**, které využívají dvě nádrže umístěné na různých úrovních. Během období nízké spotřeby elektřiny se voda čerpá z nižší nádrže do vyšší, čímž se uchovává jako potenciální energie. Když je vyžadováno více elektřiny, voda je pouštěna z vyšší nádrže dolů přes turbíny, čímž se generuje elektřina. Jiným zajímavým typem jsou **přílivové elektrárny**, což jsou zařízení, která využívají přílivovou energii oceánů a moří k výrobě elektrické energie. Tato elektrárna funguje na principu využití rozdílu hladiny vody mezi přílivem a odlivem. Při přílivu se voda hromadí ve speciální nádrži a při odlivu je uvolněna, což pohání turbíny a generátory elektrické energie. Vzhledem k obrovským množstvím vody, které jsou na některých místech světa dostupné, patří velké hydroelektrárny k nejvýkonnějším elektrárnám na světě. Vůbec tou nejvýkonnější elektrárnou světa je pak elektrárna Tři soutěsky v Číně. I vodní elektrárny však mají své nevýhody, mezi které patří ztráty půdy způsobené přehradami, výpar vody z hladiny, nucené přesuny lidí, riziko protržení, emise metanu z bahna na dně apod. Vodní energie i přesto tvoří v některých státech (např. Brazílie, Kanada, Island apod., viz obr. 50) hlavní zdroj výroby elektrické energie. V rámci podílu na celkové spotřebě energie tento podíl bývá nižší (viz obr. 51), a to kvůli stále významné pozici fosilních paliv v dopravě a vytápění.

Per capita electricity generation by source, 2022

Our World in Data

Measured in kilowatt-hours¹. Other renewables include geothermal, tidal and wave generation.

Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023) and other sources

OurWorldInData.org/electricity-mix | CC BY

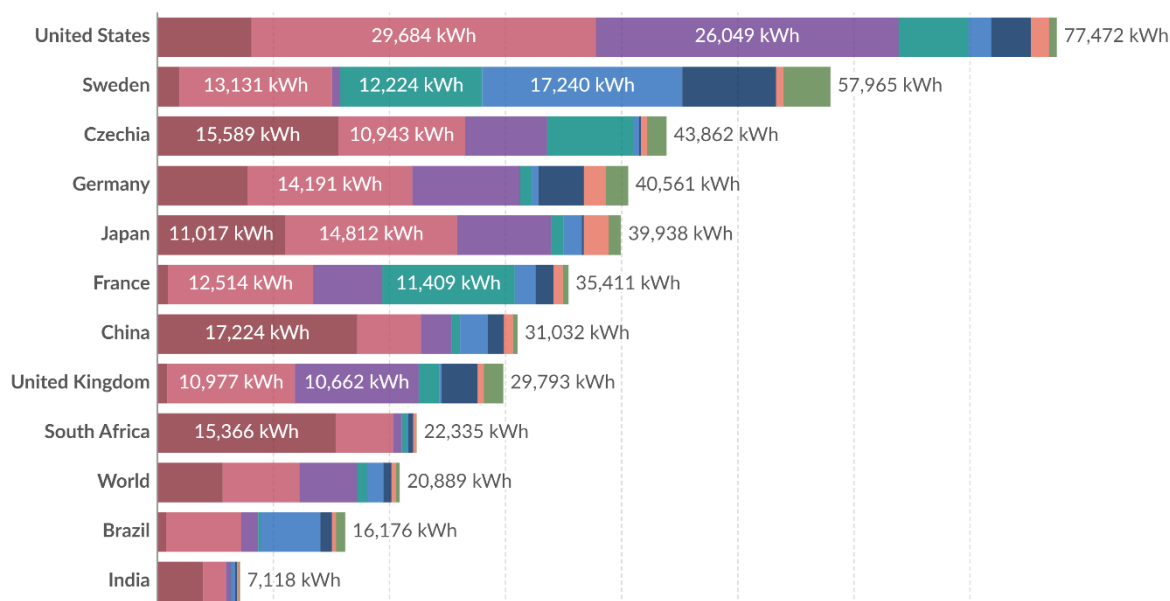
1. **Watt-hour:** A watt-hour is the energy delivered by one watt of power for one hour. Since one watt is equivalent to one Joule per second, a watt-hour is equivalent to 3600 Joules of energy. Metric prefixes are used for multiples of the unit, usually: - kilowatt-hours (kWh), or a thousand watt-hours. - Megawatt-hours (MWh), or a million watt-hours. - Gigawatt-hours (GWh), or a billion watt-hours. - Terawatt-hours (TWh), or a trillion watt-hours.

Obr. 50 Výroba elektrické energie ve vybraných státech světa podle druhu zdroje. Zdroj: Our World in Data

Per capita primary energy consumption by source, 2022

Primary energy¹ is measured in kilowatt-hours² per person, using the substitution method³.

■ Coal ■ Oil ■ Gas ■ Nuclear ■ Hydropower ■ Wind ■ Solar ■ Other renewables

Data source: Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023); Population based on various sources (2023)
OurWorldInData.org/energy-mix | CC BY

1. **Primary energy:** Primary energy is the energy available as resources – such as the fuels burnt in power plants – before it has been transformed. This relates to the coal before it has been burned, the uranium, or the barrels of oil. Primary energy includes energy that the end user needs, in the form of electricity, transport and heating, plus inefficiencies and energy that is lost when raw resources are transformed into a usable form. You can read more on the different ways of measuring energy in our article.

2. **Watt-hour:** A watt-hour is the energy delivered by one watt of power for one hour. Since one watt is equivalent to one Joule per second, a watt-hour is equivalent to 3600 Joules of energy. Metric prefixes are used for multiples of the unit, usually: - kilowatt-hours (kWh), or a thousand watt-hours. - Megawatt-hours (MWh), or a million watt-hours. - Gigawatt-hours (GWh), or a billion watt-hours. - Terawatt-hours (TWh), or a trillion watt-hours.

3. **Substitution method:** The 'substitution method' is used by researchers to correct primary energy consumption for efficiency losses experienced by fossil fuels. It tries to adjust non-fossil energy sources to the inputs that would be needed if it was generated from fossil fuels. It assumes that wind and solar electricity is as inefficient as coal or gas. To do this, energy generation from non-fossil sources are divided by a standard 'thermal efficiency factor' – typically around 0.4 Nuclear power is also adjusted despite it also experiencing thermal losses in a power plant. Since it's reported in terms of electricity output, we need to do this adjustment to calculate its equivalent input value. You can read more about this adjustment in our article.

Obr. 51 Podíl jednotlivých zdrojů na celkové spotřebě energie ve vybraných státech světa. Zdroj: Our World in Data

Solární energie je hlavní energetický zdroj na Zemi, který umožňuje život na planetě. V energetice se uplatňuje od 80. let 20. století, přičemž nejstarší fotovoltaické články vznikly již v 50. letech pro napájení družic. Fotovoltaické články jsou zařízení, která přeměňují sluneční energii přímo na elektrickou energii pomocí fotovoltaického jevu. Tento jev spočívá v tom, že při dopadu slunečního záření na povrch fotovoltaického materiálu dochází k uvolnění elektronů, což vytváří elektrický proud. Fotovoltaické články jsou obvykle složeny z křemíkových krystalů nebo jiných polovodičových materiálů, které mají schopnost absorpce slunečního záření a vytváření elektrického proudu. Tento elektrický proud je pak sbírán a využíván buď k přímé spotřebě, nebo k nabíjení baterií pro skladování energie pro pozdější použití. Vzhledem k obrovským kvantům energie, které na Zemi dopadají, lze očekávat, že se solární energie v budoucnu stane hlavním zdrojem energie pro lidstvo.

Větrná energie prodělala velký rozvoj po ropné krizi v 70. letech 20. století, kdy byla poptávka po alternativních druzích energie. Využívá se větrných turbín, které přeměňují kinetickou energii větru na mechanickou energii otáčejících se lopatek. Tyto lopatky jsou spojeny s generátorem, který generuje elektrickou energii v důsledku rotace. Větrné turbíny jsou obvykle instalovány na vyvýšených místech, jako jsou hřebeny hor, pobřežní oblasti nebo otevřená pole, kde je dostatečné a dlouhodobé proudění větru. Moderní větrné turbíny jsou navrženy v různých velikostech a kapacitách, aby mohly být efektivně využívány v různých geografických podmínkách.

Podobně široce dostupná, jako energie solární, je **geotermální energie**, která je využívána k výrobě tepla a elektřiny pomocí geotermálních elektráren a tepelných čerpadel. Geotermální elektrárny využívají horké vody nebo páry, které se nacházejí pod zemským povrchem, k pohonu turbín a generátorů k výrobě elektřiny. Ačkoli geotermální energie využívá tepla z nitra Země, které je dostupné všude na Zemi, geotermální elektrárny najdeme zejm. ve vulkanicky aktivních oblastech, neboť v nich je teplo dostupné blíže k povrchu. Tepelná čerpadla pak využívají stabilní teplotu pod zemí k vytápění budov nebo ohřevu vody, ve vyspělých státech jde dnes již o běžnou technologii.

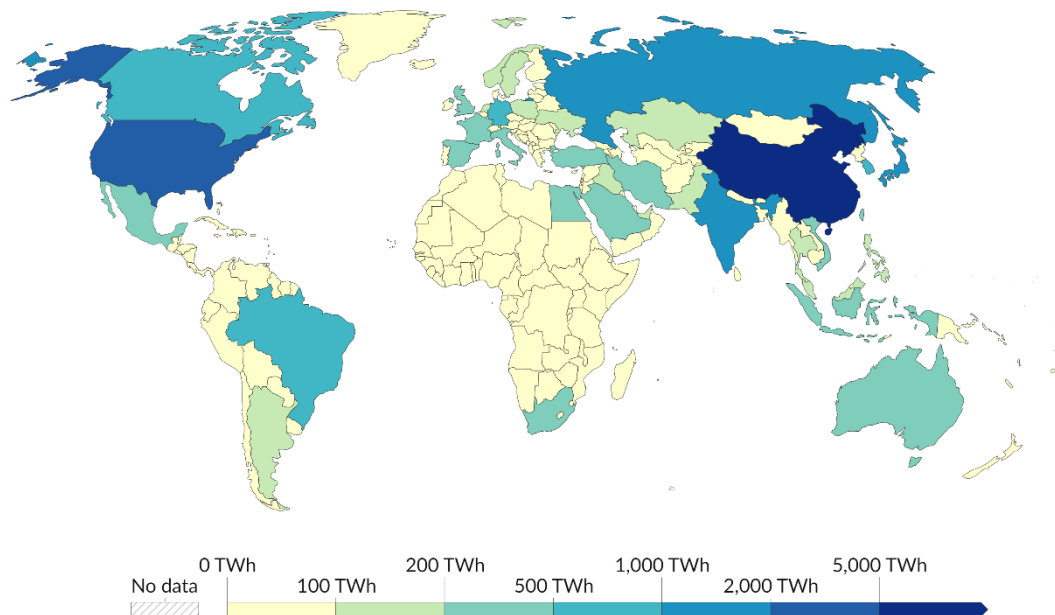
Moderní využití biomasy pro energetické účely zahrnuje širokou škálu technologií a aplikací, které maximalizují efektivitu a minimalizují environmentální dopady. Mezi moderní metody patří biomasa spalovaná ve speciálních kotlích k výrobě tepla a elektřiny, bioplynové elektrárny využívající fermentaci biomasy k produkci plynu pro generování elektřiny, anaerobní digestery pro zpracování organických odpadů a produkci bioplynu, a také technologie pro výrobu biopaliv jako je biodiesel a bioethanol. Využití biomasy se také stále více zaměřuje na odpadní zdroje, jako jsou dřevní štěpky, biomasa z energetických plodin a odpad z lesního a zemědělského průmyslu. Využití těchto metod je zatím pouze méně významnou součástí energetického mixu, nicméně stoupá (v Česku asi 6 %, ale např. ve Velké Británii 11 %).

Jak tedy vypadá geografické rozložení produkce elektřiny ve světě? Na obr. 52 jsou dvě mapy, z nichž první zobrazuje absolutní hodnoty produkce a druhá relativní, přepočtené na jednoho obyvatele. V absolutních číslech je jasně na prvním místě Čína s 8 848 TWh, následovaná USA s 4 286 TWh a Indií s 1 858 TWh. Pokud tato čísla však přepočteme na jednoho obyvatele, na prvních třech místech bude Island s 53 924 kWh, Norsko s 28 119 kWh a Bahrajn s 21 705 kWh. Zatímco relativní čísla ovlivňuje vyspělost státu, kdy čím bohatší stát je, tím vyšší má produkci a spotřebu elektrické energie, u absolutních čísel je významným faktorem i počet obyvatel.

Electricity generation, 2022

Measured in terawatt-hours¹.

Our World
in Data

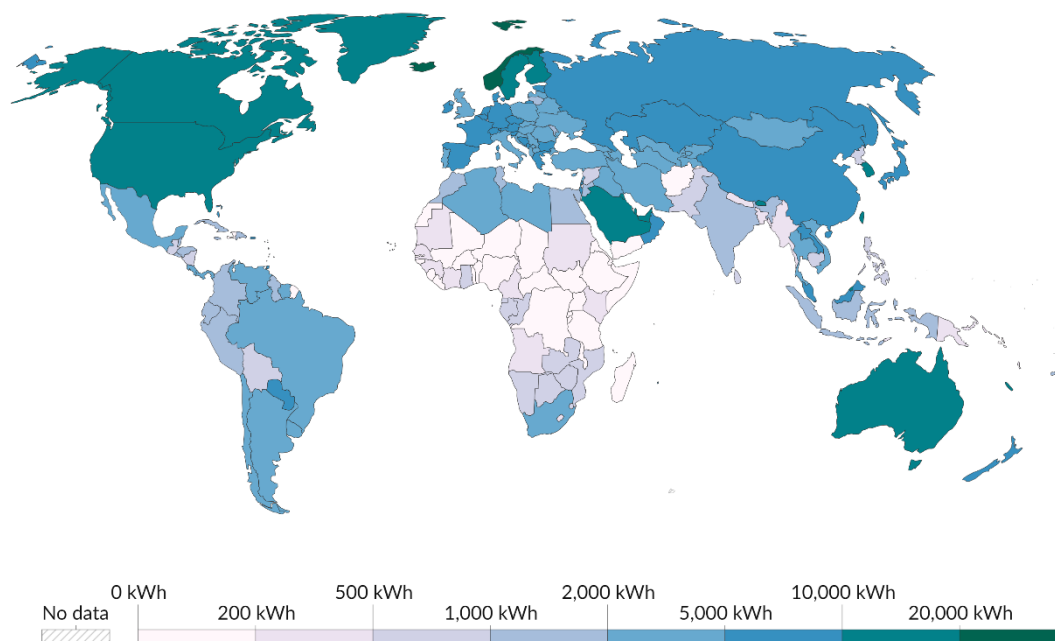
Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023); Ember - European Electricity Review (2022); Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023)

OurWorldInData.org/energy | CC BY

Per capita electricity generation, 2022

Annual average electricity generation per person, measured in kilowatt-hours¹.

Our World
in Data

Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023) and other sources

OurWorldInData.org/energy | CC BY

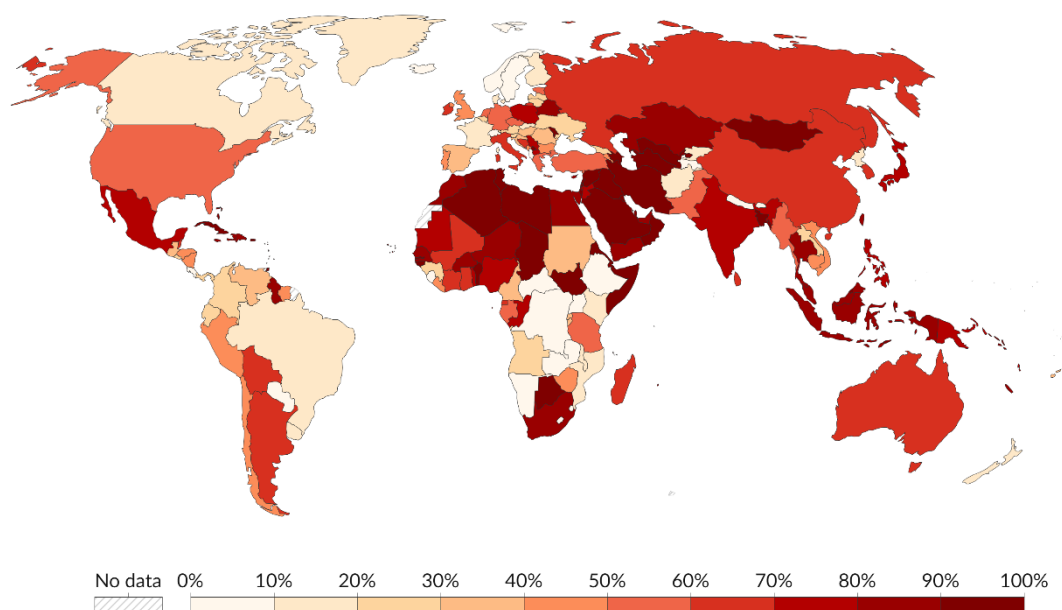
Obr. 52 Produkce elektřiny ve státech světa celkem a na obyvatele. Zdroj: Our World in Data

Na obr. 53 je zobrazen podíl fosilních paliv na produkci elektrické energie ve státech světa. Je bohužel smutným faktem, že v řadě zemí světa tento podíl přesahuje 90 %. Jedná se zejména o státy bohaté na přírodní zdroje (severní Afrika a Blízký východ), nebo státy velmi chudé (některé státy subsaharské Afriky, Šalamounovy ostrovy, Haiti apod.). Naopak některé státy, které mají velké zásoby nerostných zdrojů, je k výrobě elektrické energie nevyužívají, neboť mají k dispozici levnější a čistší zdroje energie, obvykle vodní (Kanada, Brazílie). Česko v současnosti využívá fosilní paliva asi z 51 %, čímž se řadí k průměru. Podíl fosilních zdrojů na výrobě elektrické energie pak v Česku klesá již od 80. let 20. století, kdy byl téměř 80 %, a to nezávisle na Green Dealu a související politice EU.

Share of electricity production from fossil fuels, 2022

Our World
in Data

Measured as a percentage of total electricity.

Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023); Ember - European Electricity Review (2022); Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023)

OurWorldInData.org/energy/ | CC BY

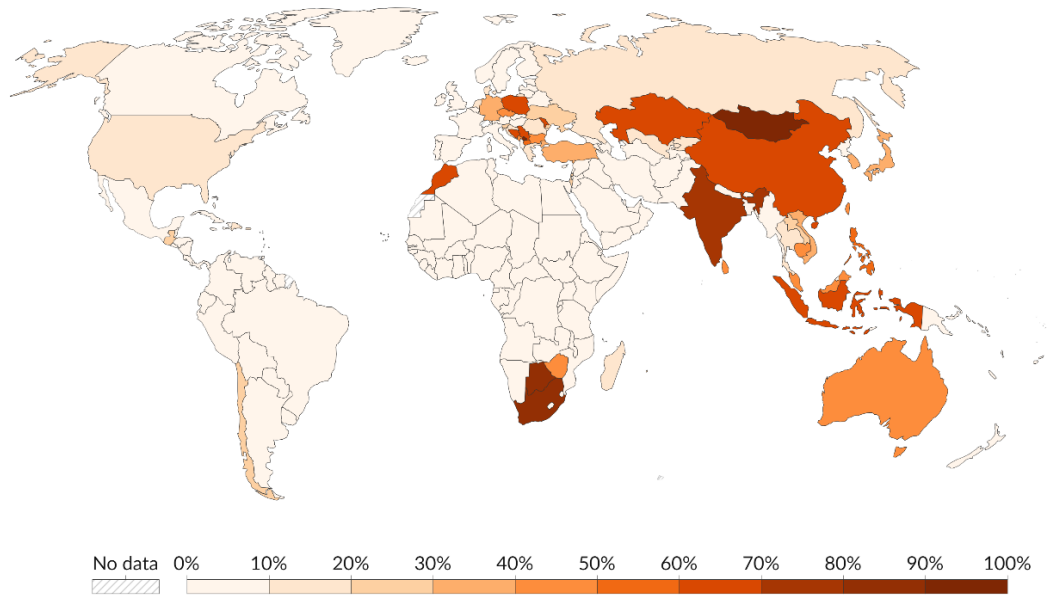
Obr. 53 Podíl fosilních paliv na produkci elektrické energie ve státech světa. Zdroj: Our World in Data

Fosilní paliva využívaná pro výrobu elektrické energie zahrnují uhlí ropu a zemní plyn. Z ropy se vyrábí poměrně malý podíl elektrické energie ve světě, proto ji opomineme a zaměříme se pouze na uhlí a zemní plyn. Uhlí je globálně největším zdrojem pro výrobu elektrické energie, příslušnou mapu nalezneme na obr. 54. Ve využívání uhlí existují velké rozdíly. V řadě zemí světa je podíl uhlí menší, než 10 %, avšak pokud daná země má zásoby uhlí, ráda je využije, protože jde o velmi levný zdroj energie. V EU je na uhelných elektrárnách nejvíce závislé Polsko (69 %), Česko (43 %) a Německo (32 %). Celosvětově pak Kosovo (93 %), Mongolsko (91 %) a Jižní Afrika (85 %). Na energii z uhlí je do velké míry závislá i Indie (74 %), vysoký podíl má i Čína (61 %). Ačkoli celosvětovým trendem by měl být odklon od tohoto ekologicky relativně nejproblematictějšího zdroje energie, opak je bohužel pravdou a rostoucí poptávka po elektřině v řadě rozvíjejících se zemí je pokrývána právě z uhelných elektráren.

Share of electricity production from coal, 2022

Our World
in Data

Measured as a percentage of total electricity.

Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023); Ember - European Electricity Review (2022); Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023)

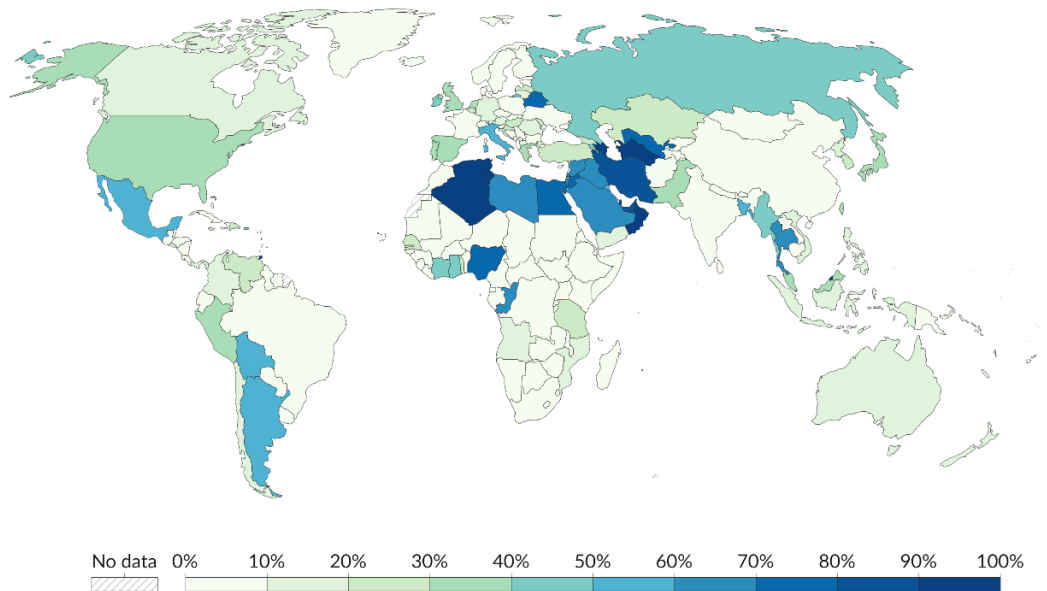
OurWorldInData.org/energy/ | [CC BY](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Obr. 54 Podíl uhlí na produkci elektrické energie ve státech světa. Zdroj: Our World in Data

Share of electricity production from gas, 2022

Our World
in Data

Measured as a percentage of total electricity.

Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023); Ember - European Electricity Review (2022); Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023)

OurWorldInData.org/energy/ | [CC BY](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

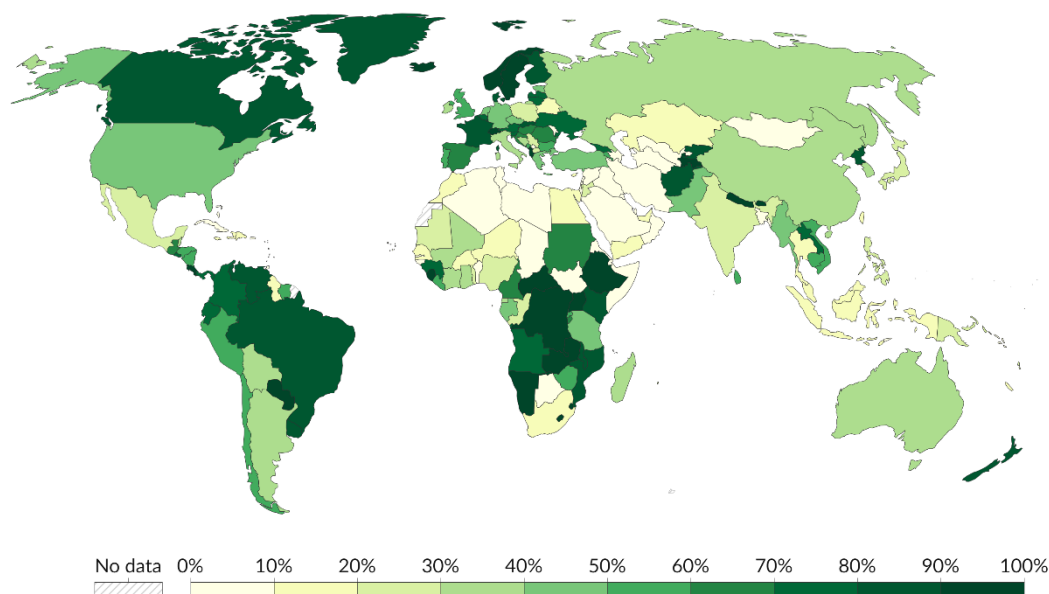
Obr. 55 Podíl zemního plynu na produkci elektrické energie ve státech světa. Zdroj: Our World in Data

Na obr. 55 je uveden podíl zemního plynu na produkci elektrické energie ve státech světa. Ten je v současnosti druhým nejdůležitějším zdrojem pro výrobu elektřiny ve světě. Jeho podíl v mnoha zemích rychle roste, kdy v energetickém mixu obvykle nahrazuje uhlí. Tato změna je pozitivní, neboť zemní plyn je sice fosilním palivem a tedy neobnovitelným zdrojem, ale zároveň jde o čistší energii, emitující méně CO₂ na jednotku energie. Největších podílů zemních plyn obvykle dosahuje v zemích, kde se těží, jako je Turkmenistán (100 %), Katar (99,7 %) nebo Omán (99,6 %). Nalezneme však i výjimky (např. Malta 83 %). V Česku je podíl zemního plynu asi 7,7 %, což je výrazně více, než v minulosti.

Share of electricity generated by low-carbon sources, 2022

Our World
in Data

Low-carbon electricity is the sum of electricity from nuclear and renewable sources (including solar, wind, hydropower, biomass and waste, geothermal and wave and tidal).

Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023); Ember - European Electricity Review (2022); Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023)

OurWorldInData.org/low-carbon-electricity-by-country | CC BY

Obr. 56 Podíl nízkouhlíkových zdrojů na produkci elektrické energie ve státech světa. Zdroj: Our World in Data

Na obr. 56 nalezneme mapu, zobrazující podíl tzv. nízkouhlíkových zdrojů na produkci elektrické energie. Jde nejen o obnovitelné zdroje, ale i o jadernou energii, která sice využívá neobnovitelného nerostného zdroje, ale čistého. Celosvětově nízkouhlíkové zdroje produkují více než jednu třetinu elektrické energie, přičemž jejich podíl v Albánii, Bhútánu, Islandu, Lesothu, Nepálu a Středoafričké republice je 100 %.

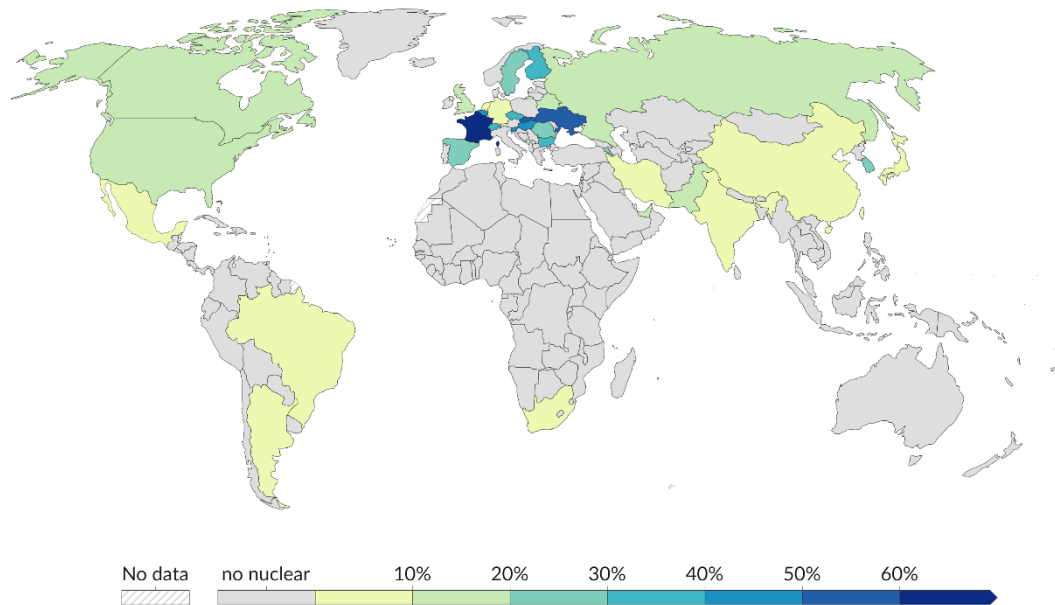
Podíl jaderné energie na celkové produkci elektrické energie zobrazuje obr. 57. Na první pohled zaujme v mapě fakt, že řada zemí světa vůbec jadernou energii nevyužívá. To je spojeno s technologickou náročností stavby jaderných elektráren, bezpečnostními riziky plynoucích z jejich provozu a

v neposlední řadě také s jejich stále rostoucí cenou (kterou zvyšují bezpečnostní opatření). Ve světě patří ke špičce Francie (63 %), Slovensko (59 %) a Ukrajina (55 %). Česko s 36,5 % je na 8. místě.

Share of electricity production from nuclear, 2022

Measured as a percentage of total electricity.

Our World
in Data

Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023); Ember - European Electricity Review (2022); Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023)

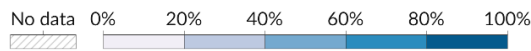
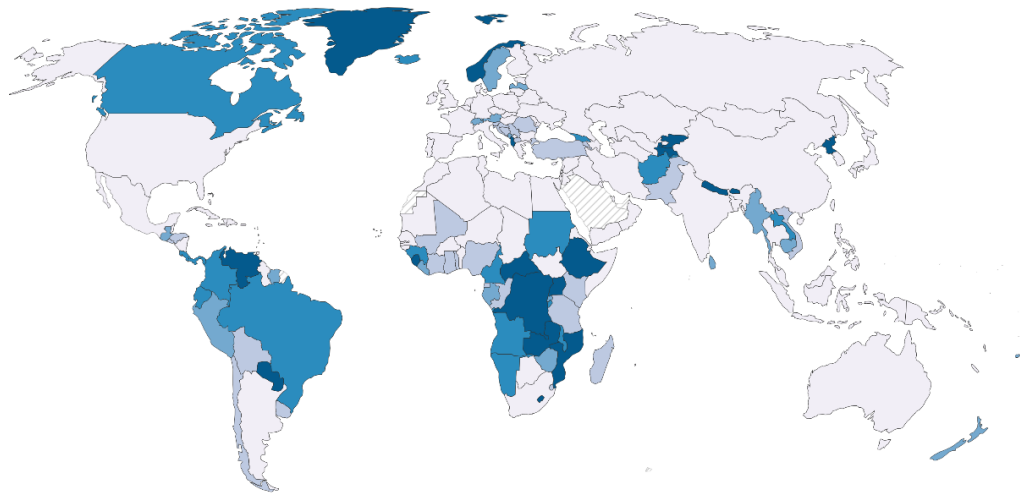
OurWorldInData.org/energy | CC BY

Obr. 57 Podíl jaderné energie na produkci elektrické energie ve státech světa. Zdroj: Our World in Data

Podíl vodní energie na celkové produkci elektrické energie je uveden na obr. 58. Zde bohužel Česko se svými skromnými vodními zdroji patří mezi podprůměr (2,4 %). Naopak státy s velkými řekami či vhodným hornatým terénem mohou pokrýt až veškerou produkci elektrické energie z hydroelektráren. Stoprocentního podílu dosahují Bhútán, Lesotho a Středoafriická republika, více než 99 % pak dosahuje Paraguay, Demokratická republika Kongo a Albánie. Levnou vodní energii rády využívají jak vyspělé státy, tak i rozvojové, záleží na její dostupnosti.

Share of electricity production from hydropower, 2022

Measured as a percentage of total electricity.

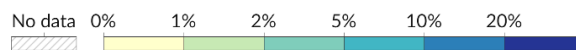
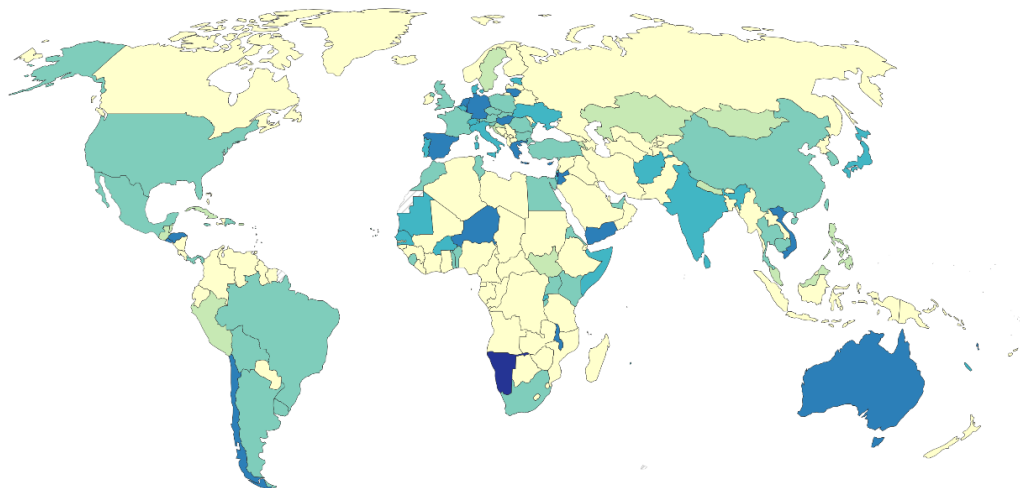
Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023); Ember - European Electricity Review (2022); Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023)

OurWorldInData.org/energy | CC BY

Obr. 58 Podíl vodní energie na produkci elektrické energie ve státech světa. Zdroj: Our World in Data

Share of electricity production from solar, 2022

Measured as a percentage of total electricity.

Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023); Ember - European Electricity Review (2022); Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023)

OurWorldInData.org/energy | CC BY

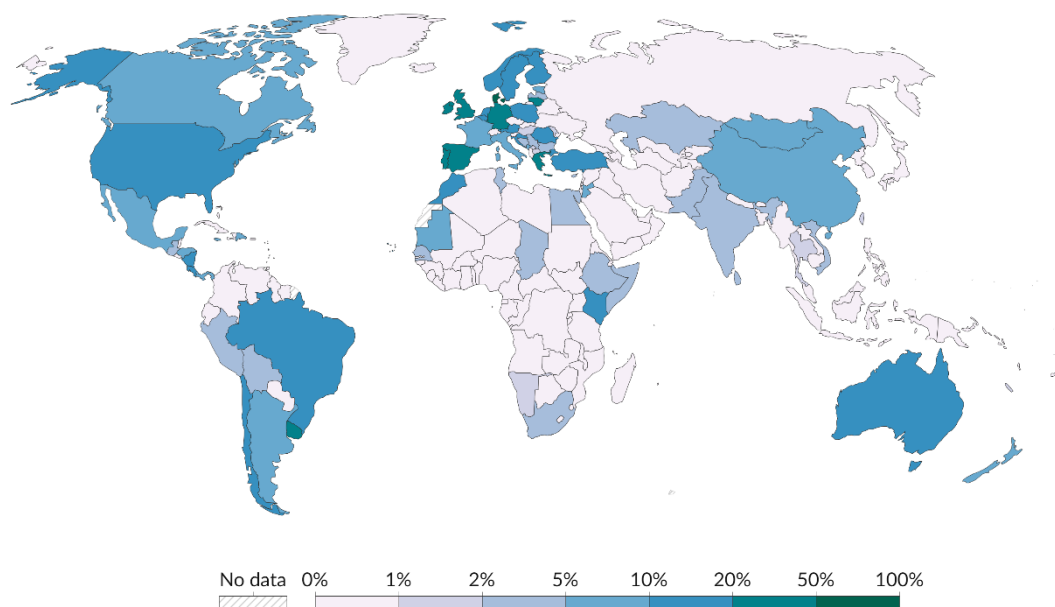
Obr. 59 Podíl solárních elektráren na produkci elektrické energie ve státech světa. Zdroj: Our World in Data

Solární energie je ve světě na velkém vzestupu, a to zejména ve státech, lokalizovaných v suchém tropickém pásu (pouště a polopouště), kde je účinnost fotovoltaických panelů vyšší, než např. v Česku. Na obr. 59 lze vidět, že nejvyšších podílů dosahují solární elektrárny v Namibii (24 %), Lucembursku (20 %) a Chile (17,5 %). V Česku to jsou asi 3 %, což je v rámci EU podprůměr.

Posledním prezentovaným druhem energie je pak větrná, zobrazená na obr. 60. Větrné elektrárny jsou neefektivnější v oblastech, kde existují stálé a silné větry, což bývají pobřežní oblasti, nebo náhorní roviny. Světovou jedničkou ve využívání větrné energie je Dánsko (55 %), odkud pochází i největší výrobce větrných turbín na světě, firma Vestas. Více než dvacetiprocentní podíl na výrobě elektrické energie má i Litva (38 %), Irsko (33 %), Uruguay (31 %), Portugalsko (28 %), Lucembursko (25 %), Velká Británie (25 %), Německo (22 %), Španělsko (22 %) a Řecko (21 %). Evropa tak je lídrem ve využívání tohoto druhu energie.

Share of electricity production from wind, 2022

Measured as a percentage of total electricity.

Data source: Ember - Yearly Electricity Data (2023); Ember - European Electricity Review (2022); Energy Institute - Statistical Review of World Energy (2023)
OurWorldInData.org/energy/ | CC BY

Obr. 60 Podíl větrných elektráren na produkci elektrické energie ve státech světa. Zdroj: Our World in Data

Opakování:

1. Jak se dělí energetické suroviny?
2. Jaké lokalizační faktory ovlivňují rozmístění energetického průmyslu ve světě?
3. Jak se v čase vyvíjel energetický mix?
4. Jak vypadá současný energetický mix v Česku?

5. Jaké různé druhy energie využíváme?
6. Jaké jsou současné trendy ve využívání uhlí?
7. Proč využívání ropných produktů mělo pozitivní vliv na světovou populaci velryb?
8. Co to je LNG a CNG?
9. Jaká rizika skýtá využívání jaderné energie?
10. Jaký je rozdíl mezi obnovitelnými a nízkouhlíkovými zdroji energie?
11. Které státy mají největší podíl vodní energie a proč?
12. Kde jsou nejlepší podmínky pro větrné elektrárny?
13. Proč se říká, že solární a geotermální energie je dostupná všude na světě?
14. Čím se moderní využívání biomasy liší od tradičního?

7. Geografie dopravy

Doprava je proces pohybu lidí, zvířat a materiálu z jednoho místa na druhé, realizované obvykle dopravními prostředky (kromě pěší dopravy). Je součástí terciárního sektoru, ale od ostatních služeb se výrazně liší svými lokalizačními vzorci. Rozmístění dopravy ve světě totiž primárně ovlivňuje mezinárodní obchod, lokalizace výrobních závodů a trhů, případně faktory jako cestovní ruch. Možnost realizace dopravy je omezena existující dopravní infrastrukturou, která je v některých regionech světa nedostatečná a v rušných městských aglomeracích naopak přehlcená. Poptávku po dopravě také ovlivňují demografické trendy (růst počtu obyvatel v některých regionech), ekonomický růst (s bohatstvím roste i potřeba cestovat, lidé si mohou dovolit vlastnit více dopravních prostředků), urbanizaci (koncentrace dopravy do relativně malých území), technologické inovace (nové dopravní prostředky) a legislativní opatření týkající se dopravy.

Geografy zajímá doprava zejména ze dvou hlavních důvodů:

1. Protože se geografové snaží vysvětlit prostorové vztahy, zajímají se logicky i o dopravní sítě, které můžeme považovat za hlavní oporu takových interakcí.
2. Dopravní infrastruktura, zařízení a jiné prvky dopravních sítí zabírají samy o sobě podstatnou část geografického prostoru (z hlediska geografie se tedy jedná o zájem o dopravní plochy jakožto součást land use).

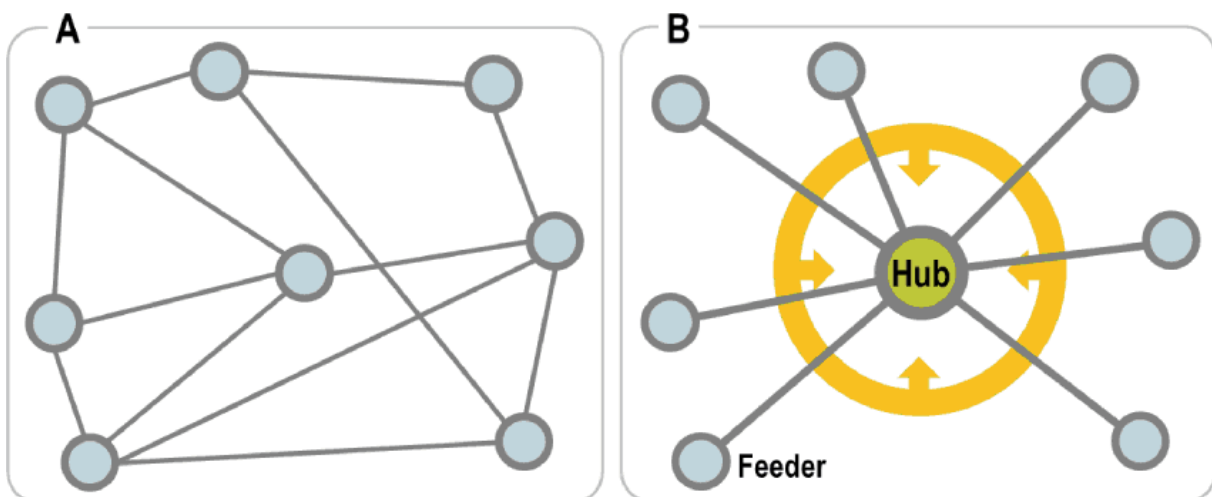
Předmětem studia geografie dopravy jsou také negativní dopady dopravy, jako znečištění životního prostředí, dopravní nehody, kongesce apod.

Doprava využívá různé druhy infrastruktury, vozidel a organizačních vzorců (např. osobní automobil vs. taxi vs. veřejná doprava autobusem vs. carsharing vs. carpooling), podle níž ji můžeme dělit na tzv. **dopravní módy**. Jejich základní dělení je na železniční, silniční, vodní, leteckou a potrubní dopravu, celkově však dopravních módů jsou desítky a neustále jich přibývá, jak vznikají stále nové dopravní prostředky a možnosti jejich využívání. Při svých cestách běžně využíváme více různých dopravních módů, v takovém případě se pak hovoří o **multimodální dopravě**. V nákladní dopravě se pak ještě rozlišuje, zda se zbožím je nutné manipulovat (v takovém případě jde o multimodální nákladní dopravu), nebo zda je zboží uskladněno ve standardizovaných nádobách a manipuluje se pouze s nimi (v takovém případě jde o tzv. **intermodální nákladní dopravu**). Tato zdánlivá drobnost způsobila na konci 70. let revoluci v dopravě díky obrovskému snížení nákladů a mj. umožnila globalizaci světového průmyslu (více viz níže).

Doprava umožnila mezinárodní obchod na velké vzdálenosti již ve starověku. Tehdejší průměrná cestovní rychlost však byla velmi nízká, po moři i po souši to bylo zhruba 15 km/h. Dopravní náklady tak byly velmi vysoké a obchodovalo se proto zejména s luxusním zbožím, kde se náklady na dopravu zaplatily. V průběhu staletí pak byly vynalézány nové a lepší dopravní prostředky, které uvezly více nákladu a jezdily vyšší rychlostí. Většího pokroku však bylo dosaženo až na začátku 19. století, kdy díky využití parního stroje vzrostla průměrná rychlost lodí a vlaků na zhruba 30 km/h. V průběhu 19. a následně 20. století pak díky technologickým inovacím se doprava výrazně zrychlila, stále však byla relativně drahá na to, aby se běžné spotřební zboží dováželo přes celý svět, jako je tomu dnes.

Změna přišla v 70. letech 20. století (celosvětově až od 80. let), kdy proběhl tzv. proces **kontejnerizace**. Kontejnerizace je logistický systém, který spočívá v přepravě zboží v kontejnerech standardizovaných rozměrů pomocí různých dopravních prostředků, jako jsou lodě, vlaky a kamiony. Kontejnery jsou obvykle vyrobeny z kovu nebo plastu a jsou navrženy tak, aby byly snadno manipulovatelné a přepravitelné. Mezi hlavní výhody kontejnerizace patří rychlost a efektivita při přepravě a větší bezpečnost nákladu. Kontejnery umožňují snadnou manipulaci se zbožím a jsou snadno přenositelné mezi různými druhy dopravních prostředků, což vede k větší efektivitě v logistických procesech a nižším nákladům na manipulaci a přepravu. Poskytují také ochranu zboží před poškozením a krádeží během přepravy díky svému robustnímu designu a možnosti uzavření. Pro menší množství nákladu pak byly vymyšleny tzv. palety, proto se někdy hovoří o **paletizaci**. Kontejnerizace byla jedním z hlavních důvodů, proč během 80. let poklesly dopravní náklady natolik, že se průmyslová výroba přesunula do rozvojových zemí, což umožnilo globalizaci světového průmyslu.

Moderní intermodální nákladní doprava změnila i využívání dopravních terminálů, kdy je využíváno tzv. **hub-and-spoke** sítí. Jedná se o logistický model, který se používá k optimalizaci přepravy zboží nebo osob mezi různými destinacemi. Tento model se skládá z centrálního uzlu (hubu) spojeného s různými vedlejšími destinacemi (spokes) pomocí přímých spojení. V této síti je hub obvykle umístěn na strategickém místě, často ve velkém městě nebo na důležitém dopravním uzlu. Z hubu jsou pak přímé spoje (spokes) vedoucí k různým destinacím, které jsou obvykle menšími městy nebo regionálními centry. Tento model umožňuje efektivní distribuci zboží nebo osob z centrálního místa do různých destinací a zpět (viz obr. 61). Světově významné huby (obvykle velké obchodní přístavy) patří mezi dopravně nejvytíženější místa světa.

Obr. 61 Hub-and-spoke síť. Zdroj: Rodrigue 2020.

Období po zavedení kontejnerizace je někdy označováno jako **období marginalizace dopravních nákladů**. Je to proto, že dopravní náklady začaly být v procesu výroby a distribuce zboží k zákazníkovi tak nízké, že přestaly být významným faktorem, ovlivňujícím lokalizaci podniků. To je v protikladu s dřívějšími modely, kdy klasické geografické modely jako např. Von Thünenův model dopravními

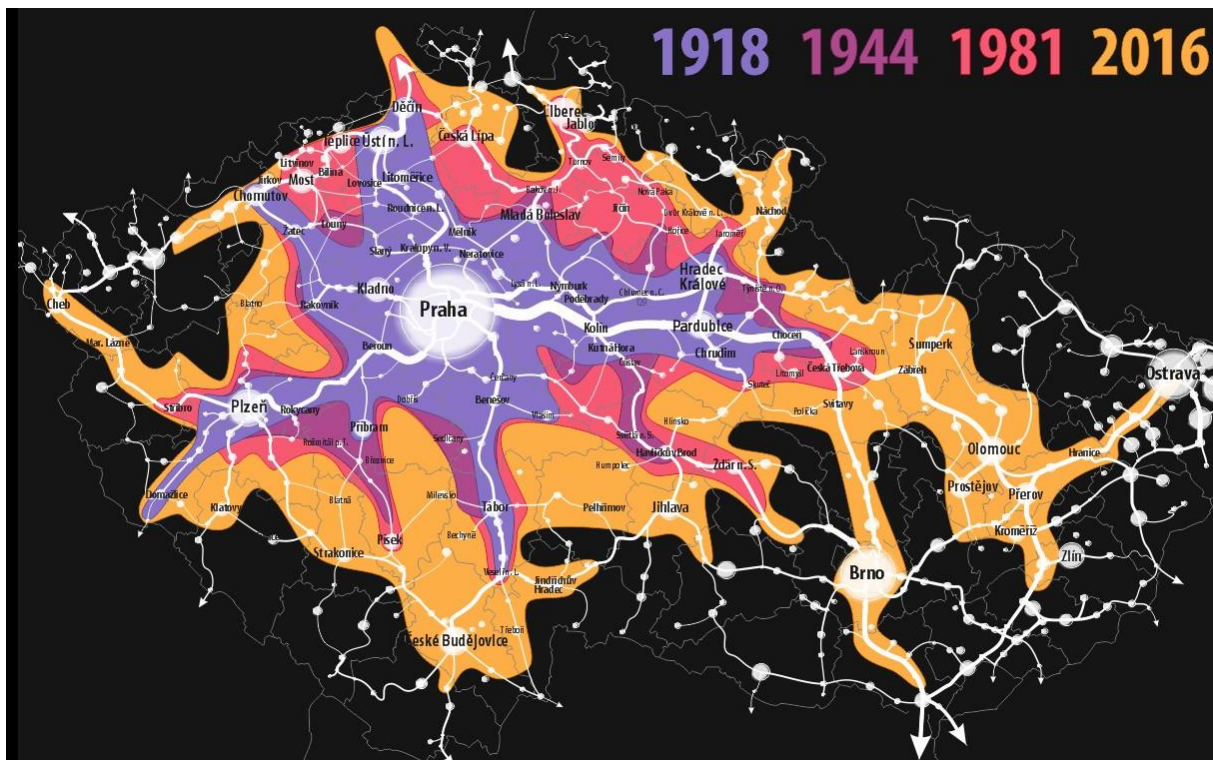
náklady formovaného zemědělského land use v zázemí tržního místa (1826) nebo Weberův lokalizační trojúhelník naopak dopravní náklady vnímaly jako stěžejní faktor lokalizace. Je pravda, že u některých druhů zboží hrají dopravní náklady stále velkou roli (zboží s nízkou cenou a velkým objemem, jako např. stavební materiály) a nevyplatí se je proto dovážet na velké vzdálenosti. U většiny spotřebního zboží to však neplatí. Navíc s rozvojem internetových služeb dochází k situaci, kdy je téměř jedno, z jakého státu poskytovatel služby je. V takovém případě se mluví o stavu tzv. **smrti vzdálenosti**, neboť ta v těchto službách nehraje žádnou roli.

Opakování:

1. Co to je doprava?
2. Čím se zabývá geografie dopravy?
3. Jaký je rozdíl mezi multimodální a intermodální nákladní dopravou?
4. Uveďte příklady dopravních módů.
5. Jaké změny v lokalizaci světového průmyslu přinesla kontejnerizace?
6. Co to jsou hub-and-spoke sítě?
7. Kdy nastalo období marginalizace dopravních nákladů?
8. Proč se u internetových služeb hovoří o stavu tzv. smrti vzdálenosti?

7.1. Druhy dopravy

Železniční doprava je prvním pozemním druhem dopravy, který umožnil průmyslovou revoluci v 19. století. Zlatým věkem železnice bylo období 1830 – 1900, kdy vznikla ve vyspělých zemích Evropy většina dnešních tratí. Železnice v té době představovala nejrychlejší formu dopravy a prakticky neměla konkurenci (jen v podobě cest poštovními kočáry apod.). Od poloviny 20. století je však spíše na ústupu, a to s výjimkou **vysokorychlostních tratí**, které jsou naopak vnímány jako ekologická alternativa letům na krátké vzdálenosti. Vysokorychlostní trať je taková trať, která umožňuje cestování maximální rychlostí převyšující 200 km/h. Prvním takovým vlakem byl Tókaidó Shinkansen v Japonsku (1964), který původně jezdil maximální rychlostí 210 km/h, dnes jsou na jeho trati projektovány úseky na rychlost převyšující 500 km/h.

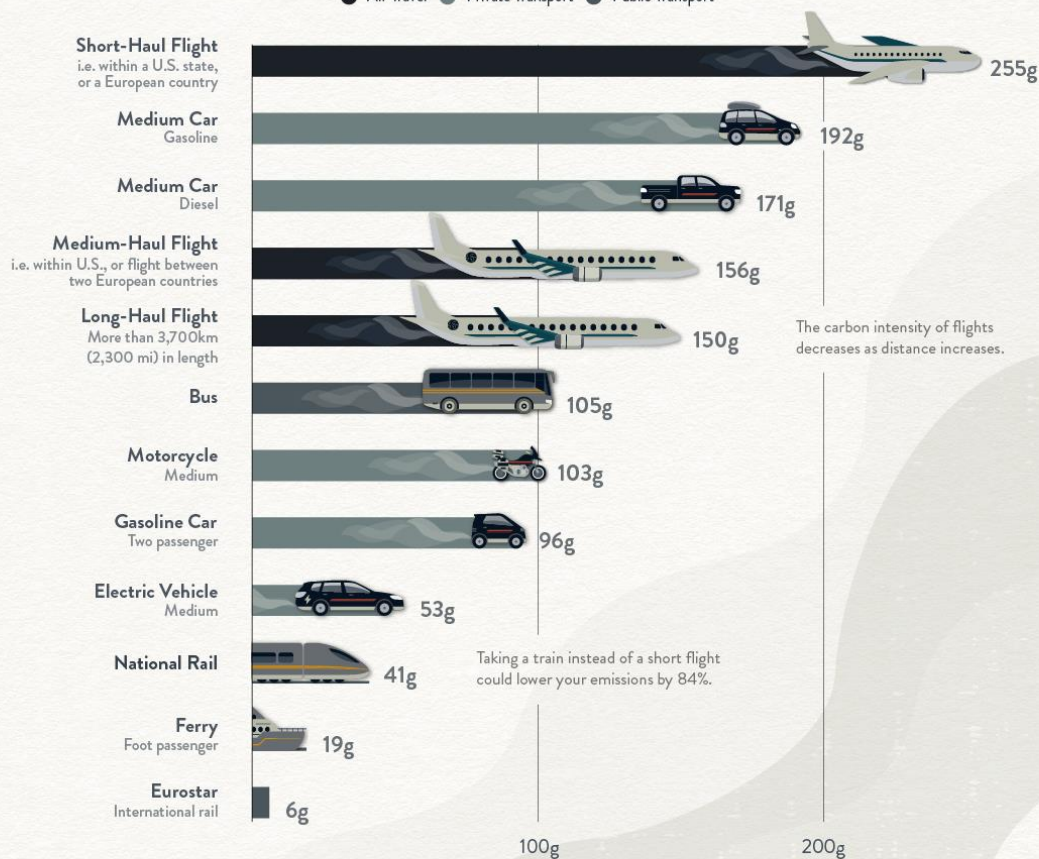
Obr. 62 Kam šlo dojet po železnici z Prahy za 3 hodiny v roce 1918, 1944, 1981 a 2016? Zdroj: iDnes.

V Česku je situace výrazně odlišná, neexistuje zde jediná vysokorychlostní trať, a přestože v hustotě železniční sítě jsme světová velmoc (2. místo za Německem), tak bohužel řada tratí neumožňuje provoz v rychlosti, konkurující např. silniční dopravě (viz obr. 62). To je velká škoda, neboť železniční doprava je nejekologičtější a nejbezpečnější druhem dopravy.

The Carbon Cost of Transportation

What's the lowest-carbon method of transportation? Here's the carbon footprint of travel for different vehicles, measured in grams of carbon dioxide equivalents per passenger-kilometer.

● Air Travel ● Private Transport ● Public Transport

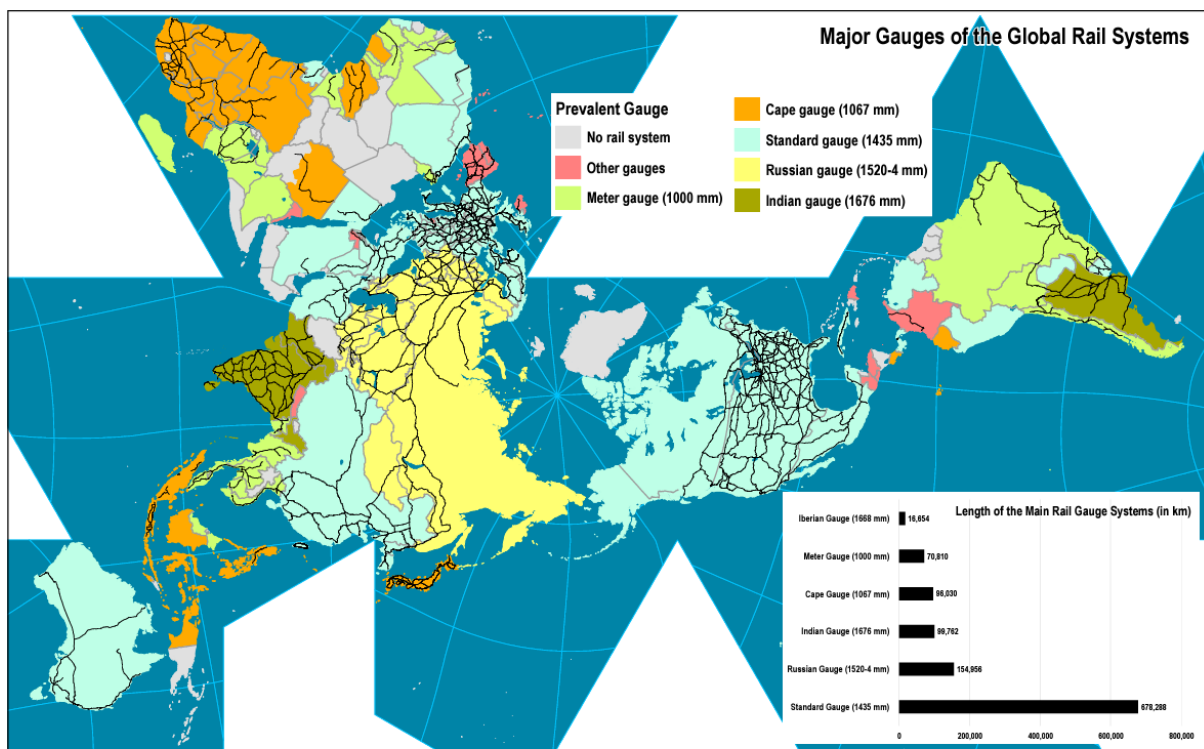
Source: UK Department for Business, Energy & Industrial Strategy via Our World in Data
Flight labels have been adjusted to be more relevant to an international audience, from the original UK-based source.

Obr. 63 Produkce emisí CO₂ v závislosti na druhu dopravy. Zdroj: Visual Capitalist.

Největší síť vysokorychlostních železnic má v současnosti region východní Asie, ze států pak Čína, která se touto cestou snaží mj. ukázat svou technologickou vyspělost. Vůbec nejrychlejším druhem železniční dopravy je **maglev**, což je vlak, levitující na magnetickém polštáři. Jeho provoz je však energeticky velmi náročný, a proto se ve větší míře nevyužívá, jedná se pouze o krátké úseky (např. centrum města – letiště), provozované spíše z prestiže.

Konkurenceschopnosti železniční dopravy v globálním měřítku brání i to, že její rozvoj byl poměrně překotný, financovaný různými subjekty, přičemž dědictvím tohoto stavu je dodnes nejednotnost v rozchodech tratí (obr. 64). Železniční vozy mají vždy jeden fixní rozchod, a proto je při změně rozchodu (obvykle na státních hranicích) třeba zboží přeložit na jiný vlak. To přepravu zdržuje a prodražuje. Na střední vzdálenosti (stovky kilometrů) však železniční doprava je konkurenceschopná i v porovnání se silniční nebo vodní dopravou.

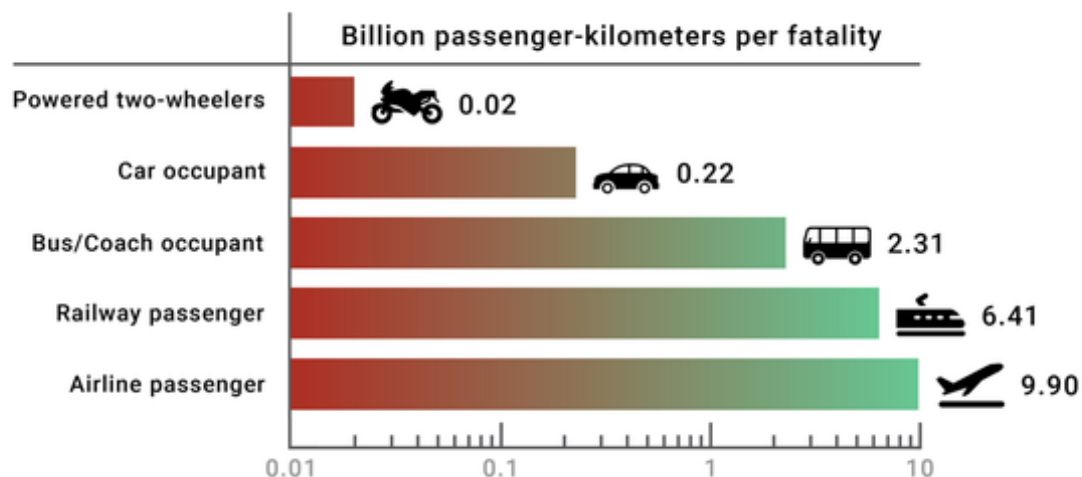

Obr. 64 Rozchody železnice ve světě. Zdroj: Rodrigue 2020.

Silniční doprava je aktuálně nejvýznamnějším druhem pozemní dopravy. Rozvoj zaznamenala ve 20. letech 20. století, přičemž od té doby se stupeň automobilizace společnosti (počet automobilů na tisíc obyvatel) neustále zvyšuje. Hlavní výhodou automobilů je možnost **door-to-door** přepravy, bez nutnosti využívat různé zastávky, přístavy apod. Řada lidí navíc vnímá automobil jako symbol svého úspěchu, či součást zábavy, proto prodeje vozidel neustále rostou a lidé si kupují stále větší a dražší auta. Silniční doprava má dvě hlavní nevýhody: je nebezpečná a má velmi negativní environmentální dopady kvůli nízké efektivitě přepravy. Nebezpečnost silniční dopravy dokládá obr. 65, kdy v porovnání s jinými druhy dopravy je cestování osobním automobilem nebo na motocyklu mnohonásobně rizikovější. K negativům z pohledu ekologie kromě na obr. 63 zmíněných emisí CO₂ patří i to, že ačkoli si kupujeme stále větší vozidla, jejich obsazenost průběžně klesá (aktuálně je průměr EU 1,24 pasažéra na 1 vozidlo).

PASSENGER TRANSPORT SAFETY

Safety in each mode of transport in terms of billion passenger-kilometers per fatality

Eurostat, European Commission (20 April 2014).
Intermediate report on the development of railway safety in the European Union 2013, European Railway Agency ERA & European Union (5 May 2013).
European Union Transport in figures (Statistical Pocket Book 2012),
DG Move 2012, European Commission

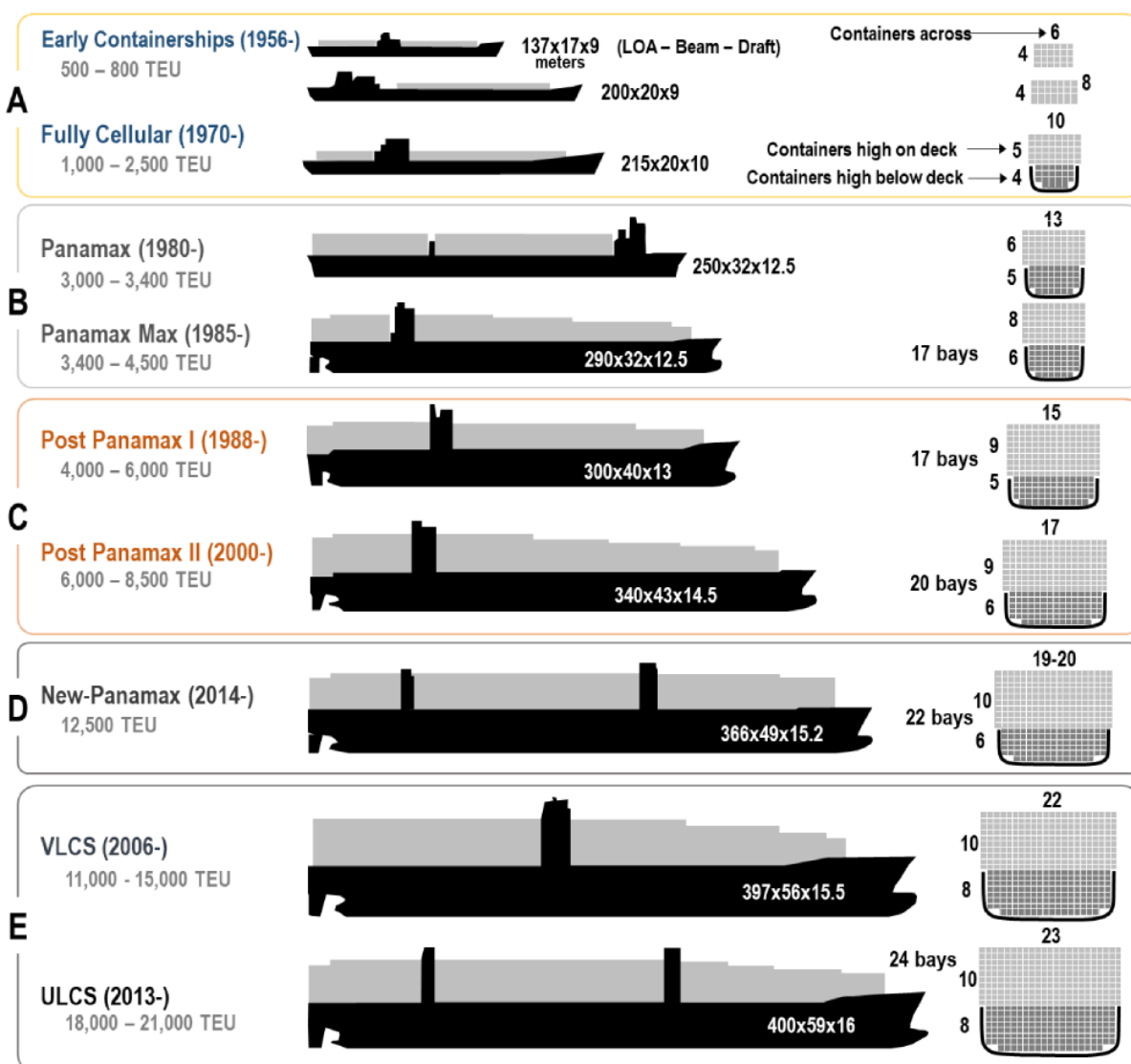
Obr. 65 Bezpečnost jednotlivých druhů dopravy. Zdroj: Eurostat.

Česko z pohledu silniční dopravy je na tom podobně jako u dopravy železniční – v hustotě sítě jsme na tom relativně dobře (9. na světě, 1. je Belgie), avšak kvalita poněkud pokulhává. Máme také na evropské poměry poměrně málo dálnic, obchvatů měst a jiných prvků, přispívajících k rychlosti dopravy. Z globálního pohledu pak má silniční doprava využití zejména na kratší vzdálenosti a každodenní cesty, při cestování na delší vzdálenosti či přepravě většího množství zboží se nevyplatí. Problémem také je stav silniční sítě v některých zemích či regionech, kde jako „dálnice“ jsou označovány i nebezpečné cesty apod.

Vodní doprava má dlouhou historii a nezastupitelnou roli v mezinárodním obchodu. Až do 19. století však byla relativně pomalá a neschopná přepravy velkého množství zboží. Umožňovala ale vznik dálkových interakcí již v éře nemotorizované dopravy. Zásadním zlomem byla výše zmíněná kontejnerizace, která přinesla velký rozmach dálkové mezinárodní **námořní dopravy**. Naopak **vnitrozemská plavba** (po umělých kanálech a splavných řekách) v současnosti trpí silnou konkurencí železniční a silniční dopravy.

Námořní doprava je v současnosti nejlevnějším druhem dopravy na dlouhé vzdálenosti. K postupnému snižování dopravních nákladů na jednotku přepravovaného materiálu přispělo i to, že byly vytvářeny stále větší třídy lodí (viz obr. 66), které uvezly více kontejnerů. Rostoucí velikosti lodí se musely samozřejmě přizpůsobit i přístavy, případně průplavy (např. Panamským průplavem nemohou největší

kontejnerové lodě zatím proplout). Největší námořní lodě dnes uvezou tolik zboží, jako 21 tisíc kamionů.

Obr. 66 Zvětšování námořních plavidel přepravující kontejnery (1 TEU = 1 dvacetistopý kontejner) v čase. Zdroj: Rodrigue 2020

Letecká doprava je nejmladším druhem dopravy, dosahující nejvyšších rychlostí, avšak také nejvyšší ekologické zátěže. Rozvíjí se ve větší míře od 60. let 20. století a slouží především k dálkové kontinentální a mezikontinentální osobní dopravě (81 % procent všech letů slouží k přepravě osob). Leteckou dopravu využívá zejména cestovní ruch, neboť se lze rychle dopravit na vzdálená místa na naší planetě. Rozmach nízkonákladových aerolinií pak dokázal zpřístupnit tento druh cestování širokým vrstvám obyvatel. Letecká doprava přispívá i k prestiži velkých měst - každé významné ekonomické centrum musí mít frekventované letiště s dostatkem spojů, jinak není vnímáno jako dostatečně důležité. Vysoká environmentální zátěž pak pramení jednak z velké energetické náročnosti (je třeba vozidlo nejen rozpohybovat, ale i dostat více než 10 km nad povrch) a z relativně malé účinnosti

současných motorů, kdy část paliva motorem jen proletí a rozptýlí se do ovzduší. V EU je proto snaha o nahrazení letů na krátké vzdálenosti vysokorychlostní železnicí. Intenzitu letecké dopravy ve světě a nejvytíženější letiště zobrazuje obr. 67, kdy je vidět, že nejvíce letů je v oblasti Evropy, Severní Ameriky a východní Asie.

Obr. 67 Letecká doprava ve světě. Zdroj: PythonMaps.

Posledním druhem dopravy je **potrubní doprava**, která má také poměrně dlouhou historii, neboť v podobě vodovodů ji známe již ze starověku. Potrubní doprava je využívána k přepravě kapalných a plynných látek, přičemž infrastruktura je vždy jednoúčelová (vodovody se transportuje voda, ropovody ropa). Vybudování infrastruktury potrubní dopravy je poměrně investičně náročné, ale poté je její provoz vysoce spolehlivý, bezpečný, obvykle automatizovaný a náklady na přepravu jsou nízké. Potrubní doprava je v současnosti využívána pro dopravu vody, ropy, zemního plynu, nebo páry. Trasy jsou vedeny s ohledem na geopolitiku (např. se vyhýbají sporným nebo konfliktním regionům, mnohdy vedou po mořském dně apod.). Celkově je provoz potrubní dopravy poměrně levný a ekologický.

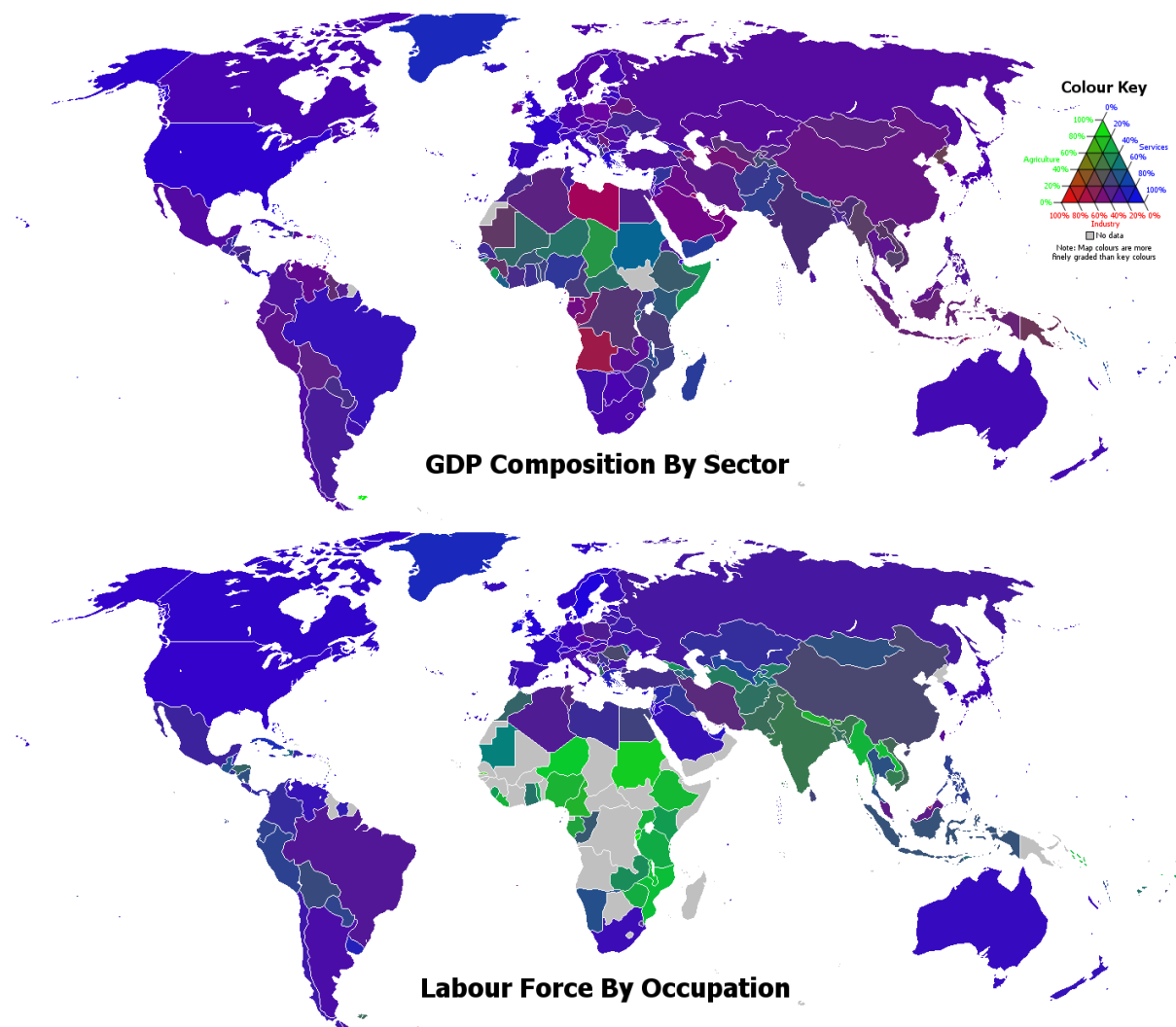
Opakování:

1. Jaké jsou hlavní výhody a nevýhody železniční dopravy?
2. V jakém světovém regionu je v současnosti nejvíce vysokorychlostních železnic?
3. Co je to maglev?
4. Co způsobuje rozdílný rozchod železnice v různých zemích světa?
5. Jaké druhy dopravy lze označit jako ekologické a proč?
6. Jaké jsou hlavní výhody a nevýhody silniční dopravy?
7. Proč je silniční doprava nejméně bezpečným druhem dopravy?
8. Co je to stupeň automobilizace?

9. Jaké jsou hlavní výhody námořní dopravy?
10. Proč je námořní přeprava tak levná?
11. Jaké jsou hlavní výhody a nevýhody letecké dopravy?
12. Jaké jsou hlavní výhody a nevýhody potrubní dopravy?

8. Geografie služeb

Služby jsou nejdůležitějším sektorem národního hospodářství ve většině států světa: obvykle platí, že čím vyspělejší stát je, tím větší podíl HDP získává ze služeb, přičemž u nejvyspělejších zemí světa tento podíl tvoří asi 80 %. Výjimkami bývají státy se silným zastoupením průmyslu, kdy obvykle jde o ropný průmysl (např. státy Perského zálivu), případně zpracovatelský (např. Čína nebo Česko). Na obr. 68 lze na horní mapě vidět podíl jednotlivých sektorů na tvorbě HDP, kdy modrá barva představuje terciární sektor, červená sekundární a zelená primární. Je vidět, že terciární sektor dnes je nejdůležitější z hlediska tvorby HDP ve většině zemí světa. Na spodní mapě je pak zobrazena zaměstnanost v jednotlivých sektorech, kde opět služby vedou, jen v chudých rozvojových zemích je nejdůležitějším sektorem z hlediska zaměstnanosti zemědělství.

Obr. 68 Podíl jednotlivých sektorů hospodářství na tvorbě HDP (nahore) a celkové zaměstnanosti (dole). Zdroj: Wikimedia Commons

Služby jsou ekonomické transakce, při nichž se z prodávajícího na kupujícího (v případě placených služeb) nepřevádí žádné fyzické zboží. Výstupy sektoru služeb jsou nehmotné výrobky, které nemohou být skladovány, transportovány nebo vlastněny. Do terciárního sektoru ale patří také obchod, na který výše zmíněná definice příliš neplatí (protože kupující si z obchodu odnese hmotné zboží), nicméně u obchodu jde ve své podstatě o zprostředkování možnosti nákupu zboží, tedy opravdu o službu. Do terciárního sektoru patří také doprava a cestovní ruch, které však mají odlišné lokalizační vzorce, proto o nich pojednávají samostatné kapitoly.

Význam služeb pro národní hospodářství byl dlouhou dobu podceňován, a to i odborníky v oblasti ekonomie. Např. Adam Smith v roce 1776 popsal služby jako statky, které „neprodukují žádnou hodnotu“. Karel Marx, jehož myšlenky se později staly ideologickým základem východního bloku, rozděloval sektory na produktivní (produkující hmatatelné výrobky) a neproduktivní (tedy služby). Na základě této idey pak centrálně plánované ekonomiky služby přehlížely a nebyly pro ně prioritou. Role služeb jakožto hlavního zdroje bohatství státu se začala více řešit až v polovině 20. století, kdy se terciární sektor ve vyspělých zemích stal nejvýznamnějším ze všech. V současnosti nadále jeho význam roste v souvislosti s komputelizací a růstem významu kyberprostoru.

Pod shrnujícím pojmem služby se ukrývá řada velmi rozdílných ekonomických aktivit, které lze různými způsoby dělit. Asi nejznámější z jednoduchých klasifikací je tzv. **Singelmannova klasifikace služeb** (1978), která je dělí na:

- **Distribuční** např. obchodní služby (velkoobchod, maloobchod), doprava
- **Výrobní** např. peněžní služby (pojišťovny a banky), právní poradenství
- **Sociální** např. vzdělání, zdravotní a sociální služby, veřejná správa
- **Osobní** např. služby čistíren a prádelen, kadeřnictví, ubytovací a stravovací služby

Z moderních klasifikací ekonomických činností pak lze využít oficiální číselník EU, zvaný (v české variantě) **CZ-NACE**, který lze nalézt na adrese <http://www.nace.cz/>. Podstatnou část tohoto číselníku zabírají různé druhy služeb, což jen dokládá rozmanitost ekonomických činností v tomto sektoru.

Oproti ostatním sektorům, u kterých je tvorba výstupů vždy motivována ziskem, má terciární sektor tu zvláštnost, že některé služby jsou **neziskové**, což znamená, že jsou hrazeny nikoli zákazníkem, ale jiným subjektem, obvykle státem. Mezi tyto **neziskové veřejné služby** patří např. veřejná správa, zdravotnictví, vzdělávání, péče o děti a seniory, sociální zabezpečení, veřejná doprava, neziskový provoz kulturních a sportovních zařízení apod.

Vymezení jasných hranic terciárního sektoru pak často naráží na fakt, že se služby určitým způsobem prolínají s výrobními sektory, zejména s průmyslem. Tyto služby zaměřené na podniky, označované jako **produkční služby**, se ve větší míře rozvinuly v 80. letech 20. století, kdy průmysl přecházel do režimu tzv. **flexibilní výroby**. To znamenalo, že neprůmyslové aktivity jako reklama, kontakt se zákazníky, výzkum a vývoj nebo strategické plánování firmy zadávaly jako službu jiným specialistům. Produkční služby se pak staly klíčovým prvkem, který zajišťoval konkurenceschopnost výrobních podniků.

Postupně podniky výše zmíněnou praxi začaly přehodnocovat podle toho, jak moc chtěly být nezávislé na externích dodavatelích služeb. Buď došlo k **externalizaci služeb**, kdy průmyslový podnik řeší nákup služeb buď rozpadem firmy na několik specializovaných subjektů (např. Škoda Financial Services),

případně pomocí outsourcingu, nebo k **internalizaci služeb**, kdy v rámci průmyslového podniku pracuje řada zaměstnanců, kteří se však nepodílí na výrobním procesu, ale jejich pracovní pozice je v oboru služeb (např. reklamní oddělení). V případě internalizace služeb se hovoří o tzv. **terciarizaci výroby**, neboť je odhadováno, že asi 30 % zaměstnanců v průmyslu se věnuje službám.

Specifickou pozici mezi obory terciárního sektoru mají **internetové služby**, neboť v jejich případě je role lokalizace podniku minimální (je jedno, jestli danou aplikaci nebo službu provozuje americká, litevská, nebo indonéská firma). Výrazně také narostl význam virtuálního obsahu, který ovlivnil některá odvětví průmyslu (např. filmový průmysl, který v minulosti produkoval videokazety nebo DVD, dnes má častěji podobu streamovací služby). Také se velice zjednodušilo propojení customer-to-customer, což některá odvětví služeb výrazně změnilo. Z pohledu geografie se pak hovoří o tzv. **smrti vzdálenosti**, kdy lokalizace podniku, poskytujícího internetové služby, již může být kdekoli a neovlivňuje preference zákazníků (mnohdy zákazník ani neví, odkud daná služba pochází).

Oborem, který v terciárním sektoru dosahuje po internetových službách největších zisků a objemů, je pak **maloobchod**. Před nástupem internetu šlo o sektor s největšími výdaji zákazníků, i v současnosti však má nezastupitelnou pozici. Mezi aktuální trendy v maloobchodu patří úbytek malých firem a nástup menšího počtu velkých firem (nadmárodní obchodní řetězce), minimalizace provozních nákladů pomocí úspor z měřítka (super- a hypermarkety), maximalizace volby zákazníka a upoutání širokým výběrem, internacionalizace maloobchodu, snahy o získání dat o zákaznících a jejich preferencích (věrnostní programy, VIP zákazníci apod.) a přizpůsobení se místnímu trhu (v Česku se bude prodávat více piva než v Itálii).

Služby jsou velmi důležitým sektorem z hlediska zaměstnanosti obyvatel. Na obr. 69 je pro státy světa uveden vždy nejvíce poptávaný obor z hlediska zaměstnanosti. Zajímavé přitom je, že jde prakticky výlučně o služby. Mnohdy se přitom jedná o obor, který je poněkud „neviditelný“, tedy o něco, co je potřeba, a to ve velkém množství, avšak má nehmatné výsledky. Nejvíce jsou poptáváni personalisté, pracovníci v IT a technologických službách, personál restaurací, prodáváči, zdravotnický personál, státní zaměstnanci, či sociální pracovníci.

Na obr. 70 je pak význam služeb doložen vizualizací stovky nejhodnotnějších světových značek v roce 2022. Barvou je pak zobrazen obor jejich podnikání. Ačkoli mezi nejhodnotnější světové značky patří i průmyslové firmy, zejména takové, které podnikají v oboru vyspělých technologií, automobilovém průmyslu nebo energetice, většina firem je z terciárního sektoru. Výsadní pozici pak má čtveřice technologických a softwarových gigantů – Apple, Amazon, Google a Microsoft.

THE INDUSTRY

Hiring *the* Most People

IN EVERY COUNTRY

If you're looking for a job in a particular field, it can be difficult to find the right job if you're in the wrong place. Forestry work in a bustling city, for instance, is likely thin on the ground. But if we consider job hunting on a national level, which industries across the world are hiring the most people?

We analyzed local LinkedIn job listings in **129 countries** to discover the one industry advertising the highest proportion of vacancies. In **28 countries**, including **France**, jobs in **staffing and recruitment** are the most often advertised. The **restaurant** sector comes top in the **U.S.**, where close to two in three adults have at some point worked in the industry.¹

Obr. 69 Nejvíce poptávaný obor ve státech světa. Zdroj: Visual Capitalist

Opakování:

1. Co to jsou služby a jak je lze dělit?
2. Jaký je význam služeb z pohledu tvorby HDP ve většině států světa?
3. Jaký je význam služeb z pohledu zaměstnanosti obyvatelstva?
4. Jaký je rozdíl mezi externalizací a internalizací služeb? Jaké podniky budou preferovat kterou variantu?
5. Čím se od ostatních služeb z geografického pohledu liší internetové služby?
6. Jaké jsou aktuální trendy v maloobchodu?

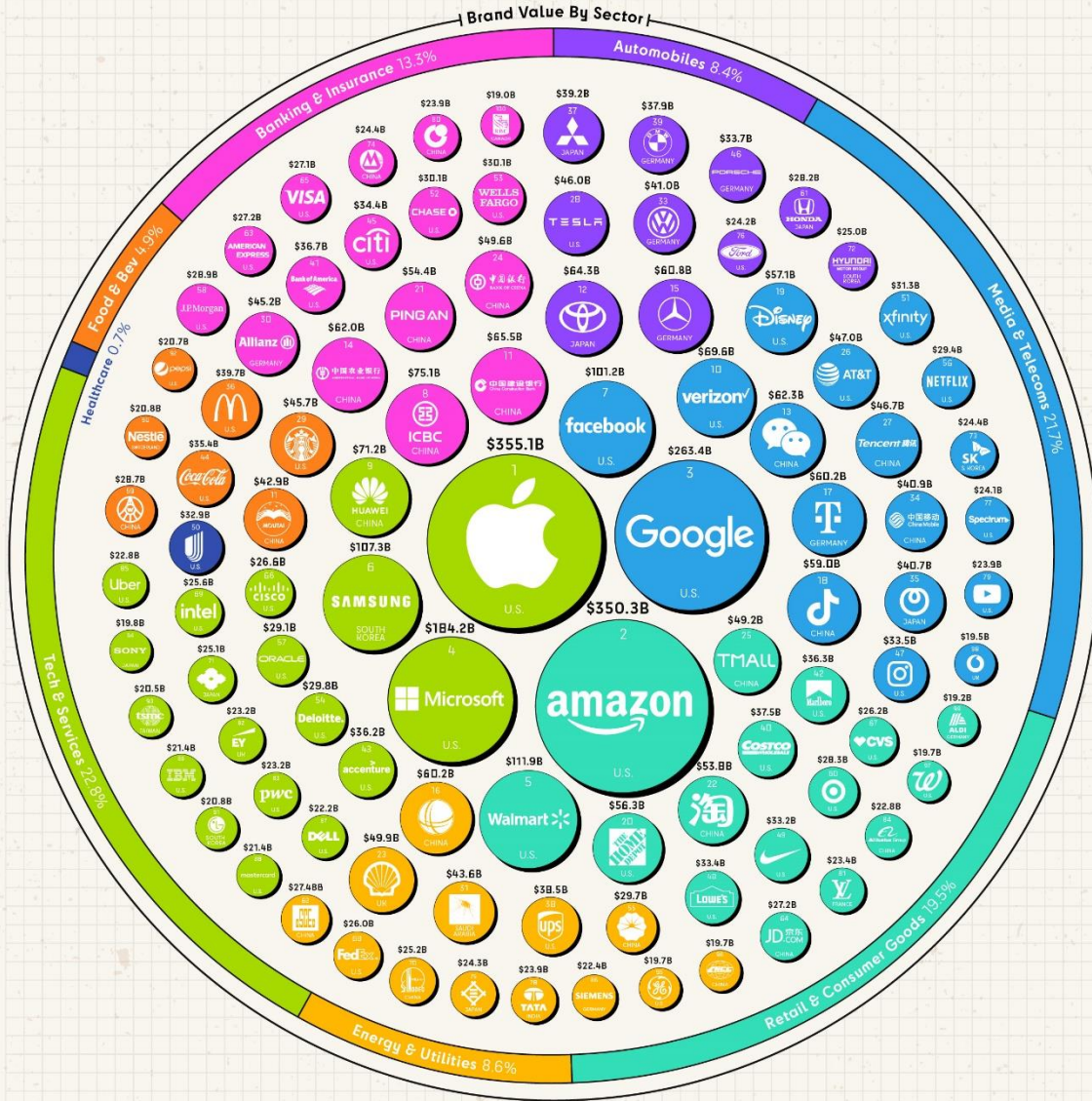
The Top 100 Most Valuable Brands 2022

When leveraged well, a strong brand has the ability to generate immense value over a long period of time—but how do we measure a brand's value?

This annual Global 500 Report from Brand Finance connects brands to the bottom line.

HOW TO READ THIS

- 10 GLOBAL RANK
- COMPANY CIRCLE SIZE BASED ON BRAND VALUE
- U.S. MARKET OF ORIGIN

More than 50% of the U.S. population has an iPhone.
Source: Statista

Despite a challenging year filled with supply chain issues and labor shortages, Amazon's brand value grew by 38% since last year's ranking.

Over the past year, TikTok has tripled in brand value, making it the fastest-growing brand on the list.

- 1 Apple U.S.
- 2 Google U.S.
- 3 Amazon U.S.
- 4 Microsoft U.S.
- 5 Walmart U.S.
- 6 Samsung South Korea
- 7 Facebook U.S.
- 8 Tencent China
- 9 Huawei China
- 10 Alibaba China
- 11 Visa U.S.
- 12 Toyota Japan
- 13 Weibo China
- 14 Mastercard U.S.
- 15 Mercedes-Benz Germany
- 16 Tesla U.S.
- 17 TikTok U.S.
- 18 YouTube U.S.
- 19 Nike U.S.
- 20 JD.com China
- 21 Walmart China
- 22 McDonald's U.S.
- 23 Intel U.S.
- 24 Alibaba Group China
- 25 Costco U.S.
- 26 AT&T U.S.
- 27 Spectrum U.S.
- 28 CVS U.S.
- 29 Oracle U.S.
- 30 Tencent China
- 31 Starbucks U.S.
- 32 Intel U.S.
- 33 Nike U.S.
- 34 Intel U.S.
- 35 Intel U.S.
- 36 Intel U.S.
- 37 Intel U.S.
- 38 Intel U.S.
- 39 Intel U.S.
- 40 Intel U.S.
- 41 Intel U.S.
- 42 Intel U.S.
- 43 Intel U.S.
- 44 Intel U.S.
- 45 Intel U.S.
- 46 Intel U.S.
- 47 Intel U.S.
- 48 Intel U.S.
- 49 Intel U.S.
- 50 Intel U.S.
- 51 Intel U.S.
- 52 Intel U.S.
- 53 Intel U.S.
- 54 Intel U.S.
- 55 Intel U.S.
- 56 Intel U.S.
- 57 Intel U.S.
- 58 Intel U.S.
- 59 Intel U.S.
- 60 Intel U.S.
- 61 Intel U.S.
- 62 Intel U.S.
- 63 Intel U.S.
- 64 Intel U.S.
- 65 Intel U.S.
- 66 Intel U.S.
- 67 Intel U.S.
- 68 Intel U.S.
- 69 Intel U.S.
- 70 Intel U.S.
- 71 Intel U.S.
- 72 Intel U.S.
- 73 Intel U.S.
- 74 Intel U.S.
- 75 Intel U.S.
- 76 Intel U.S.
- 77 Intel U.S.
- 78 Intel U.S.
- 79 Intel U.S.
- 80 Intel U.S.
- 81 Intel U.S.
- 82 Intel U.S.
- 83 Intel U.S.
- 84 Intel U.S.
- 85 Intel U.S.
- 86 Intel U.S.
- 87 Intel U.S.
- 88 Intel U.S.
- 89 Intel U.S.
- 90 Intel U.S.
- 91 Intel U.S.
- 92 Intel U.S.
- 93 Intel U.S.
- 94 Intel U.S.
- 95 Intel U.S.
- 96 Intel U.S.
- 97 Intel U.S.
- 98 Intel U.S.
- 99 Intel U.S.
- 100 Intel U.S.

Obr. 70 Sto nejhodnotnějších světových značek v roce 2022. Zdroj: Visual Capitalist

8.1. Lokalizační faktory služeb

Obecně platí, že při lokalizaci služeb v určitém území hrají klíčovou roli následující faktory: strukturní, demografické, ekonomické, technologické, společenské a politické. **Strukturní faktor** je závislý na frekvenci využívání služeb v dané oblasti, tedy na existenci poptávky. **Demografické faktory** zahrnují koncentraci populace do větších městských center, ale i odlišné preference různých věkových (a dalších) skupin. **Ekonomické faktory** reflektují ochotu obyvatel utrácet za dané služby (pokud je služba příliš drahá, bude mít jen omezený počet zákazníků). **Technologické aspekty** zahrnují dostupnost infrastruktury a kyberprostoru. **Společenské faktory** se týkají změn v chování a preferencích společnosti. Tyto faktory mohou mít vliv na spotřební chování obyvatel na základě aktuálních společenských trendů. **Politické faktory** mohou zahrnovat omezení a regulace v dané zemi. Intenzita působení těchto faktorů se může lišit v závislosti na druhu poskytovaných služeb, nicméně, zpravidla jsou nejvýznamnějšími faktory strukturní a demografické aspekty, které mají větší váhu při rozhodování o lokalizaci zařízení služeb.

Velké množství služeb má jen lokální či regionální dosah, a proto je využívají jen obyvatelé z okolí. Větší globalizaci služeb lze pozorovat v oborech, jako je maloobchod (nadmístní maloobchodní řetězce), finanční služby, nebo internetové služby. V měřítku jednotlivých měst pak existují místa, kde se služby koncentrují. Jednak to jsou **centra měst**, kde se vyskytuje největší koncentrace obyvatel a centrální lokality (jako jsou náměstí a prestižní nákupní ulice) jsou vnímány jako luxusní adresy. Městská centra vyhledávají banky a pojišťovny, hotely, dražší restaurace a maloobchod obecně. Protipólem městských center jsou **nákupní centra na okrajích měst**, kde se nacházejí rozsáhlé maloobchodní plochy i řada dalších služeb. Primárním cílem zákazníků bývá často velký nákup potravin a spotřebního zboží, za kterým přijíždějí osobním automobilem. Protože tento pohyb způsobuje velkou koncentraci osob v těchto areálech, využívají toho další, menší obchody, které jsou sekundárním cílem zákazníků. Obecně však provozovny služeb cílí na jakákoli místa, kde se koncentrují obyvatelé, tedy např. i na okolí zastávek hromadné dopravy, rekreační areály apod.

Opakování:

1. Jaké lokalizační faktory služeb znáte? Uveďte na příkladu vybraného oboru služeb, jak tyto faktory na daný obor působí.
2. Do jakých částí městských aglomerací se služby koncentrují a proč?
3. Proč doprava a cestovní ruch mají jiné lokalizační vzorce, než zbylé obory služeb?

9. Geografie cestovního ruchu

Podle definice Světové organizace cestovního ruchu (UNWTO) je cestovní ruch souhrnem aktivit osob cestujících do míst mimo jejich obvyklé prostředí a pobývajících v těchto místech po dobu ne delší než jeden rok, a to za účelem trávení volného času, podnikání či jiným účelem. V této definici je několik důležitých bodů: jednak pobyt delší než jeden rok už není cestovním ruchem, ale migrací, dále cestovní ruch může být navázán i na pracovní povinnosti, a do třetice cestovní ruch může být i jednodenní, tedy bez nutnosti přespání mimo domov. Cestovní ruch je z pohledu teorie tří sektorů hospodářství součástí terciéru, avšak od ostatních služeb se výrazně liší svými prostorovými vzorci. Proto i z pohledu geografie má vlastní vědní obor, tedy geografii cestovního ruchu.

Geografie cestovního ruchu se zabývá různými tématy, vyplývajícími z nerovnoměrného rozmístění cestovního ruchu ve světě a odlišné intenzity jeho působení v různých destinacích. Mezi základní řešená témata bychom mohli zařadit:

- Zákonitosti prostorových vztahů mezi cestovním ruchem a rekreací na straně jedné a krajinnou sférou na straně druhé,
- Dynamiku rozmístění cestovního ruchu ve světě,
- Lokalizační, selektivní a realizační faktory a podmínky rozvoje cestovního ruchu,
- Vliv cestovního ruchu na změny ve struktuře a rozmístění hospodářství v oblasti jeho realizace,
- Vhodné a nevhodné formy cestovního ruchu s ohledem na přírodní, kulturní a společenské podmínky, ochranu životního prostředí a ekonomický rozvoj.

Geografie cestovního ruchu někdy bývá zařazována do širěji pojaté vědní disciplíny, kterou je geografie volného času, nicméně u té je těžiště výzkumu spíše v každodenní rekreaci poblíž bydliště, zatímco cestovní ruch bývá často realizován i ve velmi vzdálených regionech.

Cestovní ruch, jakožto forma trávení volného času, má relativně krátkou historii, neboť v minulosti bylo cestování spojeno spíše s obchodními aktivitami, objevnými cestami, náboženskými poutěmi apod. Navíc většina obyvatel nemohla vůbec cestovat kvůli různým formám poddanství. Např. na území Česka byl povolen volný pohyb osob (bez nutnosti mít povolení od feudálních pánů) až po roce 1848. Pro vznik turismu jakožto masové zábavy však ještě bylo potřeba dalších desetiletí, kdy obyvatelstvo postupně bohatlo, aby si lidé cestování mohli dovolit. První turistický průvodce pro Čechy tak vychází až v roce 1882 – jedná se o Řivnáčův průvodce po království Českém, který byl ve své době velmi populární. Rozvoj cestovního ruchu pak je doprovázen vznikem různých spolků, ať už jde o spolky horské, okrašlovací, či turistické – dodnes např. funguje Klub českých turistů, založený v roce 1888.

Bohatnutí obyvatel a změny v jejich životním stylu ovlivňovaly také formy cestovního ruchu, kdy nejprve zaznamenal rozmach cestovní ruch tuzemský, orientovaný na poznávání nebo na lázeňství, postupně si však obyvatelé mohli dovolit i cesty do zahraničí, vyhledávaná začala být letní rekreace u moře, městský turismus, nebo cestovní ruch spojený se zimními sporty. Postupně však vzniklo velké množství druhů cestovního ruchu (a další ještě vzniknou), neboť preferovaná forma rekreace se odvíjí od životního stylu, postojů a preferencí obyvatel, které se v čase mění.

Posledním významným fenoménem, který je třeba s vývojem cestovního ruchu zmínit, je stále větší počet obyvatel světa, který si může dovolit cestovat do zahraničí. S kontinuálním bohatnutím obyvatel světa totiž dochází k tomu, že onu „neviditelnou hranici“ ekonomické vyspělosti, umožňující utrácet dostatečné prostředky za zábavu, tedy i za cestování, překračuje stále více lidí, a nyní jsme v situaci, kdy si cestování po světě bude moci dovolit nejen nejbohatší 1,2 miliardy obyvatel Evropy, Severní Ameriky a některých dalších států světa, ale v nadcházejících desetiletích i 5 – 6 dalších miliard obyvatel Asie či Latinské Ameriky. To sektoru cestovního ruchu přináší na jednu stranu velké příležitosti, na stranu druhou však pro populární destinace to může znamenat přehlčení návštěvníky či dokonce jejich zničení nadměrným cestovním ruchem. Nalezení rozumného kompromisu tak patří mezi nejdůležitější otázky, které bude třeba v budoucnu vyřešit.

Členění cestovního ruchu lze provést z různých hledisek, která se zaměřují na různé aspekty a cíle cestování. Jedním z hlavních hledisek je **funkční**, které se soustředí na hlavní cíl cesty. Mezi tyto cíle patří odpočinek, léčení, poznávání, kulturní vyžití a další. Dále se cestovní ruch dělí podle **časového** hlediska na krátkodobý a dlouhodobý. Krátkodobý turismus trvá maximálně čtyři dny (resp. tři přenocování), zatímco dlouhodobý turismus se vztahuje na delší dobu pobytu. Dalším hlediskem členění je **prostorové**, které rozlišuje mezi tuzemským a zahraničním (mezinárodním) cestovním ruchem. **Podle velikosti skupiny** se cestovní ruch dělí na individuální a hromadný. Individuální cestování zahrnuje jednotlivce nebo malé skupiny, které cestují samy nebo se svou rodinou či přáteli. Naopak hromadný cestovní ruch je organizovaný do větších skupin lidí (cestovní agentury apod.). Dalším možným hlediskem členění je **způsob účasti a formy úhrady nákladů**. Komerční cestovní ruch znamená, že účastníci hradí všechny náklady ze svých příjmů. Naopak vázaný nebo sociální cestovní ruch zahrnuje účastníky, jejichž náklady jsou hrazeny nebo doplňovány ze společenských fondů, jako jsou lázeňské pobyty hrazené ze zdravotního pojištění. Posledním hlediskem je **vliv na hostitelské prostředí**. Zde se rozlišuje mezi tvrdým a měkkým turismem. Tvrdý turismus je charakterizován jako nešetrný a konzumní, zatímco měkký turismus je šetrný a udržitelný. Tyto kategorie představují dva extrémy na jedné ose, kdy nelze říci, že cestovní ruch je buď tvrdý, nebo měkký, ale spíše hodnotit, nakolik je měkký, a tedy udržitelný. Charakteristické znaky tvrdého a měkkého turismu jsou uvedeny na obr. 71.

Tvrký turismus	Měkký turismus
masové cestování	individuální, rodinné cesty, cesty s malou skupinou přátel
málo času rychlé dopravní prostředky	dost času přiměřené a pomalé dopravní prostředky
Daleko	blízko
pevný program	spontánní rozhodnutí podle situace
řízení zvenku (cest.kancelář)	řízení zevnitř
importovaný styl	styl života blízký dané zemi
pamětihodnosti	zážitky
pohodlně a pasivně	s úsilím a aktivně
žádná nebo malá duševní příprava bez znalosti domácího jazyka pocit převahy nákupy, „shopping“, suvenýry	příprava vztahující se k dané zemi se znalostí domácího jazyka radost z učení se od domácích přivést dárky hostitelům, vzpomínky, nové zážitky
prospekty a pohlednice	kresby, malby
zvědavost, hlasitý	takt, tichý

Obr. 71 Srovnání charakteristických znaků tvrdého a měkkého turismu. Zdroj: Librová 1994

Opakování:

1. Co to je cestovní ruch?
2. Jaká témata řeší geografie cestovního ruchu?
3. V jakém období došlo v Česku k rozvoji cestovního ruchu a proč?
4. Na základě čeho se mění popularita různých druhů cestovního ruchu?
5. Co je největší výzvou, kterou odvětví cestovního ruchu bude muset řešit v nadcházejících desetiletích?
6. Podle jakých hledisek lze cestovní ruch členit?
7. Jaké jsou hlavní rozdíly mezi tvrdým a měkkým cestovním ruchem?

9.1. Lokalizační faktory cestovního ruchu

V případě lokalizačních faktorů cestovního ruchu se buď mluví o tzv. předpokladech cestovního ruchu, případně o potenciálu cestovního ruchu. Jde o dva podobné koncepty, které popisují víceméně totéž, jen z poněkud odlišné perspektivy. **Předpoklady cestovního ruchu** jsou faktory nebo podmínky, které musí být splněny, aby mohl cestovní ruch fungovat a rozvíjet se úspěšně v dané destinaci. Jejich základní dělení je na lokalizační, realizační a selektivní předpoklady:

1. **Lokalizační předpoklady** se zaměřují na geografické, přírodní a kulturní faktory, které přitahují turisty do určitých destinací. Patří sem například krásná přírodní krajina, unikátní kulturní památky, historické monumenty nebo exotická fauna a flora.
2. **Realizační předpoklady** usnadňují nebo komplikují samotnou realizaci cesty. Patří sem infrastruktura vybavenost destinace, dostupnost ubytování, stravovacích zařízení a dopravních spojení. Dále sem spadá také dostupnost informací o destinaci, včetně průvodcovských služeb, turistických map a informací o bezpečnosti.

3. **Selektivní předpoklady** zahrnují osobní preference, motivace a sociální faktory, které ovlivňují rozhodnutí turistů o výběru konkrétní destinace. Sem patří individuální zájmy, preference pro konkrétní aktivity (například plážová dovolená, dobrodružné cestování, kulturní zážitky), sociální vlivy (například doporučení od přátel nebo rodiny) a ekonomické možnosti (například cena cesty, dostupnost slev a nabídek).

Tyto tři typy předpokladů spolu vzájemně interagují a ovlivňují rozhodnutí turistů o výběru destinace a průběhu jejich cesty. Například, i když má destinace atraktivní lokalizační předpoklady, může být turistům nezajímavá, pokud nenabízí dostatečně kvalitní realizaci (například nedostatečné ubytování nebo dopravní spojení). Naopak, turisté mohou vybrat destinaci s méně atraktivními lokalizačními předpoklady, pokud jsou splněny jejich realizační a selektivní požadavky.

Jaké předpoklady by tedy měla mít ideální destinace? Z pohledu lokalizačních předpokladů patří mezi významné faktory reliéf (čím členitější, tím lepší), klima (pokud možno příjemné), vodstvo (lidé se rádi koupou, řeky ožívují města), biota (lesy, přírodní rezervace), kulturně-historické památky (hrady, města), kulturní zařízení a kulturní či sportovní akce (muzea, festivaly, sportovní události). U realizačních předpokladů je třeba mít na dobré úrovni dopravní infrastrukturu (letišť, silnice, parkoviště), dopravní obslužnost (linky veřejné dopravy) a infrastrukturu cestovního ruchu. U selektivních předpokladů pak nelze mluvit o nějakých parametrech ideální destinace, neboť různí lidé mají různé preference. Uplatňují se zde např. demografické faktory (odlišné nároky mají rodiny s dětmi × senioři), urbanizační faktory (obyvatelé měst × venkova), ekonomické faktory (low cost × luxus), nebo sociálně-kulturní faktory (poznávací × chci se jen válet), celkově však lze říci, že motivace lidí může být velmi různá.

Druhým konceptem je tzv. **potenciál území z hlediska cestovního** ruchu. Tento koncept se zabývá cestovním ruchem v širších souvislostech, přičemž hodnocena není destinace nebo jednotlivý turistický cíl, ale celé regiony. Existují tři druhy potenciálu, a to primární, sekundární a terciární:

1. **Primární potenciál** území se odkazuje na přirozené, základní atraktivní prvky, které lákají turisty do dané oblasti. Tyto prvky mohou zahrnovat krásy krajiny, jedinečnou přírodu (např. národní parky, pohoří, jezera), historické památky, kulturní dědictví a podobně. Primární potenciál je často považován za základní zdroj přitažlivosti destinace a může sloužit jako klíčový faktor při rozhodování turistů o výběru cílové destinace.
2. **Sekundární potenciál** se týká atraktivit a zdrojů, které jsou odvozeny z primárních prvků, ale jsou rozvinuty či vytvořeny lidskou činností nebo infrastrukturou. Zahrnuje tak různé turistické služby a zařízení (např. ubytování, restaurace, rekreační aktivity), kulturní události a festivaly, sportovní zařízení, turistické stezky a další. Sekundární potenciál může být klíčovým faktorem při prodlužování doby pobytu turistů v destinaci a zvyšování jejich celkových výdajů.
3. **Terciární potenciál** se týká služeb a zařízení, které jsou přímo určeny pro turisty a jsou závislé na existenci a rozvoji cestovního ruchu. Sem patří turistické agentury, průvodcovské služby, půjčovny vybavení, obchody se suvenýry, wellness a lázeňská zařízení, turistické informační centra a další turistické služby. Terciární potenciál může hrát klíčovou roli v poskytování pohodlí a podpory pro turisty během jejich pobytu v destinaci.

Tyto tři úrovně potenciálu území spolu opět vzájemně interagují. Efektivní využití a rozvoj těchto potenciálů může přispět k udržitelnému rozvoji cestovního ruchu a zlepšení konkurenceschopnosti

regionu. Celkově pak lze říci, že řada, zejména venkovských regionů, si stěžuje, že nejsou dost atraktivní z hlediska primárního potenciálu („u nás zkrátka nemáme Karlštejn“), přitom nedostatečně využívají potenciálů jiných.

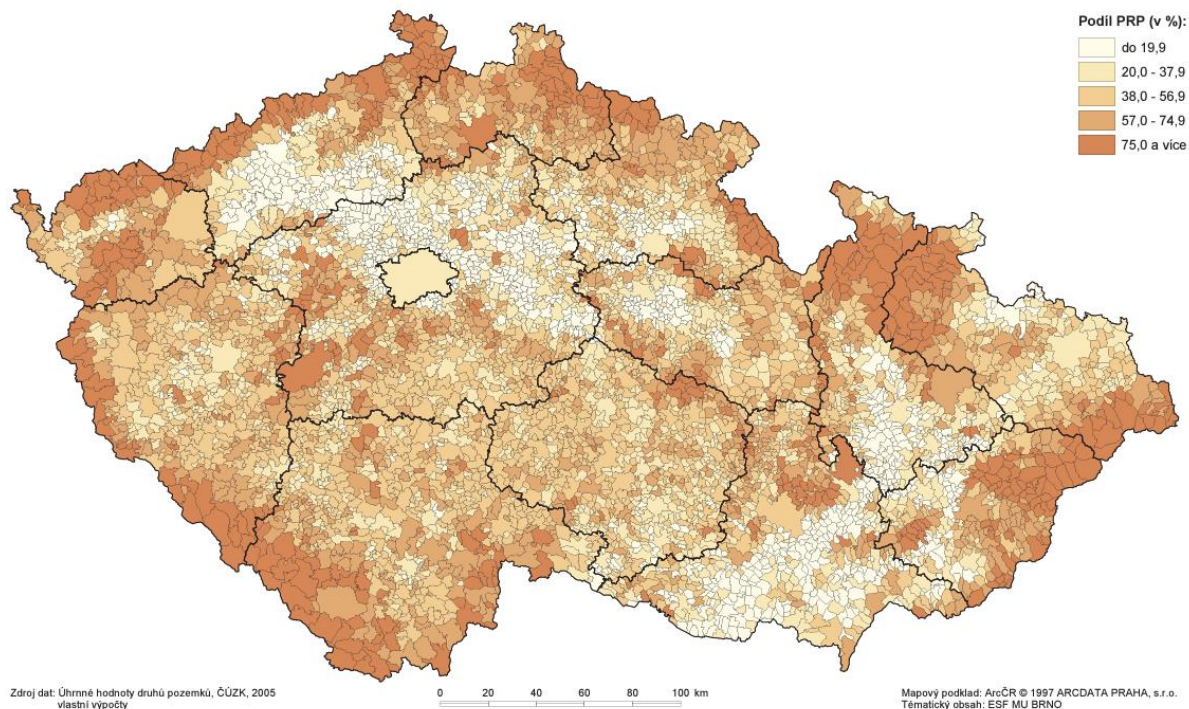
Opakování:

1. Jaký je rozdíl mezi předpoklady cestovního ruchu a potenciálem území z hlediska cestovního ruchu?
2. Co to jsou lokalizační, realizační a selektivní předpoklady cestovního ruchu?
3. Jaké parametry by měla mít ideální destinace z pohledu předpokladů cestovního ruchu?
4. Co to je primární, sekundární a terciární potenciál území z hlediska cestovního ruchu?

9.2. Cestovní ruch v Česku

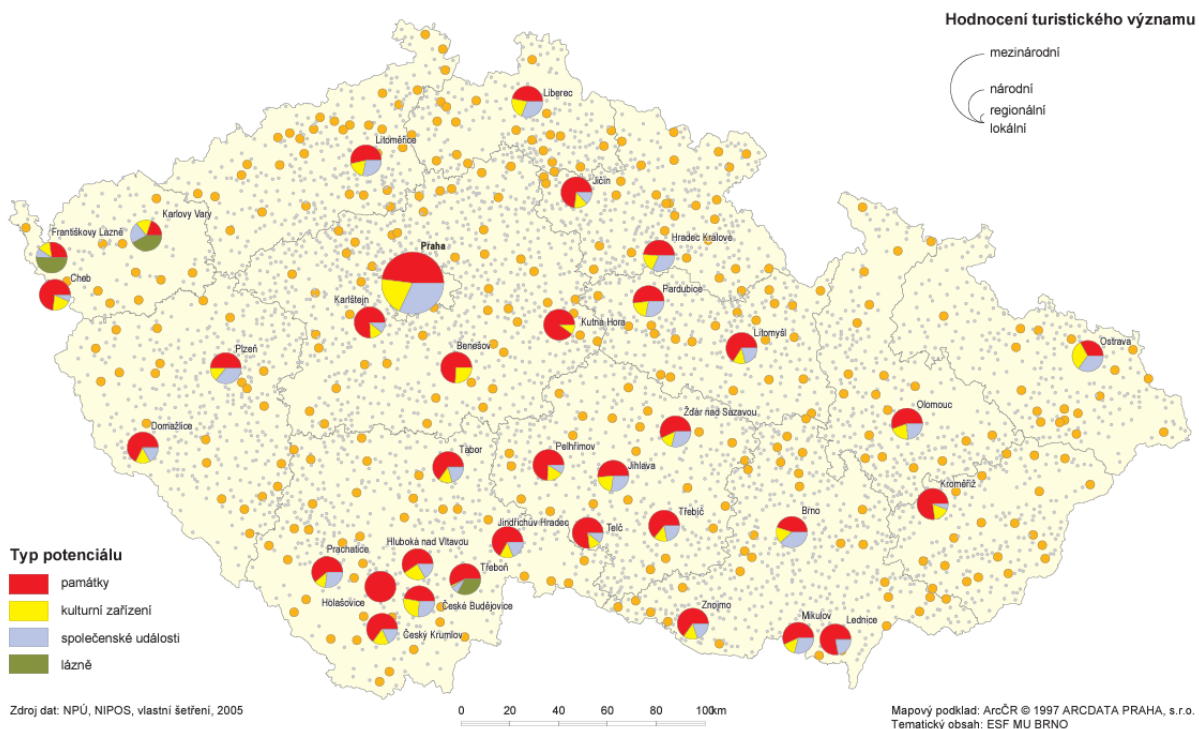
Působení lokalizačních faktorů cestovního ruchu lze vysvětlit na příkladu Česka. Fyzickogeografické podmínky jsou primárním zdrojem pro přírodní předpoklady pro cestovní ruch na našem území (obr. 72). Atraktivní jsou zejména horské oblasti v pohraničí, oblasti s vyšším podílem lesů, údolí řek a okolí vodních ploch. Naproti tomu kulturně-historický potenciál je koncentrován zejména do měst, případně venkovských lokalit s významnými historickými památkami (obr. 73). Zdrojem obou obrázků (a i dalších, následujících) je studie *Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR* kolektivu autorů pod vedením J. Vystoupila, která se mj. snaží o analýzu a syntézu současného stavu tohoto odvětví v Česku. Ačkoli je studie již poněkud starší, její výsledky jsou stále platné, neboť potenciál i předpoklady cestovního ruchu se mění jen pozvolna. Podívejme se tedy blíže na její další mapové výstupy.

POTENCIÁLNÍ REKREAČNÍ PLOCHY

Obr. 72 Hodnocení přírodních předpokladů pro cestovní ruch v Česku. Zdroj: Vystoupil a kol. 2007

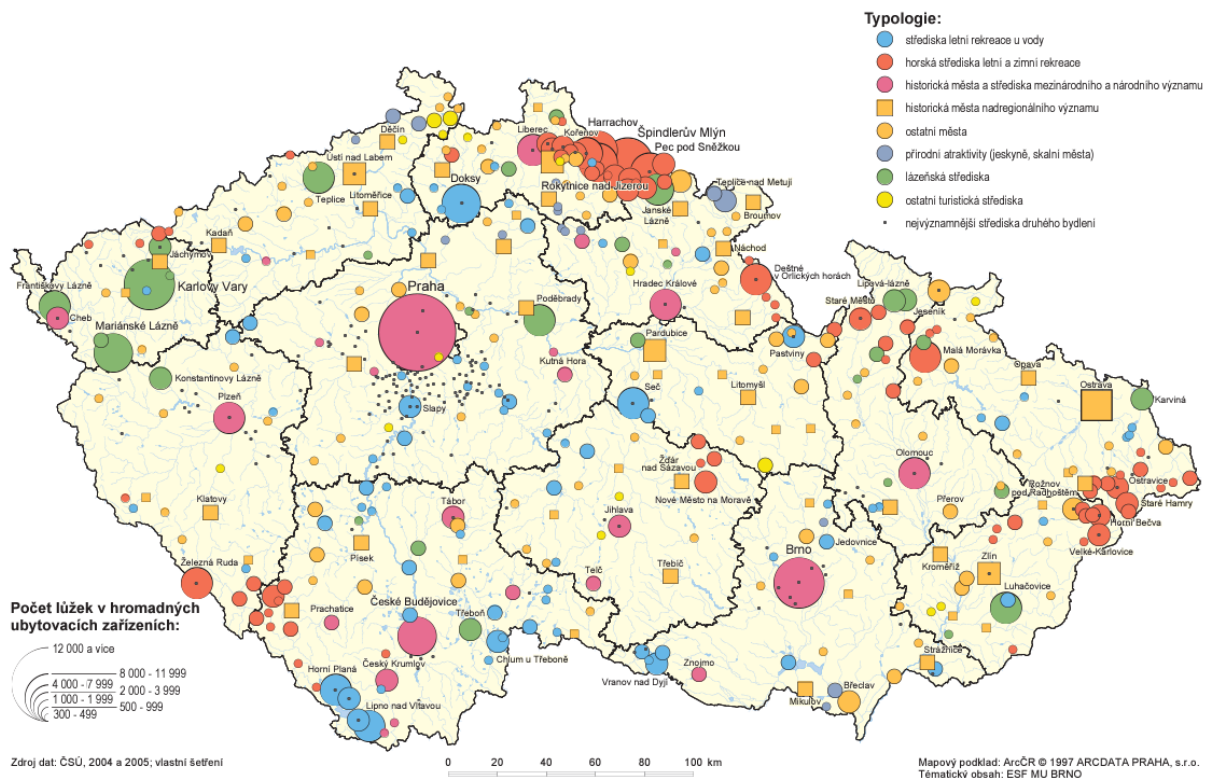
KULTURNĚ - HISTORICKÝ POTENCIÁL ČESKÉ REPUBLIKY

Obr. 73 Kulturně-historický potenciál obcí Česka. Zdroj: Vystoupil a kol. 2007

Autoři studie na základě analýzy potenciálu a předpokladů pro cestovní ruch nejprve vytvořili tzv. funkční typologii středisek cestovního ruchu (obr. 74). Je vidět, že přírodní předpoklady výrazně korelují se středisky horské turistiky a zimní rekreace, případně se středisky letní rekreace u vody. Mezi další přírodní atraktivity pak můžeme zařadit např. skalní města, historické kulturní krajiny (např. Lednicko-valtický areál), případně atraktivní krajinu vrchovin. Z regionů pak naprosto dominuje oblast Krkonoš a jižního podhůří Jizerských hor, následovaná Moravskoslezskými Beskydy a Šumavou. U letní rekreace u vody je největším magnetem přehradní nádrž Lipno, nicméně obcí s největším počtem lůžek v této kategorii jsou Doksy. U městského turismu dominují velká města v čele s Prahou (která má výrazně největší počet lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních), na dalších místech bychom našli Brno, České Budějovice, Hradec Králové, nebo Olomouc. Některá města nejsou vyloženě historická (např. Ostrava), ale svým významem generují také významné objemy cestovního ruchu. V neposlední řadě mezi oblíbené destinace cestovního ruchu patří lázně, kdy kromě západočeského lázeňského trojúhelníku (Karlovy Vary – Mariánské Lázně – Františkovy Lázně) nalezneme významnější lázeňské středisko téměř v každém kraji Česka. Mezi další významná lázeňská střediska tak patří třeba Teplice, Poděbrady, Luhačovice nebo Jeseník.

FUNKČNÍ TYPOLOGIE STŘEDISEK CESTOVNÍHO RUCHU

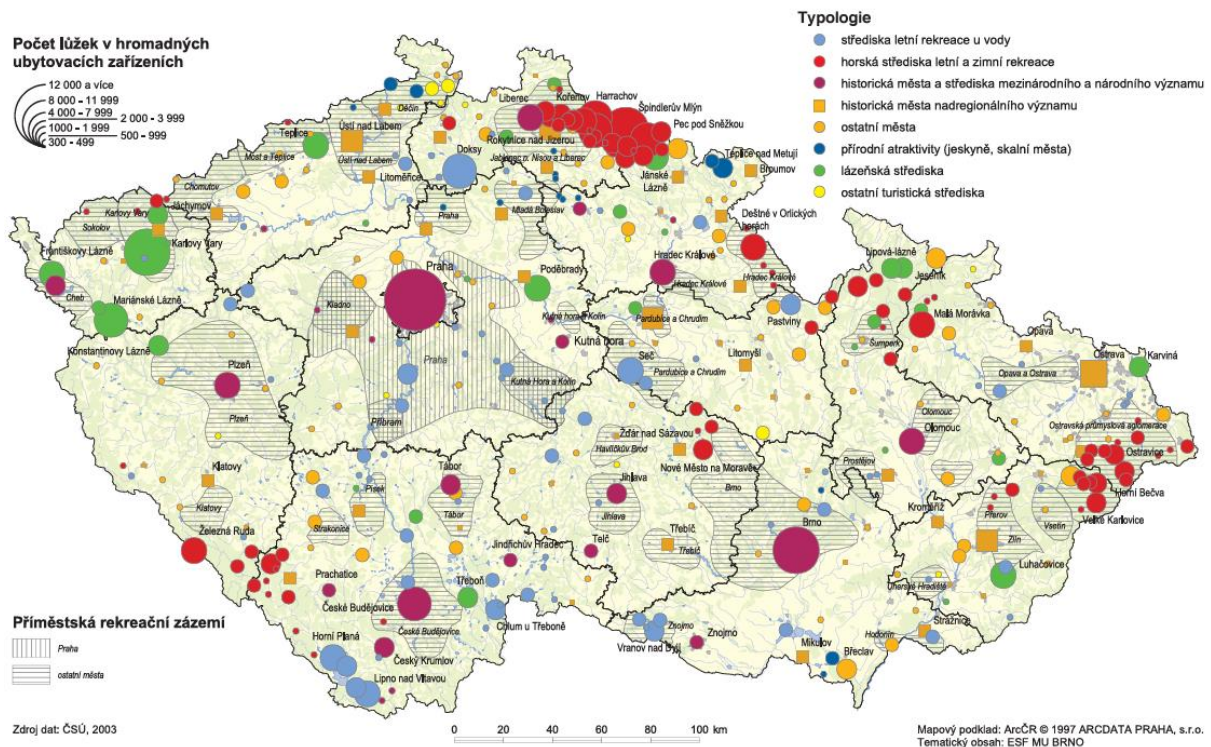

Obr. 74 Funkční typologie středisek cestovního ruchu v Česku. Zdroj: Vystoupil a kol. 2007

Na obr. 75 je pak provedeno vymezení areálů, využívaných k pobytovému a víkendovému cestovnímu ruchu. Kromě již známých středisek, barevně rozlišených podle typu, zde najdeme i příměstská rekreační zázemí, využívaná ke krátkodobé rekreaci obyvatel měst. Vymezení rekreačního zázemí bývá

ovlivněno jednak přírodními předpoklady území (rekreace v pěkné přírodě) a dostupností z městských center (nechceme jezdit daleko). Také je vidět, že u velkých měst jsou tyto areály plošně rozsáhlejší, neboť je třeba velký počet rekreatantů rozprostřít do větších ploch.

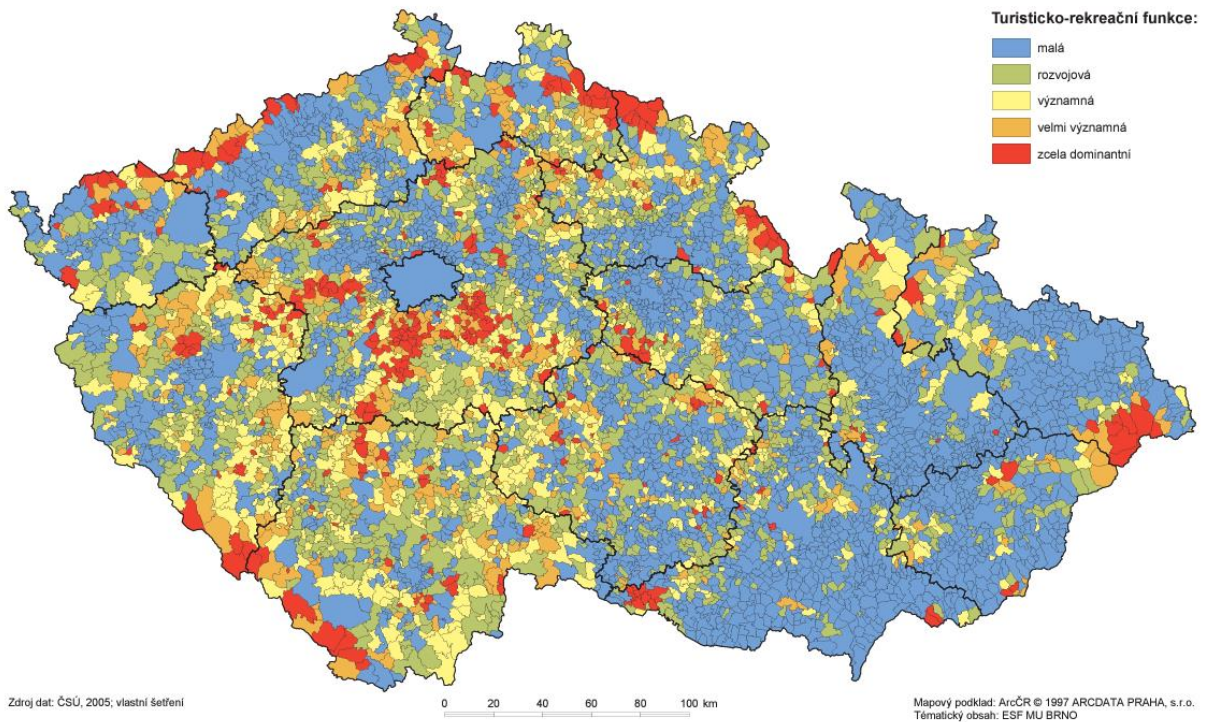
HLAVNÍ OBLASTI A CENTRA VÍKENDOVÉ A POBYTOVÉ REKREACE A CESTOVNÍHO RUCHU

Obr. 75 Hlavní centra cestovního ruchu v Česku. Zdroj: Vystoupil a kol. 2007

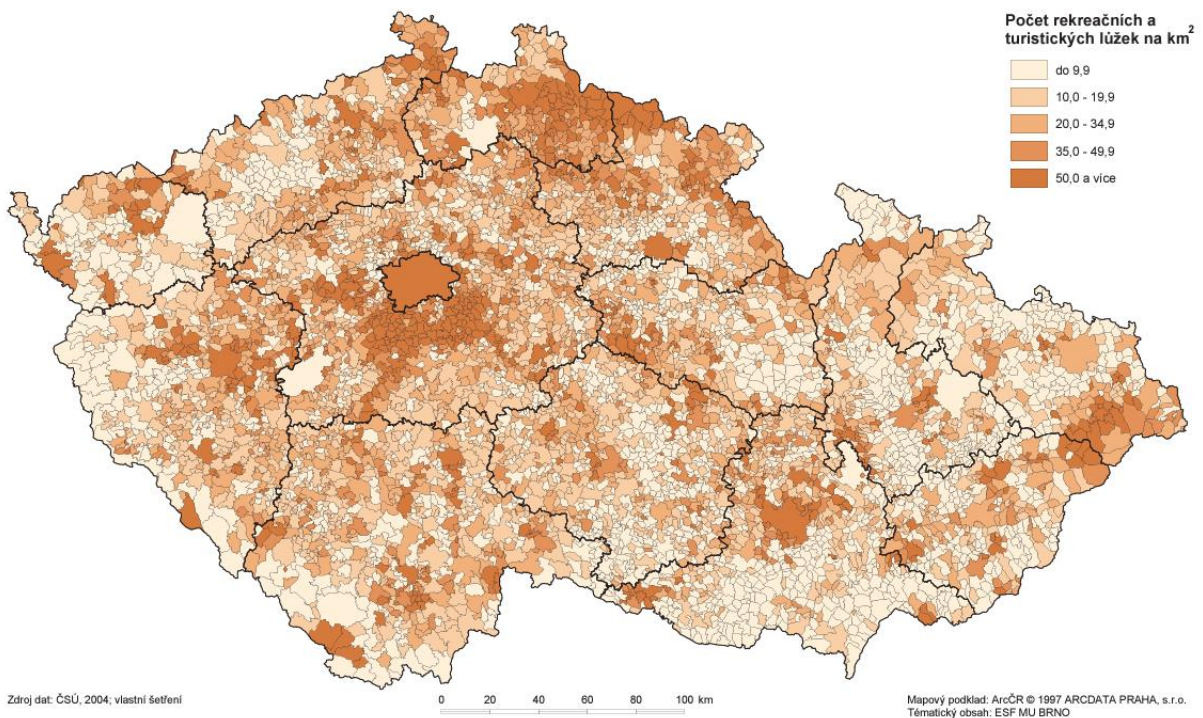
Jedním z ukazatelů, kterými lze vyjádřit, jak moc se daná obec „specializuje“ na cestovní ruch, je intenzita turisticko-rekreační funkce území. Ta je vyjádřena poměrem dvou populací, a to počtem turistů a počtem místních obyvatel. Při výpočtu, jehož výsledkem je obr. 76, pak byl využit poměr počtu lůžek sloužících cestovnímu ruchu k počtu trvale bydlících obyvatel. Z mapy lze vyčíst, že nejvyšší intenzita turisticko-rekreační funkce je v horských oblastech (Krkonoše, Beskydy, Šumava, Krušné hory, Orlické hory aj.), v příměstských oblastech u velkých měst (zejm. okolí Prahy kolem údolí Vltavy, Sázavy a Berounky), ale také v některých méně atraktivních periferních regionech, kde došlo k vylidnění obcí a i menší počty turistů tak mohou hodnotu indikátoru výrazně ovlivnit. Je třeba také říci, že z celkového počtu lůžek je velké množství v objektech individuální rekreace, tedy v chatách a chalupách, které v Česku představují významný fenomén víkendové rekreace. Proto se tato mapa výrazněji odlišuje např. od obr. 75, na kterém je velikost bodových znaků v kartodiagramu založena na počtech lůžek v hromadných ubytovacích zařízeních (tedy bez chat a chalup).

TURISTICKO-REKREAČNÍ FUNKCE OBCÍ

Obr. 76 Intenzita turisticko-rekreační funkce obcí v Česku. Zdroj: Vystoupil a kol. 2007

TURISTICKO-REKREAČNÍ ZATÍŽENÍ ÚZEMÍ

Obr. 77 Zatížení obcí v Česku cestovním ruchem. Zdroj: Vystoupil a kol. 2007

Podobným ukazatelem je i turisticko-rekreační zatížení území (viz obr. 77), které je vyjádřením počtu lůžek na 1 km². Průměrná hodnota pro Česko je asi 25 lůžek na 1 km². Výsledek dosti koreluje s obr. 76. Turisticko-rekreační zatížení je spojeno s tzv. turistickou únosností území, tedy s vyjádřením toho, kolik návštěvníků je schopno dané území absorbovat bez toho, aby bylo poničeno. Více se tomuto tématu budeme věnovat v souvislosti s overturismem.

Opakování:

1. Kde v Česku jsou nejvhodnější podmínky pro cestovní ruch z pohledu lokalizačních předpokladů?
2. Jaké typy středisek cestovního ruchu v Česku máme? Uveďte i příklady takových destinací.
3. Kde se nacházejí rekreační zázemí velkých měst? Čím je to ovlivněno?
4. V jakých regionech je nejvyšší intenzita turisticko-rekreační funkce a turisticko-rekreačního zatížení území? Jaké faktory to ovlivňují?

9.3. Cestovní ruch ve světě

Počty mezinárodních turistů dlouhodobě rostou, v průměru asi o 5 – 7 % ročně. To je důsledkem celosvětového bohatnutí společnosti, jak již bylo zmíněno výše. V posledních letech však tato statistika byla narušena celosvětovou epidemií nemoci Covid-19, kvůli které byla přijímána různá preventivní opatření, omezující svobodu pohybu a cestování. Dlouhodobý trend to však pouze načas zpomalilo. Mezi státy, kam přijíždí nejvíce turistů, patří již několik desetiletí Francie, Španělsko, Itálie a USA (viz obr. 78). Dříve do tzv. „Velké pětky“ nejvíce navštěvovaných zemí patřila i Čína, nicméně od pandemie Covidu se nedokázala vrátit na čísla z předchozích let kvůli přetrvávajícím omezením. Naopak vzhůru se tlačí Turecko či Mexiko, které se v posledních letech pravidelně umísťují na předních příčkách žebříčku. Česko se nachází obvykle kolem 30. místa, což z více než 190 států je celkem dobrý výsledek, nicméně před námi je z okolních států Rakousko, Polsko i Maďarsko. Potenciál pro vylepšení pozice zde tedy rozhodně je.

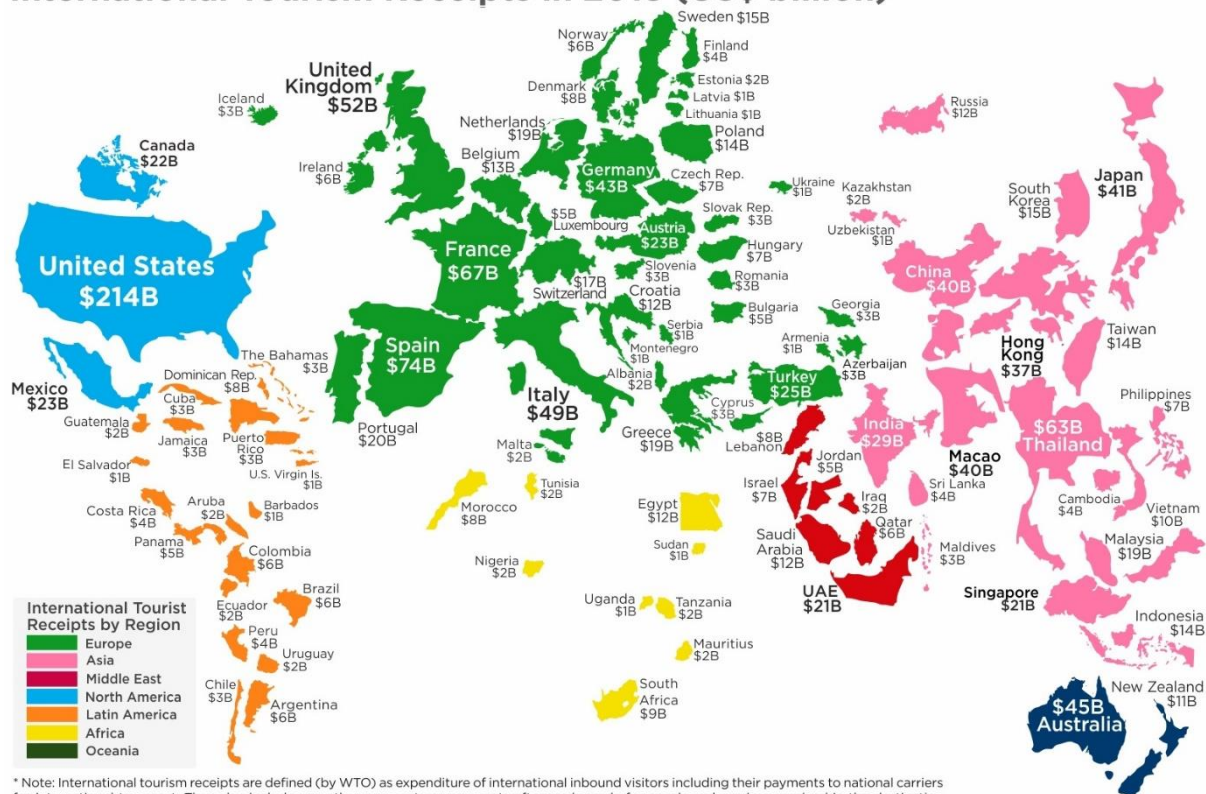
International Tourist Arrivals by Country of Destination																									
Ranking		Series	(million)				Change (%)				Change (%)*														
			2019	2020	2021	2022*	vs. previous year		vs. 2019		2022 versus 2021*					2022 versus 2019									
19	'20	'21	'22					20/19	21/20*	22/21*	21/19*	22/19*	Series	YTD	Q1	Q2	Q3	Q4	YTD	Q1	Q2	Q3	Q4		
World			1,465	407	456	963	-72.2	12.0	111	-68.9	-34.3			111	205	245	80	73	-34.3	-57.3	-37.5	-26.3	-24.8		
1	1	1	1	France	TF	90.9	41.7	48.4	..	-54.1	16.1	..	-46.8	..	TCE	360		72	50	-14.7	-35.5	-14.2	-9.6	-11.1	
2	5	3	2	Spain	TF	83.5	18.9	31.2	71.7	-77.3	64.7	130	-62.7	-14.2	TF	15	300	145	-10	-32	-14.2	-31.7	-13.8	-10.9	-5.5
3	4	6	3	United States	TF	79.4	19.2	22.1	50.9	-75.8	15.0	130	-72.2	-36.0	TF	15	42	30	29	-12	-36.0	-53.7	-37.4	-30.4	-25.4
6	6	4	4	Türkiye	TF	51.2	15.9	29.9	50.5	-69.0	88.3	69	-41.5	-1.4	TF	77	152	199	52	34	-2.0	-9.5	-10.0	-0.6	11.7
5	2	5	5	Italy	TF	64.5	25.2	26.9	49.8	-61.0	6.7	85	-58.3	-22.8	TF	85	192	294	46	29	-22.8	-40.8	-20.8	-17.7	-20.2
7	3	2	6	Mexico	TF	45.0	24.3	31.9	38.3	-46.1	31.2	20	-29.2	-14.9	TF	20	48	16	11	15	-14.9	-22.6	-14.3	-11.4	-11.5
10	9	19	7	United Kingdom	TF	39.4	10.7	6.3	..	-72.8	-41.3	..	-84.1	..	VF	414	↑	↑	388	174	-25.1	-57.2	-26.2	-16.2	-8.3
9	8	9	8	Germany	TCE	39.6	12.4	11.7	28.5	-68.5	-6.1	144	-70.5	-28.1	TCE	144	414	518	90	74	-28.1	-58.5	-29.6	-16.5	-18.5
13	13	7	9	Greece	TF	31.3	7.4	14.7	27.8	-76.5	99.4	89	-53.1	-11.2	TF	89	296	373	59	34	-11.2	-44.6	-7.5	-10.5	-5.6
11	7	8	10	Austria	TCE	31.9	15.1	12.7	26.2	-52.7	-15.7	106	-60.1	-17.8	TCE	6	↑	78	-38	-1	-15.2	-33.1	-21.0	-5.2	0.1
15	17	14	11	Portugal	TF	24.6	6.5	9.6	..	-73.7	48.4	..	-60.9	..	TCE	159	↑	464	113	46	-6.7	-29.3	-7.0	-0.7	0.2
19	15	10	12	Utd Arab Emirates	TF	21.6	7.2	11.5	22.7	-66.8	60.2	97	-46.8	5.1	TF	97	220	156	115	24	5.1	15.5	-0.3	-16.2	19.1
25	23	29	13	Saudi Arabia	TF	17.5	4.1	3.5	16.6	-76.4	-16.0	378	-80.2	-5.1	TF	375	385	568	479	258	-5.8	-48.2	-22.6	13.7	43.3
21	14	20	14	Netherlands	TCE	20.1	7.3	6.2	15.9	-63.9	-14.0	155	-69.0	-20.8	TCE	155	353	483	100	70	-20.8	-54.2	-17.9	-10.4	-11.1
20	10	12	15	Poland	TF	21.2	8.4	9.7	..	-60.2	15.5	..	-54.1	..	TF	107	83	124			-30.8	-40.7	-23.2		
27	21	11	16	Croatia	TCE	17.4	5.5	10.6	15.3	-68.0	91.9	44	-38.7	-11.7	TCE	44	367	172	18	55	-11.7	-37.5	-19.6	-4.9	-23.0
31	20	16	17	Denmark	TF	14.8	6.3	7.6	..	-57.6	21.1	..	-48.6	..	TCE			594	118		-2.0	-33.9	-2.1	8.4	
18	32	33	18	Canada	TF	22.1	3.0	3.1	12.8	-86.6	3.5	319	-86.2	-42.1	TF	319	544	↑	359	106	-42.1	-66.7	-45.1	-40.2	-24.1
28	12	15	19	Hungary	TF	16.9	7.4	7.9	12.6	-56.2	6.9	60	-53.2	-25.3	TF	60	141	87	33	43	-25.3	-34.0	-22.8	-25.5	-20.1
8	16	92	20	Thailand	TF	39.9	6.7	0.4	11.2	-83.2	-93.6	↑	-98.9	-72.0	TF	↑	↑	↑	↑	↑	-72.0	-95.4	-82.4	-62.8	-47.5

Source: World Tourism Organization (UNWTO) (Data as collected by UNWTO, May 2023)
 * Arrows (↑) indicate percentage change above 1000. (See Methodological Notes)
 Note: This ranking for 2022 is provisional due to missing data from some destinations.
 See box in page 'Annex-1' for explanation of abbreviations and symbols used. * Provisional data

Obr. 78 Počet zahraničních návštěvníků v turisticky nejoblíbenějších státech světa. Zdroj: UNWTO

Druhý pohled na cestovní ruch je skrze útraty zahraničních turistů. Zatímco z pohledu počtu návštěv ze světových regionů vede jasně Evropa, u útrat turistů její pozice je výrazně horší. Lze to doložit na příkladu Francie a USA, kdy dlouhodobě nejnavštěvovanější země světa má jen třetinové příjmy z cestovního ruchu, než lídr západní polokoule. Vyšší příjmy na turistu mají i státy Asie, zejména takové, které cílí na návštěvníky s vysokými příjmy (Spojené Arabské Emiráty, Singapur, Katar, Hong Kong, Macao aj.). Útraty návštěvníků ovlivňuje délka a forma jejich pobytu – řada návštěvníků přijíždí do Evropy jakožto exkluzivní světové destinace proto, aby „strávila dovolenou v Evropě“, tedy jeden den byla v Paříži, druhý den v Římě, třetí den v Praze apod. Při takovémto druhu cestování samozřejmě návštěvníci nestíhají dělat velké útraty.

International Tourism Receipts in 2018 (US\$ billion)*

* Note: International tourism receipts are defined (by WTO) as expenditure of international inbound visitors including their payments to national carriers for international transport. They also include any other payments or payments afterwards made for goods and services received in the destination country. For visualization purposes only countries with \$1B or more value on tourism receipts are shown.

How to Read this Map: This map shows the biggest international tourism receipts in 2018. Each country is sized to reflect the amount of tourism receipts, countries appear bigger as their tourism receipts are higher, for example: USA. Conversely, countries with smaller tourism receipts appear smaller, for example: El Salvador

Article & Sources:

<https://howmuch.net/articles/worlds-top-tourist-destinations-money-spent>
World Tourism Organization - <https://unwto.org>

howmuch.net

Obr. 79 Útraty zahraničních návštěvníků v mld. USD. Zdroj: Visual Capitalist

Příjmy z cestovního ruchu jsou důležité i pro tvorbu HDP. Mezi státy, které mají nejvyšší podíl příjmů z cestovního ruchu na tvorbě HDP, patří Maledivy, Antigua a Barbuda, Seychely, Bahamy či Katar, z evropských zemí pak Chorvatsko, Řecko, Portugalsko, Španělsko a Malta. V Česku je tento podíl kolem 8 %, tedy poměrně významný. O to smutnější je situace, kdy zatímco do jiných odvětví hospodářství plynou tučné státní dotace, odvětví cestovního ruchu nedostane ani spravedlivý podíl na propagaci Česka a regionů a zlepšení turistické infrastruktury, které by bylo velmi potřeba.

Opakování:

1. Které státy patří mezi nejnavštěvovanější na světě a proč?
2. Které státy světa mají největší příjmy z cestovního ruchu a proč?
3. Ve kterých státech patří příjmy z cestovního ruchu mezi významnou složku tvorby HDP a proč?

9.4. Udržitelnost cestovního ruchu

Hlavním problémem odvětví cestovního ruchu je, že zatímco stále více obyvatel světa je dostatečně bohatých na to, aby si mohla dovolit cestovat do zahraničí, cílové turistické destinace mají omezenou kapacitu a v mnohých populárních turistických cílech tak dochází k překročení kapacity únosnosti a z toho plynoucích negativních dopadů na místní přírodu a obyvatele. Tato situace je označována jako **overturismus** – do češtiny bychom jej mohli přeložit jako nadměrný cestovní ruch. Overturismus je jev, při kterém dochází k nadměrnému přetížení turisty oblíbených destinací, což má za následek negativní dopady na životní prostředí, místní komunity a kvalitu života. Overturismus může vést k přetížení dopravy, poškození křehkých ekosystémů, zvýšení cen nemovitostí a narušení místní kultury a tradic. Pro řešení tohoto problému jsou zapotřebí opatření na regulaci turismu, diverzifikace nabídky cestovních destinací a zvýšení uvědomění turistů o udržitelném cestování.

Některé problémy spojené s cestovním ruchem nejsou výhradně důsledkem overturismu. Často jsou způsobeny neohleduplným chováním jednotlivců nebo nedostatkem úcty k denním rytům pracujících lidí v okolí rekreačních oblastí. Přestože s rostoucím počtem návštěvníků stoupá pravděpodobnost takových konfliktů, overturismus není vždy příčinou. Overturismus se projevuje, když je kapacita daného místa překročena kvůli intenzivnímu turistickému ruchu – např. přetížením místních komunikací, veřejné dopravy, parkovišť, turistických stezek a dalších atrakcí. V českém prostředí jsou tyto situace časté během letních prázdnin nebo v zimním období v horských regionech. Důležitá je také časová dimenze cestovního ruchu, kdy mimo sezónu mohou být tato místa relativně prázdná.

Odpovědí na problémy, způsobované nešetrným masovým cestovním ruchem, byla snaha o nadefinování zásad tzv. **udržitelného cestovního ruchu**. Udržitelný cestovní ruch je přístup k cestování, který usiluje o minimalizaci negativních dopadů turistického provozu na životní prostředí, zachování kulturní a sociální integrity destinací a podporu ekonomické prosperity místních komunit. Jedná se o vyvážený přístup, který zohledňuje potřeby současných i budoucích generací a respektuje přírodní, kulturní a sociální hodnoty destinací, aby cestování bylo udržitelné dlouhodobě. Udržitelný cestovní ruch se zaměřuje na ochranu biodiverzity, minimalizaci emisí skleníkových plynů, podporu lokálních ekonomik a sociální integraci místních komunit, aby cestování přinášelo přínosy jak pro turisty, tak pro destinace samotné.

Při cestování je podle zásad udržitelného cestovního ruchu důležité dodržovat zásady zodpovědného chování, které respektují místní kulturu a životní prostředí. Prvním krokem je respektovat lokální kulturu, obyvatele, jejich zvyky a tradice. Doporučuje se proto se před cestou informovat o místních zvycích a zvyklostech. Dále je nutné být citlivý při focení nebo natáčení videa a ujistit se, že nejsou v rozporu s místní kulturou, zvyky nebo názory. Dalším důležitým aspektem je šetrnost a zodpovědnost vůči místnímu přírodnímu bohatství, zejména v přetížených lokalitách turistických destinací. Mějte na paměti úsporné využívání energie a vody, abyste minimalizovali negativní dopad na životní prostředí. Respektujte také hmotné kulturní dědictví dané lokality a přistupujte k němu s ohledem a úctou. Pokud možno, preferujte hromadnou dopravu nebo ekologicky šetrné způsoby přepravy, abyste snížili emise a negativní dopady na životní prostředí. Dbejte také na třídění odpadu a udržování čistoty na navštívených místech. Podporujte místní ekonomiku tím, že preferujete místní produkty a ručně vyráběné výrobky. Ubytujte se a stravujte se v zařízeních patřících místním obyvatelům, čímž přispějete

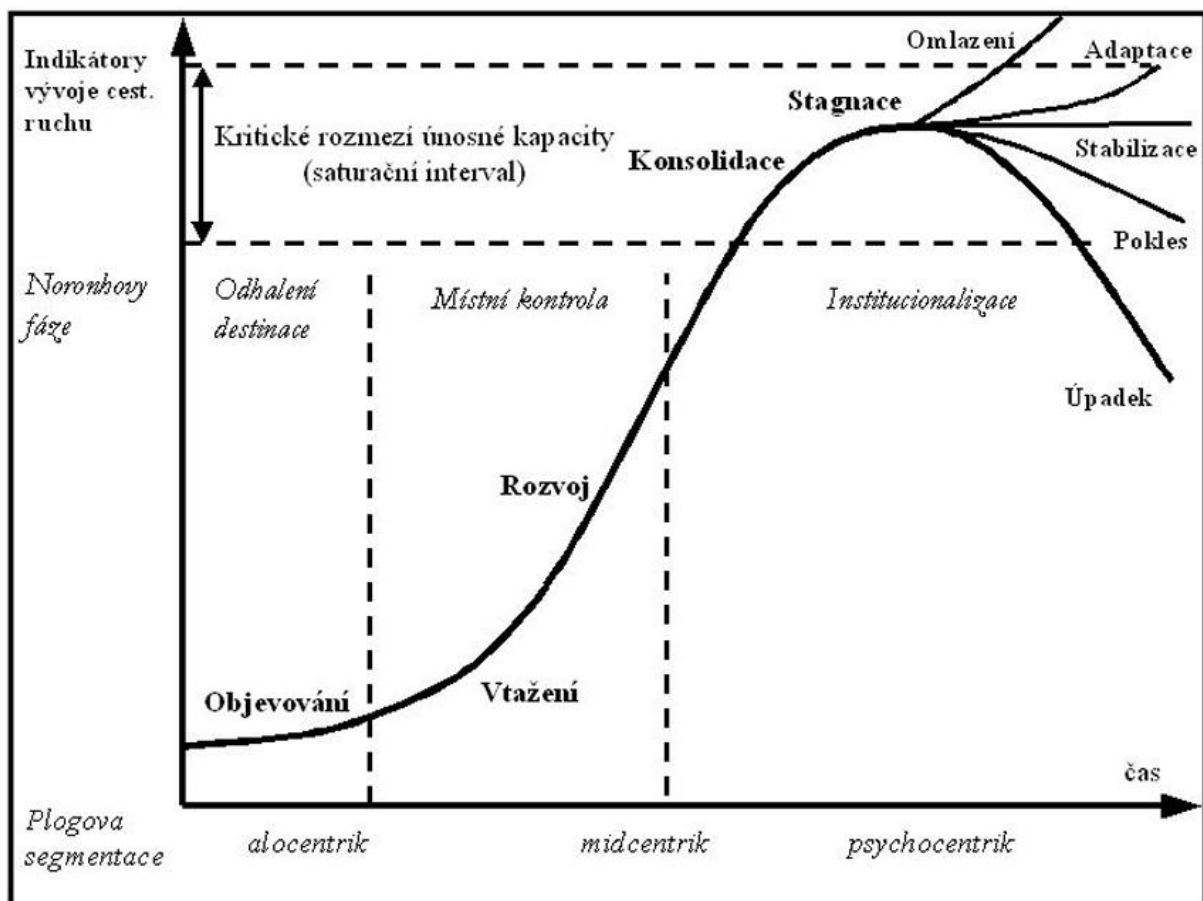
k rozvoji místní komunity a udržitelnému cestovnímu ruchu. Dodržováním těchto zásad můžeme společně přispět k udržitelnému rozvoji cestovního ruchu a ochraně životního prostředí.

Udržitelný cestovní ruch bohužel často naráží na **stádní chování turistů**, kteří chtějí vidět „highlights“ dané destinace, pokud možno co nejdříve v co nejkratším čase, jejich cílem je si jen udělat zajímavou fotku na sociální sítě a vůbec ne poznat místní kulturu, historii či cokoli jiného. Motivaci řady dnešních turistů tvoří touha také udělat to, co miliony lidí před nimi (např. udělat si „hrozně vtipnou“ fotku, na které držíte Eiffelovu věž za špičku apod.), aby se zařadili do skupiny těch, kteří tam „také byli“. To samozřejmě vede k únavě místních lidí z davů idiotů, kteří likvidují okolí jejich bydliště jen proto, aby si udělali zábavnou fotku atd. Tento postupný posun vnímání návštěvníků místními obyvateli je popsán v konceptu, známém jako životní cyklus destinace.

Koncept **životního cyklu destinace** je teorie, která popisuje různá stadia vývoje cestovního ruchu v určité lokalitě. V souladu s tím, ve které fázi cyklu se destinace nachází a jakým disponuje potenciálem, je nezbytné přijmout a realizovat určitý typ strategie. Cílem je zajistit, aby se cestovní ruch v destinaci vyvíjel směrem ke konkurenceschopnosti a udržitelnosti. Každá destinace přitom má odlišný charakter, možnost pojmout turisty a úroveň zranitelnosti, což vyžaduje individuální přístup k plánování a řízení. Indikátory, které mohou poskytnout informace o stavu destinace, zahrnují vývoj návštěvnosti, poměr počtu lůžek a místních obyvatel, postoj obyvatel k návštěvníkům, příjmy cestovního ruchu na jednoho obyvatele, míru využití ubytovací kapacity, počet návštěvníků a místních obyvatel na jednotku plochy, množství odpadu, úroveň hluchosti, míru sezónnosti, vzorce časoprostorového a spotřebního chování typického návštěvníka, názory obyvatel na vývoj cestovního ruchu a způsob destinačního managementu. Tyto indikátory poskytují cenné informace pro plánování a správu destinace s ohledem na dlouhodobou udržitelnost a konkurenceschopnost.

Průběh životního cyklu destinace může být znázorněn jako křivka, která sleduje vývoj základních ukazatelů potenciálu, stavu a dopadů cestovního ruchu v destinaci a skládá se z následujících pěti fází (viz obr. 80):

1. **Objevování:** V této fázi do destinace přichází malý počet neorganizovaných individuálních návštěvníků, často ve formě dobrodružného cestování. Infrastruktura cestovního ruchu ještě není dobře vyvinutá a místní obyvatelé vítají turisty s nadšením.
2. **Vtažení:** Počet a pravidelnost návštěvníků začíná růst, a místní obyvatelé se začínají angažovat v cestovním ruchu. Interakce mezi místními obyvateli a návštěvníky se mění, a rozdíly mezi těmi, kteří jsou do cestovního ruchu zapojeni a těmi, kteří nejsou, se začínají prohlubovat.
3. **Rozvoj:** Turistická aktivita se soustřeďuje do určitých oblastí, zatímco aktivita místních obyvatel klesá. Původní turistické atrakce se komercializují a masový turismus se stává převažujícím. Dochází k fyzickým změnám v destinaci a životní styl místních obyvatel se mění směrem k toleranci vůči návštěvníkům.
4. **Konsolidace:** Růst návštěvnosti se zpomaluje a místní ekonomika je závislá na cestovním ruchu. Vznikají turistická ghetta a nespokojenost mezi místními obyvateli, zejména u těch, kteří neprofitují z turismu. Dochází k regulaci návštěvníků a někteří z nich již destinaci přestávají navštěvovat.
5. **Stagnace:** Stagnace je kritickou fází, kdy počet návštěvníků stagnuje a nežádoucí změny jsou často nevratné. Image destinace stárne, infrastruktura není plně využita a místní obyvatelé se stávají nepřátelskými.

Obr. 80 Koncept životního cyklu destinace. Zdroj: Pásková, 2003.

Poslední fází životního cyklu destinace je **poststagnace**, která může mít různý vývoj:

- **Úpadek:** V této fázi se vyčerpají veškeré zdroje, klesá kvalita životního prostředí a místo ztrácí svou autenticitu.
- **Pokles:** Destinaci klesá návštěvnost a dochází ke ztrátě pracovních míst.
- **Stabilizace:** Destinace si udržuje stabilní úroveň návštěvnosti.
- **Adaptace:** V této fázi destinace reaguje na omezení únosné kapacity území, chrání se zdroje cestovního ruchu a návštěvnost začíná opět růst.
- **Omlazení:** Výsledek promyšleného destinačního managementu, kdy se úplně mění image destinace, zvyšuje se únosná kapacita území, dochází k inovacím a začíná nový životní cyklus.

Závěrem lze říci, že je třeba, aby cestovní ruch byl dlouhodobě udržitelný, protože jeho neudržitelný rozvoj může mít vážné negativní dopady na životní prostředí, sociokulturní struktury a ekonomickou stabilitu destinací. Dlouhodobá udržitelnost cestovního ruchu znamená, že je nezbytné zajistit, aby aktivity spojené s turismem respektovaly přírodní a kulturní prostředí a aby byly zajištěny dlouhodobé ekonomické výhody pro místní komunity. Udržitelný cestovní ruch je klíčový pro zachování krásy a jedinečnosti destinací po celém světě a pro zajištění toho, že cestovní ruch bude mít pozitivní a trvalý dopad na společnost, ekonomiku a životní prostředí.

Opakování:

1. Co je to overturismus a co jej způsobuje?
2. Jaké jsou zásady udržitelného cestovního ruchu?
3. Co popisuje koncept životního cyklu destinace?
4. Jaké fáze má koncept životního cyklu destinace a co je charakterizuje?
5. Jakým způsobem může proběhnout fáze poststagnace v rámci konceptu životního cyklu destinace?
6. Proč je udržitelnost cestovního ruchu důležitá pro jeho další rozvoj?

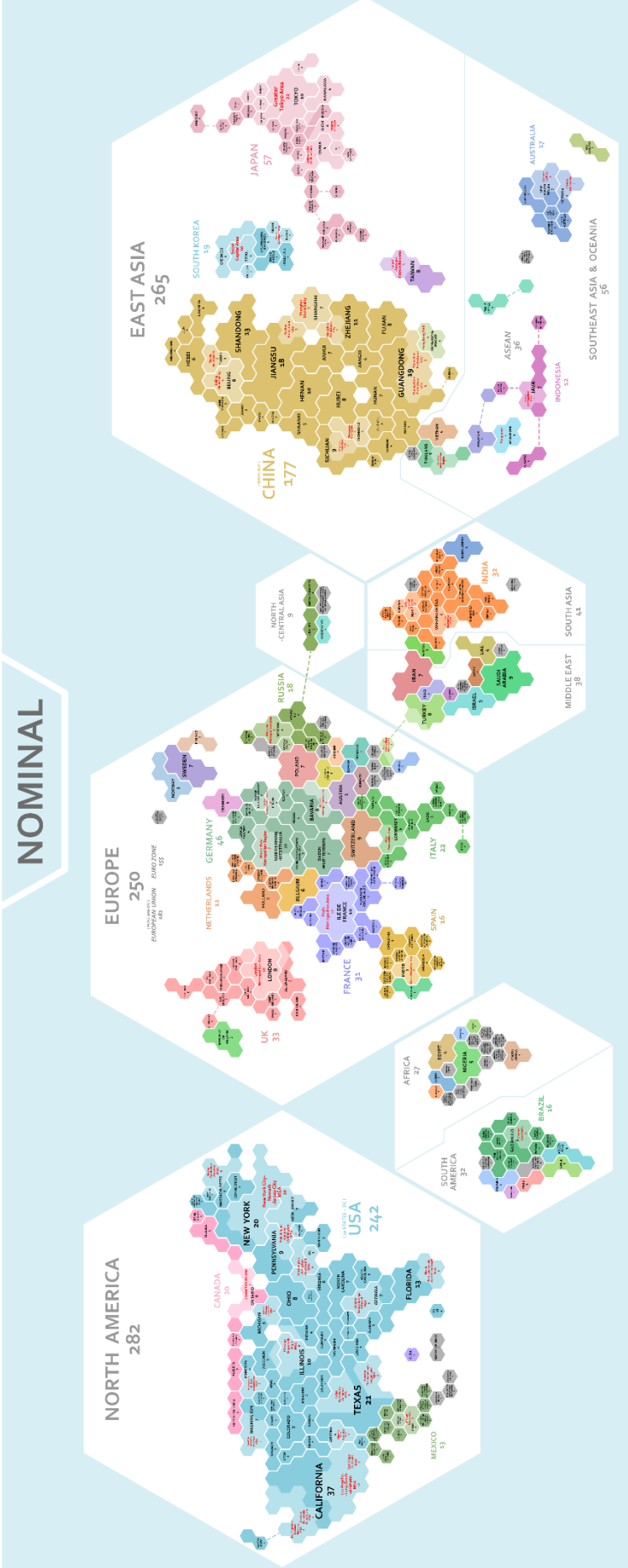
2021.04

GDP CARTOGRAM

If there were only 1000 GDP in the world, where would they be?

INTRO: Each hexagon roughly equals to **1/1000** of World total GDP. The number below the country/subdivision suggests "how many hexagons are there" (basically % of World GDP). Big GDP Countries are shown with subdivisions. Small GDP Countries are merged with other small GDP Countries to group hexagons. For example:

MADE BY: [uferryling_Blaesberry](#)
 SOURCE: [World Economic Outlook Database](#), [World Bank](#), [World GDP data of subdivisions from each government's stats & estimates](#) (for example US Census Bureau & Euro-Stat)*
 * Most subdivision data are outdated (2017-2020), so data are estimated by this formula:
 * National GDP from IMF (2021) x % of subdivision participation (2017-2020)
 * Metropolitan area GDP are gathered from different country's estimates and economic studies. These numbers can vary a lot, depending on definitions of metropolitan areas.
 * This, this cartogram is best seen as an overview of World GDP distribution.
 * To be accurate at country level, you can be a bit vague at subdivision & metropolitan area level.

Seznam zkratek

APEC	Asijsko-pacifické hospodářské společenství
ASEAN	Asociace národů jihovýchodní Asie
AU	Africká unie
DDT	Dichlordifenyltrichlormetan
EAU	Eurasijská unie
EFTA	Evropské sdružení volného obchodu
EHP	Evropský hospodářský prostor
EMU	Evropská měnová unie
ESVO	Evropského sdružení volného obchodu
EU	Evropská unie
FAO	Organizace spojených národů pro výživu a zemědělství
GMO	Geneticky modifikované organismy
HDP	Hrubý domácí produkt
IMF	Mezinárodní měnový fond
LAS	Liga arabských států
MERCOSUR	Jihoamerický společný trh
OAS	Organizace amerických států
OSN	Organizace spojených národů
SAARC	Jihoasijská asociace pro regionální spolupráci
UNCLOS	Úmluva OSN o právu moře
UNDP	Program OSN pro rozvoj
UNICEF	Fond OSN pro děti
UNWTO	Světová organizace cestovního ruchu
USA	Spojené státy americké
WTO	Světová obchodní organizace

Seznam obrázků

- Obr. 1 Organizace spojených národů – modře členové, zeleně státy se statutem pozorovatele.
- Obr. 2 Výlučné ekonomické zóny států světa.
- Obr. 3 Sporná území v jižní, jihovýchodní a východní Asii.
- Obr. 4 Koloniální říše v roce 1754.
- Obr. 5 Koloniální říše v roce 1914.
- Obr. 6 Koloniální říše v roce 1936.
- Obr. 7 Cíle udržitelného rozvoje.
- Obr. 8 Příklady regionálních politických uskupení: ASEAN, Evropská unie, Africká unie, Dohoda USA-Mexiko-Kanada.
- Obr. 9 Anamorfovaná mapa světového HDP v roce 2021.
- Obr. 10 Vizualizace rozdělení globálního HDP mezi regiony a státy světa.
- Obr. 11 HDP států světa v roce 2022.
- Obr. 12 HDP na obyvatele ve státech světa v roce 2021.
- Obr. 13 HDP na obyvatele států světa v roce 2022.
- Obr. 14 Cechovní domy na Grande-Place v Bruselu.
- Obr. 15 Šíření průmyslové revoluce Evropou do roku 1850.
- Obr. 16 Vizualizace světového exportu v roce 2022.
- Obr. 17 Členové skupiny G20 v roce 2023. Lososovou barvou členské země, fialovou státy zastoupené skrze členství v EU, zelenou státy zastoupené skrze členství v AU, žlutě stálí hosté.
- Obr. 18 Státy BRICS a jejich vliv ve vybraných indikátorech.
- Obr. 19 Nadnárodní evropské orgány.
- Obr. 20 Počet obyvatel ve státech světa v roce 2022 – anamorfovaná mapa.
- Obr. 21 Yuxi Circle.
- Obr. 22 Vývoj světové populace.
- Obr. 23 Demografický přechod.
- Obr. 24 Fertilita ve státech světa.
- Obr. 25 Vizualizace porodnosti ve světě.
- Obr. 26 Rozložení obyvatelstva ve světě.
- Obr. 27 Migrace ve světě v období 2017 – 2021.
- Obr. 28 Čistá míra migrace pro státy Evropy v roce 2017.

- Obr. 29 Největší města světa podle různých metod vymezení města.
- Obr. 30 Vývojové tendence a změny ve struktuře zaměstnanosti podle Clarkem definovaných sektorů.
- Obr. 31 Rozmístění orné půdy ve světě.
- Obr. 32 Zemědělské regiony světa.
- Obr. 33 Hodnota exportu zemědělských produktů států světa v roce 2022.
- Obr. 34 Produkce máku v roce 2016 – anamorfovaná mapa.
- Obr. 35 Podíl průmyslu na tvorbě HDP ve státech světa v roce 2018.
- Obr. 36 Objem průmyslové výroby ve státech Evropy v roce 2018.
- Obr. 37 Hlavní exportní artikl států Evropy v roce 2018.
- Obr. 38 Objem průmyslové výroby ve státech Ameriky v roce 2018.
- Obr. 39 Hlavní exportní artikl států Severní Ameriky v roce 2018.
- Obr. 40 Hlavní exportní artikl států Jižní Ameriky v roce 2018.
- Obr. 41 Objem průmyslové výroby ve státech Asie v roce 2018.
- Obr. 42 Hlavní exportní artikl států Asie v roce 2018.
- Obr. 43 Objem průmyslové výroby ve státech Afriky v roce 2018.
- Obr. 44 Hlavní exportní artikl států Afriky v roce 2018.
- Obr. 45 Objem průmyslové výroby ve státech Oceánie v roce 2018.
- Obr. 46 Hlavní exportní artikl států Oceánie v roce 2018.
- Obr. 47 Globální spotřeba energie podle druhů zdrojů.
- Obr. 48 Podíl jednotlivých zdrojů na celkové spotřebě energie.
- Obr. 49 Výroba elektrické energie podle druhu zdroje.
- Obr. 50 Výroba elektrické energie ve vybraných státech světa podle druhu zdroje.
- Obr. 51 Podíl jednotlivých zdrojů na celkové spotřebě energie ve vybraných státech světa.
- Obr. 52 Produkce elektřiny ve státech světa celkem a na obyvatele.
- Obr. 53 Podíl fosilních paliv na produkci elektrické energie ve státech světa.
- Obr. 54 Podíl uhlí na produkci elektrické energie ve státech světa.
- Obr. 55 Podíl zemního plynu na produkci elektrické energie ve státech světa.
- Obr. 56 Podíl nízkouhlíkových zdrojů na produkci elektrické energie ve státech světa.
- Obr. 57 Podíl jaderné energie na produkci elektrické energie ve státech světa.
- Obr. 58 Podíl vodní energie na produkci elektrické energie ve státech světa.

- Obr. 59 Podíl solárních elektráren na produkci elektrické energie ve státech světa.
- Obr. 60 Podíl větrných elektráren na produkci elektrické energie ve státech světa.
- Obr. 61 Hub-and-spoke síť.
- Obr. 62 Kam šlo dojet po železnici z Prahy za 3 hodiny v roce 1918, 1944, 1981 a 2016?
- Obr. 63 Produkce emisí CO₂ v závislosti na druhu dopravy.
- Obr. 64 Rozchody železnice ve světě.
- Obr. 65 Bezpečnost jednotlivých druhů dopravy.
- Obr. 66 Zvětšování námořních plavidel přepravujících kontejnery (1 TEU = 1 dvacetistopý kontejner) v čase.
- Obr. 67 Letecká doprava ve světě.
- Obr. 68 Podíl jednotlivých sektorů hospodářství na tvorbě HDP (nahore) a celkové zaměstnanosti (dole).
- Obr. 69 Nejvíce poptávaný obor ve státech světa.
- Obr. 70 Sto nejhodnotnějších světových značek v roce 2022.
- Obr. 71 Srovnání charakteristických znaků tvrdého a měkkého turismu.
- Obr. 72 Hodnocení přírodních předpokladů pro cestovní ruch v Česku.
- Obr. 73 Kulturně-historický potenciál obcí Česka.
- Obr. 74 Funkční typologie středisek cestovního ruchu v Česku.
- Obr. 75 Hlavní centra cestovního ruchu v Česku.
- Obr. 76 Intenzita turisticko-rekreační funkce obcí v Česku.
- Obr. 77 Zatížení obcí v Česku cestovním ruchem.
- Obr. 78 Počet zahraničních návštěvníků v turisticky nejoblíbenějších státech světa.
- Obr. 79 Útraty zahraničních návštěvníků ve státech světa v mld. USD.
- Obr. 80 Koncept životního cyklu destinace.

Literatura

Během přípravy skripta jsem vycházel ze stovek zdrojů, většinou elektronických, které v průběhu let vznikají a zanikají. Místo nudných odkazů na webové stránky, které možná již neexistují, sem proto dám výběr několika málo titulů v češtině, které zájemci o hospodářskou geografii dle mého názoru nejlépe rozšíří obzory.

Začal bych dvěma tituly o obecnějších tématech:

ROSLING, Hans; ROSLING, Ola a ROSLING RÖNNLUND, Anna. *Faktomluva: deset důvodů, proč se mýlíme v pohledu na svět - a proč jsou věci lepší, než vypadají*. Přeložil Eva NEVRLÁ. Pod povrchem. V Brně: Jan Melvil Publishing, 2018. ISBN 978-80-7555-056-9.

SMIL, Vaclav. *Jak svět doopravdy funguje*. Přeložil Ivo MAGERA. Tema, 42. Praha: Kniha Zlin, 2023. ISBN 978-80-7662-459-7.

Pokračoval bych skvělými tematickými atlasy:

MONTÈS, Christian; NÉDÉLEC, Pascale a SUSS, Cyrille. *Atlas USA: velmoc na rozcestí*. Přeložil Martin HROMEK. Zeměpisné atlasy. V Brně: Lingea, 2022. ISBN 978-80-7508-748-5.

SANJUAN, Thierry a BENOIT-GUYOD, Madeleine. *Atlas Číny: nové podoby velmocenské expanze*. Přeložil Alžběta SMEJKALOVÁ. Zeměpisné atlasy. V Brně: Lingea, 2021. ISBN 978-80-7508-704-1.

SCOCCIMARRO, Rémi a LEVASSEUR, Claire. *Atlas Japonska: éra křehkého růstu*. Přeložil Jitka DĚDICOVÁ. Zeměpisné atlasy. V Brně: Lingea s r.o., 2020. ISBN 978-80-7508-613-6.

MARCHAND, Pascal a SUSS, Cyrille. *Atlas Ruska: kolos na hliněných nohou*. Přeložil Jitka DĚDICOVÁ. Zeměpisné atlasy. V Brně: Lingea, 2022. ISBN 978-80-7508-747-8.

WIHTOL DE WENDEN, Catherine a BENOIT-GUYOD, Madeleine. *Atlas migrace: hledání nové světové rovnováhy*. Přeložil Kateřina ŠTÁBLOVÁ. Globální svět. V Brně: Lingea, 2020. ISBN 978-80-7508-627-3.

BOISSIÈRE, Aurélie, RUGGERI, Charlotte (ed.). *Atlas světových měst: od New Yorku po Šanghaj*. Přeložil Alena KARÁSKOVÁ. Globální svět. V Brně: Lingea, 2023. ISBN 978-80-7508-838-3.

A přidal bych trochu historického základu:

DORIGNY, Marcel. *Atlas rané kolonizace: od Kolumba po Bolívara*. Ilustroval Fabrice LE GOFF, přeložil Martin HROMEK. Historické atlasy. V Brně: Lingea, 2021. ISBN 978-80-7508-703-4.

KLEIN, Jean-François; SINGARAVÉLOU, Pierre; SUREMAIN, Marie-Albane de a LE GOFF, Fabrice. *Atlas vrcholné kolonizace: dobývání světa v 19. a 20. století*. Přeložil Martin HROMEK. Historické atlasy. V Brně: Lingea, 2022. ISBN 978-80-7508-742-3.

DULLIN, Sabine; JEANNESSON, Stanislas; TAMIATTO, Jérémie a BOISSIÈRE, Aurélie. *Atlas studené války: 1947-1990: různé podoby globálního konfliktu*. Přeložil Jitka DĚDICOVÁ. Historické atlasy. V Brně: Lingea, 2020. ISBN 978-80-7508-626-6.

Pokud vás nadšení ještě neopustilo, zadejte do Vašeho oblíbeného vyhledávače klíčové slovo „economic geography“ a najděte si nějaký anglický students book, z nich osobně mohu doporučit:

DICKEN, Peter. *Global shift: mapping the changing contours of the world economy*. 7th edition. Los Angeles: SAGE, 2015. ISBN 978-1-4462-8209-0.

Pokud čtení knih příliš neholdujete, řada zajímavého obsahu je i na YouTube. Doporučit mohu např. kanály TED, TLDR News, Economics Explained, Geography By Geoff, CaspianReport, Epic Economics a Atlas Pro, případně kanály inteligentních médií jako The Economist, DW News nebo BBC News. Při konzumaci obsahu na YouTube je však třeba kriticky zhodnotit obsah, neboť bulvární titulky a přehánění vytváří bohužel vyšší sledovanost nepříliš solidních videí.

Další zdroje odkazované v tomto skriptu:

LIBROVÁ, H. *Pestří a zelení (kapitoly o dobrovolné skromnosti)*. Brno, 1994.

RODRIGUE, Jean-Paul; COMTOIS, Claude a SLACK, Brian. *The geography of transport systems*. 4th ed. London: Routledge, 2020. ISBN 978-0-415-82253-4.

TOUŠEK, Václav; KUNC, Josef a VYSTOUPIL, Jiří. *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-114-4.

VYSTOUPIL, Jiří; HOLEŠINSKÁ, Andrea; KUNC, Josef a ŠAUER, Martin. *Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR*. Dostupné z: < <https://is.muni.cz/do/1456/soubory/katedry/kres/3910085/rajonizace.pdf> >

Název	Hospodářská geografie
Autor	Mgr. Emil Drápela, Ph.D.
Vydavatel	Technická univerzita v Liberci Studentská 1402/2, Liberec
Schváleno	Rektorátem TUL dne 10. 5. 2024, čj. RE 25/24
Vyšlo	v květnu 2024
Vydání	1.
ISBN	978-80-7494-702-5
Č. publikace	55-025-24

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou.

